SOLJENİTSİN

İVAN DENİSOVİÇ'İN BİR GÜNÜ

kutuphaneci - eskikitaplarim.com

NOBEL

SABAH

NOBEL DİZİSİ

3

A. SOLJENİTSİN

İVAN DENİSOVİÇ'İN BİR GÜNÜ
KREÇETOVKA İSTASYONUNDA BİR OLAY
MATRİYONA'NIN EVİ

Türkçesi :
Mehmet Özgül

Kurucusu:
OĞUZ AKKAN
cem yayınevi
Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han 1/3 Cağaloğlu–İSTANBUL

Her sabah olduğu gibi, saat beşte ana barakanın yanındaki demir putrele vurularak kalk işareti verildi. İki parmak buz tutmuş pencerelerden zayıflayarak geçen çınlama sesi bir - iki kere üsteledikten sonra durdu. Hava ne kadar soğuk olacak ki, nöbetçi daha fazla vurmaktan vazgeçmişti.

Çınlama kesildi, ama dışarısı İvan Denisoviç Şuhov'un ayakyoluna gitmek için kalktığı zamanki kadar karanlıktı. Pencerelere üç fenerin sarı ışığı düşüyordu; biri kampın içinden, ikisi de çevresinden... Barakanın kapısını açmak için nedense kimse gelmiyordu. Aptes varilini sopalara takıp götüren temizlik görevlileri bile görünürlerde yoktu.

Şuhov kalk işaretinden sonra uyumaz, hemen kalkardı. İşbaşı yapılana kadar geçecek zaman devletin olmadığı için herkes istediği gibi kullanırdı. Kamp yaşantısına uyanlar bunu değerlendirmesini bilirlerdi. Kimisi bir arkadaşının elliği (1) için eski astarlardan kılıf diker, kimisi de kesesi kabarık hükümlüler ranzadan inerken yere çıplak ayakla basmasınlar diye kuru keçe çizmelerini (2) ayaklarına kadar götürürlerdi. Ambarlarda ücret

---

(1) Baş parmak ayrı, öteki dört parmak bir sokulan, böylece eli daha iyi ısıtan eldiven. (Çeviren)

(2) Karda ayakları sıcak tutan, hafif, uzun konçlu, keçeden yapılmış çizme. (Çeviren)

karşılığı yerleri temizleyen, şunu bunu taşıyan hükümlüler bile vardı. Yemekhaneye gidip yemek çanaklarını bulaşık yıkama yerine götürenlere ise fazladan yemek verirlerdi. Ama burada iş almak kolay değildi; müşterisi boldu. En kötüsü de, çanaklardan yemek artıklarını yalamamak için insanın sinirlerinin demirden olması gerekiyordu. Ama Şuhov, ilk iş kolbaşısı (1) olan Kuzyomin'in söylediklerini hiç hatırından çıkarmıyordu. 1943 yılında doğrudan doğruya cepheden getirilen, yarım kalan askerlik hizmetiyle birlikte on iki yıla hüküm giyen eski bir kamp kurduydu Kuzyomin. Ormanda çalışırken ateş yakıp ısındıkları sırada :

— Burada orman yasaları hüküm sürer, çocuklar, demişti. Ama gene de yaşıyor insan. Kampta yok olup gidenler kimlerdir, bilir misiniz? Çanak yalayanlar, kamp revirine bel bağlayanlar, bir de arkadaşlarını gammazlayanlar...

Gammazlar konusunda söyledikleri yersizdi kuşkusuz. Böyleleri başkalarının canı pahasına da olsa sapasağlam kalıyorlardı.

Her gün kalk işaretiyle ayağa dikilen Şuhov bugün yerinden kıpırdamadı. Daha bir gün öncesinden bir kırıklığı vardı. Bütün vücudu ağrıyor, bir üşümedir gidiyordu. Gece sabaha kadar yatağında buz kesmişti. Uyku arasında kimi zaman iyice hastalandığını düşünmüş, kimi zaman da hastalığının geçtiğini hissetmişti. Sabah olsun istemiyordu bir türlü.

Ama sabah olmuştu işte!

Ne ısınılacak bir yerdi ya şu baraka! Pencereler bir parmak buz tutmuş, duvarla tavanın birleştiği köşeler örümcek ağı gibi bembeyaz kırağıyla kaplanmıştı.

Kalkamıyordu. Tepesine battaniyesini, kaputunu çek-

(1) İş kolunun, yani çalışma grubunun başkanı. (Çeviren)

miş, iki ayağını birden ceketinin bir koluna sokarak üst ranzada dertop yatıyordu. Bir şey görmüyordu ama işittiği seslerden barakada ve kendi iş kolunun köşesinde olup bitenleri anlıyordu. İşte, temizlikle görevli hükümlüler ağır adımlarla yürüyerek kocaman aptes varilini koridordan çıkarıyorlar! Bu, sakatların yapacağı hafif bir işti ama, sağa sola sıçratmadan götürmek de kolay değildi. İşte 75'inci iş kolunun keçe çizmelerini kurutma odasından getirip döşemeye attılar! (Bugün çizmelerimizi kurutma sırası bizdeydi.) İşte, bizimkiler de toplanmaya başladılar. Kolbaşı Tiyurin ile yardımcısı Pavlo konuşmadan keçelerini ayaklarına geçiriyorlardı. Bu işi yaptıkları ranzalarının gıcırdamasından belliydi. Pavlo tayın almaya, Tiyurin ise İDŞ'ye (İş Dağıtım Şubesi) gideceklerdi.

Ama bu gidiş İDŞ'ye her gün yapılan ziyaretlerden başkaydı. Şuhov birden kaderinin çizileceği anın gelip çattığını anladı. Kendisinin de bulunduğu 104 numaralı iş kolunu iş ocakları yapımından çekerek «Sosyalist Yaşam Sitesi» adı verilen bir projeye göndereceklerdi. «Sosyalist Yaşam Sitesi» denilen yer şimdilik kar yığınları altında bir tarlaydı. Önce burada çukurlar açıp direk dikmek, sonra kendi çevrelerine dikenli tel çekmek gerekiyordu. En sonra da site kurulacaktı.

Kısacası bir ay süreyle ayazda kavrulacaklardı, sığınacakları tek çatı altı yoktu. Ateş yakmaya gelince, odunu nerden bulacaklardı ki? Tek kurtuluş yolu durmadan çalışmaktı.

Kolbaşının ağzını bıçak açmıyordu. Bu işi eline çabuk olmayan başka bir iş koluna yüklemek için baştakileri ayarlamaya gidiyordu şimdi. Elbette yanlarına eli boş varılamazdı. İş dağıtım müdürüne yarım kilo mu olur, yoksa bir kilo mu, domuz yağı alıp götürecekti.

Bir denemeden zarar gelmezdi, neden kamp revirine

çıkıp bir günlüğüne de olsa işten kaytarmıyordu? Her yeri sızlıyordu Şuhov'un.

Ha, bir de nöbetçi muhafızın kim olduğunu bilmeliydi!..

Bunu düşünür düşünmez Bir Buçuk İvan'ın nöbetçi olduğunu anımsadı. Kara gözlü, sopa gibi uzun bir çavuştu bu. İlk bakışta korkunç bir adam gibi görünürdü ama tanıdıkça muhafızların en yumuşak başlısı olduğu anlaşılırdı. Hükümlüleri ne hücreye kapatır, ne de disiplin subayına çıkarırdı. Onun için Şuhov 9 numaralı barakadakiler kahvaltıya gidene kadar yatmaya karar verdi.

Ranzalar sarsılarak sallandı. İki kişi birden kalkmışlardı. Bunlar, komşu ranzanın üstünde yatan baptist (1) Alyoşka ile onun altında yatan deniz yüzbaşılığından ayrılma Buynovski'ydi.

Aptes varilinin ikincisini götüren yaşlı hükümlüler sıcak suyu kimin getireceği konusunda tartışmaya girmişlerdi. Hem de kadınlar gibi bağrışıp çağrışıyorlardı. 20'-nci iş kolundan elektrik kaynakçısı;

— Hey, kesin şu zırıltıyı! Şimdi yanınıza gelirsem! diye bağırarak adamlara doğru keçe çizmesinin tekini fırlattı.

Çizmenin direğe çarpmasıyla birlikte berikiler sustular.

Komşu iş kolunun kolbaşı yardımcısı yanındakine sızlanıp duruyordu.

— İkmal kısmındaki hergeleler bize kazık attılar, Vasil Fiyodoroviç! Dokuz yüz gramlık dört somun yerine üç tane verdiler. Kimin ekmeğinden keseyim, bilmem ki!..

Adam bunu ne kadar alçak sesle söylerse söylesin iş

---

(1) Ergenlikten sonra vaftiz edilmeye dayanan bir Hristiyan mezhebinin mensubu. (Çeviren)

kolundakilerin hepsi duymuş, akşamleyin tayınlarından kesilecek parçayı kara kara düşünmeye başlamışlardı.

Şuhov talaşla tıkış tıkış doldurulmuş şiltesinde yatıyor, yatıyordu... Ya iyice ateş içinde kıvransındı, ya da kırıklığı geçip kalksındı. Ama ne o oluyordu, ne öteki...

Baptist Alyoşka duasını mırıldanadursun, ayakyolundan dönen Buynovski ortalığa konuşarak :

— Sıkı durun, arkadaşlar! dedi. Soğuk sıfırın altında otuz!

Bunu işitir işitmez Şuhov doktora çıkmaya karar verdi.

Ve aynı anda birisi üzerinden battaniyesiyle ceketini çekti aldı. Şuhov kaputunu başının üzerinden sıyırarak doğruldu. Karşısında, başı üst ranzanın hizasına kadar gelen zayıf yüzlü Tatar duruyordu.

Demek nöbet sırası değişmişti ve beklemediği bir muhafız ansızın girmişti içeriye.

Siyah kaputunun sırtına dikili beyaz yamadan numarasını okuyan Tatar.

— E, sekiz yüz elli dört! Üç gün hücre cezası! dedi.

Muhafızın tanıdık kısık sesi duyulur duyulmaz, tahtakurularının cirit attığı 50 ranzada yatan 200 kişide bir kıpırdanma başladı ve henüz kalkmayanlar, lambaların bir kısmı yanmayan barakanın loşluğunda giyinmeye koyuldular. Şuhov, sesinde, duyduğundan fazla bir üzüntüyle :

— Peki ama neden, komutanım? diye sordu.

İş cezası gene o kadar ağır değildi. Sıcak yemek verilir ve insan kendini kara düşüncelere kaptırmazdı. Ama hücre cezası bütün bütüne kötüydü.

Cezanın neden verildiğini Şuhov da, oradakiler de, kendisi de bildiği için Tatar tembelce :

— Neden olacak, kalkmadığın için, dedi. Hadi, komutana gideceğiz!

Adamın buruşuk köse yüzünden hiçbir şey anlaşılmıyordu. Başka av var mı diye bakınmaya bile başlamıştı. Fakat barakanın en karanlık yerinden en aydınlık yerine kadar herkes ranzaların birinci, ikinci katına otururak bacaklarını, sol dizinde numaralar bulunan siyah aba pantolonlarına sokmaya çalışıyordu. Giyinmelerini bitirenler ise önlerini ilikliyerek Tatar muhafızdan önce kendilerini dışarı atıyorlardı.

Şuhov'a hak ettiği bir ceza verseler gene sesi çıkmayacaktı. Ama her zaman en başta kalkan birine yapılacak şey miydi bu? Tatar'a yalvarmakla kusurunu bağışlatamayacağını bildiği halde âdet yerini bulsun diye bir yandan kusurunu bağışlatmaya çalışırken bir yandan da aba pantolonunu bacaklarına geçirdi. (Sol dizinin üzerindeki kirlenmiş eski bir bez parçasına soluk kırmızıyla Ş - 854 diye yazılmıştı) Sonra ceketini geçirdi sırtına; biri göğsünde, biri sırtında olmak üzere aynı numara buna da yazılmıştı. Döşemedeki keçe çizmelerden kendisininkileri seçip giydi, şapkasını başına geçirdi. (Aynı numara bunun önünde de vardı.) Ondan sonra muhafızın peşine düştü.

104'üncü iş kolunda herkes Şuhov'un komutanlığa götürüldüğünü gördüğü halde kimse ağzını açıp tek kelime söylemedi. Çünkü bir işe yaramazdı, hem ne söyleyeceklerdi ki? Kolbaşı olsa biraz arka çıkardı ama o da yoktu şimdi. Şuhov, Tatar'ı sinirlendirmemek için kimseye bir şey söylemedi. Durumu görmüşlerdi, kahvaltısını ayırırlardı elbet.

Muhafızın peşinden dışarı çıktı Şuhov ve çıkar çıkmaz yapışık bir ayaz soluğunu kesti.

Kampın köşelerindeki gözetleme kulelerinden kuvvetli iki ışıldak her yanı tarıyordu. Kampın içindeki ve çevresindeki lambalar hâlâ sönmemişti. O kadar çok lamba koymuşlardı ki, yıldızları bile köreltiyordu. Ayakla-

rında keçe çizmeler, hükümlüler karları kıtır kıtır çiğneyerek sağa sola koşturuyorlardı. Kimi helaya, kimi kantine, kimi paket postanesine seğirtiyor; kimisi de parasıyla lapa pişirmek için mutfağa gidiyordu. Hepsi de kaputlarının önünü sımsıkı düğmelemişler, boyunlarını yakalarının içine gömmüşlerdi. Üşümeleri soğuktan çok, bütün günü bu ayazda geçirme korkusundandı. Tatar muhafız kirli, mavi düğmeli eski kaputunun içinde uygun adımlarla yürüyordu. Ayaz ona hiç dokunmuyor sanırdınız.

Taştan yapılmış kamp hapishanesinin çevresindeki yüksek tahta perdeyi geçtiler. Kamp fırınını hükümlülerin saldırısından koruyan dikenli telleri geçtiler. Ana barakanın önünde kalın bir telle direğe asılı, kırağı tutmuş demir putreli ve, ayazı fazla aşağılarda göstermesin diye kuytu bir yerde direğe bağlanmış, gene kırağı kaplı ısı ölçeri geçtiler. Şuhov umut dolu bir bakışla ışı ölçerin süt rengi cıva sütununa göz attı. Kırk bir dereceyi gösterirse işten kurtuldular demekti. Ama nerde, ısı o kadar düşük değildi...

Ana barakaya girdiler, girer girmez de muhafızlar bölümüne yürüdüler. Tam da yolda aklına geldiği gibi çıktı Şuhov'un. Hücre cezası verilmiyecek yalnız muhafızlar odasının döşemesi yıkanacaktı. İçeri girince Tatar kendisini bağışladığını, döşemeyi yıkamasını söyledi.

Muhafızlar bölmesinin temizliği için, aslında, kamp çalışmasına götürülmeyen hükümlüler kullanılırdı, en iyisi de ana barakada böyle birini sürekli görevlendirmekti. Çünkü Şuhov buraya o kadar çok girip çıkmıştı ki, kamp komutanı binbaşının, disiplin ve istihbarat subaylarının hizmetini görürken muhafızların bile bilmediği şeyler işitmişti. Birkaç zamandır da muhafızların odasını temizlemeyi kendisi için aşağılık bir iş sayıyordu. Onu bir - iki kere çağıran muhafızlar işin farkına vararak başka hükümlüleri çağırmaya başladılar.

Muhafızların odasındaki soba güldür güldür yanıyordu. Sırtlarında yalnız kirli atletleri kalan iki muhafız masada dama oynuyorlardı. Bir üçüncüsü ise keçe çizmelerini ve kemerli gocuğunu çıkarmadan dar bir sıranın üstüne kıvrılıvermişti. Köşede, içinde silme beziyle bir kova duruyordu.

Çok sevinen Şuhov, kendisini bağışladığı için Tatar'a teşekkür ederek;

— Bir daha geç kalmayacağım komutanım! dedi.

Buranın yasası basitti, işini bitiren hemen giderdi. Şuhov kollarını sıvar sıvamaz kırıklığının geçtiğini hissetti. Kovayı aldı ve (ivediyle yastığın altında unuttuğu için) elliksiz, kuyuya doğru yürüdü.

İDŞ'ye gelen kolbaşılardan birkaçı direğin yanında toplanmışlardı. Savaşta Sovyetler Birliği kahramanı nişanı alan genç bir kolbaşı ise direğe tırmanmış, ısı ölçerin kırağısını siliyordu.

Aşağıdakiler;

— Aman yüzünü yana çevir! Yoksa soluğunla dereceyi yükselteceksin! diye bağırıyorlardı.

— Ne yükseltmesi be! Soluk buna vız gelir!

Şuhov'un kolbaşısı Tiyurin görünürlerde yoktu. Kovasını yere koyan Şuhov ellerini paltosunun kollarına sokarak ilgiyle baktı.

Direkteki, kısık sesiyle;

— Vay namussuz, yirmi yedi buçuk! Bir milim aşağı değil! dedi.

Okuduğu doğru mu diye bir kere daha baktıktan sonra aşağıya atladı.

— Bırak canım şu bozuk şeyi! diye bağırdı birisi. Çalışma kampına sağlamını mı asacaklarını sandın?

Kolbaşları dağıldılar. Şuhov kuyuya doğru seğirtti. Şapkasının kulaklıkları inik olduğu halde, bağlanmadığı için ayaz kulaklarını yakıyordu.

Suyun üstündeki kalın buz tabakasında açılan delikten aşağıya zor geçti kova. İpi de kazık gibi sertleşmişti. Şuhov buğulanan suyu muhafızlar bölmesine getirene kadar elleri uyuştu. İçeri girer girmez ellerini ılık suya daldırdı.

Tatar yoktu içerde. Uyuyan ve dama oynayanlar, dördüncü bir muhafız gelince toplanmışlar; ocak ayında ne kadar darı alacaklarını konuşuyorlardı. (Komşu köyde üretim işleri kötü gittiği için - patates çoktan bitmiştir ya - bazı yiyecek maddelerini karneyle veriyorlardı.)

Muhafızlardan birisi Şuhov'a dönerek :

— Kapat ulan şu kapıyı! dedi. Görmüyor musun ayazı!

Keçe çizmeleri sabah sabah ıslatmanın hiçbir anlamı yoktu. Şuhov koşarak barakaya dönse bile değiştirecek başka çizme bulamazdı... Sekiz yıllık hükümlülüğü sırasında çeşit çeşit ayakkabı düzeni görmüştü şu kampta. Keçe çizmesiz, fotinsiz kış geçirdikleri olmuştu. Bunların yerine karda otomobil izi bırakan lastik ayakkabılar, ağaç kabuğundan çarıklar verilirdi. Şimdilerde ayakkabı işi biraz düzene girmişti. Kolbaşı yardımcısı Pavlo ile birlikte ambarlardan birinde iş buldukları için; sağlam burunlu, üst üste iki dolakla (1) giyilebilen, esaslı bir çift fotin edinebilmişti Şuhov. Doğum günü armağanı almış gibi sevinerek, bir hafta gıcır gıcır fotinlerin topuklarını birbirine vura vura geçti. Aralıkta da keçe çizmeler yetişti imdadına. Aman ne sevinçti o! Artık karada ölüm yoktu...

Ama saymanlıktaki hergelelerden biri komutanın kulağına fısıldamıştı; keçe çizmeleri kendilerinde kalsındı ama fotinleri de geri vermeliydiler. Hükümlünün iki çift ayakkabısı olması görülmüş şey miydi!.. Şuhov iki şıktan

(1) Çorap yerine ayağa sarılan bez. (Çeviren)

birini seçecekti; ya bütün kışı fotinlerle geçirecek ya da baharda karlar eriyince keçe çizmeleriyle kalacaktı. Derisini yağlayıp yumuşattığı, gözü gibi baktığı yepyeni fotinleri teslim etmesi gerekiyordu demek? Sekiz yıl hiçbir şeye bu kadar içi yanmamıştı. Gıcır gıcır fotinler ötekilerin arasına karıştıktan sonra baharda ara da bul!..

Şuhov ne yapacağını biliyordu. Keçe çizmelerini ustalıkla çıkarıp bir köşeye koydu, dolaklarını çözdü. (Bu sırada kaşığı şıngırdayarak yere düştü. Hücre cezasına apar topar hazırlanırken kaşığını almayı unutmamıştı.) Muhafızların ayaklarının altına bol su serperek, silme beziyle yalınayak işe koyuldu.

Adamlardan biri toparlanıp ayaklarını sandalyenin üzerine koydu.

— Höst! Biraz yavaş ol, ulan!

— Pirinç mi? Pirinç karneyle veriliyor. Sonra pirinçle darıyı bir tutma!

— Mankafa herif, bu kadar su dökülür mü? Yer böyle mi temizlenir?

— Ama komutanım, başka türlü temizlenmez. Çamur iyice oturmuş.

— Ulan, kalas, sen karını temizlik yaparken görmedin mi hiç?

Şuhov elindeki bezden sular aka aka ayağa kalktı, gülümsedi. 1943 yılında Üst - İjme'ye ilk geldiği sıralar yakalandığı iskorbüt hastalığından sonra dökülen dişlerinin boşluğu görünüyordu ağzından. Kanlı sürgünle başlamıştı hastalık, miğdesi hiç bir şey almadığı için yerlere serilip kalmıştı. Fısıldayarak konuşması işte bu hastalığın eseriydi.

— Komutanım, beni karının yanından 1941 yılında aldılar. Şimdi yüzünü bile unuttum.

— İşte bunların yaptığı iş bu kadar olur! Bilmedikle-

ri gibi öğrenseler bari; bu da yok pezevenklerde. Yedikleri tayın gözlerine, dizlerine dursun. Bok yesinler, itler!

— Ulan, her gün, her gün döşemeyi temizletmek de ne oluyor! Çekilir mi bu rutubet! Bana baksana, sen; sekiz yüz elli dört! Hadi şuraları biraz sil de ondan sonra çek arabanı!

— Pirinç başka şey, sen onu darıyla bir tutma!

Şuhov işini bitirdi.

İş sopaya benzer, sopanın da iki ucu vardır. Adamına yaparsan özenirsin, ama anlamayanlar için göz boyamak çok kolaydır.

O işini bilmese şimdiye kadar çoktan tahtalı köyü boylamıştı.

Kuru yer kalmayacak şekilde bütün döşemeyi şöyle bir sildi. Bezi sıkmadan sobanın arkasına fırlattıktan sonra ayaklarına çizmelerini geçirdi ve kamp yöneticilerinin gelip geçtiği yerlere kalan suyu serpiştirerek hamamın, içerisi karanlık kulüp binasının önünden geçip yemekhaneye doğru yöneldi.

Daha revire de yetişmesi gerekiyordu. Gene her yeri sızlamaya başlamıştı. Yalnız, yemekhaneye girmeden muhafızların gözüne gözükmemeliydi. Kamp komutanının emrine göre yemekhaneye tek tek girenler yakalanıp hücreye tıkılacaktı.

Aman ne şans! Yemekhanenin önünde kuyruk filan yoktu. Gelen giriyordu.

Mutfağın sıcak havası kapıdan giren ayazla karışınca içerisi hamam gibi buğuyla doldu. Hükümlülerden kimisi oturuyor, kimisi de aralıklarda yer açılmasını bekliyordu. Tahta tepsilere bol sulu çorba ve lapa dolu çanakları koyanlar kalabalık arasından yer açarak masalarda yer kapmaya çalışıyorlardı. Ama kim dinliyordu ki! «Hey, geçen var! Yol ver be çam yarması! Yuh, koskoca tepsiyi görmüyor musun? Bak şuna, döktü çorbayı! Boş elim-

le ensene bir patlatırsam! Doğru söyledin arkadaş! Yolda durma bakayım, yalayacak çanak mı kolluyorsun.»

Şurada genç biri kaşığını çorbasına daldırmadan önce duaya durmuş. Batı Ukrayna'dan gelme çaylağın biri olmalı.

Ama Ruslar hangi elleriyle haç çıkaracaklarını unutmuşlardı.

Masalarda oturanlar üşüdükleri için şapkalarını bile çıkarmamışlardı. Kara lahana yaprakları arasından dağılmış balık parçalarını yakalayarak ağır ağır ağızlarına atıyorlar, kılçıkları masanın üstüne tükürüyorlardı. Kılçıklar masada epeyce yığılınca yeni bir iş kolundan önce birisi yığını yere süpürüyor, ondan sonra da herkes üstüne basıp geçiyordu. Oysa doğrudan doğruya yere tükürmek bir nezaketsizlik sayılmaktaydı.

Barakanın ortasında sütuna benzeyen iki sıra tavan desteği yükseliyordu. Bu sütunlardan birinin dibinde iş kolu arkadaşı Fetyukov, Şuhov'un kahvaltısını ayırmış beklemekteydi. Fetyukov iş kolunda Şuhov'dan da geride sayılan bir hükümlüydü. Siyah kaputları ve numaraları altında hükümlüler dıştan aynı görünürlerse de aslında her birinin bir saygınlık derecesi vardı. Buynovski kolay kolay çorba çanağını alıp yanınıza oturmazdı, Şuhov ise her işi yapmaya razı olmazdı. Onu yapacak daha aşağısı çıkardı.

Fetyukov, Şuhov'u görünce derin bir soluk aldı ve ona yer verdi.

— Yemeklerin soğudu arkadaş. Senin iş cezasında olduğunu düşünerek nerdeyse yemeye hazırlanıyordum.

Şuhov'un her iki çanağı sonuna kadar yiyeceğini aklı kesince umutlanmaktan vaz geçti.

Şuhov çizmesinden kaşığını çıkardı. Bu kaşığın onun için ayrı bir değeri vardı. Buraya gelmeden önce kuzeyde onu hep yanında taşımıştı. Kaşığı alüminyumdan ken-

di eliyle dökmüş, üstüne de «Üst - İjme 1944» yazısını kazımıştı.

Sonra usturayla kazınmış kafasından şapkasını çıkardı. (Hava ne kadar soğuk olursa olsun Şuhov şapkayla yemek yemek istemezdi.) Çanakta ne var, ne yok diye durulmuş çorbayı şöyle bir karıştırdı. Eh, kötü sayılmazdı. Kazanın ne üstünden, ne de dibinden vermişlerdi. Alacağı olsun şu Fetyukov'un, çanağı koruyayım derken içinden patatesleri aşırmıştı.

Suyu bol çorbanın sevinilecek tek yanı sıcak olmasıydı. Ama bu sefer Şuhov'un çorbası soğumuştu. Bununla birlikte sindire sindire yemeye koyuldu. Yer yerinden oynasa aceleciliğin gereği yoktu. Uyku saatlerini saymazsak kamp sürgünü kahvaltıda on, öğle ve akşam yemeklerinde de beşer dakikayı canı istediğince harcardı.

Çorbanın türü her gün değişmezdi. Bu, daha çok kış için alınan sebzenin çeşidine bağlıydı. Geçen yıl bol bol havuç tuzlamışlardı, bu yüzden de eylülden hazirana kadar durmadan havuç çorbasına kaşık sallamışlardı. Bu yıl sıra kara lahanadaydı. Kamp sürgünlerinin en çok doyduğu ay haziran'dır, çünkü eldeki bütün sebze bitince yarmaya ver yansın ederlerdi. Ama en kötü ay da temmuzdu, kazana sebze olarak ısırgan otu doldururlardı.

Ufak ufak balıkların yalnız kılçıkları kalmıştı. Kafasıyla kuyruğunda biraz et bulabilirsen ne iyi; öteki yerleri erimiş, dağılmıştı. Şuhov kılçıklardan balığın pullarına varıncaya kadar her şeyini emerek gerisini masaya tükürüyordu. Balığın kuyruğunu, solungaçlarını, gözlerini yerli yerinde görürse hiç birini bırakmıyordu; ama çanağın içinde yüzen gözleri, ayrı parçaları yemiyordu. Sonra insana ne derlerdi!

O gün tutumluluk yapmıştı; gelirken barakaya uğramadığı için tayınını almamış, kahvaltıyı ekmeksiz geçiştirmişti. Sonra ekmeğini de yer, karnı iyice doyardı.

İkinci yemek yulaf lapasıydı. Çanağın içinde kalıp gibi donmuştu. Şuhov kaşığıyla böle böle yemeye başladı. Yulaf lapası sıcak da olsa, ne lezzeti vardır, ne de insanı tok tutar. Rengi darı gibi sarıdır ama olup olacağı ottur. Çinlilerden mi öğrenmişler, nedir; yarma yerine bu nesneyi vermeye başlamışlardı. Evet, 300 gram pişmiş yemekti, gelgelelim lapa demeye bin tanık isterdi.

Şuhov kaşığını yalayarak çizmesinin içine soktu ve şapkasını alıp revirin yolunu tuttu.

Dışarısı aydınlanmamıştı, kamp ışıkları yıldızları bastırıyordu hâlâ. Işıldaklardan geniş ışık demetleri kamp bölgesini tarıyordu. «Özel kamp» dedikleri bu yer ilk kurulduğu zaman ışıklar sönünce ortalığı hava fişekleriyle aydınlatıyorlardı. Hem o kadar çoktu ki; sanki savaştaymışlar gibi beyaz, yeşil, kırmızı fişekler ardı ardına atılırdı. Sonra pahalı gelmiş olacak, atmaktan vazgeçtiler.

Hava, kalk işareti verildiği zamanki kadar karanlıktı ama alışmış gözler iş başı saatinin geldiğini anlamakta gecikmezdi. Topal'ın yardımcısı (yemekhane görevlisi topal, yanına bir de yardımcı alarak onu kendi kesesinden besliyordu) kamp çalışmasına çıkmayan 6'ncı sakatlar barakasını kahvaltıya çağırmaya gidiyordu. Sakallı ihtiyar ressam, hükümlülerin numaralarını yenilemek için fırça ve boya almak üzere, kültür ve eğitim müdürlüğünün yolunu tutmuştu. Tatar muhafız geniş geniş adımlarla ana barakaya doğru yürüyordu. Görünürlerde fazla kimse yoktu. Anlaşılan, herkes son dakikaların tadını çıkarmak için ısınacakları bir yerlere sığınmıştı.

Şuhov atik davranarak kendini barakanın arkasına attı. Tatar'a bir daha enselenirse bu sefer çekeceği vardı. Aslında insan bu bakımdan her zaman uyanık olmalıydı. Muhafızların gözüne tek başına gözükmek iyi bir şey değildi, görüneceksen kalabalıkta görünecektin. Bakarsın, adam iş buyuracak birini arıyordur, belki de ca-

nının sıkıntısını senden alacaktır. Barakalara yapıştırılmış emre göre muhafızlara beş adım kala şapkalar çıkacak, iki adım geçince giyilecekti. Bazılarının fazla aldırdığı yoktu ama bir kısmı bundan pek hoşlanıyordu. Şapka yüzünden kaç kişinin canı yanmıştı! En iyisi barakanın arkasında gizlenmekti.

Tatar önünden geçince Şuhov revire doğru yürümüştü ki, birdenbire 7'nci barakadan, uzun boylu Letonyalı'nın kendisine iki bardak dolusu ev tütünü satma önerisini anımsadı. Sabahki telaş arasında nasıl da unutmuştu! Letonyalı'nın bir gün önce evden paketi gelmişti; alırsa şimdi alırdı, değilse bir ay daha beklemesi gerekiyordu. Ev tütünü hiç de yabana atılır cinsten değildi. Tam kıvamında sert, kokulu, yanık rengi...

Şuhov hırsla topuklarını yere vurdu. Dönüp Letonyalı'nın yanına gitse miydi? Ama revire de iyice yaklaşmıştı. Merdivenleri tırmanırken içine bir korku düştü. Kar, ayaklarının altında kıtır kıtır ediyordu.

Revirin koridoru her zamanki gibi tertemizdi, insan basmaya kıyamıyordu. Duvarlar bembeyaz yağlı boyayla boyanmıştı, bütün eşyalar kar gibi beyazdı.

Ama odaların kapıları kapalıydı. Kimbilir, belki de doktorlar, yataklarından kalkmamışlardı. Nikolay Vdovuskin adındaki genç hastabakıcı, sırtında beyaz bir gömlek, nöbetçi masasında oturmuş, bir şeyler yazıyordu.

Başka kimsecikler yoktu.

Şuhov bir âmirinin karşısındaymış gibi basından şapkasını çıkardı; kamp yaşantısından gelen bir alışkanlıkla, bakışlarıyla sağı solu kolaçan etmeye başladı. Hastabakıcı Nikolay, önündeki kâğıda, büyük harfle ve biraz içerlek başladığı satırlarla alt alta bir şeyler sıralıyordu. Şuhov bunun resmî bir yazı olmadığını anlamakta gecikmedi ama ötekini de fazla kurcalamadı.

— Şey, Nikolay Semyonoviç... Biraz hasta gibiyim de...

Şuhov bunları sanki başkasının hakkına el uzatıyormuş gibi utana utana söylemişti. Vdovuşkin durgun bakışlı iri gözlerini yazısından kaldırdı. Başında beyaz kepi, sırtında beyaz gömleği vardı ama bunlar numaralıydı.

— Neden bu kadar geç kaldın? Akşamdan gelemez miydin? Sabah hasta alınmadığını biliyorsun. İstirahatlıların çizelgesi çoktan İDŞ'ye gitti.

Şuhov biliyordu bunları. Üstelik akşamleyin bile kolay kolay istirahat alınmayacağını biliyordu.

— Orası öyle... Ama o zaman bir şeyim yoktu ki!..

— Neymiş hastalığın? Neren ağrıyor?

— Aslına bakarsan belli bir yerim ağrımıyor, Kolya (1). Vücudumda bir kırıklık var.

Vdovuşkin, Şuhov'un sık sık revire gelenlerden biri olmadığını bilirdi. Fakat ne yapsın ki, günde yalnız iki kişiye istirahat verebilirdi ve adlarını yazdığı bu iki kişilik çizelgenin çoktan altını çizip masanın yeşil camının altına koymuştu.

— Keşke elini biraz çabuk tutsaydın. Tam da iş başı saatinde geliyorsun. Al şunu!

Böyle diyerek bir şişenin içinde gazlı bezlerin arasına soktuğu derecelerden birini çıkardı, kuruladıktan sonra koltuğunun altına koyması için Şuhov'a verdi.

Şuhov gitti duvarın dibindeki sıranın ta ucuna oturdu. Bir yandan da sıra ile alabora olmamaya dikkat ediyordu. Şuhov böyle rahatsız bir şekilde oturmakla buranın kendisi için yabancı bir yer olduğunu, önemsiz işlerle başkasının başını ağrıtmaktan üzüldüğünü anlatmak istiyordu.

---

(1) Nikolay'ın küçükler ve arkadaşlar arasında söylenen şekli. (Çeviren)

Vdovuşkin ise durmadan yazıyordu.

Revir kampın ta öteki ucunda, sessiz, gürültüsüz bir yerdi. Saat tıkırtısı bile yoktu. (Kampta zamanı hep yöneticiler ayarladığı için zaten kimsenin saatle alış verişi olmuyordu.) Revire sıçanları yakalaması için bir kedi getirildiğinden sıçanların kökü kurumuştu.

Böyle sessiz, temiz, aydınlık bir odada elini hiç bir işe sürmeden beş dakika oturması Şuhov'un pek tuhafına gitmişti. Gözlerini duvarlarda gezdirdi, bomboştu her yer. Ceketine baktı, göğsündeki numara silikleşmişti; lâf işitmeden boyasını yeniletmeliydi. Boş eliyle çenesini sıvazladı, sakalı uzamıştı. Son banyoda tıraş olalı on günü geçiyordu. Ama umursadığı yoktu. Birkaç gün sonra banyo sırası gelince tıraş olurdu. Berberde bir de boşu boşuna kuyruğa mı girecekti? Sonra kimin için süslenecekti?

Vdovuşkin'in bembeyaz kepine bakarken Lovat nehri kenarındaki sahra hastanesini hatırladı. Çenesinden yaralandığı için götürmüşlerdi onu oraya. Fakat enayilik etmiş, beş gün yan gelip yatacağı yerde kendi isteğiyle hemen cepheye dönmüştü.

Birden birkaç hafta hasta yatmayı düşlemeye başladı. Hani şöyle ölümcül ya da ameliyatlık olmalıydı. Üç hafta elini bile kımıldatmadan yatar, hep et suyu içerdi. Ama nerde o günler!..

Fakat artık revirde hasta yatırmadıkları geldi aklına. Son hükümlü grubuyla birlikte Stepan Grigoryeviç adında bir doktor gelmişti. Hastaların ensesinde boza pişiriyor, kimseye rahat yüzü göstermiyordu. Ayaktaki hastaları bostana çit yapmak, bahçe yolu açmak, tarhlara toprak taşımak, kışın kar küremek gibi işlerde kullanıyordu. Hastalığın en iyi ilâcı çalışmakmış.

Bu kadar çalışmaya can mı dayanır? Ama adamın anladığı yok ki! Gelsin duvar örme işinde kendisi çalışsın da göreyim ben onu!..

...Vdovuşkin yazıyor, yazıyordu. Şuhov'un aklının ermediği bir şeydi bu «yazma» işi. Adamın buna kendini verdiği belliydi. Bir gece önce çırpıştırdığı bir şiiri, çalışmayla tedavi taraflısı doktora göstermek için temize çekiyordu.

Yalnız sürgün kamplarında görüleceği şekilde, Stepan Grigoryeviç, Vdovuşkin'e hastabakıcılık için başvurmasını öğütlemiş, ondan sonra da onu hastabakıcı olarak almıştı. Cahil hükümlüler, kendileri üzerinde damar iğnesi yapmayı öğrenen Vdovuşkin'in aslında hastabakıcı filân olmadığını akıllarının köşesinden bile geçirmiyorlardı. Nikolay fakültenin ikinci sınıfındayken tutuklanan bir edebiyat öğrencisiydi. Stepen Grigoryeviç onun özgürken yazamadıklarını hapisteyken yazmasını istiyordu.

...Buz tutmuş çift camlı pencereden iş başı işaretinin verildiği zar zor işitiliyordu. Şuhov içini çekerek doğruldu. Üşümesi eskisi gibi devam ediyordu, fakat hâlâ işten kurtulamama tehlikesi vardı. Vdovuşkin dereceyi alarak baktı.

— İşte bu kötü. Senin durumun ortada kaldı, kardeşim. Otuz sekiz olsa neyse, ama otuz yedi iki olunca istirahat veremem ben sana. Gene de tehlikeyi göze alabilirsen kalırsın. Muayeneden sonra doktor «hastasın» derse dinlenirsin, yoksa kaçak sayılır hücreyi boylarsın. Onun için, iyisi mi, sen gene işine git.

Şuhov bir şey söylemedi, hattâ selâm bile vermeden şapkasını başına iyice bastırarak dışarı çıktı.

Sıcak odada oturan, üşüyenin durumundan ne anlayacaktı?

Soğuk bıçak gibi kesiyordu. Ayaz sanki zehirli bir duman gibi çevresini sarmıştı, Şuhov öksürmeye başladı. Soğuk —27 dereceydi, ateşi ise +37 derece! Bakalım kim kimi yenecekti!..

Şuhov ufak ufak adımlarla koşa koşa barakanın yolunu tuttu, toplanma alanı, bütün kamp bomboştu. Herkesin çözülüp gevşediği bir andı bu. Karar verilmiştir ama herkesin içinde iş başı yapılmayacakmış gibi bir his vardır. Kule nöbetçileri başlarını tüfeklerine dayayarak sıcak odalarında uyuklamaktadırlar. Bu ayazda gözetleme kulelerinde tur atmak onlar için de düğün bayram değildir. Ana kapıdaki nöbetçiler sobaya durmadan kömür atmaktadırlar. Muhafızlar, muhafız odalarında son sigaralarını tüttürmektedirler. Hükümlüler ise bütün pılı pırtılarına sarınıp bellerinden iplerle bağladıktan, kafalarını da sarıp sarmaladıktan sonra çizmeleriyle birlikte yataklarına uzanmışlardır. Kolbaşı «kalk!» deyince hepsi ayağa fırlayacaktır.

9'uncu barakada uyuklayanlar arasında 104'üncü iş kolu da vardı. Yalnız kolbaşı yardımcısı Pavlo kalemiyle birtakım hesaplar yaparken dudakları kıpırdıyordu. Bir de Şuhov'un komşusu Baptist Alyoşa, yıkanmış, tertemiz; defterine yarısını kopya ettiği İncil'den bir parça okuyordu.

Şuhov barakaya hızla, ama gürültü etmeden girdi; doğru kolbaşı yardımcısının yanına vardı.

Pavlo başını kaldırarak;

— Ne o, İvan Denisoviç, hücreye tıkmadılar mı sizi? (Batı Ukraynalılar sürgün arkadaşlarına bile «siz» demekten vazgeçemiyorlardı.)

Masadan Şuhov'un tayınını alarak verdi. Ekmeğin üstünde bir tutam toz şekeri vardı.

Şuhov'un harcayacak fazla vakti yoktu ama gene de soruya gereken yanıtı verdi. (Kolbaşı yardımcısı da bir âmiri sayılırdı, hattâ kamp komutanından daha çok ona bağlıydı.) Acelesi olduğu halde tayının üzerindeki şekeri yaladı; ayağını alt ranzaya basıp yatağını düzeltmek için bir eliyle kendini yukarı çekerken, bir eliyle de ta-

yını tartıp gerçekten 550 gram gelip gelmediğine baktı. Her ne kadar Şuhov zındanlarda, çalışma kamplarında geçirdiği süre içinde bu tayınların binlercesini almışsa da hiç birini tartıp kontrol etmek fırsatını bulamamıştı. Hakkını arayamayacak kadar çekingen, zırıltı çıkarmaktan korkan bir adam olduğu halde, her hükümlü gibi o da tayın dağıtımında dürüst olmaya çalışanların bile ekmeğin çoğunu kendilerine ayırmadan edemediklerini biliyordu. Her tayın eksikti. Önemli olan ne kadar eksik olduğuydu. O gün az kestiklerini, belki de tam tamına verdiklerini görüp içinin rahat etmesi için her gün tayınını elinde tartardı.

Ekmeği ikiye bölerek :

«Yirmi gram eksik kesmişler,» dedi kendi kendine.

Parçanın birini beze sarıp koltuğunun altına, ceketinin içine özel olarak diktirdiği temiz cebine soktu. (Dikimevinde hükümlülerin ceketlerini cepsiz dikerlerdi.) Kahvaltıya götürmediği öteki yarısını ise hemen oracıkta yemek istedi. Ama abur cubur yenilen ekmekten hayır gelmez, miğdeyi tok tutmazdı. Parçayı dolaba koymak için uzandıysa da bundan da vazgeçti, çünkü hırsızlık yüzünden dayak yiyen baraka görevlileri gelmişti aklına. Burası yolcu hanı gibiydi, giren çıkan belirsizdi.

Onun için ekmeği elinden bırakmadan, dolağını ve kaşığını ustalıkla çizmelerinin içinde bırakarak, ayaklarını soydu; ranzasına yalınayak tırmandıktan sonra şiltesindeki deliği genişletip ekmeğin yarısını talaşın arasına sakladı. Şapkasını çıkarıp içine iyice gizlediği iğnesini, ipliğini çıkardı. (İğneyi derine saplamak gerekiyordu, çünkü bir arama - tarama sırasında iğne muhafızın eline batmıştı da herifin öfkeden Şuhov'un kafasını kırmasına ramak kalmıştı.) Sonra ekmeği sakladığı şiltenin deliğine dikiş atmaya başladı. Bu arada ağzındaki şeker de erimişti. Sinirleri öyle gergindi ki! Çalışma âmiri ner-

deyse çıkar gelir, kapıda bağırmaya başlardı. Neyse, parmakları iyi işliyordu; ama kafası daha iyi çalışıyor, yapacağı şeyleri tasarlıyordu.

Alyoşa [illegible]sını içinden okumuyor, mırıl mırıl edip duruyordu. (Belki de Şuhov'un yanında böyle yapıyordu, çünkü bu baptist milleti insanı kışkırtmaktan zevk alırlar.)

— «İstemem, hiç biriniz bir caninin, bir hırsızın, başkasına zarar veren, başkasının hakkına göz diken bir insanın çekeceği azabı çekmesin. Ama Hristiyan olarak azaba katlanıyorsan bundan utanma, sana böyle bir şey bağışladığı için Tanrı'ya şükret!»

Şu Alyoşa da yaman çocuktu doğrusu! Defterini duvarın yarığına öyle ustaca gizliyordu ki, hiç bir aramada ele geçmiyordu.

Aynı çabuk hareketlerle Şuhov tavan kirişine paltosunu astı; şiltenin altından elliklerini, bir çift dolağı, ipi ve iki kol deliği bulunan bir paçavrayı çıkardı. Şiltesinin içindeki talaşı boydan boya eliyle şöyle bir düzeltti. (Tıkış tıkış doldurulmuştu.) Battaniyeyi çepe çevre şiltenin altına soktu, yastığı baş yerine attı. Aşağıya inerek ayaklarına önce dolağın iyisini, sonra da üstüne kötüsünü doladı.

O anda da kolbaşı boğazını temizleyerek doğruldu.

— Pinekleme bitti yüz dört! Ayaklanın bakalım!

Uyuyan uyumayan bütün hükümlüler esneye esneye kalkarak çıkışa doğru yürüdüler. Kolbaşı on beş yıllık hükümlüydü, bir dakika olsun erken iş başı yapmazdı. «Yürüyün!» demişse zaman kıtı kıtına tamamdı.

104'üncü koldakiler birbirinin peşinden, önce koridora, oradan sahanlığa, oradan da merdivenden aşağıya, konuşmadan, ağır ağır inedursunlar; 20'nci kolun kolbaşısı da Tiyurin gibi;

— Haydi, kalk ayağa! diye bağırdı.

Şuhov iki dolağın üstüne çizmelerini geçirmiş, ceketinin üstüne paltosunu çekmiş, beline ipi sımsıkı dolamıştı. (Deri kemeri olanlardan bunları «özel kamp»a gelir gelmez toplamışlardı.)

Giyinmesini zamanında bitiren Şuhov koridora çıktığı zaman, merdiven başındaki son kol arkadaşlarını, sırtlarındaki numaralarından tanıdı. Ellerinde giyecek cinsinden ne varsa sırtlarına geçiren, bu yüzden de şişkinleşen hükümlüler, yan yana, birbirlerini geçmeye çalışmadan toplanma alanına doğru gidiyorlardı. İşitilen tek ses, karın ayaklar altında gıcırdamasıydı.

Tanyeri bozarıp ağardığı halde ortalık hâlâ karanlıktı. Doğudan ısırıcı, berbat bir yel esiyordu.

Sabah sabah iş başı yapmak yok mu ya, bundan daha berbat bir şey yoktur. Ayaz, karanlık, karınlar aç, koskoca bir günün başlangıcı. İnsanın dili ağırlaşır, canı konuşmak istemez.

Çalışma âmirinin yardımcısı toplanma alanında oradan oraya koşturup duruyordu.

— Ne o, Tiyurin, nerelerde kaldın? Hep böyle bekleyecek miyiz seni?

Çalışma amiri yardımcısından Şuhov korkabilirdi ama Tiyurin öyle her patırtıya pabuç bırakacak adamlardan değildi.

Bu soğukta cevap vermek için soluğunu bile harcamazdı, sessizce yürümesini sürdürdü. Arkasından da bütün iş kolu gırç gırç karları ezerek geçti.

Tiyurin bir kilo domuz yağıyla işini becermişti anlaşılan, çünkü 104'üncü iş kolu eski komşularının yanında yer aldı. «Sosyalist Yaşam Sitesi»ne artık yoksul ve işini bilmez bir kolu gönderirlerdi. Çok da berbat bir yerdir şimdi orası. Yirmi yedi derece soğukta, sığınacak, ısınacak bir yer olmadan, rüzgâra karşı çalış çalışabildiğin kadar...

Kolbaşı Tiyurin'in şimdi çok yağa ihtiyacı vardı. Hem İDŞ'ye götürecek, hem de kendisi yiyecekti. Ona yağ gönderecek kimsesi yoktu ama yağsız da duramazdı. Onun için iş kolunda yağı gelenler götürüp bir kısmını ona verirlerdi.

Yoksa başka türlü yaşamanın yolu yoktu.

Çalışma âmiri elindeki çizelgeye baktı.

— Tiyurin, senin kolda bir kişi istirahatli, yirmi üç adamın olacak.

Tihurin başını salladı.

— Evet, yirmi üç kişi hazır.

— Olmayan kim? Panteleyev mi? Nesi varmış?

Hükümlüler arasında bir fısıldaşmadır başladı: «Köpoğlusu Panteleyev, gene işten kaytardı.» Hasta masta değildi, onu yöneticiler bırakmışlardı; kimbilir şimdi kimleri gammazlayacaktı.

Eh, artık kampta yalnız kalınca kimsecikler görmeden yanlarına çağıracaklar, iki - üç saat sorguya çekeceklerdi.

Ondan sonra da bir kere daha revire yollarlardı.

Toplantı alanı kapkara kaput denizi gibiydi. Arama - tarama için iş kolları ileri doğru çıkıyorlardı. Şuhov ceketindeki numaranın yenilenmesi gerektiğini anımsadı, yana doğru kendine yol açmaya başladı. Ressamın önünde iki kişi vardı kuyrukta bekleyen. Şuhov da girdi kuyruğa. Şu numaralar hükümlülerin baş belâsıydı. Okunaklı olursa muhafız uzaktan bir kusurunu görüp not ederdi. Silik olursa «Neden yeniletmedin?» diye çıkışır, adamı hücreye gönderirlerdi.

Kampta üç ressam vardı. Bunlar komutanlara parasız resim yapmaktan başka toplanma alanına sırayla numara yenilemeye gelirlerdi. Bugün sıra kır sakallı ihtiyarındı. Keplerdeki numaraları yenilerken, fırçasıyla hü-

kümlünün alnına kutsal yağ süren bir papaz sanırdınız onu.

Bir yandan yazıyor, bir yandan da eldivenli ellerini hohluyordu. İnce örme eldivenin içindeki eli soğuktan uyuştuğu için fırçayı tutması güçtü.

Ressam, Şuhov'un ceketinin önündeki «Ş - 854» numarasını yeniledi. Şuhov, arama sırası kendi iş koluna geldiği için, elinde ipi, kaputunun önünü kapatmadan yürüdü. Yerine varır varmaz da kol arkadaşı Sezar'ın bugün pipo yerine sigara içtiğini farketti. Demek, bir nefes çekebilecekti. Fakat Şuhov doğrudan doğruya istemezdi hiç. Gidip yanına durdu, ona yarım dönerek ileriye doğru bakmaya başladı.

Şuhov her ne kadar ileriye doğru kayıtsızca bakıyormuş gibi dursa da, Sezar'ın sigarayı her çekişte (adamın ağır ağır, düşünceli bir sigara içişi vardı) yuvarlak ateş halkasının gittikçe ağızlığa doğru ilerleyerek sigarayı küçülttüğünü görüyordu.

O sırada nerden bittiyse Fetyukov hergelesi de çıkarak Sezar'ın ta burnunun dibine sokuldu ve parlayan gözlerini adamın ağzına dikti.

Tütünün kırıntısı kalmamıştı Şuhov'da, o gün akşama kadar da bir yerlerden elde edeceğini sanmıyordu. Bütün sinirleri yay gibi gerilmişti. Şu sigaranın ızmariti onun için özgürlüğünden daha önemliydi. Ama Fetyukov gibi kendini alçaltıp adamın ağzının içine bakamazdı.

Sezar, ırkların bir karışımı gibiydi; Yunan, Yahudi. Çingene kırması bir şey... Gençti de. Sinema filmi yönetmeniydi. Fakat birinci filmini bitirmeden içeri tıkmışlardı. Siyah, gür pos bıyıkları vardı. Dosyasındaki resimlerinde bıyıklı olduğu için burada da kestirmemişlerdi.

Fetyukov, ağzının suları akarak :

— Sezar Markoviç! dedi. Ver şunu bir kere çekeyim!

İstekten gerilen yüzü seğriyordu.

...Sezar göz kapaklarını ağır ağır kaldırarak kara gözlerini Fetyukov'a dikti. İşte bu yüzden, sigara içerken başkaları gelip zevkini bozmasınlar, bir nefes istemesinler diye pipo içiyordu. Asıl acıdığı tütünden çok yarıda kesilen düşünceleriydi. Zaten sigarayı daha iyi düşünebilmek, aradığını bulabilmek için içiyordu. Fakat sigarasını tüttürmeyegörsün, çevresini «bir nefes almak» için iştah dolu gözler kuşatıyordu.

...Sezar, Şuhov'a dönerek;

— Al, İvan Denisoviç! dedi.

Izmariti baş parmağıyla iterek kehribar ağızlığından çıkardı.

Sezar'ın kendiliğinden böyle bir öneride bulunmasını bekleyen Şuhov yerinden fırladı: bir eliyle ızmariti yakalarken, öbür elini de düşmesin diye altına tuttu. Sezar sigarayı ağızlığıyla vermedi diye de gücenmedi ona. (Öyle ya, kiminin ağzı temiz, kimininki pisti.) Ateşi tuttuğu halde nasırlaşmış parmakları yanmıyordu. Fetyukov hergelesinin elinden almıştı ya onu, önemli olan buydu. Ateş dudaklarını yakana kadar derin bir nefes çekti. M - m - m! Duman aç vücudunun her yanına yayıldı, bedeninin her zerresinde tütünün tadını duydu.

Şuhov zevkten kendinden geçmişti ki, bir uğultuyla kendine geldi.

— İç gömleklerini topluyorlar!

İşte kamp sürgününün yaşantısı buydu, Şuhov buna çoktan alışmıştı. Yeter ki canını almak için boğazına sarılmasınlardı.

Neden alıyorlardı iç gömleklerini? Kamp komutanının kendisi dağıttırmamış mıydı? Hayır, hayır; bir yanlışlık vardı bunda!..

Sırada aranacak iki kol daha vardı. Derken, disiplin subayı teğmen ana barakadan çıkarak muhafızlara bağırıp çağırmaya başladı. Volkovoy yokken savsaklayarak

arama yapan muhafızlar birden canlandılar, hükümlülere vahşi hayvanlar gibi saldırdılar. Muhafız çavuşu bir yandan;

— Açın gömleklerinizi! diye haykırıyordu.

Hükümlüler, muhafızlar şöyle dursun, kamp komutanının kendisi bile korkardı Volkovoy'dan. Tanrı şeytanı yaratırken işaretini de koymuş, değilse Volkovoy (1) soyadını almadan bu korkunç adam kurda benzeyebilir miydi? Çatık kaşlı, asık suratlı, çam yarması gibi bir adamdı Volkovoy; ayağına da çabuktu. Ummadığın yerde karşına çıkar, «Ne arıyorsun burada?» diye bağırmaya başlardı. Onun elinden kurtuluş yoktu. İlk geldiği günler bilek kalınlığında sırımdan örülmüş bir kamçı taşırmış elinde. Bununla zındandakilere her gün dayak atarmış. Akşam yoklamasından önce barakalarının önünde toplanan hükümlülerin arkasından gizlice sokulur; «Hizaya girin, hayvanlar, daha ne duruyorsunuz!» diye bağırarak enselerinin köküne patlatmaya başlarmış. Kırbacı yiyenler ellerini enselerine götürür, kanlarını silerek kaçışırlarmış. Zındandan korkusundan kimse sesini çıkarıp tek kelime söylemezmiş.

Her nedense kamçı taşımayı bırakmıştı artık.

Hava ayaz olduğu için arama o kadar sıkı değildi. Ama akşamleyin her yerleri didik didik aranırdı. Hükümlüler paltolarının düğmelerini çözüp önlerini açıyorlar, beş muhafızın karşısında beşer beşer duruyorlardı. Eldivenli elleriyle hükümlülerin ceketlerini, pantolonlarını üstten yoklayan, sağ taraftaki tek pantolon cebini arayan muhafızlar anlamadıkları sert bir şeye dokundukları zaman hemen çekip çıkarmıyorlar; üşendikleri için «Nedir o?» diye soruyorlardı.

---

(1) «Volk» kurt demektir. (Çeviren)

Sabahleyin hükümlülerde ne bulacaklardı ki! Bıçak mı? Bıçak dışarıya götürülmez, kamptan içeriye getirilirdi. Aslında hükümlünün sabahleyin yanına birkaç kilo yiyecek alıp almadığına bakıyorlardı. Çünkü adam bununla kaçabilirdi. Hatta bir zamanlar öğle yemeklerinde verilen iki yüz gram ekmekten bile korkmaya başlamışlar, bu konuda şöyle bir emir çıkarmışlardı. Her iş kolu kendisine bir ekmek kutusu yaptıracak, hükümlülerin artırdıkları ekmekler toplanarak bu kutularda saklanacaktı. Bundan ellerine ne geçeceğini anlamak güçtü, yeni usûl hükümlülere eziyet etmekten başka bir işe yaramıyordu. Çünkü herkes artırdığı ekmeği belli olsun diye bir yerinden ısırıp öyle koyuyordu kutuya. Ama dilimler hep aynı somundan kesildiği için birbirine benziyor; bu yüzden de hükümlüler, çalışmadan dönerken, yol boyunca, ekmeklerini başkaları alacak, kendilerine küçüğü kalacak diye derin derin düşünüyorlar, tartışıyorlar, hatta kavga ediyorlardı. Ama bir keresinde üç hükümlü ekmek kutularından birini alıp arabayla kaçınca akılları başlarına geldi ve kampa döner dönmez bütün kutular parçalanarak tekrar herkesin kendi ekmeğini yanında taşımasına izin verildi.

Sabahleyin araştırılan başka bir şey de hükümlü giysisinin altına sivil giysi giyilip giyilmediğiydi. Oysa bütün sivil giyecekler daha kampa geldikleri sırada ellerinden alınmıştı, buradan ayrılacakları zaman da geri verilecekti. Fakat hiç kimse ceza sürelerinin ne zaman biteceğini bilmiyordu.

Aranılan şeyler arasında mektup da vardı. Hükümlülerin dışarıya gizlice mektup göndermelerinden korkuyorlardı. Yalnız her hükümlüden mektup aransa bu iş akşama kadar uzardı.

...Volkovoy bağırınca muhafızlar hemen eldivenlerini çıkardılar, hükümlülere ceketlerinin önünü açmala-

rını söylediler. (Barakadan aldıkları sıcaklık böylece uçup gidecekti.) Hatta gömleklerini açtırarak kamp yasalarına aykırı bir şey giyip giymediklerine bakmaya başladılar. Hükümlüler gömleğin altına bir de iç gömleği giyebilirlerdi. Bunun dışında bir şey varsa çıkarıp vereceklerdi. Kulaktan kulağa dolaşan laf buydu. Baştan aranan hükümlüler kurtulmuşlardı, bir kısmı kampın dışına bile çıkmıştı. Geriye kalanlar göğsünü bağrını açarak, eğer üzerlerinde fazladan bir şey varsa o dondurucu soğukta çıkarıp vereceklerdi.

Arama büyük bir hızla başlamıştı ama biraz sonra bir kargaşalık başladı. Kamptan çıkanlar gözden kaybolmuşlar, kapı nöbetçileri «Hadi, daha ne duruyorsunuz! Elinizi çabuk tutun!» diye bağırmaya başlamışlardı. Bunun üzerine sıra 104'üncü iş koluna gelince Volkovoy'un öfkesi biraz yumuşadı. *Üstünde fazla giyeceği olanların* adı yazılacak, akşam dönüşte bunlar ambara teslim edilirken bir de savunmaları alınacaktı.

Şuhov'un sırtında devletin verdiğinden başka bir şey yoktu. Bu bakımdan korkusuzdu, ne kadar ararlarsa arasınlardı. Fakat Sezar'ın yünlü mintanını, Buynovski'nin yeleğe benzer bir şeyini listeye geçirdiler. Kampa geleli daha üç ay olduğu için Buynovski torpido gemilerinde edindiği bağırma alışkanlığını bırakmamıştı henüz. Onun için hemen bağırmaya başladı;

— Bu soğukta insanları soymaya hakkınız var mı? Ceza yasasının dokuzuncu maddesini biliyor musunuz?

Bilmiyor olurlar mı, bilirler!.. Üstelik soymaya hakları da vardır. Senin böyle şeylere aklın ermez.

Eski yüzbaşı atışa devam ediyordu.

— Siz Sovyetler Birliği yurttaşı değil misiniz? Nasıl komünistliktir bu!

Volkovoy ceza yasasının dokuzuncu maddesine pek

sesini çıkarmadı ama bu kadarına dayanamazdı. Yüzü birden karardı, gözlerinden şimşek çaktı.

— Atın şunu on gün zındana!

Muhafız çavuşuna dönerek alçak sesle;

— Akşama boyunun ölçüsünü al bu herifin! dedi.

Cezalıyı gündüzleyin hücreye kapatmazlardı, bir adamın işten eksik olması demekti bu. Gün boyunca canını çıkarırlar, akşamleyin de hapse atarlardı.

Hapishane, toplanma alanının solunda, iki bölümlük taş bir yapıydı. Hükümlüler bir hapishaneye sığmaz olunca geçen sonbahar ikinci bölümünü yapmışlardı. Hapishanenin on sekiz odası, ayrıca tecrit hücreleri vardı. Kamptaki bütün yapılar ahşap olduğu halde yalnız burası taştan yapılmıştı.

Soğuk bir kere gömleğin altına girdi mi, bir daha çıkmak bilmezdi. Üst üste ne kadar giyinirsen giyin, hepsi boş. İşte, Şuhov'un belini büken de bu oldu. Şimdi revirde olsa başka ne isterdi! Oh, sıcacık yatağına gömülür yatar, üstüne en kalınından bir battaniye çekerdi.

Hükümlüler kampın çıkışına yaklaşırken bir yandan da giyiniyorlar, sarınıyorlardı. Başlarında bulunacak muhafızlar dışardan bağırmaya başladılar;

— Hadi sallanma! Çabuk ol!

Çalışma amiri de içerden kovalıyordu onları.

— Yürüyün! Durmayın!

Birinci kapı, kamp ara bölgesi, ikinci kapı. Nöbetçilerin bulunduğu kapının her iki yanında parmaklıklar başlıyor.

Kapı nöbetçisi;

— Durun! diye bağırdı. Koyun sürüsünden farkınız yok. Beşerli sıra olun bakayım!

Şafak sökmeye başlamıştı. Nöbetçi kulübesinin yanındaki ateş sönmek üzereydi. Nöbetçiler iş başı kampanası vurmadan önce ateş yakarlar; burada bir yandan ısınır-

ken, bir yandan da önlerinden geçen hükümlüleri daha iyi görürlerdi.

Nöbetçilerden biri sert bir sesle, bağıra bağıra sayıyordu.

— Bir!.. İki!.. Üç!..

Beşerli sıralar aralıklarla yürüyorlardı. Arkadan da bakılsa, önden de; beş kafa, beş gövde, on ayak görülüyordu.

Öbür tarafta ikinci bir nöbetçi geçenleri içinden sayıyordu. Onun yanında bir teğmen sessizce dikiliyordu. Çalışılacak iş yerinde görevliydi bu.

İnsan altından da değerliydi. Parmaklıkların ötesine bir kelle eksik çıkarsa bunu kendi kellenle tamamlardın.

Sıralar yeniden birbirlerine yanaştılar.

Bu sefer de konvoy muhafız çavuşu saydı.

— Bir!.. İki!.. Üç!

Sıralar birbirinden ayrılarak yürüdüler.

*Karakol komutan yardımcısı öbür tarafta gene için*den sayıyordu. Yanında bir teğmen. Konvoy muhafız âmiriydi bu.

Yanılmak olanak dışıydı. Fazla gelen kelle kaydedilirdi, sonra bunun da hesabı sorulurdu.

Adım başına muhafız. Konvoyu dört bir yandan kuşatmışlar, otomatik tüfekler ellerinde, namlular hükümlülere çevrili. Bunların da yanında köpekli muhafızlar vardı. Kurt köpeklerinden biri sanki hükümlünün durumuna gülüyormuş gibi dişlerini göstererek sırtardı. Konvoy muhafızlarının çoğu gocukluydu, yalnız altı tanesinin uzun kaputları vardı. Gözetleme kulesine gidenler bu uzun kaputları nöbetleşe giyerlerdi.

İş kollarını karıştırıp beşerli sıralar yaparak konvoy muhafızları hükümlüleri bir kere daha saydılar.

Kaptan Buynovski;

— Güneş doğarken ayaz çıkar, dedi. Çünkü gece ısısının en düşük olduğu andır.

Bu gibi olayları açıklamaya bayılırdı eski kaptan. Yılın hangi gününde bulunursanız bulunun size ayın yeni mi, eski mi olduğunu hesaplar söylerdi.

Günden güne çöküyordu kaptan; avurtları birbirine geçmişti, ama dinçti gene de. Kampın dışına çıkınca sertleşen rüzgâr böyle şeylere alışık olan Şuhov'un yüzünü cayır cayır yaktı. İş yerine varana kadar rüzgârın yüzünü kamçılayacağını anladığı için sargıyı yüzüne dolamaya karar verdi. Karşıdan gelen rüzgârdan korunmak için, her hükümlünün, iki ucunda bağcıkları olan birer paçavrası vardı. Bu paçavra çok işlerine yarıyordu. Şuhov sargısını gözlerinin altından bağladıktan sonra uçlarını ensesinde düğümledi. Sonra şapkanın kıvrımını aşağı indirdi, kaputunun yakasını kaldırdı. Şapkanın öndeki kıvrımını da alnına indirdi. Açık kalan yalnız gözleriydi. İpi kaputunun üstünden beline sımsıkı doladı. Her şey tamamdı, yalnız ellikleri ince olduğu için elleri şimdiden donmuştu. Ellerini birbirine vurmaya, sürtmeye başladı. Biraz sonra ellerini arkada kavuşturacak ve yol boyunca hep böyle yürüyecekti.

Konvoy komutanı, hükümlülerin «yürüyüş duası» dedikleri her günkü bıktırıcı konuşmasına başladı;

— Hükümlüler, beni dikkatle dinleyin! Yürüyüş kolunu bozmadan, düzen içinde yürüyeceksiniz! Geride kalmak, ileri çıkmak, konuşmak yasak! Eller arkaya bağlanacak! Sağa veya sola bir adım atmak kaçmaya teşebbüs sayılacağından muhafızlar ihtarsız ateş açacaktır. Ön sıra, ileri marş!..

En önde iki muhafız vardı. Öndeki sıralar yürümeye başladı, başlar dalgalandı. Yürüyüş kolunun her iki yanında yirmi adım açıkta, onar adım aralıkla muhafız-

lar dizilmişti. Ellerindeki makineli tüfekler ateşe hazırdı.

Bir haftadır kar yağmadığından yol çiğnene çiğnene sertleşmişti. Kampın çevresini dolaşınca rüzgâr yandan vurmaya başladı. Hükümlüler, eller arkada, başlar önde eğik, tıpkı cenaze alayında yürüyor gibiydiler. Bu şekilde yalnız öndeki bir iki kişinin ayakları, bir de basılacak yer görülebiliyordu. Zaman zaman muhafızlardan birinin «Y - kırk sekiz! Ellerini arkaya bağla!» «B - beş yüz iki! Hizaya gir!» diye bağırdığı işitiliyordu. Sonra onların bağırması da azaldı. Bıçak gibi kesen rüzgâr sıralara bakmalarına engel oluyordu. Muhafızların ağızlarını, burunlarını paçavralarla sarmalarına izin verilmiyordu. Onlar için de berbat bir işti bu...

Hava biraz ılık olduğu zaman muhafızlar ne kadar bağırırlarsa bağırsınlar hükümlüler aralarında konuşurlardı. Ama bugün herkes önündekinin arkasına sinerek kendi düşüncelerine dalmıştı.

Bir hükümlünün düşünceleri de kendisi gibi kısıtlıydı, dönüp dolaşıp hep aynı şeylere geliyordu. Acaba şiltesine sakladığı ekmeğini bulurlar mıydı? Akşamleyin revirden bir istirahat koparabilecek miydi? Kaptanı gerçekten zındana atacaklar mıydı? Sezar kışlık giyeceği nerden bulmuştu? Alsa alsa anbardan rüşvet verip kendi giyeceklerinden almıştı. Başka türlü nasıl olurdu?

Kahvaltısını soğuk ve ekmeksiz yediği için Şuhov şimdiden açlık hissediyordu. Midesinin kazınmasını duymamak, hep yiyecek düşünmemek için yakında eve yazacağı mektubu tasarlamaya başladı.

Yürüyüş kolu kendi yaptıkları kereste fabrikasını, işçi lojmanlarını (bunları da onlar yapmıştı ama içinde özgür insanlar oturuyordu), yeni kulüp binasını geçtiler. (Burasını da temelden duvar süslerine varana kadar

hükümlüler yapmışlardı, içinde sinema seyredenler ise gene özgür insanlardı.)

Artık çıplak bozkırdaydılar. Karşılarında yalnız, yüzlerine kamçı gibi inen rüzgâr ve kızaran tan yeri vardı. Sağlarında, sollarında her yer karla kaplıydı; bozkırda tek ağaççık yoktu.

1951 yılı başlarındaydılar, yeni yılda Şuhov'un iki mektup yazmaya hakkı vardı. Sonuncusunu geçen temmuzda yollamış, karşılığını ekimde almıştı. Üst - İjme'de durum değişikti, orada her ay mektup yazabilirdin. Fakat mektupta yazılacak ne vardı ki? Şuhov o zaman da şimdiki gibi seyrek yazardı.

Şuhov evinden 1941 yılının 23 haziranında ayrılmıştı. Bir pazar köy halkı Polomna'daki kiliseden öğle ayininden dönerken savaş çıktığı haberini de getirmişlerdi Savaş yıllarına kadar Şuhov'un köyü Temgenyovo'da tek evde radyo yoktu. Şimdi yazdıklarına göre her evde ceryanlı radyo varmış.

Çalışma kampından mektup göndermek dipsiz kuyuya taş atmak gibiydi. Bütün yazdıkların, seslenişlerin yok olup gidiyordu. Hem mektubunda hangi iş kolunda çalıştığını, kolbaşın Andrev Prokofyeviç Tiyurin'in nasıl bir insan olduğunu anlatacak değildin ya. O yüzden Letonyalı Kilgas evdeki bir yakınından sana daha yakındı.

Sonra evden yılda iki kere aldığın mektuplardan oradaki yaşayışı anlamak da kolay olmuyordu. Yok efendim, kolhoza (1) yeni bir başkan gelmişmiş. Sanki her yıl değişmiyormuş gibi. Kolhozu genişletmişlermiş... Bir yıl önce de genişletmişler, sonra küçültmüşlerdi. Yeterince çalışmayanların toprağını azaltmışlar, bir kısmının elinden bütün tarlalarını almışlardı.

(1) Ortak çiftlik, kooperatif çiftliği. (Çeviren)

Hele karısının yazdığı bir haberi Şuhov hiç anlayamamıştı. Buna göre savaştan beri kolhoza çalışacak tek insan vermemişlerdi. Delikanlılar olsun, genç kızlar olsun bir yolunu bulup, ya şehirdeki fabrikaya ya da kömür ocaklarına çalışmaya gidiyorlardı. Kolhozda çalışan erkeklerin yarısı savaştan dönmemişti. Dönenler de köyde oturuyorlar, fakat başka yerlerde iş buluyorlardı. Topu topu iki erkek kalmıştı; bunlardan biri işçi kolbaşısı Zahar Vasilyiç, ötekisi ise dülger Tihon'du. Dülger Tihon 84 yaşını doldurduğu halde yakınlarda evlenmiş, çocuğu olmuştu. Asıl işleri yürütenler kolhozun kurulduğu 1930 yılından beri orada çalışan kadınlardı.

Köyde oturup başka yerde iş almak Şuhov'un aklının ermediği bir şeydi. Kendi toprağını işlediği, ortak çiftlikte çalıştığı devirler geçmişti başından, fakat köyünde çalışmamayı anlamıyordu doğrusu.

Karısının yazdığına göre köyde kimse mevsimlik işlere (1) gitmiyordu artık. O çevrenin ün salmış ağaç işçiliği de ölüp gitmişti. Çünkü kimse bu çeşit şeyleri kullanmıyordu. Ama yeni ve zevkli bir sanat alıp yürümüştü; halı resimleme sanatı. Savaştan dönenlerden birisi yanında bazı resim kalıpları getirmiş, onun peşinden de yeni ustalar türemişti. Artık herkesin işi gücü buydu. Yılda bir ay, o da hasat zamanı kolhoz için çalışıyorlar; buna karşılık kolhoza borçları olmadıkları konusunda bir belge alarak on bir ay kendi işleriyle uğraşıyorlardı. Ülkede gezmedikleri yer kalmamıştı, zaman kazanmak için uçakla yolculuk yapıyorlardı. Halı boyama işinden binlerce ruble kazananlar vardı. Pek değerli değilse, boy boy eski halıları getirip getirip yığıyorlardı. Bir halı boyama 50 rubleydi, fakat iş bir saat bile sürmüyordu. Karısı, onun da bir gün dönüp iyi bir boyacı olacağına inanıyor-

(1) Köyün dışında bulunan geçici işler, ırgatlık. (Çeviren)

du. Böylece içinde çırpındıkları yoksulluktan kurtulacaklar, çocuklarını sanat okuluna verecekler, hatta döküntü evlerini bırakıp yenisini yaptırabileceklerdi. Her halı boyayıcısının şimdi yeni bir evi vardı. Demiryolu kenarındaki evler eskisi gibi 5000'e değil, 25000'e çıkıyordu.

Bunun üzerine, karısına, ömründe eline fırça almamış bir adamın nasıl halı boyayacağını sormuştu. Ayrıca bu halılar neden bu kadar beğeniliyordu? Resimleri pek mi güzeldi? Karısı en aptalların bile bu işi kıvırdığını yazmıştı. Kalıbın deliklerini fırçayla boyamaktan başka yapacak bir şey yoktu. Kalıplar üç çeşitti. Biri, üç atın çektiği arabaya binmiş hassa subayını, ikincisi, bir geyiği gösteriyordu. Üçüncüsü ise İran halısı benzeriydi. İşte bu üçünden başkası yoktu. Ama herkes bunu da öpüp başına koyuyor, kapanın elinde kalıyordu. Çünkü gerçek dokuma halı 50 rubleye değil, binlerce rubleye ancak alınabilirdi.

Hapishanelerde, çalışma kamplarında geçen yıllardan sonra İvan Denisoviç geleceğin dertleriyle uğraşmaz olmuştu. Hatta evine dönerse ailesini nasıl geçindireceğini bile düşünmüyordu. Onun adına her şeyi baştakiler ayarlamaktaydı, böylesi daha rahattı. Önünde geçireceği kışlar, yazlar vardı. Gene de halı boyama işi bayağı kafasını kurcalıyordu...

Anlaşılan, kolay bir kazanç yoluydu bu. Sonra köy halkına da aykırı düşmek istemezdi... Ama, kendisine sorarsanız, İvan Denisoviç şu boyacılık işine gönülden razı değildi... Çünkü insan bu gibi işlerde yırtık, yüzsüz olmalı, şuna buna yaranmasını bilmeliydi. Oysa kırk yaşına gelmiş, ağzında dişlerinin yarısı, tepesinde saçlarının hepsi dökülmüş bir adam olarak Şuhov ömründe kimseye yaltaklanmadığı, rüşvet vermediği halde, böyle şeyleri de kimseden beklememişti. Hem, kampta bile.

Kolay kazanılan paranın değeri yoktur, insana kazanmış olmanın zevkini vermez. Eskiler boşuna demeyişler. «İnsan karşılığını vermediği şeyin değerini bilmez» diye... Eli kolu sağlamdı Şuhov'un. Köyünde duvarcılık, marangozluk, tenekecilik işi de mi bulamazdı?

Ancak, kamu görevi hakları elinden alındığı için ona hiçbir yerde iş vermezler, belki köyüne bile sokmazlardı. Bu durumda nerde kaldı hali boyacılığı?

...O sırada yürüyüş kolu geniş bir alana yayılan iş yerinin girişine varmıştı. Durur durmaz yapılan ilk iş, uzun kaputlu iki muhafızın ötekilerden ayrılarak geniş tarladan geçtikten sonra gözetleme kulelerine çıkmaları oldu. Gözetleyiciler külelerdeki yerlerini almadan bölgeye kimseyi sokmazlardı. Muhafız komutanı omzunda otomatik tüfeğiyle giriş karakoluna yürüdü. Karakol kulübesinin bacasından duman tütüyordu. Bölgeden tahta, çimento filan çalmasınlar diye gece sabaha kadar içerde bir nöbetçi bırakılırdı.

Kapının dikenli telleri arasından, bütün alanın ve alanın ötesindeki dikenli teller arkasından güneşin kırmızı bir tekerlek gibi sisler içinde yükseldiği görülüyordu. Şuhov'un yanında duran Alyoşa güneşe sevinçle bakarken yüzünde bir gülümseme yayıldı. Hiçbir geliri olmadığı için yalnız verilen tayınla geçinen, avurtları birbirine geçmiş bir adam niye böyle sevinirdi acaba? Pazar günleri öteki baptistlerle birlikte toplanırlar, dua ederlerdi. Kamptan çıksa herhalde sudan çıkan balığa dönerdi.

Şuhov'un yüzüne sardığı paçavra soluğundan ıslanmış, soğuktan kimi yerleri donmuştu. Yüzünü soğuktan korumak için sırtını rüzgâra dönerek sargıyı yüzünden sıyırdı. Soğuk hiçbir yerden giysisinin içine sızmamıştı. Yalnız ince ellikli elleri donmuş, bir de delinip yeni-

den yamandığı için sol keçe çizmesi içindeki ayağı üşümüştü.

Sırtı belinden omuzlarına kadar sızım sızım sızlıyordu, bu durumda nasıl çalışacaktı?

Geriye dönüp baktı ve arkasındaki sırada bulunan Tiyurin'le göz göze geldi. Kolbaşı geniş omuzlu, ablak suratlı bir adamdı. Bugün yüzü asıktı. Tiyurin, emrinin altındaki iş kolunu dış tehlikelerden korur, tayının çoğunu alarak iyi beslenmelerine çalışırdı. Eski zenginlerden birinin oğlu olduğu için ikinci kez çalışma kampına düşmüştü. Sürgün yaşantısının bütün inceliklerini su gibi bilirdi.

Kolbaşı bir hükümlü için her şey demekti. İyi bir kolbaşı insanın canına can katar, kötüsü ise ateşten gömlek giydirirdi. Şuhov, Andrev Prokofyeviç Tiyurin'i daha Üst - İjme'deyken tanırdı yalnız o zamanlar onun iş kolunda değildi. Ceza yasasının 58'inci maddesine göre hüküm giyenler genel kamplardan özel kamplara gönderilirken Tiyurin onu kendi koluna seçmişti. Şuhov'un, kamp komutanıyla, İDŞ yetkilileriyle, çalışma amirleriyle, mühendislerle bir alış verişi olmazdı. Her şeyi onun adına aslan yürekli Tiyurin ayarladı. Bunun karşılığında onun, kaşını kıpırdatmasından, parmağını oynatmasından ne istediğini anlayıp hemen yapmak gerekiyordu. Kampta herkesi aldatabilirdin ama Andrev Prokofyeviç'i asla! Onun sözünü dinlersen sırtın yere gelmezdi.

Şuhov, onunla göz göze gelince, dünkü aynı işte mi, yoksa yeni bir yerde mi çalışacaklarını sormak istedi kolbaşından, fakat amirinin yüksek düşüncelerini dağıtmaktan çekindiği için sustu. «Sosyalist Yaşam Sitesi» projesinden yeni sıyrılmıştı, şimdi de yapılan işin yüzdesini hesaplamakla kafa yoruyor olmalıydı. Çünkü önlerindeki beş günün yiyeceği bu hesaba bağlıydı.

Kolbaşının yüzü, geçirdiği çiçek hastalığından sonra çopur kalmıştı. Fakat ayazda rüzgâra karşı gözünü kırpmadan dururdu. Yüzünün derisi meşe kabuğu gibi sertti.

Hükümlüler ellerini oğuşturuyorlar, ayaklarını yere vuruyorlardı. Rüzgâr bıçak gibi kesiyordu. Gözetleyiciler altı kulede de yerlerini aldıkları halde daha içeriye kimseyi salmıyorlardı. Anlaşılan, hiçbir açık kapı bırakmak istemiyorlardı.

İşte muhafız komutanı yanında bir yardımcısıyla birlikte karakol kulübesinden çıktı. Bunlar kapının iki yanında durunca kapılar açıldı.

— Beşerli sıra olun!.. Bir! İki!..

Hükümlüler geçit resminde yürür gibi yürümeye başladılar, yalnız ayakları birbirine uymuyordu. Bölgenin içine bir girsinlerdi hele, ondan sonra herkes nasıl olsa kendi işiyle baş başa kalacaktı.

Karakolun biraz ötesinde «İş Bürosu» vardı. Büronun önünde duran çalışma amiri kolbaşlarını çağırıyordu. Zaten onlar kendiliklerinden gidiyorlardı. Gidenler arasında hükümlüler ustabaşısı da vardı. Ama tam orospu çocuğuydu, aralarından seçildiği halde arkadaşlarına yapmadığını bırakmazdı.

Saat sekiz, sekizi beş geçiyordu. (Buharlı tren, düdüğünü yeni öttürmüştü) Kamp yetkililerinin korkusu, hükümlülerin ısınmak için sağa sola dağılarak zaman kaybetmeleriydi. Oysa hükümlülerin önünde koskoca bir gün vardı, bu sürede neler yapılmazdı ki!.. İçeri girenler hemen yerlere eğilerek çalı çırpı toplamaya başlıyorlardı. Ondan sonra herkes kendi işine çekiliyor, sobalar tutuşturuluyordu.

Tiyurin, yardımcısı Pavlo'ya, birlikte «İş Bürosu»na gideceklerini söyledi. Sezar da hemen onlara katıldı. Sezar zengin bir adamdı, evinden ayda iki kere paket gelir-

di. Kimlere rüşvet verdiyse, «İş Bürosu»nda iş planlama uzmanı yardımcısı olarak çalışıyordu.

104'üncü iş kolundan geriye kalanlar hemen ortalıktan yok oldular.

Sisle örtülü kırmızı bir güneş, olduğu gibi bırakılmış çalışma alanı üzerinde yavaş yavaş yükseliyordu. Prefabrik evlerin tahtaları karlar altında kalmıştı. Şurada burada temel olarak yapılmış, ondan sonra yarım bırakılmış taş örgüler vardı. İlerde kepçe kolu kırılmış bir buldozerle kopuk kepçesi bir kenarda yatıyordu. Sağda solda öbek öbek hurda yığınları duruyordu. Araba bakımevinin üstünde yeni kapatılmış bir çatı vardı. Tepede, ikinci katı atılan santral yapısı yükseliyordu.

Hükümlüler ortadan yok oluyorlardı. Kulelerde dikilen altı nöbetçiyle, «İş Bürosu»nun önünde koşuşturan insanlardan başka kimsecikler yoktu.

İşte en mutlu dakikalarımızdı bu bizim! Çalışma amiri iş dağıtıcısına, kolbaşlarına iş dağıtımını akşamdan yapmadıkları için ne kadar söylenirse söylensin, bu durumu bir türlü ayarlayamıyorlardı. Kollara iş dağıtımı akşamdan yapılsa bile sabaha her şey yeniden değişiyordu.

Evet, bizim dakikalarımızdı bunlar! Başımızdakiler işleri yoluna koyana kadar kuytu bir köşeye çekilir, istediğimiz gibi keyif çatardık. Nasıl olsa akşama kadar belimiz kırılacak değil miydi? Bir soba bulursak ne iyi, hemen dolaklarımızı çıkarıp ısıtırdık. Artık o gün ayaklarımıza soğuk işlemezdi. Ama soba bulamazsak da gene keyfimize diyecek olmazdı.

104'üncü iş kolu, camları güzden takılan, 38'inci iş kolunun beton bloklarını döktüğü araba bakımevine girmişti. Blokların bir kısmı kalıplardaydı, bir kısmı da çıkarılarak diklemesine konulmuştu. Beton içine konulacak demir kasırlar yığılmıştı bir köşeye. Tavan yüksek, taban da toprak olduğu için içerisi kolay kolay ısınmıyor-

du. Gene de kömüre acımıyorlar, ver yansın ediyorlardı sobayı. Bunu, içerde çalışanların ısınması için değil, beton döküm iy tutsun diye yapıyorlardı. Hatta bir duvara ısı ölçer asm lardı. Pazar günleri çalışmaya ara verilince ücretli bir işçiyi sobayı sürekli yakması için görevlendiriyorlardı.

38'inci iş kolu sobasının başına kimseyi yanaştırmıyordu. Kendi adamları dolaklarını kurutuyorlardı. Ama, ne yapalım, biz de bir köşeye çekilir, kendi başımızın çaresine bakarız.

Yere gelişigüzel otura otura içi pamuklu pantolonunun arkası kirlenen Şuhov, tahta kalıplardan birinin ucuna ilişerek sırtını duvara dayadı. Geriye doğru yaslandığı için ceketi ve kaputu önden gerilmişti. Şuhov sol tarafında, tam kalbinin üstünde sert bir şey hissetti. Bu, öğle yemeğine ayırdığı, sabahleyin ikiye bölerek ceketinin iç cebine soktuğu ekmeğin bir parçasıydı. Her gün ekmeğinin yarısını ayırır, yemeğe kadar da elini sürmezdi. Fakat sabahleyin kahvaltıda yemesi için verilen ekmeği bu sabah yememiş, sözde artırım yapmıştı. Şuhov hiç de iyi hareket etmediğini anlıyordu şimdi. Sıcağı görünce mığdesi burkulmaya başladı. Daha öğle yemeğine beş saat vardı.

Sırtının ağrısı yavaş yavaş bacaklarına vuruyordu, bacaklarının dermanı kesilmişti. Ne kadar kötü de olsa şu sobanın yanına bir sokulabilseydi!..

Şuhov elliklerini dizine koyarak gerindi; ensesindeki kaskatı yüz sargısını boynundan çözdü, ondan sonra kırarak birkaç kere katladı, cebine soktu. Karnının gurultusunu dindirmek için, temiz beze sardığı ekmeği koynundan çıkardı, bezi önüne yaydı, ekmeğin tek kırıntısını bile düşürmemeye dikkat ederek ısıra ısıra yemeğe başladı. Ekmek yol boyunca iki kat giyeceğin altında vücut ısısıyla sıcak kalmış, donmamıştı.

Kamp yaşantısı süresince, köyünde yediği yemekleri getirirdi aklına. Tava dolusu patates kızartması, tencere dolusu lapa, daha önceki bolluk yıllarında iri iri et parçaları getirirlerdi sofraya. Hele süt, iç içe bildiğin kadar! Kamp yıllarında bunun böyle olmaması gerektiğini anladı Şuhov. İnsan yemek yerken her lokmayı tadını çıkara çıkara çiğnemeliydi. Tıpkı şimdiki gibi; ufak lokmaları diliyle damağında eze eze, bir avurdundan öbürüne döndüre döndüre... Şu yarı yarıya hamur çavdar ekmeği ne kadar da lezzetli, kokulu geliyordu insana! Sekiz, dokuz yıldır kamplarda ne yiyordu Şuhov? Hiç! Ama nasıl çiğniyordu ağzında? O - ho!..

Şuhov 200 gramlık ekmek parçasıyla böyle uğraşadursun, çevresinde 104'üncü iş kolunun adamları oturuyordu.

Hemen yanında, yere yatırılmış bir beton blokun üzerinde oturan iki Estonyalı aynı ağızlıktan sırayla sigara tüttürmekteydiler. Estonyalılar birbirlerine o kadar çok benziyorlardı ki, onları iki kardeş sanırdınız. İkisi de beyaz yüzlü, uzun boylu, zayıftı; uzun burunları, iri gözleri vardı. Üstelik birbirlerinden hiç ayrılmıyorlar, yalnız içtikleri su ayrı gidiyordu. Yemeklerini bölüşerek yiyen, aynı üst ranzada yatan iki arkadaşı birbirinden kolbaşı da ayırmıyordu. Yoklamaya çıkarken, yürüyüş kolunda beklerken, geceleyin yattıklarında, fısır fısır durmadan konuşurlardı. Oysa kardeş filan değillerdi; burada. 104'üncü iş kolunda tanışmışlardı. Anlattıklarına göre birisi memleketinde balıkçıymış; öteki ise daha çocukluğunda Sovyetler, Estonya'ya girdiği zaman ailesiyle birlikte İsveç'e göçmüş. Ama daha sonra kendi isteğiyle sanat okuluna girmek için Estonya'ya dönmüş.

Derler ki, uluslar arasında ayırım yoktur; her ulustan iyisi de çıkar, kötüsü de... Oysa Şuhov yaşam süre-

since gördüğü Estonyalı'lar arasında hiç kötüsüne raslamamıştı.

Arkadaşlarından kimisi kalıpların üzerinde, kimisi beton bloklarda, kimisi de doğrudan doğruya yerde oturuyordu. Sabahtan kimsenin canı konuşmak istemediği için, her biri kendi düşüncelerine dalarak gözlerini önüne dikmişti. Çürükçü Fetyukov nerelerden topladıysa bir sürü ızmarit toplamış (sigara artıklarını iğrenmeden tükürük hokkalarından çeker çıkarırdı), şimdi bunları açarak bir kâğıdın içine boşaltıyordu. Üç çocuğu vardı Fetyukov'un; cezaevine girer girmez karısı kocaya varmış, çocukları onu babalıktan reddetmişlerdi. Bu yüzden kimseden yardım almıyordu.

Buynovski, Fetyukov'a bir süre ters ters baktıktan sonra iğrenen bir sesle;

— Bırak be şu pislikleri! diye bağırdı. Dudak frengisine yakalanırsan hiç şaşmam!

Eski kaptan emir vermeye alışık bir insan olduğu için hep böyle emir veriyormuş gibi konuşurdu.

Fakat Fetyukov kaptanın emrini dinlemek niyetinde değildi, çünkü kaptana da hiçbir yerden yardım gelmezdi. Onun için dişlerinin yarısı dökük ağzıyla kötü kötü güldü.

— Buralarda sekiz yıl sürünürsen sen de toplamaya başlarsın kaptan! Bu yerler insanın burnunu kırmasını bilir.

Fetyukov'un kendi fikriydi bu, belki de kaptan sonuna kadar dayatacaktı...

— Ne dedin? Ne dedin? dedi Senka Kleşvin.

Kulakları oldukça ağır işitirdi. Kaptanın sabah yoklamasında karşılık verişinden söz ediyorlar sanmıştı. Üzgün üzgün başını sallayarak;

— Sen de hemen parlamasaydın! diye öğüt verdi kaptana. Çamuru üstüne sıçratacak ne vardı?

Kötü günler geçirmiş, sessiz bir adamdı Senka Kleşvin. 1941 yılında bir kulağının zarı patlamıştı. Sonra Alman'lara tutsak düşmüş, bir ara kaçmışsa da yeniden yakalanarak Buchenwald toplama kampına gönderilmişti. Buchenwald'dan paçayı zor kurtaran Senka, hapishanede cezasını çekerken sesini hiç çıkarmıyordu. Sesini yükseltirsen başından bela eksik olmazdı.

Doğruydu, insan homurdanmadan katlanmalıydı. Dikelirsen kırılırdın.

Aleksey (Alyoşa) yüzü ellerinin arasında düşünüyor, dua ediyordu.

Şuhov ekmeğini yiyip bitirmiş, yalnız kenarını (içi oyuk bir kabuk) bırakmıştı. Çünkü insan lâpayı çanaktan ekmekle olduğu kadar hiçbir şeyle iyi sıyıramazdı. Kabuğu tekrar beze saran Şuhov bunu ceketinin iç cebine soktu, önünü düğmeleyip hazırlandı. Çalışmaya gidebilirdi artık. Fakat biraz daha ağırdan alsalar daha iyi olmaz mıydı?

38'inci iş kolu ayağa kalkarak, kimi beton kırma makinesinin başına, kimi su getirmeye, kimisi de demir bükmeye gitti.

Fakat ne Tiyurin, ne de yardımcısı Pavlo dönmemişlerdi daha. 104'üncü iş kolu belki yirmi dakikadır oturuyordu. Kışın günler kısa olduğu ve işi saat altıda bırakacakları için, sanki günün bitimine çok az kalmış gibi bir his vardı içlerinde.

Kırmızı yüzlü, gürbüz bir adam olan Letonyalı Kilgas;

— Çoktandır tipi görmedik! diyerek içini çekti. Koca kış tipi olmadı. Ne biçim kış bu?!

Arkadaşları da içlerini çektiler.

— Ya! Hiç tipi olmadı.

Bu çevrede öyle tipiler çıkardı ki, işe götürmek şöyle dursun, hükümlüleri barakalardan yemekhaneye bırak-

maya korkarlardı. Yemekhaneye ip çekilmezse insan nereye gideceğini bilemezdi. Aslında hükümlülerin donmasından korktukları için mi bırakmazlardı onları? Hayır! Köpekler yesindi leşlerini! Kamptan kaçmak istemeleriydi bütün korkuları. O ufak ufak kar tanecikleri sanki birisi sıkıştırmış gibi dikenli telleri duvar gibi örerdi. İşte bu duvarı aşıp gidebilirdi hükümlüler. Fakat gitse gitse nereye gideceklerdi ki?

Aslına bakılırsa tipinin hükümlülere hiç bir yararı yoktu, barakalarda kapanıp kalırlardı. Kömür gelmediği için sobalar yanmaz, rüzgâr bütün sıcaklığı alır götürürdü. Kampa un gelmez, mutfakta yemek işleri aksardı. Üstelik tipinin kesilmediği süreyi - üç gün mü olurdu, bir hafta mı - kayıp iş günü sayarlar, bunların yerine pazarları çalışmaya götürürlerdi.

Gene de herkes tipiyi ister, dört gözle beklerlerdi havanın bozmasını. Rüzgâr biraz sertleşmeyegörsün, hükümlülerin yapacağı ilk iş hemen şapkalarını havaya fırlatarak; «Tipi isteriz! Tipi isteriz!» diye bağırmak olurdu. Fakat her hava bozması kar fırtınasına çevirmezdi.

...Birisi 38'inci kolun sobasına yanaştıysa da onu oradan sürüp çıkardılar.

İşte o arada da Tiyurin girdi içeriye. Suratından düşen bin parça olurdu. Hepsi ellerini çabuk tutup yapacakları işi bir an önce yapmaları gerektiğini anladılar.

Tiyurin çevresindekilere bakarak;

— Demek, hepiniz buradasınız, dedi.

Yoklama yapmadan, saymadan hemen iş bölümüne başladı. Sıkı mıydı birisi kolbaşılarının yokluğunda kaçmaya kalksın! Tiyurin iki Estonyalı'yı, Kleşuin'i ve Gopçik'i harç teknesini santrala taşımakla görevlendirdi. Demek, güzün yapımı yarım bırakılan santralda çalışacaklardı. Tiyurin iki kişiyi de gereçleri almaları için atelyeye, Pavlo'nun yanına gönderdi. Dört kişiye santralın çevre-

sindeki, merdivendeki ve güç kaynağı odasındaki karları temizlemelerini emretti. İki kişi de gidip kömür getirecekler, odun kıracaklar, sobayı yakacaklardı. Hükümlülerden biri kızakla yapıya çimento taşıyacaktı. İki kişinin görevi su, ikisinin de kum getirmekti. Bir hükümlü kum yığınının üstündeki karı temizleyecek, donmuş kumu küsküyle parçalayacaktı.

Geriye görev verilmedik iki kişi kalıyordu; bunlar iş kolunun ustaları olan Şuhov'la Kilgas'tı. Tiyurin onları yanına çağırdı;

— Bakın, çocuklar! (Yaşça onlardan büyük olmadığı halde ağzı böyle alışmıştı.) İkiniz öğleden sonra ikinci katın duvarını birlikte örmeye başlayacaksınız. Hani geçen güz 6'ncı iş kolunun yarım bıraktığı yer var ya, işte orası. İşe makine odasını ısıtmakla başlayacağız. Fakat odanın kocaman üç penceresi var, önce bunları bir şeylerle kapatmak gerekiyor. Size başka yardımcı vereceğim, pencereleri örüp kapatmak için bir çare düşünün. Güç kaynağı odasını hem harç karma, hem de ısınma yeri olarak kullanacağız. Kendimizi ısıtacak bir yer bulamazsak köpekler gibi donarız, anlaşıldı mı?

Tiyurin belki bir şeyler daha söyleyecekti, fakat tam o sırada domuz yavrusu gibi pespembe, on altı yaşında bir oğlan olan Gopçik geldi koşarak. Başka bir kolun adamları harç karma teknesini vermek istemedikleri için aralarında kavga çıkmıştı. Tiyurin hemen oraya koştu.

Böyle bir ayazda işin en zor tarafı başlangıcıydı. İşe bir kere başlandı mı, gerisi kolaydı.

Şuhov'la Kilgas bakıştılar. Aynı işte birçok kere çalışmışlardı. Biri dülger, öteki duvarcı olarak birbirlerinin ustalığına saygı duyarlardı. Kar örtüsü altından pencere örecek bir şey bulmak pek kolay olmayacaktı. Gene de Kilgas;

— Dur Vanya! (1) dedi. Prefabrik evlerin yanında bir yer biliyorum. Kocaman bir tomar ziftli kâğıt var orada. Kendi elimle gizlemiştim. Koş, getirelim şunu!

Kilgas, Letonyalı olmakla birlikte Rusça'yı ana dili gibi bilirdi. Doğduğu yere yakın bir Rus köyü vardı, eski tarikattan Rus'ların yurtlarından göçüp kurdukları bir köydü burası. Kilgas çocukluğunda Rusça'yı onlardan öğrenmişti. Kampa geleli şurada iki yıl olduğu halde işin bütün girdisine çıktısına da aklı ererdi. Burada işini kendin ayarlamazsan kimse yardım etmezdi insana. Tam adı İohan (2) Kilgas olduğu için Şuhov da ona «Vanya» derdi.

Ziftli kâğıdı getirmeye karar verdiler. Şuhov önce malasını gizlediği yerden almak için seğirtti. Bir duvarcı ustası için ele uygun ve hafif bir mala çok şey demekti. Kampta şöyle bir düzen vardı : Gereçler sabahleyin alınacak, giderken de geriye verilecekti. Fakat Şuhov malzeme sorumlusunu nasılsa atlatmış, malayı geriye vermemişti. Akşamleyin giderken gerecini saklar, sabahleyin duvar örme işi olursa sakladığı yerden çıkarırdı. Eğer o gün «Sosyalist Yaşam Sitesi»nde çalışmaya gitselerdi gene malasız kalacaktı. Şuhov ufak bir taşı çekerek elini altındaki yarığa soktu, malayı koyduğu yerden çıkardı.

Şuhov'la Kilgas araba bakımevinden çıkarak prefabrik evlere doğru yürüdüler. Soludukça ağızlarından, burunlarından buram buram buhar tütüyordu. Güneş epey yükselmişti, fakat sisten dolayı ortalığı aydınlatıp ısıtamıyordu. Güneş ışınlarının çevresine direk direk yayıldığı görülebilirdi.

Şuhov bunu Kilgas'a gösterdi.

— Bak şu direklere, Vanya.

---

(1) İvan adının çocuklar ya da arkadaşlar için kullanılan biçimi. (Çeviren)

(2) Rusça'da İvan. (Çeviren)

Kilgas «boş ver!» anlamına ellerini sallayarak güldü.

— Bırak olsun, yeter ki direklerin aralarında dikenli tel bulunmasın.

Kilgas'ın her sözünde şaka vardı, bu yüzden de kol arkadaşlarınca sevilirdi. Kamptaki bütün Letonyalı'lar severlerdi onu. Şurası bir gerçek ki, yemesi içmesi düzgündü, ayda iki paketi gelirdi, sanki kampta değilmiş gibi yanaklarından kan damlardı. O şaka yapmasın da başka kim yapsındı?

Çalıştıkları alan çok genişti, onun için uzun bir süre yürümeleri gerekiyordu. Yolda 82'nci iş kolundan hükümlülere rasladılar, zavallılara gene çukur kazdırıyorlardı. Gerçi çukurlar geniş değildi - eni, boyu, derinliği ellişer santim - fakat yazın bile kaya gibi sert olan toprak donunca daha da sertleşmişti. Vurulan kazmaların ucundan kıvılcımlar sıçrıyor fakat zerre toprak koparamıyorlardı. Herkes ayrı bir çukurun başındaydı. Ne ısınabildikleri, ne de ayrılıp gidebildikleri için durup sağa sola bakıyorlar, ondan sonra kazmalarına sarılıyorlardı. Tek ısınma yolu çalışmaktı çünkü.

Şuhov bunların arasında Kirovlu bir tanıdığını görerek;

— Hey, arkadaşım! diye seslendi. Neden çukurun üstünde ateş yakmıyorsunuz? Toprağın donu çözülürdü hiç olmazsa.

— İzin vermiyorlar, dedi Kirovlu içini çekerek. Sonra odunu nerden alacağız?

— Bulun bir taraftan.

Kilgas yere tükürdü.

— Bana bak, Vanya, bizim yöneticilerde kaf olsa, şu soğuk havada milletin eline kazmayı verip salar mıydı buraya?

Kilgas homurdanarak birkaç ağır küfür savurduktan sonra sustu. Ayazda konuşmak bile zordu. Bir süre daha

yürüdükten sonra prefabrik evlerin kurulacağı yere vardılar. Her taraf karla örtülmüştü.

Şuhov, Kilgas'la birlikte çalışmaya bayılırdı. Onda sevmediği tek şey, sigara içmediği için evden gelen paketlerinden tütün çıkmamasıydı.

Gerçekten de açıkgöz bir adamdı şu Kilgas. Birkaç tahtayı kaydırınca altından kocaman bir top ziftli kâğıt çıktı.

Hemen çekip aldılar. Peki ama şimdi nasıl götüreceklerdi? Gözetleme kulelerinden görülmekten korkmuyorlardı, çünkü o pezevenklerin tek kaygısı hükümlülerin kamptan dışarı kaçmamasıydı. Oysa içerde evlerin bütün tahtalarını parçalasan onlara vız gelirdi. Kamp gözcüsüyle karşılaşacak olsanız o da sesini çıkarmazdı. Çünkü hükümlüler daha çok iş başarmış olacaklardı. Öteki hükümlülerin ise nesineydi prefabrik evler? Kolbaşılar için de öyle... Bu işe yalnız çalışma amiri, hükümlülerden seçilen ustabaşı, bir de sırık gibi boyuyla Şkuropatenko karışırdı. Aslında Şkuropatenko da bir hükümlüden başka bir şey değildi. Prefabrik evleri hükümlülerden korumaları, malzemeyi kimseye çaldırmaması için ona gözcülük görevini vermişlerdi. Belki onları tek yakalıyabilecek kimse bu hergeleydi.

Şuhov;

— Bak, Vanya, dedi. Bu nesneyi uzunlamasına götüremeyiz. En iyisi diklemesine kucaklayıp da götürelim. Çünkü bu şekilde ikimizin arasında kimsenin gözüne çarpmaz.

Ortaya iyi bir fikir atmıştı Şuhov. Bunun üzerine tomarı üçüncü bir adammış gibi aralarına alarak yola koyuldular. Yandan bakan birisi birbirine sımsıkı sarılmış iki kişinin yürüdüğünü sanırdı.

Bir ara Şuhov;

— Ama çalışma amiri bunu sonra pencerede görünce nasıl olsa anlayacak, dedi.

Kilgas şaşırmış gibi yaptı.

— Bizim bununla ne ilgimiz var, yahu? Çalışmaya geldiğimizde orada vardı. Biz de bir şey demeyip bıraktık.

Doğru söylüyordu.

İnce ellikleri içinde parmakları donmaya yüz tutmuştu Şuhov'un. Keçe çizmesinin sol teki de ayağına yapışıyordu. Önemli olan şu çizmeydi, değilse çalışırken parmakları nasıl olsa açılırdı.

Çiğnenmemiş karlardan yürürken malzeme deposuyla santral arasında uzanan bir kızak izi gördüler. Anlaşılan çimentoyu götürmüşlerdi.

Tepede yükselen santral yapısı çalışma alanının kenarında bulunuyordu. Oraya çoktandır kimse gitmediği için kar örtüsünün üzerinde hiçbir iz yoktu. Kızağın ve bir kişinin yeni açılmış derin ayak izleri karın düzgün örtüsü üzerinde açıkça seçiliyordu. Arkadaşları tahta küreklerle santralın çevresini, kamyonun yanaşacağı yolu temizliyorlardı.

Yapıdaki şu bucurgat çalışsa ne iyi olurdu! Oysa motor yanmış, bugüne kadar da onarılmamıştı. Demek harcı, briketleri ikinci kata hep sırtlarında taşıyacaklardı.

Santral, boz bir iskelet gibi iki aydır karların arasında sırıtıp duruyordu. Sonunda 104'üncü iş kolu gelmişti işte! Gelmişti ama nasıl? Zavallıların boş miğdelerinin üzerinden ip kuşaklar çekilmişti. Çatır çatır ayazda ne ısınacak bir yer, ne de yakılmış bir ateş vardı. Gelmişlerdi gene de. Hayat yeniden başlayacaktı.

Harç karma teknesi tam makine odasına girişte parçalanmıştı. Zaten çürük bir şeydi, Şuhov onu buraya parçalamadan getirebileceklerini ummuyordu. Kolbaşı lâf olsun diye biraz sövüp saydıysa da kimsenin suçu olmadığı ortadaydı. O sırada Kilgas'la Şuhov aralarında kocaman

bir tomar tuta tuta içeri girdiler. Onları görünce Tiyurin'in yüzü güldü ve hemen yeni bir görev dağıtımı yaptı. Bir an önce sobayı yakabilmeleri için Şuhov boruları takacak, Kilgas tekneyi onaracak, iki Estonyalı da ona yardım edecekti. Senka Kleşvin'in görevi ise tahtalardan çıta yapıp ziftli kâğıtları bu çıtalarla pencerelere çakmaktı. Çünkü pencereler ziftli kâğıtlardan daha genişti. Yalnız tahtayı nereden alacaklardı? Isınma odası yapmaları için çalışma âmiri onlara tahta verir miydi hiç? Kolbaşı sağa sola bakınmaya başladı, onunla birlikte herkes de bakınıyordu. Tek kurtuluş yolu, ikinci kata çıkan merdivenlerin kenarına korkuluk diye çakılmış iki tahtayı söküp almaktı. İnsan inip çıkarken gözünü dört açarsa bir şey olmazdı. Yapacak başka bir şey yoktu.

Ne diye bu adamlar yıllarca süren hükümlülükleri sırasında bu kadar sıkı çalışırlar dersiniz? İsteseler akşama kadar ayak sürüyemezler mi? Akşam nasıl olsa onların.

Hayır, kazın ayağı hiç de öyle değildir! İşte bunun için düşünülmüştü iş kolları. Yalnız, buradaki iş kolları, dışarda İvan'ların, Piyotr'ların ücret karşılığı çalıştıkları iş kolları değildi. Burada hükümlüleri çalışmaya, başlarındaki adamlar değil, kendi kendileri zorlarlar. Bunun işleme tarzı da şöyledir : Ya hepsine fazladan bir şey verilecektir, ya da hepsi oturup acından geberecektir. Öyleyse çalışmayan kahpe oğlu kahpedir, hiçbirinin onun yüzünden aç kalmaya niyeti yoktur. Hiç kimse kaytaramaz!

Hele bazan öyle zamanlar olur ki, çalışmak isteseniz de, istemeseniz de sağa sola koşturmanız, bir şeyler yapmanız gerekir. İsterseniz elinizi çabuk tutup iki saat içerisinde kendinize ısınacak bir yer yapmayın, soğuktan kuyruğu titretmek işten bile değildir.

Pavlo birtakım malzemeyle çıkıp gelmişti. Yalnız bunları yerli yerince kullanmak kalıyordu. Malzemenin arasında boru da vardı. Gerçi elde tenekeci gereçleri yok-

tu ama bir çilingir çakısıyla bir de nacak vardı. Bunlarla da bir şeyler yapılırdı.

Şuhov ellikleri içindeki ellerini birbirine birkaç kere vurduktan sonra boruları uç uca eklemeye, ek yerlerini sıkıştırıp kıvırmaya başladı. Arada bir ellerini birbirine vurarak işini sürdürüyordu. (Malasını yakında bir yere saklamıştı. Gerçi içerdekiler kendi arkadaşlarıydı ama belli olmaz, değiştiriverirlerdi. Kilgas'ı bile göz altında tutmalıydı.)

Kafasından bu gibi düşünceler geçedursun, Şuhov, bir yandan da boru dirseklerini nasıl yapacağını, dumanı dışarıya nasıl vereceğini kuruyordu kendi kendine. Hemen Gopçik'i biraz tel bulması için gönderdi. Borunun çıkışını dışardan pencerenin üstüne asacaktı.

Köşede yuvarlak karınlı başka bir soba daha vardı. Üzerine, donmuş kumu çözüp kurutmaya yarayan demir bir tabla konmuştu. Önce bu sobayı yaktılar ve eski kaptanla Fetyukov teskereyle tablanın üstüne kum taşımaya başladılar. Teskere taşımak fazla bir ustalık gerektirmiyordu. İşte bu yüzden kolbaşı eskiden amirlik yapmış adamları bu işe vermişti. Fetyukov hergelesi bir zamanlar devlet dairelerinden birinde altında özel arabası olan kodamanlardan biriymiş meğer.

İlk günlerde eski kaptana kabadayılık etmeye kalktıysa da, bir keresinde ağzı burnu kırılınca aralarındaki bütün anlaşmazlıklar çözüldü.

Üstünde kum yığılı sobaya ısınmak için birkaç kişi sokulmak istedi, fakat kolbaşı duruma hemen el koydu.

— Anlaşılan suratı üşüyenler var aranızda. Ben ısıtmasını biliyorum! Önce işlerinizi bitirin bakayım!

Sopa yemiş köpeğe kırbacı bir kere gösterin yeter! Soğuk sertti ama, kolbaşı soğuktan da sertti. Herkes işinin başına döndü.

Şuhov, kolbaşının Pavlo'ya şunları fısıldadığını işitti bir ara :

— Sen burada kal da işi sıkı tut. Ben gideyim, şu yüzde durumunu ayarlayayım.

Yapılan işin yüzde hesabı, işin kendisinden daha önemliydi. Hükümlülerin geçimi işin bitirilmesine bağlı olduğundan akıllı kolbaşları bütün ustalıklarını yüzde hesabında gösterirlerdi. Bu yüzden yapılmayan iş yapılmış gösterilir, bitirilen işten dolayı ödenen bedel az bulunarak daha çoğu istenirdi. Açıkgöz kolbaşılarının kıvıracağı bir işti bu. Bu arada birtakım dalavereler döner, iş dağıtıcılarına rüşvet bile verilirdi.

Bütün bu yüzde hesaplarının ne işe yaradığı gelebilir akla. En başta çalışma kampının işine yarar. İş bitirme yüzdesi yüksek gösterildiği için kamp sorumluları devletten binlerce ruble fazla para koparark subaylarına ikramiye dağıtırlar. Tabii bu arada iyi kırbaç kullandığı için Voikovoy da alır payını. Ya zavallı hükümlülerin eline ne geçer? Olsa olsa akşam yemeğine 200 gram fazla ekmek! Yani bunların yaşamlarına hükmeden işte bu 200 gramdır.

Getirilen iki kova su, daha yolda kaskatı buz tutmuştu. Bunun üzerine Pavlo kafasını çalıştırarak kardan su elde etme yolunu düşündü. Hemen kovaları sobanın üstüne oturttular.

Gopçik, elektrik hattı çekmede kullanılan yeni bir demet telle çıktı geldi.

— Hey, İvan Denisoviç! Tam kaşık dökülecek cinsten bir tel bu. Kaşık dökmesini öğretir misiniz bana?

İvan Denisoviç bu maskarayı pek severdi. (Oğlu küçükten ölmüştü, evde yetişkin iki kızı vardı.) Gopçik, Bender çetecilerine (1) süt götürdüğü için sürgün edilmişti.

---

1) İkinci Dünya Savaşında Alman'lara yardım edip sonra da Sovyet yönetimine karşı başkaldıran bir çete. (Çeviren)

Verilen ceza büyüklerinkinin aynıydı. Sevimli bir dana gibi herkese sokulurdu. Yalnız çok da açıkgözdü. Evinden gelen yiyecekleri kimseye koklatmaz, geceleri gizli gizli yerdi.

Hoş, verse hangi birine yetiştirebilirdi ki?

Kaşık için bir miktar tel keserek bir kenara koydular. Şuhov korkuluk tahtalarını duvara merdiven gibi dayadı, Gopçik'e pencereye tırmanıp soba borusunu asmasını söyledi. Tam Gopçik'e göre bir işti bu. Hemen sincap gibi tahtaya tırmandı, duvara bir çivi çakarak borunun ucunu telle sarıp çiviye taktı. Şuhov üşenmemiş, boru pencereden dışarı çıktıktan sonra bile bir dirsek daha koyarak yükseltmişti. Bugün fırtına yoktu ama yarın çıkarsa soba tütebilirdi. Yapılınca işin iyisi yapılmalıydı, hele insanın kendi işi olursa...

Senka Klişvin tahtalardan uzun uzun çıtalar kesmişti. Gopçik hemen pencerelere tırmandı, neşeli çığlıklar atarak çıtaları çakmaya başladı.

Güneş iyice yükselmiş, çevresindeki pus dağılmıştı. Artık direk direk ışınları yoktu, kan kırmızısı görünmüyordu. Çalıntı odunlarla sobayı da tutuşturdular. Ondan sonra gel keyfim gel!

— Eh, ocak güneşi ineklerin böğrünü ısıtmaya başladı, dedi Şuhov.

Harç karma teknesinin onarımını bitiren Kilgas nacağın tersiyle tahtaya vurarak;

— Beni dinle, Pavlo! dedi. Bu iş için kolbaşından en azından yüz ruble isterim!

Pavlo kahkahayı bastı.

— Sen yüz gram ekmeğe razı ol!

Gopçik yukardan atıldı:

— Korkma, Kilgas, yargıç korur senin hakkını!

Ziftli kâğıdın düzgün kesilmediğini farkeden Şuhov bağırmaya başladı.

— Durun, durun; kesmeyin!

Sonra da nasıl yapacaklarını gösterdi.

Bu arada saç sobanın başında gene hükümlüler toplanmıştı. Pavlo onları oradan kovarak birkaçını Kilgas'a yardımcı verdi, harcı yukarı taşımak için küçük tekneler yapmalarını söyledi. Ondan sonra iki kişiyi daha kum taşıma işiyle görevlendirdi. İkinci kattaki duvarların ve iskelenin üstündeki karları temizlemeleri için de birkaç kişi gönderdi. Aşağıda bir kişi kalacak, ısınmış kumu tablanın üstünden alarak harç karıştırma teknesine boşaltacaktı.

Dışardan bir motor sesi duyuldu, briketleri getiren kamyondu bu. Hemen Pavlo dışarı fırladı ve briketlerin boşaltılacağı yeri gösterdi.

Ziftli kâğıtlardan birini çivilemişler, sıra ikincisine gelmişti. «Ziftli kâğıt» deyip geçmemeli; aslı astarı kâğıt ama pencereyi tutmakta çok işe yarıyordu. Dışarıya açılan deliklerden biri kapanmış, içerisi loşlaşmıştı. Şimdi soba daha bir kızarık görünüyordu.

Alyoşka kömürü getirmişti. Her kafadan bir ses çıkıyordu: kimi «Dök!» kimi «Dökme!» diye bağırıyordu. Zavallıcık ne yapacağını bilemediği için dikildi kaldı.

Fetyukov yuvarlak karınlı sobaya iyice sokulmuş, keçe çizmelerini ısıtmak için nerdeyse kıpkırmızı saça dayamıştı. Eski kaptan hemen Fetyukov'un yakasına yapıştı, teskereye doğru itti.

Ulan, köpoğlusu! Hani kum taşıyorduk?

Kaptan kampta yapılan işi denizcilik görevinden ayıramıyordu. Bir kere emir verildi mi, muhakkak yapılmalıydı. Son bir ayda epeyce zayıflamış, ama verilen işi hiç aksatmamıştı.

Bir süre sonra pencerelerin üçü de kapandı. İçeriye yalnız kapıdan ışık geliyordu. Tabii ışıkla birlikte soğuk

da... Pavlo kapının üstünü de tahtayla kapatmalarını emretti. İçeri girip çıkarken başlarını eğeceklerdi. Dediği gibi de yaptılar.

Üç damperli kamyon dolusu briket getirilerek boşaltılmıştı. Şimdi bucurgat olmadan bunların yukarıya taşınması kalıyordu.

Pavlo :

— Hadi, çocuklar, çıkıp bir bakalım! dedi.

Azımsanacak bir iş değildi bu. Pavlo ile birlikte Şuhov ve Kilgas ikinci kata çıktılar. Zaten dar olan merdiven Senka'nın korkuluğu sökmesinden sonra tehlikeli bir duruma girmişti. Tepe taklak yuvarlanmamak için iyice duvara sokulmak gerekiyordu. Daha da kötüsü, merdiven basamakları karla dolup sertleşmiş, ayak basacak düz yer kalmamıştı. Bu merdivenlerden harç taşımak başlı başına bir meseleydi.

Duvar örülecek yerlere baktılar. Karları kürüyorlardı. Önce yarım duvarların üzerinde donan buzu nacakla kırmak, ondan sonra da süpürgeyle güzelce temizlemek gerekiyordu.

Briketleri taşımak için bir yol aradılar. Merdiven başından aşağıya baktılar. En sonunda şunda karar kıldılar; merdivenlerden yukarı taşımak yerine aşağıdan dört kişi briketleri yukarıdaki iskelenin üstüne atacak, oradan da iki kişi daha ileriye fırlatacak, iki kişi de bunları duvarcılara iletecekti. En çabuğu buydu.

Yukarıda fazla rüzgâr yoktu ama soğuk insanın içine işliyordu. Bu ayazda duvar örmek kolay olmayacaktı. İnsan biraz yükselmiş duvarın ardına sinerse kendini soğuktan koruyabiliyordu.

Şuhov başını kaldırıp göğe baktı. Gökyüzü dupduruydu, güneş hemen hemen öğleyi gösteriyordu. Çalışırken ne kadar da çabuk geçiyordu zaman? Kampta günlerin

böylesine çabuk geçmesi hep şaşırtırdı onu. Buna karşılık cezası bir türlü bitmiyor, sanki uzadıkça uzuyordu...

Aşağı indiklerinde herkesi sobanın başında çöreklenmiş buldular. Yalnız eski kaptanla Fetyukov kum taşıyorlardı. Pavlo oturanları görünce küplere bindi; hemen sekiz kişiyi birden briket atmaya, ikisini tekneye çimento döktükten sonra kuru kuruya kumla karıştırmaya gönderdi. Bir kişi su getirecek, bir kişi de kömür alacaktı.

Kilgas yardımcılarına dönerek :

— Hadi çocuklar, önce su taşıma teknelerini bitirelim! dedi.

Şuhov, Pavlo'nun yanına gitti :

— Şunlara ben de yardım edeyim mi, Pavlo?

— İstiyorsan, et.

İçerisine kar doldurup eritmek için kocaman bir kap getirdiler. Biri saatin on iki olduğunu söyledi.

— Öğle olmalı, dedi Şuhov, güneş tam tepede.

Eski kaptan karıştı konuşmaya :

— Güneş tam tepedeyse saat on iki değil, birdir

Şuhov bunu anlayamamıştı.

— Nasıl olur? Dedelerimiz «Güneş tepedeyse öğle yemeği yenir» derler.

— O senin dedenin yaşadığı dönemde öyleydi. Ondan sonra karar çıktı, şimdi güneşin en yüksekte olduğu zaman saat birdir.

— Kim çıkarmış bu kararı?

— Kim olacak, Sovyet yönetimi!

Kaptan teskeresini alıp çıktı, çıkmasa bile Şuhov'un tartışmaya hiç niyeti yoktu. Yoksa güneş de duruşunu kararlara göre mi ayarlayacaktı?

Çekiçlerle, çivilerle bir süre daha uğraştıktan sonra dört küçük tekne yapıp ortaya çıkardılar.

Pavlo duvarcılara :

— Hadi, çocuklar, oturun da ısının, dedi. Senka, öğleden sonra sen de duvar öreceksin. Onun için otur da ısın.

Sobada ısınmak için izin çıkmıştı. Öğleye kadar örme işine başlanmıyacaktı nasıl olsa, şimdiden harç karılsa o zamana kadar donardı.

Soba yavaş tutuşuyordu, biraz sonra daha da iyi ısıtırdı. Ancak bu sıcaklık yalnız sobanın çevresindeydi, odanın geri kalan kısmı gene eskisi gibi soğuktu.

Dört kişi elliklerini çıkararak üşüyen ellerini sobaya tuttular.

Ayakkabılar ayaktayken sobaya hiç yaklaştırılmamalıydı, çünkü giyilen şey fotinse derisi çatlardı. Eğer keçe çizme giyiyorsanız buzu çözülür, su olur, sonra sıcakta buharlaşırken ayaklarınız hiç ısınmazdı. Daha fazla yaklaştırırsanız yakmak işten bile değildi. Ondan sonra bahara kadar çizme vermeyeceklerine göre delik keçelerden çekeceğiniz vardı.

Kilgas, Şuhov'un delik çizmesini kastederek :

— Vanya'nın üzülmesine değmez, nasıl olsa bir ayağı evde sayılır, diye takıldı.

— Şu tabanı deliği bırakın canım!

Birisinin bu sözleri üzerine gülüşmeler oldu.

(Şuhov delik olan sol keçesini çıkarmış, dolaklarını ısıtıyordu.)

— Demek, Şuhov gününü dolduruyor ha!..

Kilgas yirmi beş yıl hüküm giymişti. Bir zamanlar şanslı bir dönem vardı, herkese on yıl veriyorlardı. 1949'dan sonra kimsenin gözünün yaşına bakmadan bastırdılar yirmi beşer yılı. İnsan nalları göğe dikmeden on yılı tüketebilirdi ama yirmi beş yıla can mı dayanır?

Günlerinin yaklaşmasından dolayı herkesin kendisine imrenmesi Şuhov'un hoşuna gidiyordu, ama onun buna bir türlü inanası gelmiyordu. Önünde örnekler yok muydu? Savaş sırasında süreleri bitenleri «ikinci bir emre kadar»

kararıyla 1946'ya kadar içerde tutmuşlardı. Asıl cezası üç yıl olanlar, fazladan bir de beş yıl yatmamışlar mıydı? İstedikleri yaşayı çıkarıyorlardı. On yıl bitince «Hadi bir on yıl daha yat!» derler, en azından insanı memleketinden başka bir yere gönderirlerdi.

Ama zaman zaman insanın içinde bir umut ışığı belirmiyor değildi. Sayısı belli günler nasıl olsa bir gün sona erecekti. İşte o zaman, aman Tanrım, kimse karışmadan istediğin yere gidecektin?

Eski bir hükümlünün bu düşüncelerini açığa vurması başkalarının yanında hoş kaçmazdı. Onun için Şuhov, Kilgas'a :

— Bak, kardeşim, yirmi beş yıl giydim diye hiç yerinme! dedi. Senin yirmi beş yıl içerde kalıp kalmayacağını hiç kimse bilmez. Gün doğar neler olur! Ama benim yediğim ekmek gibi bir şey varsa, o da tam dokuz yıldır içerde yattığımdır. Doğru mu?

Hele insan böyle yük beygiri gibi çalışırsa içeriye ne zaman girdiğini, nasıl çıkacağını düşünmeye bile fırsat bulamazdı.

Hakkında «yurda ihanet» suçundan dolayı soruşturma açılmış, bu suçlamayı destekleyecek biçimde ifade vermişti. Evet, yurduna ihanet etmek için tutsak düşmüştü Şuhov, Alman casusu olarak görevini tamamladığı gün de tutsaklıktan geri dönmüştü. Ama bu görevin cinsini ne kendisi biliyordu, ne de sorgu yargıcı. Soruşturma süresince buna, «casusluk görevi» deyip, geçiştirmişlerdi.

Şuhov iki şıktan birini seçecekti; ya ifadenin altını imzalamayacak, bu yüzden de tahtalı köyü boylayacak, ya da imzayı basacak ve bir süre daha postu koruyacaktı. Doğal olarak imzayı attı.

İşin aslı şöyleydi :

1942 yılında kuzeybatı cephesinde düşman onları her yandan kuşatmıştı. Uçaklar yiyecek filan atmıyor-

lardı. Hoş, bunun için uçak da yoktu ya! Sonunda öyle bir duruma düştüler ki, ölen atların tırnaklarını kesip ıslattılar, günlerce böyle hayatta kalabildiler. Ellerinde düşmana sıkacakları tek mermi yoktu. Böyle olunca da Almanlar onları ormanda teker teker, armut toplar gibi topluyordu. Birkaç kişiyle birlikte Almanların elinde kısa bir süre kalan Şuhov'la arkadaşları, beş kişi bir olup bir gün gizlice kaçtılar. Ormanlardan, bataklıklardan geçip kendi birliklerine katılmaları bir mucizeydi doğrusu. Yalnız iki kişi kaçtıktan kısa bir süre sonra yaylım ateşinde ölmüşler, birisi de aldığı yaralardan kurtulamamıştı. Sapasağlam dönen iki kişiydiler.

O zaman akıl etseler, ormanda kaybolduklarını söyler; başlarına da bir şey gelmezdi. Ama daha gelir gelmez Almanların elinden kaçtıklarını söylemişlerdi. Vay, sen misin tutsak düşen? Vay, sizi orospu çocukları! Kaçanlardan beşi birden dönseler, birbirleriyle yüzleştirince gerçekler ortaya çıkardı. Ama iki kişi olunca ağızlarıyla kuş tutsalar kimseyi inandıramazlardı. Tutsaklık masalıyla herkesi kandıracaklarını sanıyorlardı, puştlar! Hele siz, alçaklar, namussuzlar!

Senka Kleşvin oturduğu köşeden, konuşmanın tutsaklıktan ve kaçıştan açıldığını duyunca :

— Ben düşmanın elinden üç kere kaçtım ama üçünde de yakalandım, dedi.

Çok çekmiş bir adam olan Senka kulağı iyi işitmediği için insanlar arasına pek karışmaz, çoğunluk sessizce otururdu. Arkadaşları onu fazla tanımazlardı. Onun hakkında bütün bildikleri, Buchenwald toplama kampına düştüğü, kamptaki bir yeraltı örgütüne dışardan silah sokmaya çalışırken Almanlar tarafından yakalanıp elleri arkasına bağlanarak dayak yediğiydi.

— Sekiz yılını geçirdiğin kamplar nasıldı, Vanya? diye sordu Kilgas. Bunların hepsi de kadınların ile bu-

lunduğu genel kamplar olsa gerek. Belki sırtınızda hükümlü numaranız bile yoktu. Ama bu sekiz yılı hücrelerde geçir de göreyim seni! Herhalde sağ çıkmazdın.

— Kadınlar mı dedin? Kadın değil, odun desen daha iyi olur.

Şuhov güldür güldür yanan sobaya bakarken daldı gitti ve kuzeyde geçen yedi yılını anımsadı. Üç yılı ormanda ağaç kesip tomruk yuvarlamakla geçmişti. Gece kesimlerinde ateş yakıp alevlere baka baka işte böyle ısınırlardı. Cezaevi komutanının emrine göre günlük kesimlerini tamamlamayan iş kolları gece de kalırlardı ormanda çalışmaya. Gece yarısına doğru kampa dönüp sabah erken gene orman yoluna dizildikleri çok olmuştur.

Eksik dişleri arasından fısıldayarak :

— Kendinizi aldatmayın arkadaşlar, burası daha rahat, dedi Şuhov. Burada kimse yemeğimizi vermemezlik edemez. İşini bitirsen de, bitirmesen de akşama yatmaya gidersin. Üstelik ekmek de yüz gram fazla. Ölmeyecek kadar işte... Ama adı «özel» kampmış, bırakın özel olsun. Numaraların bir ağırlığı olmadığına göre taşıya taşıya sırtımız aşınmıyor ya!

— Hıh, daha rahatmış! diyerek Fetyukov sokuldu yanlarına.

Yemek paydosu yaklaştığı için çalışmasını bırakmıştı.

— Burada uyurken insanı kıtır kıtır kesiyorlar be!.. Bunun neresi rahat? diye konuşmaya katıldı.

Pavlo işaret parmağını Fetyukov'a doğru salladı.

— Hayır, doğru değil! Yalnız gammazları gebertirler burada.

Söylenenler doğruydu, son zamanlarda böyle şeyler oluyordu. Gammazlığıyla tanınan iki kişiyi sabaha doğru yataklarında kesmişlerdi. Sonra, belki yattığı yeri karıştırdıklarından, suçsuz bir genç de boğazı kesilmiş olarak bulundu. Gammazlardan birisi ise korkusundan kamp

sorumlularına sığındı, adamı kurtarmak için taştan yapılmış hapishaneye kapatmak zorunda kaldılar. Tuhaf bir şeydi bu. Genel kamplarda böyle şeyler görülmezdi, eskiden burada da yoktu.

Buharlı trenin düdüğü öttü. Bu, önce yavaştan başlayıp sonra gittikçe şiddetlenen bir düdüktü.

— Hayt be, öğle paydosu oldu. Bırakın çalışmayı, arkadaşlar!

Herkes işini bıraktı. Yemekhane kuyruğuna girmek için çoktan koşarlardı ama buradaki yemekhane on bir iş kolundan ancak ikisini alabiliyordu.

Kolbaşı Tiyurin hâlâ görünürlerde yoktu. Pavlo çevresine bir göz attıktan sonra;

— Şuhov, Gopçik! Siz benimle gelin! dedi. Kilgas, sana Gopçik'le haber gönderir göndermez arkadaşları alır gelirsin.

Onlar kalkınca yerlerini başkaları aldı. Sobaya o kadar çok sokulmuşlardı ki, nerdeyse onu kadın gibi kucaklayacaklardı.

Hükümlülerden birkaçı;

— Hadi çocuklar, yakın sigaraları! diye bağırdı.

Hepsi birbirine baktı ama çıkarıp da sigara yakan olmadı. Ya tütünleri yoktu, ya da olanlar ötekilere göstermek istemiyordu.

Pavlo ile Şuhov dışarı çıktılar. Gopçik de tavşan yavrusu gibi arkalarından seğirtti.

— Hava biraz ısınmış, dedi Şuhov. Sıfırın altında 18°' den fazla değil. Duvarı örebileceğiz anlaşılan.

Briketlere baktılar. Arkadaşlar çoğunu ikinci kata atmışlar, bir kısmı da iskelenin üstünde ve yerdeydi.

Şuhov gözlerini kısıp güneşe baktı. Eski kaptanın sözünü ettiği karar gereğince güneş gerçekten tepedeki yerine gelmemiş miydi bakalım?

Açıklığa çıkınca rüzgâr daha bir güçlü esti, soğuğunu

daha çok duyurdu. Sanki, «unutma, daha ocak ayı geçmedi!» dercesine.

Çalışma sitesindeki yemekhane derme çatma bir barakaydı. Tahtaları yan yana çakmışlar, aralarını paslı tenekelerle kapatmışlar, bir köşeye de ocağı yerleştirmişlerdi. Bir tahta bölme, barakayı, mutfak ve yemek odası olmak üzere ikiye ayırıyordu. Gerek mutfakta, gerekse yemek odasında yerler topraktı ve tümseklerle çukurlar düzeltilmeden bırakılmıştı. Mutfakta dört köşe bir ocak, ocağın ortasına oturtulmuş bir kazan vardı.

Yemekhaneyi bir aşçıyla bir de besin denetleme memuru işletiyordu. Sabahleyin kamptan çıkarken aşçı kilerden bir torba yarma alırdı. Bir kişiye 50 gram, bir iş koluna bir kilo yarma düştüğüne göre torbaya doldurduğu yarma iki batmanı (1) bile bulmazdı. Ama aşçı bunu kendisi taşımaz, «torbacı» adını verdiği bir hükümlüye taşıtırdı. Ne diye bunun için zahmete girecekti? Torbacıya bir çanak lapa fazla verdi mi, olur biterdi. Su getirmek, odun taşımak, ocak yakmak gibi işler de başka hükümlülerin üzerineydi. Her birine fazladan birer çanak lapa verince işler tıkır tıkır yürüyordu. Nasıl olsa verilen kendi malı değildi.

Uyulması gereken bir kural vardı, herkes yemeğini içerde yiyip çıkacaktı. Yemek çanakları kamptan getirilir, akşam dönüşte de götürülürdü. (Geceleyin barakadan ücretli işçiler çalıyorlardı çünkü.) Onun için getirilen 50 çanak yıkanıp yıkanıp kullanılırdı. Doğal olarak «çanak taşıyıcısı» nın payına da bir şeyler düşecekti.

Çanakları yemekhaneden dışarıya kimse çıkarmasın diye kapıya bir bekçi dikilirdi. Ama bekçiler istedikleri kadar dikkat etsinler, çanaklar gene dışarı kaçırılırdı. Bekçi ya kandırılıyor, ya da görmez tarafına getiriliyor-

(1) Batman 8 kg. (Çeviren)

du. Bu yüzden bir «çanak toplayıcısı» kirli çanakları toplayıp getirirdi. Bekçinin de, toplayıcının da birer çanak lapa payları ayrılırdı hemen.

Aşçının bütün yaptığı, yarmayla tuzu kazana atmak, yağın bir bölümünü kendine ayırdıktan sonra kalanını hükümlülerin yemeğine koymaktı. (Aşçı yağın iyisini kendisine ayırır, kötüsünü de hükümlülere bırakırdı. Onlar bunu bildikleri için kilerden hep kötü yağ çıksın isterlerdi.) Geriye lapayı karıştırıp pişmesini beklemek kalıyordu.

Besin denetleme memuru bu kadarını da yapmazdı. Oturup seyretmekti onun işi. Lapa pişer pişmez iyi tarafından besin denetleyicisine bir çanak lapa! Bir çanak da aşçının kendisine! O günkü nöbetçi kolbaşı gelir, pişen yemeğin hükümlülere «yedirilebileceğine» bakmak için bir çanak tadardı. Ondan sonra da ikinci çanak!..

Artık düdük öterdi. Kolbaşılar sırayla yanaşırlar; aşçı, mutfağın penceresinden uzatılan çanaklara birer kepçe yemek boşaltırdı. Lapa denilen şey de çanağın dibini örten cıvık bir bulamaçtı. Payına ne kadar yarma düştüğünü ne sorabilir, ne de tartabilirdi insan. Sormaya kalkanın canına okurlardı.

Çıplak bozkır üzerinde yazın yakıcı, kışın dondurucu bir rüzgâr ıslık çalardı. Yaratıldığından beri bu bozkırda hiçbir şey yetişmemişti, hele dikenli teller arasında bir otçuk bile... Ekmek, tayın dağıtım ambarında yetişir, yulaf da kilerde olgunlaşırdı. İşte bütün görüp bildikleri buydu hükümlülerin. İster canını dişine tak çalış, istersen yere yat «yemek!» diye debelen; tek beslenme kaynağı olan kamp yöneticilerinin verdiğinden fazla bir şey geçmezdi ellerine. Bari onu da hakkıyla alabilsen! Aşçılardan, tabakçılardan, bekçilerden, çanak toplayıcılarından, madrabazlardan gelmezdi ki sıra! Kilerdekiler çalarlar, yemekhanedekiler çalarlardı. Ama çalanların teki bi-

le elini ağır işlere sürmezdi. Kazmanın sapına yapışan sendin ama verilene razı olmaktan başka bir şey gelmezdi elinden.

İşini beceren, aslan payını kapardı burada.

Pavlo, Şuhov ve Gopçik yemek odasına girdiler. Kuyrukta balık istifi bekleyen hükümlülerin arkasındaki köhne masalarla döküntü sıralar görünmüyordu. Oturarak yemek yiyenler arasında ayakta dikilenler de vardı. Sabahtan beri buz gibi soğukta çukur kazan 82'nci iş kolunun adamları düdük çalar çalmaz ilk sırayı kapmış, bütün masaları doldurmuştu. Zavallıcıklar yemeklerini bitirdikleri halde dışarı çıkmak istemiyorlardı. Buradan sıcak neresi vardı ki? Dışardakiler küfürü bassalar da aldırdıkları yoktu. Sırt sırta ya da sırtını duvara dayayıp durmak dışarda durmaktan daha iyiydi.

Pavlo ile Şuhov dirsekleriyle yol açıp ilerlediler. İyi olmuş da gelmişlerdi. Bir iş kolu yemek alıyor, ikincisi sırada bekliyordu. Yemek alanlar arasında kolbaşı yardımcıları da vardı. Demek, 104'üncü iş kolu sıraya girebilirdi.

Aşçı pencereden;

— Çanaklar! Çanaklar! diye bağırıyordu.

Çanaklar ard arda uzatılıyordu. Bir çanak kaparak Şuhov da sokuldu. Fazladan lapa almak değildi amacı, bu iş bir an önce olsun bitsin istiyordu.

Bölmenin arkasında birkaç hükümlü habire çanak yıkıyordu. Onlara da birer çanak fazla lapa...

Pavlo'nun önündeki kolbaşı yardımcısına gelmişti sıra. Pavlo hükümlülerin başları üzerinden;

— Gopçik! diye seslendi.

— Buradayım, kapının yanında.

Sesi oğlak sesi gibi incecikti.

— Koş, çağır arkadaşları!

Kopçik fırladı.

Bugün lapanın hası vardı, yulaf lapası! Sık sık vermezlerdi bunu. Günde iki övün yedikleri ya buğday kırmasıydı ya da iri öğütülmüş un. Yulaf yarması insanın karnını tok tutuyordu, tek kusuru pahalı olmasıydı.

Şuhov yıllar boyu atlara yedirdiği yulafı düşündü. Nerden bilsindi, bir gün gelecek, bir avuç yulaf kırmasına özlem duyacak?

— Çanaklar! Çanaklar! diye bağırıyorlardı yemek dağıtılan pencereden.

104'üncü iş koluna geliyordu sıra. Pavlo'nun önündeki kolbaşı yardımcısı çanağına iki kepçe doldurtarak mutfak deliğinin önünden çekildi.

Bu da hükümlülerin payından gidiyordu, fakat kimse ağzını açıp tek kelime söylemedi. Her kolbaşının hakkı iki çanaktı. İsteyen bunu kendisi yer, isteyen yardımcısına verirdi. Tiyurin, Pavlo'yu kollardı hep.

Şuhov'a bir iş düşüyordu şimdi. Hemen masalardan birini yakaladı, askıntılardan iki kişiyi kovup, bir başkasını da iyilikle uzaklaştırdıktan sonra masada yan yana dizilince on iki çanak alacak kadar bir yer açtı. Bunların üstüne altı çanak, üçüncü kata da iki çanak koyabilirdi. Bundan sonra geriye Pavlo'nun elinden çanakları almak, bir de masaya koyduklarına göz kulak olmak kalıyordu. Ne olur, ne olmaz; başkaları gelip çanakları aşırabilirler ya da masaya çarpıp devirirlerdi. Gözünü açmazsan herifçioğlu kendi çanağıymış gibi seninkini alıverirdi.

Aşçı pencerenin arkasından :

— İki! Dört! Altı! diye sayıyordu. Pavlo'nun iki eliyle birden uzattığı çanaklara lapa aktarırken şaşırmamak için ikişer ikişer sayıyordu.

Pavlo da pencerenin bu yanından;

— İki! Dört! Altı! diye tekrarlıyordu, yavaş bir sesle.

Ondan sonra çanakları Şuhov'a uzatıyor, Şuhov bunları masaya diziyordu. Şuhov içinden sayıyordu ama gözünü de dört açıyordu.

— Sekiz! On!

Boş çanak kalmamıştı. Bu sırada Şuhov, Pavlo'nun kolları arasından, aşçının iki çanağı kenarlarından tutup beklediğini farketti. Aşçı kap yıkayıcılara dönüp söylüyor olmalıydı. O anda da iç içe bir dizi boş çanağı pencerenin önüne koydular. Aşçı elinin altındaki dolu kapları bırakarak yeni gelenleri doldurup yıkayıcılara vermeye başladı.

Şuhov gözlerini masadaki çanaklardan ayırarak bacağını sıranın üzerinden aşırdı, pencerenin önündeki iki çanağa sarıldı. Ondan sonra da sanki aşçı için değil de Pavlo için sayıyormuş gibi, alçak sesle :

— On dört! dedi.

— Hey! Dur nereye çekiyorsun? diye bağırdı aşçı.

— Bizim onlar, bizim! diye haykırdı Pavlo da.

— Sizin olmasına sizin ama bana sayıyı şaşırtıyorsun.

— On dört oldu! dedi Pavlo omuzlarını silkerek.

Aslında kolbaşı yardımcısı olarak böyle bir kandırmaca işine bulaşıp arkadaşları üzerindeki etkisini yitirmek istemezdi ama o sırada Şuhov'un arkasından saydığını ileri sürerek suçu ona yükleyebilirdi.

Aşçı deliye dönmüştü.

— Biraz önce on dört diye saydım.

Şuhov altta kalmadı.

— Saydın ama vermedin. Elinle tutuyordun. İnanmazsan gel de say! İşte, hepsi şurada: masanın üstünde.

Şuhov bunları bağıra bağıra söylerken iki Estonyalı'nın geldiğini gördü, çanakları onların eline tutuşturuverdi. Ondan sonra masaya döndü, bıraktığı çanakları saydı. Hepsi yerli yerindeydi, masayı boş bıraktıkları sırada eli uzunun biri işini becerememişti.

Aşçının kırmızı suratı deliğin arkasından göründü.

— Hani nerede? diye sordu sert sert.

— İşte şurada!

Şuhov aynı sertlikle karşılık verdikten sonra yanındakileri sağa sola itmeye başladı.

— Çekilin be kardeşim! Kapatmayın adamın önünü! İşte şu ikisi. (Üstteki iki çanağı kaldırdı.) Altta da dörderden üç sıra! İyi say!

— Hani gelmedi mi sizin iş kolu?

Aşçı böyle söylerken başını pencereden uzatabildiği kadar uzatıp kuşkuyla baktı masaya. Pencerenin böyle dar yapılmasının nedeni, yemek alan hükümlülerin kazanın dibinde ne kadar yemek kaldığını görmelerini önlemekti.

Pavlo başını salladı.

— Hayır, gelmedi daha.

Bu sefer aşçı iyice kudurdu.

— Madem gelmemiş ne halt etmeye çanakları tutuyorsunuz?

— İşte geldiler! diye bağırdı Şuhov.

O anda da eski denizcinin sanki kaptan köprüsünden bağırıyormuş gibi bağırdığını duydular.

— Bu ne kalabalık böyle be! Yiyenler bassın gitsin de biz de girelim!

Aşçı homurdanarak doğruldu, sonra kepçe tutan eli yeniden pencereden göründü.

— On altı! On sekiz!..

En sondaki çanağa iki kepçe koydu. (Kolbaşının Pavlo'ya bıraktığı kendi payıydı bu.)

— Yirmi üç! Tamam! Bundan sonrakiler gelsin!

Kendi kolunun adamları yaklaştıkça Pavlo çanakları uzatıyor, yandaki masaya oturanlara ise, ötekilerin başlarının üzerinden aşırtıp veriyordu.

Yazın bu masalarda yan yana beş kişi oturabilirdi

ama kışın kalın giyecekler içinde ancak dört kişi sığabiliyordu. Onlar da kollarını kımıldatacak yer bulamıyorlardı.

Yürüttüğü lapalardan birinin kendine düşeceğini hesaplayan Şuhov hemen kendi payına saldırdı. Önce kaşığını çıkarmalıydı. Bunun için dizini büktü; keçe çizmenin içine soktuğu, sapında «Üst - İjme 1944» yazılı kaşığını çekti aldı. Ondan sonra şapkasını çıkarıp koltuğunun altına koydu, kaşığını lapasının kenarlarına dokundurdu.

Lapasının tadını çıkarmak için o anda yemekten başka hiç bir şey düşünmemek gerekiyordu. Kaşıkla dibe doğru kat kat inmeli, ondan sonra dille damak arasında yavaş yavaş ezmeli. Oh! Fakat bu sefer elini çabuk tutmalıydı. Çünkü Pavlo onun lapasını bitirdiğini görünce ikincisini verirdi herhalde. Kör olası Fetyukov, Estonyalı'ların yanında bitivermiş, fazla çanak dalaveresini görmüştü. Şimdi de tam Pavlo'nun karşısında dikilerek lapasını yiyor, bir yandan da geride kalan dört dolu çanağa kötü kötü bakıyordu. Olur a, Pavlo belki bir tabak vermezse bile yarısını verirdi.

Genç, esmer bir adam olan Pavlo çift kepçelik lapasını yiyordu ağır ağır. Yüzünden, karşısındaki Fetyukov'u farkettiği belli bile değildi. Kimbilir, belki fazla iki çanağı çoktan unutmuştu.

Şuhov lapasını bitirdi. İkinci tabağı yemeğe hazırlanmasından olacak, karnı hiç doymamıştı. Oysa yulaf lapasıyla her zaman doyardı. Elini iç cebine sokup temiz beze sardığı ekmek kabuğunu çıkardı; kaşık gibi bükük ekmek sırtıyla çanağın dibini, kıvrık kenarlarını güzelce temizledi. Ekmek kabuğunu yalayıp aynı işe yeniden koyuldu. Çanak şimdi yıkanmış gibi tertemizdi, yalnız rengi donukçaydı. Şuhov çanağı, omzunun üstünden bulaşık toplayıcılardan birine verdikten sonra, şapkası koltuğunda, oturmasını sürdürdü.

Gerçi lapaları aşıran kendisiydi ama burada Pavlo'nun sözü geçerdi.

Pavlo yemeğini bitirene dek bir süre bekletti onu. Sonra çanağını iyice sıyırmadıysa da kaşığını yalayıp yerine koydu, haç çıkardı. Duasını böylece bitirince yerinde birazcık kımıldandı (bu sıkışıklıkta hareket etmek kolay değildi), dört çanaktan ikisini kenara çekti, bunları Şuhov'a veriyormuş gibi yaparak :

— İvan Denisoviç, dedi Birini kendin al, ötekini Sezar'a verirsin.

Şuhov, Sezar'ın payını «İş Bürosu»na götürmesi gerektiğini anımsadı. (Sezar ne burada, ne de kampta yemekhaneye gelecek kadar düşürmezdi kendini) Anımsadı ama Pavlo iki çanağı birden ayırınca yüreği de hop etti. Yoksa ikisini birden mi veriyordu ona? Fakat bir anda toparladı kendini.

Hemen hak ettiği avını yemeğe koyuldu Şuhov. Fakat bu sefer tadını çıkara çıkara yiyecekti. Yeni gelenlerin arkadan itmelerine aldırdığı bile yoktu. Bütün korkusu, öteki tabağı Fetyukov'a vermeleriydi. Fetyukov hergelesinin çakallıkta üstüne yoktu ama aşırmaya gelince paçası sıkmazdı.

... Yandaki masada Buynovski oturuyordu. Eski kaptan lapasını çoktan bitirmişti. Masada fazladan bir kap lapa olduğunu bilmediği gibi, kolbaşı yardımcısının elinin altında kaç çanak kaldığına da dönüp bakmıyordu. Sıcağı bulunca gevşemişti, şimdi kalkıp da bu ayazda ta santrala gitmeyi gözü yemiyordu. Üstelik orası daha iyice ısınmamıştı. Beş dakika önce oturanları bağırarak kovan sanki o değilmiş gibi, yeni gelenlerin oturmasına şimdi kendisi engel oluyordu. Kaptan kampa düşeli çok olmamıştı, böyle toplu çalışmalara da hayatında ilk kez katılıyordu. Bu bakımdan içinde bulunduğu şu dakikaların aslında onun için çok önemi vardı. Gerçi o hiçbir şeyin

farkında değildi, ama yirmi beş yıllık hükümlülük yaşantısına dayanabilmek için çevresine hükmeden, gür sesli, canı tez deniz subaylığından çıkıp, temkinli, ağır canlı bir mahpus durumuna gelmesi gerekiyordu.

... Yeri terketmesi için arkasından itiyorlar, bağırıp çağırıyorlardı.

Pavlo dayanamadı.

—Kaptan! Hey, kaptan,

Buynovski silkinerek uyandı, çevresine bakındı.

Pavlo, isteyip istemediğini sormadan önüne bir çanak lapa sürmüştü.

Buynovski kaşlarını kaldırdı, hayatında görmediği bir şeye bakar gibi baktı lapaya.

— Al, hadi al! diyerek kaptanı teşvik eden Pavlo, kolbaşının payı olan sonuncu çanağı alıp çıktı.

... Gemisiyle bütün Avrupa'yı dolaşan, ülkesinin kuzeyini boydan boya aşan kaptanın çatlak dudaklarında utangaç bir gülümseme belirdi; yüzüne yayılan mutlulukla yağsız, cıvık yulaf lapasıyla - yulaf ve suyla - yarı yarıya dolu çanağının üzerine eğildi.

... Fetyukov, Şuhov'la kaptana bir süre yiyecekmiş gibi baktıktan sonra bastı gitti.

Lapanın kaptana verilmesi Şuhov'un da hoşuna gitmişti. Zavallı, buradaki yaşama şartlarını bilmiyordu ama ilerde nasıl olsa öğrenecekti.

Şuhov, Sezar'ın lapasını kendisine bırakacağı konusunda az da olsa bir umut besliyordu. Fakat bırakmazdı, çünkü iki haftadır evden paketi gelmiyordu.

Lapasını bitiren Şuhov birincisi gibi gene çanağın dibini ekmek kabuğuyla güzelce sıyırdı, en sonunda da ekmeği yedi. Ondan sonra da Sezar'ın soğuyan lapasını alarak «İş Bürosu»nun yolunu tuttu.

Kapıdaki bekçi onu dışarı bırakmak istemiyordu. Bunun üzerine adamı iterek :

— Büroya! dedi, dışarı çıktı.

«İş Bürosu» olarak kullanılan, giriş kapısının yanındaki tahta kulübenin bacası sabahki gibi aynı biçimde tütüyordu. Büronun sobasını hükümlülerden biri yakardı, onun görevi yalnız sobayı yakmaktı. Büronun ısınması için odun kömür esirgenmezdi.

Dış kapıyı gıcırdatarak açan Şuhov, soğuk geçmesin diye kıtık dolu şilteyle kaplı iç kapıyı açtı, içeri dalıp kapıyı arkasından kapadı. İçerdekilerin «Kapasana ulan şu kapıyı, Allahın hödüğü!» diye bağırmalarından çekiniyordu.

Bir odaya değil, hamama girdiğini sandı Şuhov. Buzları çözülmüş pencerelerin arkasındaki güneşin çok sevimli bir görünüşü vardı! Sanki dışardaki güneş o değildi. Sezar'ın piposundan çıkan duman güneşin neşeli ışıkları içinde kilisedeki kutsal tütsüler gibi kıvrım kıvrım yükseliyordu. Kıpkırmızıydı soba, öylesine yakmışlardı namussuzlar. Boruları bile kızarmaya yüz tutmuştu. İnsan bu sıcakta biraz otursa hemen gevşer, uykusu gelirdi.

Büroda iç içe iki oda vardı. Çalışma amirinin odası olan ikincisinin kapısı yarı açıktı ve içerden adamın konuşması duyuluyordu.

— İşçi ücretlerinde ve malzemede israf var, arkadaşlar. Hayır, evlerin kapılarını bir yana bırakın, hükümlüler avuç dolusu parayla alınan güzelim kerestelèri parçalayıp parçalayıp yakıyorlar. Ama bunları gördüğünüz yok sizin. Geçenlerde adamların şiddetli bir rüzgâr eserken teskerelerle depodan açık çimento taşıdıklarını gördüm. On metre ileriye götürene kadar bütün çimento havaya uçuyordu. Deponun çevresi topuk boyu tozdu, ayrıca herifler çimentoya bulanmışlardı. Ziyan değil mi bu devlete?

Anlaşılan çalışma amirinin odasında ustabaşlarıyla bir toplantı vardı.

Birinci odanın hemen girişinde, taburesi üzerinde uyuklayan odacı vardı. Onun da arkasında, fasulya sırığı gibi uzun, kambur bir adam olan Şkuropatenko... Sırtında B - 219 yazılı bu hükümlü, öteki hükümlüler prefabrik evlerin ağaç aksamlarını alıp götürmesinler diye gözlerini pencereden ayırmıyordu. Ama herif ziftli kâğıt tomarını bal gibi yutmuştu işte!

Masada yayılarak oturan Sezar piposunu tüttürüyordu. Sırtı kapıya dönük olduğu için Şuhov'u görmedi.

Onun karşısında ise, alın damarları şişkin, yaşlı bir adam vardı. Bu, yirmi yıl hücre cezasına çarptırılan, H - 123 numaralı hükümlü, lapasını kaşıklamaktaydı.

Sezar, ağzından dumanlar çıkararak;

— Hayır, yanılıyorsunuz, azizim, dedi. Nesnel (objektif) düşünürseniz Eisenstein'in üstün sanat kişiliğini kabul etmek zorundasınız. «Müthiş İvan» bir dâhinin eseri değil de nedir? Çarın askerlerinin maskeli dansına, kilisedeki o müthiş sahneye ne buyurulur?

H - 123 kaşığını ağzının önünde tutarak, öfkeyle;

— Bütün bunlar palavra! dedi. Fazla sanat, sanat demek değildir. Bu, ekmek yerine, durmadan şeker yemeye benzer. Sonra dediği dedik, zorba bir Çarı göstermenin, edepsizce onun tarafını tutmanın bir anlamı var mı? Üç kuşak Rus aydınının yüce anısını düpedüz aşağılamadır bu! (Yaşlı adam lapasını yerken hiç tad almadığı belliydi.)

— Peki, başka türlü nasıl yorumlanmasını beklerdiniz Eisenstein'in?

— Bırak sen benim ne beklediğimi! Sen ona bir dâhi diyemezsin arkadaş! Onun yaptığı dalkavukluktan, köpekçe yaltaklanmadan başka bir şey değildir. Çünkü dâhi olan, zorbaların hoşuna gitsin diye yorum yapmaz!

«Hımm! Hımm!» diyerek gırtlağını temizledi Şuhov. Bilgili insanların konuşmasını kesmek istemiyordu. Öte yandan orta yerde kazık gibi dikilmek de pek hoş bir şey değildi.

Sezar toparlanarak, lapa çanağını almak için elini uzattı. Fakat onu kimin getirdiğine dönüp bakmadı bile. Sanki lapa havadan, uçarak gelmişti.

Konuşmasını sürdüren Sezar;

— Beni dinleyin, sanatta önemli olan «ne» değil, «nasıl»dır.

Birden ayağa fırlayan H - 123 yumruğunu masaya vurdu.

— İçimde iyi duygular uyandırmadığı sürece Allah belasını versin bütün «nasıl»ların!

Şuhov lapa çanağını verdikten sonra bir süre daha bekledi. Bir yandan fazla beklemenin ayıp olacağını düşünürken, bir yandan da içinden «Sezar biraz tütün verse ne iyi olur?» diye geçiriyordu. Fakat Sezar onun orada olduğunu çoktan unutmuştu.

Şuhov geriye dönerek sessizce çıktı.

Dışarısı çok soğuk sayılmazdı. Tam duvar örülecek bir havaydı.

Yolda yürürken karlar arasında çelik bir şerit parçası buldu. Hızar şeridinden kopmuş olmalıydı. Eğilerek parçayı aldı, cebine soktu. Bunun ilerde ne işine yarayacağını bilmiyordu. Zaten insan ilerde nelere ihtiyacı olacağını nereden bilecekti? Santralda bir deliğe sokar, saklardı. Saklamasını bilmek zenginlikten iyidir derler.

Santrala gelir gelmez ilk işi malasını gizlediği yerden çıkarıp ip kuşağının altına sokmak oldu. Ondan sonra harç yaptıkları yere girdi.

Gözleri güneşe alıştığı için burası karanlık geldi ona. Üstelik dışarısından daha soğuk ve nemli göründü.

Sabahleyin kurduğu yuvarlak sobayla ötekinin ba-

şına bütün kol arkadaşları toplanmışlardı. Kurutma tablasının içindeki kumdan buğu çıkıyordu. Sobanın çevresinde yer bulamayanlar harç teknesine ilişmişlerdi. Kolbaşı Tiyurin sobanın başında, lapasını yiyordu. Pavlo lapayı sobada ısıtıvermişti.

Hükümlüler arasında neşeli bir fısıldaşmadır gidiyordu. Bir ara İvan Denisoviç'in kulağına, kolbaşının yüzde hesabını başarıyla kapattığı haberi geldi. Tiyurin döndüğü zaman ağzı kulaklarına varıyormuş.

Kendi iş koluna nerede, hangi işi alınak gerektiğini yalnız kolbaşı bilir. Bu ona kalmıştır. Yarım gündür şurada ne yapmışlardı? Hiç!.. Ne soba kurmak, ne de ısınacak bir yer yapmak bedel karşılığı olan işler değildi. Bunları devlet için değil, kendileri için yapmışlardı. Ama iş dağıtım cetveline gene de bir şeyler yazmak gerekiyordu. Belki Sezar iş cetvelini şişirmek için Tiyurin'e bir akıl verirdi. Yoksa Tiyurin durup dururken değer vermezdi bu aklı bir karış havada film yönetmenine.

«Yüzde hesabını başarıyla kapatmak» demek, gelecek beş günün tayınları iyi çıkacak demekti. Hadi, beş olmazsa dört olsun. Baştakiler bir - iki günü hep kendilerine yontarlardı. Sözde az çalışanla çok çalışana verilen tayınlar arasında fark olmasın da az çalışan iş kolları kırılmasınlar diye hep fazlalıkları denkleştirirlerdi. Başka bir deyimle fazlalıkları kendi keselerine aktararak hükümlülerin sırtından geçinirlerdi. Olsun, hükümlünün midesi buna da katlanır. Bugün az yerse, yarın doyabilir. İşte bu tatlı hayalle yatan hükümlüler dört gözle bedel gününü beklerler.

Fakat beş gün çalışmanın karşılığı dört gün yemek yemek, aslında çok kafa yorulacak bir konudur.

İş kolunda çıt çıkmıyordu. Tütünü olanlar köşelerinde sigaralarını yakmışlardı. Gözleri sobaya çevrili, kendileri karanlıkta oturan bu insanlar bir aile gibiydi. Tam

bir iş kolu ailesi! Kolbaşının, yanındaki birkaç kişiye anlattıklarını can kulağıyla dinliyorlardı. Kolbaşı boşuna konuşmazdı, üstelik çenesi açıldığı zaman keyfi yerinde demekti.

Andrey Prokofyeviç Tiyurin de şapkası başındayken yemek yemezdi. Şapkasını çıkarmıştı gene, böyle daha yaşlı gösteriyordu. Öteki hükümlüler gibi onun da saçı kısa kesilmişti. Sobanın aydınlığında, saçlarına ne kadar çok kır düştüğü belli oluyordu. Tiyurin anılarına dalmıştı.

... — «Tabur komutanı!» deyince hepimizin dizlerinin bağı çözülürdü. Bir de baktım, karşımdaki alay komutanı değil mi? Hemen, «Emredin komutanım, ben Kızıl Ordu eri Tiyurin!» diyerek sertçe çakıldım. Gözlerini bana dikmiş, kaşlarını çatmıştı. «Adın, baba adın nedir?» dedi. Söyledim. «Yaşın kaç?» diye sordu. Cevap verdim. O zamanlar, yani 1930'da, yirmi iki yaşlarında çiçeği burnunda bir delikanlıydım. «Söyle bakalım, Tiyurin, kime hizmet ediyorsun sen?» dedi. «Emekçi halka!» karşılığını verdim. Ben bunu söyler söylemez albay birden öfkelenerek yumruğunu masaya vurdu. «Ya, demek emekçi halka hizmet ediyorsun, ha! Peki, ulan, sen kimsin, neyin nesisin?» Sanki tepemden aşağıya kaynar sular döküldü sandım. Korktuğumu hiç belli etmeden, «Makineli tüfek keskin nişancısı ve siyaset...» demeye kalmadı; «Hangi keskin nişancı, ulan, namussuz herif, sen bir ağa oğlu değil misin!» diye gürledi. «Bak işte Kamen'den kâğıtların geldi! Baban toprak ağasıymış! İki yıl izini belli etmeden gizlenmişsin!» Bende bet beniz kalmadı, hemen sesimi kestim. İzimi bulmasınlar diye tam bir yıldır eve mektup yazmıyordum. Ne ben onların sağ olup olmadıklarını biliyordum, ne de onlar benim. Albay iyice küplere binmişti, «Ulan sende vicdan yok mu? İşçi - köylü yönetimini aldatmaya utanmıyor musun?» diye kükrerken omzundaki

rütbe işaretleri titriyordu. Tamam! dedim, şimdi paparayı yedik. Fakat dövmedi beni! Yalnız altı saat içinde kışladan atılsın diye emir verdi. Aylardan kasımdı. Sırtımdaki kışlık üniformayı çıkartarak yazlık pis bir elbise, kısa bir kaput ve bir çift çorap verdiler. Bugünkü kafam olsa, verir miydim hiç kışlığı! Ne yapar yapar, bir çaresini bulurdum. Neyse, elime de bir belge tutuşturdular. «Ağa oğlu olması dolayısıyla ordudan atılmıştır» diye yazılıydı kâğıtta. Gel de böyle bir kâğıtla iş bul! Memleketime trenle dört gün sürüyordu, fakat ne tren sevk pusulası vermişlerdi elime, ne de yiyeceğimi... Son bir kere yemek yedirdikten sonra kıçıma atmışlardı tekmeyi.

Aklıma gelmişken söyleyeyim, bir süre sonra Kotlas geçici kampında eski takım komutanımla karşılaştım. Ona da on yıl sürgün vermişlerdi. Eski çavuşum bana hem o sert alay komutanının, hem de alayın parti komiserinin kurşuna dizildiklerini anlattı. Artık ağa oğlu oldukları için mi, yoksa işçi sınıfına bağlılıklarından dolayı mı oldu, orasını bilmem. Sonra vicdanlarının olup olmadığı da ayrı bir meseleydi. İşte o anda «Ey, Ulu Tanrım! Sen gene göklerde, yerindesin!» dedim. «Yalnız çok sabırlısın. Durursun durursun ama en sonunda tekmeyi savurursun!»

İki çanak lapadan sonra Şuhov'un canı öyle sigara istiyordu ki, hiç sormayın! 7'nci iş kolundaki Litvanyalı'dan iki bardak ev tütünü alacağına güvendiği için, borcunu ödeyememek korkusu olmadan balıkçı Estonyalı'nın kulağına eğildi :

— Hey, Eyno yarın ödemek koşuluyla bana bir sarımlık tütün ver! Bilirsin, sözümde dururum!

Eyno, Şuhov'un gözlerinin içine baktıktan sonra başını yavaş yavaş öteki Estonyalı'ya çevirdi. Bunlar her şeylerini kardeş payı yaparlar, tütünün zerresini boşa harcamazlardı. İki Estonyalı ile aralarında bir şeyler mı-

rıldandıktan sonra Eyno pembe iplikten örme kesesini çıkardı ve Şuhov'un avucuna bir fiske makinede kıyılmış tütün koydu. Sonra verdiği tütünü gözleriyle ölçerek birkaç kıymık daha ekledi. Tam tamına bir sarımlıktı bu, daha fazla değil!

Şuhov'un cebinde gazete kâğıdı da vardı. Tütünü buna güzelce sardı, kolbaşının ayaklarının arasına düşen kor parçasını alarak sigarasını yaktı ve içine derin derin çekti. Oh!.. Başı dönmeye başladı, bütün bedenine sarhoşluğa benzer bir gevşeme yayıldı. Sigarasını tüttürmeye başlamıştı ki, harç karılan odanın ta öbür başından üzerine bir çift gözün çevrildiğini hissetti. Çakal Fetyukov'un yeşil gözleriydi bu. İzmaritini bu çürükçüye vermesine verirdi ama bugün herifin birkaç kişiye askıntı olduğunu görmüştü. En iyisi Senka Kleşvin'e bırakmalıydı. Zavallıcık, kolbaşının anlattıklarını işitemediği için yalnız başına bir köşeye çekilmiş, boynunu bükerek garip garip oturuyordu.

Sobanın ateşi kolbaşının çopur yüzünü aydınlatıyordu. Anlattıkları sanki kendisiyle ilgili değilmiş gibi acımasız bir anlatışı vardı.

— Elimdeki ıvır zıvır bit pazarında değerinin dörtte birine sattıktan sonra karaborsadan iki somun aldım. O zamanlar patates bulunuyordu daha. Bir ara yük treniyle gitmeyi düşündüysem de sonra bunun kesin olarak yasaklandığı geldi aklıma. Yolcu treniyle gitmek ise başlı başına bir dertti. Çünkü değil biletsiz gitmek, parasıyla bile bilet bulamıyordunuz. Gidip gelenler hep yol ya da izin belgeleriyle yolculuk yapıyorlardı. Perona girmek yasak edilmişti. Kapılarda, tren yolunun her iki yanında silahlı nöbetçiler bekliyordu. Güneş batmak üzereydi, buz gibi bir soğuk çıkmıştı. Geceyi nerede geçireceğimi kara kara düşünürken birden peron duvarı çarptı gözüme. Koltuğumda ekmeklerle duvardan atlayarak he-

men helalardan birine daldım. Bir süre bekledim içerde, peşimden gelen yoktu. Dışarı çıktığımda sanki yola düşmüş bir asker gibiydim. Tam da önümde Vladivostok - Moskova treni duruyordu. Kaynar su derdine düşen halk (1) tam birbirinin üstündeydi. Çaydanlıklar, ibrikler kafalara iniyordu. Baktım, mavi giysili genç bir kız, elinde çaydanlığıyla bir kenarda bekleyip duruyor. O kalabalığın arasına girip biraz sıcak su doldurmak için yürek ister. En azından eziverirler ayacıklarını: «Al» dedim «şu ekmekleri! Ben sana şimdi sıcak su bulurum!» Kızcağız ne yapsın, verdi. Ben tam çaydanlığı doldururken tren kalkmasın mı? Kızcağız kucağında ekmeklerle dondu kaldı. Ne yapsın bunları, çaydanlığı bile atıp trene yetişmeye razı. Gözlerinden yaşlar boşandı hemen. Ben, «Koş, ben arkandan yetişirim!» diye bağırdım. Az sonra kızın arkasından yetişerek bir elimle onu bindirirken, bir yandan da olanca hızımla koştum. Sonra kendim de attım basamağa ayağımı, tutundum. Kondüktör ne ellerime vurdu, ne de beni göğsümden geriye itti. Trendeki askerlerden biri sanmıştı beni.

Şuhov, dirseğiyle Senka'nın böğrüne dürttü. Zavallıcık iki nefes çeksin istiyordu. Hem izmariti ağaç ağızlıktan çıkarmadan verdi, bir şey olacak değildi ya! Tuhaf bir adamdı Senka. Ağızlığı alınca aktör gibi bir elini göğsüne koyarak eğildi. Hoş, bir sağırdan, başka ne beklenirdi ki!..

Tiyurin anlatıyordu...

— Stajdan dönen Leningratlı altı kız öğrenciymişler. Hep birlikte bir kompartımanı tutup kapısını kilitlemişlerdi. Ortada bir masa, masanın üstünde yiyeceğin her türlüsü vardı. Bir kuş sütü eksikti. Çengellerde yağmur-

(1) Yolcular istasyonlarda kaynar su alıyorlar, bununla trende çay yapıyorlar ya da öylece içiyorlar. (Çeviren)

luklar sallanıyor, raflarda kılıflı valizler dizi dizi... Anlayacağınız, hayat onlar için engelsiz bir yol. Neyse ahbap olduk, konuşup gülüştük, çay içtik. Sonra bana hangi vagondan olduğumu sordular. İçimi çekerek başımdan geçenleri bir bir anlattım...

Hükümlülerden çıt çıkmıyordu. Duyulan yalnız sobanın gürültüsüydü.

— Kızlar başımın dertte olduğunu görünce bir sürü ah - vahtan sonra aralarında anlaşıp beni gizlemeye karar verdiler. Böylece üçüncü kat ranzada yağmurlukların altına saklanarak Novosibirsk'e vardım... Sonra ben bu kızlardan birine Peçora'daki toplama kampında, Kirov olayının sürgünleri arasında raslayınca bana yapılanın karşılığını ödedim. Kızcağızı toplu çalışma kolundan çıkarıp terzi atelyesine yerleştirdim.

Pavlo, kolbaşının kulağına eğildi, yavaşça sordu :

— Harcı karmaya başlasak mı, ne dersin?

Tiyurin söyleneni duymadı bile.

— Gece tarlalardan dolaşıp eve geldim. Başka bir gece gene geldiğim gibi gittim. Bu sefer yanıma küçük kardeşimi de almıştım. Birlikte güneydeki sıcak yerlere, ta Frunze'ye kadar uzandı yolumuz. İkimiz de açlıktan kıvranıyorduk, yiyecek tek dilim ekmeğimiz yoktu. Bir gün Frunze'de asfalt dökmek için kaynatılan kazanın başında toplanmış bir grup serseri gördük. Hemen yanlarına sokularak dedim ki adamlara : «Beni dinleyin donsuzlar! Alın şu kardeşimi, yanınızda hayat dersi öğrensin. Yalnız ona bütün bildiklerinizi öğretin!» Dediğimi yaptılar ipsizler. Ben de onlarla birlikte kalmadığım için bin kere pişmanım şimdi.

Eski kaptan;

— Ondan sonra kardeşinizi bir daha görmediniz mi? diye sordu.

Tiyurin esneyerek;

— Hayır, bir daha görmedim, dedi. Ama kederlenmeyin, arkadaşlar; biz buradaki dertlerin de üstesinden geliriz. Hadi, kim harç yapacaksa işe başlasın. Düdüğü beklemeyin.

İş kolu bu demektir işte. Kamp yöneticileri hükümlüleri çalışma saatinde bile yerlerinden kımıldatmazken kolbaşı isteyince paydosta iş başı yaptırır. Çünkü ekmeklerini kazandıran odur. Gerçi kolbaşı insanı hiçbir zaman durup dururken çalışmaya zorlamaz.

Harç hazırlanır da duvarcılar yerlerinde otururlar mı?

Şuhov içini çekerek ayağa kalktı.

— Ben de gidip buzları kırayım bari.

Ondan sonra buzları temizlemek için nacakla süpürgeyi; duvar örmek için de taş yontma keserini, cetvelini, ipini, çekülünü aldı.

Sıcaktan yüzü kızaran Kilgas, «Ne o, kolbaşından önce ayağa fırlıyorsun?» dercesine ters ters baktı Şuhov'a. Öyle ya, Kilgas iş kolundaki hükümlülerin karınlarının nasıl doyduğunu nerden düşünecekti! Bu dazlak kafalı herifin 200 gramlık tayınını da kessen umurunda mı? Nasıl olsa evden gönderilen yiyeceklerle geçinip gidiyor.

Gene de durumu anlayarak ayağa kalktı. Onun yüzünden kolun işleri aksayacak değildi ya...

— Bekle, Vanya, ben de seninle geliyorum, diyerek Şuhov'un peşinden yürüdü.

İvan Denisoviç, «Ey benim ensesi kalın arkadaşım, kendi işin olsa daha da erken kalkardın,» diye geçirdi içinden.

Şuhov'un erken davranmasının ikinci nedeni, canı tezliğinden başka, Kilgas'tan önce bir çekül daha ele geçirmek istemesiydi. Çünkü malzeme deposundan tek çekül verilmişti.

Pavlo kolbaşına :

— Duvarı üç kişi mi örecek? dedi. İsterseniz bir kişi daha verelim. Yoksa harç mı yetmez diyorsunuz?

Tiyurin bir an düşündükten sonra :

— Dördüncüsü ben olacağım, Pavlo, dedi. Sen de harç karma işine bak. Tekne o kadar büyük ki, altı kişiyle çalışmak gerekecek. Bir ucundan hazır harcı alırken, öbür ucundan da karmaya başlamak en uygunu. Göreyim sizi, duvarcılara soluk aldırmayın!

Pavlo, kanı fıkır fıkır kaynayan, Ukrayna gözlemesi yiye yiye semirmiş, kamp yaşantısının henüz canından bezdirmediği genç bir adam olarak hemen ayağa fırladı.

— Eh, madem siz duvar öreceksiniz, ben de harç karırım. Görelim, kim daha çabuk çalışıyor! Hey, büyük kürek nerede?

İşte budur iş kolu! Elde silah ormanlarda dolaşıp köylere baskın yapan azgın Pavlo, sürgün kampında çalışacak adam mıydı? Ama kolbaşına gelince durum değişirdi.

Şuhov'la Kilgas ikinci kata çıktılar. Arkalarından da Senka tırmandı merdivenden. Sağırlığına karşın üzerine düşen görevi anlamıştı adam.

İkinci katın duvarı üç sıra örülmüştü. Kimi yerde daha da yükselen duvar örgüsü çalışmanın en kolay aşamasındaydı. Çünkü diz boyu ile göğüs arasındaki yükseklikte iskele konulmadan rahatça çalışılabilirdi.

Eskiden kullanılan iskeleler hükümlüler tarafından ya öteki yapılara götürülmüş ya da kesilip yakılmıştı. Adamların tek amacı bunları başka iş kollarının işine yaratmamaktı. İyi bir iş çıkarabilmek için yarından tezi yok yeni iskele yapmaları gerekiyordu. Değilse her şey yüz üstü kalırdı.

Santralın üstünden çalışma bölgesi olanca genişliğiyle görülüyordu. Her yer karla örtülü, ıssızdı. (Hükümlüler kuytulara sinmişler, düdük sesini bekleyerek ısınıyorlardı.) Bembeyaz kar örtüsü üzerinde görülen gözetleme

kuleleri ve dikenli tel direkleri çepe çevre dolanıyordu. Güneşi arkaya alınca görülen teller güneşe doğru bakarken gözden kayboluyordu. Güneş ışınları o kadar parlaktı ki, gözlerini açıp güneş düşen yerlere bakamıyordu insan.

Buharlı tren hemen yakınlardaydı. Ağır ağır pofurdayan lokomotifin çıkardığı kurum nerdeyse bütün gökyüzünü örtmüştü. Boğuk bir uğultuyla başlayan düdüğü ötmeye başladı. Demek 104'üncü iş kolu paydosta ancak kısa bir süre çalışabilmişti.

Kilgas işe başlar başlamaz;

— Hey, tayın düşmanı! Hadi bakalım, elini çabuk tut da çekülü ver buraya! diye seslendi Şuhov'a.

Şuhov hiç altta kalır mı?

— Baksana senin duvarların üstünde ne kadar buz var! Sen malayı boşu boşuna yukarı çıkarmışa benziyorsun. Bakalım buzları akşama kadar kırabilecek misin?

Sabahleyin aralarında bölüştükleri biçimde çalışmak istiyorlardı duvarlarda. Gelgelelim kolbaşının görüşü başkaydı.

— Çocuklar, beni dinleyin! dedi. Harç teknede donmasın diye ikişer koldan çalışacağız. Şuhov, sen kendi duvarına Kleşvin'i al, ben de Kilgas'la birlikte çalışayım. Gopçik benim yerime Kilgas'ın duvarlarının buzlarını temizlesin.

Şuhov'la Kilgas bakıştılar. Gerçekten böylesi daha çabuk olurdu.

Ve buzları kırmaya başladılar.

Artık Şuhov'un gözü hiçbir şeyi görmüyordu; ne güneşin çepeçevre karlar üzerinde ışıldayışını, ne de ısındıkları yerlerden çıkarak kimi çukur kazmaya, kimi demir bükmeye, kimi çatı kirişi koymaya başlayan hükümlüleri... Şuhov'un tek gördüğü, solda basamak basamak çıkarak göğüs düzeyine kadar yükselen, sağda ise Kilgas'-

ın örgüsüyle birleşen kendi duvarıydı. Senka'ya buzları nasıl kıracağını söyleyen İvan Denisoviç, kendisi de nacağın kâh ağzıyla, kâh tersiyle buzları kırıyor; sağa sola fırlayan, yüzüne çarpan kırıntılara aldırmadan vuruyor, vuruyordu. Şimdi bütün dikkatini, santralin ön yüzünü meydana getirecek, buzlar altında kalan, iki briket kalınlığındaki bu yarım duvara vermişti. Duvarı bu şekliyle bırakıp giden örgü ustası ne kadar kafasızın ya da baştan savıcının biri olmalıydı ki, ip gibi dümdüz gitmesi gereken briket sıraları kimi yerde aşağıya bel veriyor, kimi yerde tümsek yapıyordu. Şuhov burasını da kendi işiymiş gibi ele aldı. Çukur yerleri bir sırada düzeltemiyeceği için, her seferinde harcı bolca koyarak üç sırada düzeltecekti. Dışarı çıkmış iki sıra briketi de keseriyle yontarak düzeltecekti. Senka'yla kendisinin payına düşen örgü işini göz kararı ikiye ayırarak solda basamak basamak yükselen kısmı kendisine aldı. Senka sağda, Kilgas'ın payına düşen bölüme kadar çalışacaktı. Kilgas eline çabuk olduğu için Senka'ya fazla yer bırakmayacak, çoğunu kendisi yapacaktı. Bu da Senka için bir kolaylıktı. Bu arada Şuhov kendi payına düşen duvarı kolaylıkla örüp çıkarabilirdi. Ne kadar brikete ihtiyacı olacağını göz kararı hesaplayarak briket taşıyan Alyoşka'ya seslendi :

— Hadi getir; briketleri şuraya, bir de şuraya yığ!

Senka duvardaki son buzları kırıyordu. Şuhov ise çelik tellerden yapılmış süpürgeyi kaparak iki eliyle birden boydan boya duvarın üzerinden geçti. Briketlerin üzerindeki karlara pek aldırdığı yoktu, fakat aralarındaki buzları iyice temizliyordu.

O sırada kolbaşı da üst kata çıkmış; Şuhov süpürgeyle uğraşadursun, elindeki ölçek cetvelini duvarın bir köşesine sokmuştu. Şuhov'la Kilgas bu işi çoktan yapmış bulunuyorlardı.

— Hey, orada canlı kimse var mı? diye bağırdı Pavlo aşağıdan. Harcı getiriyoruz.

Apıştı kaldı Şuhov, soluğu kesilecek gibi oldu. Daha gergi ipini bile çekmemişti. Hemen kararını verip ipi tam üç sıra briketten daha yukarıya gerdi. Ayrıca Senka'ya kolaylık olsun diye ona ayırdığı bölümün dış briketlerini de kendisi örecek, ona yalnız iç sıraları bırakacaktı.

İpi eğri büğrü duvarın en yüksek çıkıntısına göre ayarlarken söz ve işaretlerle Senka'ya briketleri nasıl dizeceğini anlattı. Kavramıştı sağır. Dudağını ısırıp yan gözle, ötekilere düşen duvarları gösterdi. Sanki bununla; «şimdi gösteririz biz onlara! Bakalım kim kimi geçermiş!» der gibiydi. Bir taraftan da gülüyordu.

İşte merdivenlerden harç taşımaya başlamışlardı bile. Bu işte ikişer ikişer sekiz kişi çalışıyordu. Kolbaşı taşıyıcılara emir vererek harcı yere dökmemelerini, teknesiyle birlikte harçsız kalan duvarcının yanına bırakmalarını söyledi. Çünkü yere dökülen harç hemen donacaktı. Tenekelerini bırakan taşıyıcılar bu arada donmamak için aşağıdan üst kata briket atacaklardı. Tekneler boşalır boşalmaz aşağıya indirilecek, içinde donan harç artıkları sobanın yanında çözülünce yenisi doldurulup yukarı taşınacaktı. Bu çözülme sırasında biraz da kendileri ısınabilirlerse ne iyi!

Birisi Kilgas'ın, öteki de Şuhov'un duvarına olmak üzere iki tekne harcı birden getiriyorlardı. Harç azıcık ılık olmakla birlikte ayazda buram buram buğu çıkıyordu. Malayla harcı alıp alıp duvara çalmaktan başka yapılacak şey yoktu. Ama tam yerini tutturamayıp da yanlış yere atınca birdenbire donup katılaşan harcı malayla ya da keserin ucuyla kazımanın olanağı var mı? Konulan briket için de öyle. İlk yerleştirişte çarpık konulan briket öyleee donup kalmış demekti. Yanlışı düzeltmenin

tek yolu keserin tersiyle briketi parçalamak, harcı da kırıp atmaktı.

Ama yanlış iş yapacak adam mıydı Şuhov? Üstelik briketlerin hiçbiri ötekine benzemiyordu. Kimisinin köşesi kırık, kimisinin ortası oyuk, kimisinin fazladan çıkıntısı vardı. Ama Şuhov eline aldığı her brikete ne yapacağını, nereye ne şekilde koyacağını kestiriyordu hemen. Her briketin yeri hazırdı önceden.

Buğusu tüten harcı malasıyla alan Şuhov iki briket arasına, tam yerine oturtuyordu. Bu arada yapması gereken başka bir şey de, alt sıradaki iki briket arasını üst sıradaki briketlerin tam ortasına düşürmekti. Briketlerin altına döşediği harcı da tam ölçüsüyle koyuyordu. Bir eliyle yığından briket seçerken çok dikkatli olmak gerekirdi. Çünkü bu berbat nesneler ellik yırtmada bire birdi. Harcı malayla koyup şöyle bir düzledikten sonra briketi üstüne «lap!» diye yapıştırmak kalıyordu. Bu arada malanın tersiyle konulan briketin sağına soluna vurup çeki düzen verebilirse ne iyi. Yoksa şeküle bakıp dışarı çıktığını, ya da içeri girdiğini; briketin yanlamasına değil de diklemesine daha iyi olacağını düşününceye kadar iş işten geçmiş, harç kaskatı olmuş demekti.

Malayla yayılan harç, üstüne briket oturtulunca sağa sola taşıyordu. Bunu donmadan hemen malanın kenarıyla sıyırıp atmak gerekiyordu. (Yaz olsa bir yerde biriktirilir, öteki tuğlalar için kullanılırdı.) Her briket koyuşta alttaki briketlerin birleşme yerine bakmak şarttı. Briketler aynı boyda değildi çünkü, arada yarımlar vardı. Sonra uçları kırık briketlerin kırık uçlarına fazla harç koyup boşluğu doldurmak ustalık gereğiydi. Bir göz çekülde, öteki göz briketin uygununda. Şıppadak konuldu, tamam, geç ötekine!..

İş bütün hızıyla yürüyordu. İki sıra dizilmiş, alttaki

bozukluklar düzeltilmişti. Şimdi duvarın daha düzgün bir görünüşü vardı, gözü okşuyordu doğrusu!

Senka iç sırayı örerken Şuhov da arkasından dış duvarı yetiştiriyordu. Senka şimdi köşede kendi sırasını Tiyurin'inkiyle birleştirmiş, bir üst sırayla geriye geliyordu.

Şuhov taşıyıcılara durmadan gözüyle işaret ediyordu : «Hadi, durmayın! Çabuk yetiştirin harcı!» İş o kadar kızışmıştı ki, burnunu silmeye eli değmiyordu.

Şuhov'la Senka aynı yerde birleşince bir tekneden harç almaya başladılar. Harç yetişmediği için teknenin dibini kazıyorlardı.

— Harç yetiştirin! diye bağırdı Şuhov.

— Geliyor! dedi Pavlo.

Bir tekne daha geldi. Hemen malaları daldırıp onu da bitirdiler. Teknenin yan duvarlarında donan harcı kırıp atmalarını söylediler taşıyıcılara. Boşuna aşağı - yukarı taşıyorlardı mereti. Hadi, bunun da işi tamam! Getirin yenisini!

Gerek Şuhov, gerekse öteki duvarcılar artık soğuğu hissetmiyorlardı, öylesine kızışmışlardı. İlk kızışmayla kaputun, ceketin, gömleğin, iç fanilasının altında gövdeleri terden vıcık vıcık olmuştu. Ama onların buna aldırdıkları yoktu, örme işi yarışa sürüp gidiyordu. Bir saat sonra ikinci bir kızışma oldu, bu sefer de bütün terleri kurudu. Ayaklarında üşümeden eser kalmamıştı ya, en önemlisi de buydu. Bundan ötesini pek umursamıyorlardı. Duvarın üstünden gövdelerine vuran buz gibi rüzgâr onları bir an olsun işlerinden alıkoyamazdı. Yalnız zavallı Senka Kleşvin'in bir derdi vardı. Ayağı 46 numara olduğu için uygun çizme bulamamış, üstelik ayrı ayrı iki tek giymek zorunda kalmıştı. Çizmeler ayağını sıktığı için durmadan biribine vuruyordu.

Bir yandan Tiyurin «Ha - a - arç!» diye bağırıyordu,

bir yandan da Şuhov. İşe sıkı sarılanlar, birlikte çalıştıkları arkadaşlarının başına kolbaşı kesiliyorlardı. Şuhov öteki duvarcı çiftten geri kalmamak için babası olsa elde tekne harç taşıtırdı.

Buynovski başlangıçta Fetyukov'la birlikte taşıyordu harç dolu tekneyi. Merdiven hem dik, hem de basamakları biçimsiz olduğu için eski kaptan bir hayli güçlük çekiyordu.

Şuhov durmadan bağırıyordu adamcağıza.

— Hadi kaptan, çabuk ol! Kaptan, harç yetiştir! Kaptan, briket kalmadı!

Ama zamanla kaptan açıldıkça açıldı, Fetyukov ise tam tersine işi ağırdan almaya başladı. Köpoğlusu, yükü azaltmak için tekneyi eğiyor, harcın bir kısmını döküveriyordu.

Bir keresinde Şuhov adamın sırtına esaslı bir yumruk indirerek.

— Tüh sana, eşek herif! dedi. Kimbilir bir zamanlar yönettiğin işçilere neler yaptın! Adamların anasını ağlatmışsındır.

En sonunda eski kaptan dayanamadı.

— Hey, kolbaşı! Bana doğru dürüst bir adam ver! Bu it oğlu itle iş yapılmıyor!

Bunun üzerine Tiyurin kaptanın yanına Alyoşka'yı verdi. Fetyukov ise yukarıya briket atacaktı. Hem de onun attığı briketler aynı yerde birikecek, sonra da sayılacaktı. Alyoşka kendi halinde bir adamdı, başına vurup ekmeğini alsan sesini çıkarmazdı.

— Tam yol, alarga! diye bağırdı kaptan Alyoşka'ya. Görüyorsun, duvarcılar ateş gibi!

Alyoşka gülümseyerek boyun eğdi.

— Peki, kaptan. Madem öyle istediniz, biz de elimizi çabuk tutarız.

İşler yeniden hızlandı, herkes arı gibi çalışıyordu.

Kolbaşı aşağıda birilerine bağırıp çağırıyordu. Anlaşılan, yeni bir kamyon briket gelmişti. Altı aydır tek kamyon yanaşmamışken şimdi vızır vızır işliyorlardı. Madem briket gelmekteydi, onlar da boş durmamalıydılar. Bu daha birinci gündü. Ertesi gün bir de bakmışsınız işler aksamış, herkes gevşemiş.

Bir ara kolbaşının sağa sola küfürler savurduğunu işittiler. Bu seferki bocurgatla ilgiliydi. Şuhov ne olup bittiğini anlamak istiyordu ama duvar örmekten başını kaşıyacak vakti yoktu. Yukarıya çıkan harç taşıyıcılar haber getirmekte gecikmediler. Bocurgatı onarmak için hükümlülerden bir usta, onunla birlikte de elektrik işlerinde yüklenicilik (müteahhitlik) yapan bir adam gelmişti. Usta çalışırken yüklenici onu seyrediyordu.

Bu hep böyledir işte, birisi yaparken öteki bakar.

Ah, şu bocurgat bir onarılabilse! Hem briket, hem de harç ne kolay taşınırdı.

Şuhov üçüncü sırayı gidiyordu, Senka ise üçüncüye yeni başlamıştı. Tam o sırada, kendisi de bir hükümlü olan, kampın yapı ustabaşısı denetleme için merdivenlere çıkmaya başladı. Moskova'lıydı adam, bir zamanlar bakanlıklarda görev almıştı. Kilgas'ın hemen yanında çalışmakta olan Şuhov, yeni geleni arkadaşına gösterdi.

— A - a! Boş ver canım! diye salladı elini Kilgas. Benim amirlerle alışverişim yok. Ama merdivenlerden aşağıya yuvarlanacak olursa o zaman haber ver bana.

Adamın niyeti duvarcıların arkasından gizlice sokularak onları gözetlemekti. Şuhov bu gibi adamlardan nefret ederdi. Kimbilir, kendini mühendis mi sanıyordu nedir? Hele bir de Şuhov'a nasıl duvar örüleceğini göstermeye kalkarsa! Ne olacak, et kafalının biri işte! Şuhov neredeyse gülecekti. Mühendislik taslayan herif önce kendi eliyle bir ev yapıp herkese göstermeliydi eserini.

Şuhov'un köyü Temgenyov'da tuğla yapı nedir bil-

mezler, herkes evini ağaçtan yapardı. Okulu bile ağaçtan yapmışlar, bunun için orman bölge müdürlüğünden on metre boyunda koca tomruklar getirmişlerdi. Gelgelelim duvarcıya ihtiyaç olunca Şuhov bu işe de sarıldı. Hani nasıl derler, «İki işi beceren on işe birden aklı erer,» diye.

Hayır, yapı ustabaşısı merdivenlerden yuvarlanmamış, yalnız bir kerecik tökezlemişti. Yukarı çıkar çıkmaz da gözleri yerinden fırlayacakmış gibi bağırmaya başladı.

— Tiyurin! Hey, Tiyurin!

Arkasından elinde bir kürekle Pavlo koştu geldi.

Ustabaşının sırtındaki de kamp kaputuydu ama yepyeni ve temizdi. Başında ise güzel bir deri şapka vardı. Ötekilere benzeyen tek yanı, sırtındaki hükümlü numarasıydı : B - 731

Tiyurin elinde malayla çıktı geldi.

— Ne istiyorsun?

Şapkası yana kayarak gözünün birini kapatmıştı.

Olağan dışı bir şey vardı anlaşılan. İşi de bırakmak olmaz ki, harç teknede hemen donardı. Şuhov bir yandan duvar örerken bir yandan da kulak kabartıyordu.

Ustabaşı ağzından tükrük saçarak bağırmaya başladı:

— Nedir senin bu yaptığın! Hücre cezası azdır sana! İşlediğin suç büyük, Tiyurin! Niyetin üçüncü bir on yıl daha mı hapsi boylamak?

Bir anda aklı başına geldi Şuhov'un. Dönüp Kilgas'a baktı, o da anlamıştı. Ziftli kâğıttı bütün derdi herifin. Pencerelere çakılı ziftli kâğıdı görmüştü.

Şuhov'un kendi adına zerrece korkusu yoktu, kolbaşının onu ele vermeyeceğini biliyordu çünkü. Gelgelelim, Tiyurin bu işin içinden nasıl sıyrılacaktı? Kolbaşı onlar için kanat geren bir babaydı ama baştakilerin yanında ne değeri olabilirdi? Doğruydu ustabaşının dediği, böyle bir işten dolayı kuzeydeki kamplardan birinde bir kolbaşının cezasını iki kat artırmışlardı.

Kolbaşının suratının nasıl çarpıldığı görmeye değerdi! Elindeki malayı yere çaldığı gibi ustabaşına doğru bir adım attı. Ustabaşı afallamıştı. O sırada Pavlo küreğini vuracakmış gibi kaldırarak adama doğru ilerledi.

Vay, seni, Pavlo seni! Küreğini boşu boşuna almadın demek?

Ya şu sağır Senka'ya ne demeli? Ona bir de sağır derler? Ellerini kalçalarına koyarak yürümez mi adamın üstüne! Domuzun dölü, çok da kuvvetlisindir hani!..

Ustabaşı gözlerini kırpıştırarak kaçacak delik arıyordu.

Kolbaşı adama iyice yaklaştı, alçak fakat yanındakilerin duyabileceği bir sesle;

— Ulan hergele, senin borun ötmez burada! dedi. Bir de üçüncü on yıldan açıyorsun ağzını, öyle mi? İşitmez miyim yukardakilere tek kelime söylediğini! Bak o zaman başına neler gelir! Seni, leş kargası, seni!..

Tiyurin zangır zangır titriyordu. Titremesi uzun süre devam etti.

Pavlo kartal gibi keskin gözleriyle ustabaşına yiyecekmiş gibi bakıyordu.

Adamda bet beniz atmıştı.

— Ne oluyorsunuz, çocuklar? Size ne oluyor? demeye başladı.

Hemen de merdiven başından uzaklaştı.

Tiyurin başka bir şey söylemeden şapkasını düzeltti, yere çarpınca eğilen malasını aldı, ondan sonra işinin başına gitti.

Pavlo, elinde kürek, merdivenden aşağıya ağır ağır inmeye başladı.

Hiç acele etmiyordu.

Ustabaşı orada kalsa bir türlü, aşağıya inse başka türlü. Zavallıcık korkusundan Kilgas'ın arkasına sindi.

Sanki eczanede ilâç tartar gibi ağır ağır çalışıyordu

Kilgas. Bir doktorun dikkatliliği vardı. Arkasında duran ustabaşını farketmemiş gibi ona hep sırtını dönüyordu.

Ustabaşı usul usul Tiyurin'in yanına sokuldu. Berikinin ona hiç aldırdığı yoktu.

— Peki, ben şimdi çalışma amirine ne söyleyeceğim, Tiyurin? diye sordu.

Öteki ona dönüp bakmadı bile. Başı önünde, durmadan çalışıyordu.

— Eskiden öyleymiş, geldiklerinde varmış, dersin.

Ustabaşı bir süre daha durdu. Artık öldürülmeyeceğini anlamıştı. Ellerini cebine sokarak sessizce dolaşmaya başladı. Bir ara Şuhov'a yaklaştı.

— Ne o, Ş - 854, harcı neden öyle ince koyuyorsun?

Kendini kabul ettirmenin yollarını arıyordu. Şuhov'un briket düzmesinde bir kusur göremeyince parmağına harcın inceliğini dolamıştı.

Şuhov işi alaya aldı.

— Biliyorsunuz, efendim, harç şimdi kalın konulursa baharda yağmur sularından şeker gibi erir.

Ustabaşı kaşlarını çatarak avurtlarını şişirdi. Kızdığı zaman hep böyle yapardı.

— Buraya bak, duvarcı! Sen önce ustabaşının dediğine kulak versen iyi olur!

Belki kalın konması gereken kimi yerde harç ince konmuş olabilirdi. Ama dondurucu ayazda değil de insan gibi çalışılırsa yapılacak bir şeydi bu. Çalışan da can taşıyordu. Biraz düşünen anlardı bunu. Ama nerde anlayacaktı şunun gibi kaz kafalılar!

Ustabaşı fazla üstelemeden merdivenlerin yolunu tuttu.

Tiyurin çalıştığı yerden;

— Şu bocurgatı bir düzene soksanız iyi olacak! diye seslendi. Bizler katır değiliz herhalde. Bu kadar briket sırtta taşınır mı?

— Taşıma için de bedel ödeniyor size.

Ustabaşı bunu yumuşayan bir sesle söylemişti.

— Yani el arabasıyla taşıyormuşuz gibi, değil mi? El arabasıyla şu merdivenlerden kendiniz taşıyın da görelim. Öyleyse bize teskereyle taşıma bedeli verdirin.

— Ben buna karşı mıyım sanıyorsunuz? Para saymanlığında teskere bedeli diye bir ödeme yok!

— Buna da mı saymanlık karışır? Dört duvarcıma briket yetiştirmek için bütün iş kolunu seferber ettim. Bundan benim kazancım ne?

Kolbaşı bir yandan ötekine lâf yetiştiredursun, bir yandan işine hiç ara vermiyordu.

— Harç verin! diye bağırdı aşağıya.

— Harç getirin! diye seslendi Şuhov da.

Üçüncü sıra tamamlanmış, dördüncüye dönmüşlerdi. Bunun için gergi ipini bir sıra yukarı kaldırmak gerekiyordu. Ama olsun, bunu da ip çekmeden götüreceklerdi. Zaman kaybetmenin sırası değildi şimdi.

Ustabaşı santraldan çıkınca büzüle büzüle yürümeye başladı. Soğuk iliklerine işlemişti, ısınmak için «İş Bürosu»na gidecekti. Tiyurin gibi anasının gözü kolbaşlarına bulaşmadan önce eni konu düşünmek gerekiyordu. Hoş, o böyleleriyle baş edebilirdi ama ne diye başını belâya sokacaktı? Nasıl olsa fazla çalışmıyor, üstelik yemeği iyi çıkıyor, ayrı bir odada yatıyordu. Daha ne isterdi? Arada bir kendini göstererek iş bilirlik taslaması yeterdi.

Aşağıdan gelenler yüklenicinin başka elektrik işlerine bakmak için ustayla birlikte gittiklerini söylediler. Bocurgat onarılamıyordu.

Demek 104'üncü iş kolundakilere katır gibi çalışmak kalıyordu.

Şuhov'un gittiği her yerde hep aynı şey oluyordu. Ya makina kendiliğinden bozuluyor ya da bozulmasa bile hükümlüler canına okuyorlardı. Bir keresinde orman-

da tomruk çekicisini bozmak için hükümlüler zincirine odun sokup üstüne basmışlardı. Çünkü soluk almaya vakitleri yoktu adamların, çekiciye tomruk yetiştirmek için bellerini doğrultamıyorlardı.

Kolbaşı kendini bütün gücüyle çalışmaya vermişti.

— Briket getirin! Hani, briket nerde kaldı? diye bas bas bağırıyor, taşıyıcılara ana avrat düz gidiyordu.

Aşağıda da bağrışanlar vardı.

— Pavlo harç durumu nasıl? diye soruyor.

— Daha ne kadar karıştıracağız?

— Hazır yarım tekne mi var?

— Öyleyse bir tekne daha karın!

İşler kızışmıştı doğrusu. Beşinci sıradan gidiyorlardı. Birinci sırada iki büklüm eğilirlerken beşincide göğüs düzeyine çıkmışlardı, Hele bir de kapı pencere olsa, arkalarından kimse yetişemezdi. Oysa kesintisiz iki duvarı örmek için dünyanın briketini kullanmışlardı. Üstelik ipi yükseltmek için bile vakit harcamıyorlardı.

Gopçik yanlarına gelince :

— 82'nci iş kolu gereçlerini vermeye gitti, dedi.

Kolbaşı ona bakarken gözleri ateş saçıyordu.

— Hadi be sen işine bak, sümüklü! Çabuk briket getir!

Şuhov dönüp geriye baktı. Gerçekten güneş eğilmişti. Kül rengi sisler arasında kırmızı bir tekerleğe benziyordu. Tam da kızıştıkları bir sırada... Beşinci sıraya başlamışlardı, bugün sonuncusuydu bu, tamamlayıp bırakacaklardı.

Harç taşıyıcıları atlar gibi soluyorlardı. Eski kaptanın yüzünün rengi bozulmuştu. Oysa adam, olsa olsa kırk yaşlarındaydı.

Soğuk bir yandan artmaktaydı. Eller durmadan iş görüyordu ama ince ellikler içerisinde parmaklar yine uyuşmaya yüz tutmuştu. Hele şu delik keçe içindeki sol

ayağı! Şuhov ikide birde ayağını yere vurmak zorunda kalıyordu.

Artık duvar örerken eğilmiyorlardı. Gelgelelim her briket alışta ya da malayı harca daldırışta belleri iki büklüm oluyordu.

Adamların başının etini yiyordu Şuhov:

— Ha, çocuklar, gözünüzü seveyim, briketleri duvarın üstüne bırakın.

Eski denizci bunu seve seve yapardı ama adamcağızın gücü kalmamıştı. Bu kadar sıkıya alışık değildi...

Alyoşka;

— Nereye istiyorsanız oraya koyayım, İvan Denisoviç, dedi.

Şu Alyoşa iyi çocuktu, hiçbir şeye «Hayır» demezdi. Dünyada herkes böyle olsa Şuhov da onlardan geri kalmazdı. Birisi sizden yardım isterse ne diye koşmayacaktınız? Yapılmayacak şey miydi bu?

Putrele vurulan bitir sesi bütün çalışma alanına yayıldı. Paydos! Ellerinde fazladan harç kalmıştı. Hızlanmanın sonu buydu işte!

— Harç getirin! Harç getirin! diye bağırıyordu kolbaşı.

Yeni de bir tekne harç karmışlardı. Duvar örmekten başka çıkar yol yoktu. Tekne boşaltılmazsa ertesi güne kadar içindeki harç öyle bir katılaşırdı ki, kazmayla, küsküyle parçalamaya güç yetmezdi.

Şuhov;

— Davranın arkadaşlar! diye destek veriyordu.

Kilgas'ın canı burnuna gelmişti. Sıkıya gelmekten hoşlanmazdı ama ne yapsın? İster istemez dişini sıkacaktı.

Teknenin bir ucuna yapışan Pavlo malasını alarak yukarı fırladı. O da duvar örecekti. Şimdi beş kişi olmuşlardı.

İşin en zor yanı, alttaki sıranın briket aralarının üst-

tekilerin ortasına gelmesini sağlamaktı. Bunun için de uygun briket bulmak gerekiyordu. Şuhov gözüne kestirdiği bir briketi kaparak çekiçle birlikte Alyoşa'ya uzatıyordu.

— Al şunu düzleştiriver benim için!

Acele işe şeytan karışır derler. Onun için Şuhov, herkes bir telaştır tutturmuşken acele etmeden duvarı gözden geçiriyordu, Bir ara Senka'ya sol tarafı gösterip kendisi sağ tarafa geçti. Asıl iş bu köşede kalmıştı. Duvarı çarpıltmadan, köşeyi yamultmadan örgüyü tamamlamak gerekiyordu. Değilse ertesi günün yarısı yapılan yanlışı düzeltmekle geçerdi.

— Dur! dedi Pavlo'ya.

Elinden briketi alarak kendisi düzgünce koydu. Köşeden bakınca Senka'nın tarafında bir bükünti göze çarpıyordu. Hemen Senka'nın yanına koşarak iki briketle bükünti düzeltti.

Kaptan iyi bir yük beygiri gibi harç taşıyordu.

— İki tekne daha! diye bağırdı Şuhov.

Kaptan ayakta duracak halde değildi ama gene de dayanıyordu. Bir zamanlar Şuhov'un böyle bir beygiri vardı. Gözü gibi bakardı ona. Fakat hayvancağız çok çalışmaktan çatlamış, Şuhov'a yalnız derisi kalmıştı.

Güneşin üst kenarı da ufukta kaybolmak üzereydi. Artık durumu kavramak için Gopçik'in söylemesinin gereği yoktu. Öteki iş kolları gereçlerini depoya bırakmakla kalmamışlar, toplanarak çıkış kapısına doğru yürümüşlerdi. (Kampana çalar çalmaz kimse ortalığa dökülmezdi. Aptal mıydı herkes? Isınma odalarına çekilip otururlardı. Kolbaşları çıkış vaktini kararlaştırdıktan sonra bütün iş kolları aynı anda dışarı çıkarlardı. Ama kolbaşları arasında böyle bir anlaşma olmazsa her iş kolu en son çıkmak isteğiyle yerinde kıpırdamadan oturur, böylece bekleme gece yarılarına kadar sürerdi. İşte böylesine berbat bir topluluktu hükümlü milleti!)

En sonunda Tiyurin'in de aklı başına gelmişti. Bunca gecikmeden sonra her halde gereç depo görevlisinin savurduğu küfürlerin bini bir paraydı.

— Hıh! dedi kolbaşı. Bu bokun hesabını da ben mi tutacağım! Hey, taşıyıcılar! Aşağı inin de karma teknesinde ne kadar harç varsa kazıyıp bir çukura atın. Üstünü karla iyice örtün ki kimse görmesin! Pavlo, yanına iki kişi al, bütün gereçleri toplayıp depoya götür. Şu iki tekne harcı da kullandıktan sonra üç malayı Gopçik'le arkadan gönderirim.

Yeni bir atılımla önce Şuhov'un elindeki keserle ipi kaptılar. Yukarda başka bir işleri kalmadığı için taşıyıcılarla briket atıcılar harç karma teknesinin başına üşüştüler. İkinci katta duvar ören üç duvarcı - Kilgas, Kleşvin ve Şuhov - ile bir de, yapılan işleri gözden geçiren Tiyurin kalmışlardı. Kolbaşının sevincinden ağzı kulaklarına varıyordu.

— İyi iş kıvırdık doğrusu! Bocurgatı, anasının dölü olmadan yarım günde ancak bu kadar yapılır!

Kilgas'ın önündeki teknede biraz daha harç kaldığını gören Şuhov kolbaşı adına kaygılanmaya başladı. Adamcağız boktan iki mala yüzünden bir sürü laf işitecekti.

— Hey çocuklar! dedi. Siz malalarınızı Gopçik'e verin de götürsün. Benimki nasıl olsa sayımda yok, kalan harcı atıveririm ben.

Tiyurin'in hoşuna gitti bu.

— Bilmem seni kamptan göndermeye nasıl gönlümüz razı olacak! Her halde ağlayacaklar bile çıkar.

Şuhov bir yandan gülerken, bir yandan da işini yürütüyordu.

Kilgas malaları götürdü. Senka briketleri Şuhov'un eline veriyordu. Kilgas'ın kalan harcı Şuhov'un teknesine boşaltılmıştı.

Gopçik, gereç deposuna giden Pavlo'nun arkasından

yetişebilmek için bütün hızıyla koşuyordu. 104'üncü iş kolu, başlarında kolbaşları olmadan yola dizilmişti. Kolbaşı kuvvet demekti ama onun da üstünde kamp yönetimi vardı. Geç kalmanın cezası zindana kapatılmaktı.

Çıkış kapısının önü ana baba günüydü. Bütün iş kolları toplanmışlardı.

Bir yandan muhafızlar sayım yapıyorlardı.

(Çıkışta iki kere sayarlardı. Birincisi kapıları açmadan önce, herkesin tamam olup olmadığını anlamak için; ikincisi ise, kapılar açılıp hükümlüler dışarı çıkarken... Eksik gibi görünürse dışarda bir daha sayılırdı.)

Kolbaşı elini sallayarak;

— Allah belasını versin şu harcın! diye bağırdı Şuhov'a. Salla gitsin duvardan aşağıya!

Kolbaşı, sen durma artık buralarda. Orada daha çok işe yararsın.

(Şuhov, kolbaşına karşı duyduğu saygıdan dolayı ona hep Andrey Prokofyeviç diye hitap ederdi. Ama şimdi hep birlikte çalışırlarken ona denk olduğunu hissediyordu. Bu zorlama bir düşünceden çok içten gelen bir şeydi.)

Merdivenden aşağıya paldır küldür inen kolbaşının arkasından şaka yollu seslendi.

— İş günü de amma kısa yahu! Tam da çalışmayı koyulaştırdığımız bir sırada paydos vurdular.

Şuhov'la sağır Senka kalmışlardı yukarda. Bu adamla da hiçbir şey konuşulmazdı ki! Hoş konuşmanın ne gereği var, her şeyi gözlerinden anlardı insanın.

Şap harç atıldı! Şıp briket kondu! Aralar kapatıldı. Hiza sağlandı. Gene harç, gene briket!..

Kolbaşının buyruğu üzerine koca bir tekne harcı, acımadan duvarın arkasına boca etmişlerdi. Şuhov bu bakımdan fazla cin fikirli değildi. Sekiz yıllık kamp yaşantısı bile onu bu huyundan caydıramamıştı. Ne malzemenin, ne de emeğin boşa harcanmasını istemezdi.

Harç, arkasından briket! Harç, arkasından briket!..

Senka sevinçle haykırdı :

— Hadi, bunun da anasını belledik! Yaylanalım!

Harç teknesini kaptığı gibi aşağıya yollandı.

Şuhov toplanma yerinde üzerine muhafız köpeklerinin salınacağını da bilse geriye gidip duvara uzaktan bir baktı; eh, kötü sayılmaz! Duvara yaklaşıp sağına soluna göz attı. Gözü sanki su tesviyesiydi, duvarlar ip gibiydi. Eh bu ellerde daha çok iş vardı.

Merdivenden aşağıya koştu.

Harç karılan odadan fırlayan Senka yamaç aşağı bir koşu tutturmuştu.

Arkaya dönüp dönüp;

— Hadi, durma! diye bağırıyordu.

Şuhov da el sallıyordu.

— Sen koş, ben gelirim! dercesine.

Önce harç odasına daldı. Malayı öylece nereye bırakacaktı! Belki ertesi gün çalışmaya gelmezdi, belki de bütün iş kolunu «Sosyalist Yaşam Sitesi»ne dehlerlerdi. Buraya altı ay bir daha adım atmazdın. Mala ortalarda mı kalsındı? Gene bir yere sokuşturmalıydı.

Harç karılan odada iki soba da sönmüştü. Karanlıkta insanın tüyleri ürperiyordu. Şuhov'un korkusu karanlıktan değildi. Kapıdaki sayımda eksikliği anlaşılınca muhafızlardan yiyeceği dayağı düşünüyordu.

Göz gözü görmüyordu ama, köşedeki iri taşı fark edebildi. Taşı yerinden oynatıp malayı altına gizledi. Her şey tamamdı şimdi.

Senka'ya yetişmekten başka iş kalmıyordu. Oysa koca sağır yüz adım koştuktan sonra yerinde çakılıp kalmıştı. Dostunu güç durumda bırakacak insan mıydı o? Ceza verilecekse ikisine birden verilsindi.

Biri uzun, öteki kısa iki kişi yan yana koşmaya baş-

ladılar. Koskoca bir kafası olan Senka, Şuhov'dan bir buçuk baş boyu daha yüksekti.

Hani işsiz güçsüz kimi gençler vardır, stadyumlarda gönül eğlentisi için bir yarıştır tuttururlar. İşte bu piç kurularını toplayıp, gün boyu belleri kırılasıya çalıştırdıktan sonra buz gibi soğuk havada, ıslak ellikleri ve altı aşınmış çizmeleriyle bayırdan aşağıya salıvereceksin.

Kudurmuş köpekler gibi koşuyorlardı. «Hı - hı - hı!» diye solumalarından başka ses çıkmıyordu.

Kolbaşı kapıda bekleyenlere durumu açıklamıştı ama ne işe yarar!

Onlar dümdüz kalabalığın üzerine varıyorlardı. Korkunç bir şeydi bu!

Yüzlerce ağızdan savrulacak küfürler! Kimi analarına, kimi babalarına... Sövülmedik tek yerleri kalmayacaktı. Beş yüz kişinin birden hınçlanması ne demekti?

Bakalım daha muhafızlar ne diyeceklerdi?

Hayır, aldırdıkları yoktu onların. Tiyurin en arkada, sıradaydı, durumu açıklayıp bütün suçu üzerine almıştı.

Ama hükümlülerin öfkesi azgındı. Anaları kaç kez elden geçmişti! Kudurgan küfürlerin çoğunu Senka bile duyuyordu. Derin derin göğüs geçirdikten sonra, koskoca adam, başladı kalaya. Yaşam boyu sustuktan sonra birden ağzını açmıştı. Üstelik yumruklarını sıkıp dövüşe hazırlandı. Küfürler kesildi. Birkaç yerde gülüşmeler başladı.

— Hey, 104'ün adamları! diye bağırdı biri. Bu herifin neresi sağır yahu! Duyuyor mu diye deneyelim dedik de...

Bir kahkahadır koptu. Muhafızlar bile gülüyorlardı.

— Haydi, beşerli kol olun!

Ama kapılar açılmadı daha. Muhafızların kendilerine bile güvenleri yoktu. Kapıya yanaşan kalabalığı geriye çektiler. (Kaz kafalılar, sanki iyice sokulurlarsa bir

an önce çıkabilirlermiş gibi kapının dibinde toplanmışlardı.)

— Beşerli kol olun! Bir, iki! Üç!

Sayılan her beşerli kol birkaç metre ilerledikten sonra duruyordu.

Soluması geçen Şuhov başını göğe kaldırdı. Kızıl bir dolunay duruyordu doğuda. Bir gün önce daha yüksekler-deyken şimdi biraz ufalıp alçalmıştı.

Vartayı ucuz atlattıklarından dolayı Şuhov'un neşesi yerindeydi. Eski kaptanın böğrünü dürterek şaklabanlığa başladı.

— Hey, kaptan, okumuş adamsın sen, söyler misin, ay eskiyince nereye gider?

— Nasıl nereye gider? Öf be, amma cahil adamsın sen de. Ay her zaman yerinde durur, fakat biz onu göremeyiz.

Şuhov gülerek başını iki yana salladı.

— Göremediğimiz bir şeyin yerinde durup durmadığını nerden anlayacağız?

— Yani sana göre her otuz günde bir yeni bir ay mı doğuyor?

— Neden olmasın? Her gün bu kadar insan doğduktan sonra, dört haftada bir ay doğmuş, fazla mı?

— Hadi be, sen de! Çok salakça laflar işittim ama bu kadarını değil! Peki, aylar nereye gidiyormuş bakayım?

— İşte bunu ben sana soruyorum! dedi Şuhov sırıtarak.

— Hadi, sen söyle de öğrenelim bakalım!

Şuhov içini çekti, fısıldayan sesiyle;

— Bizim orada Tanrı'nın eski ayı kırpıp kırpıp yıldız yaptığına inanırlar.

Kaptan gülmeye başladı.

— Tüh, ulan dağdan inmeler! Budalalığın bu kadarı

da fazla, doğrusu! Bu duruma göre Tanrı'ya da inanıyorsun, öyle mi, Şuhov?

— O da ne biçim laf? Gökyüzünde gürlediği zaman inanmayıp da ne yapacaksın?

— Peki, Tanrı bunu neden yapıyor?

— Neyi?

— Eski aydan yıldızları canım!

Şuhov susarak omuz silkti?

— Bunu anlayamıyacak ne var? Zamanla düşen yıldızların yerine yenilerini koymak için...

— Dön ulan, anasını... Yürü ileri!

Muhafızlardan biri onlara söylüyordu bunu.

Dört yüzden sonra beşerli on iki sıra sayılmış, en sonda Şuhov'la Buynovski kalmışlardı.

Muhafızlar deli gibiydiler; hesap hesap üstüne, gene de eksik çıkıyordu. Daha sayı saymasını bile öğrenememişlerdi!

Hükümlüler tam 462 kişiydi, oysa 463 olması gerekiyordu.

Herkes kapının dibine yığılmıştı, tekrar bütün kalabalığı geriye aldılar.

— Beşerli sıra olun! Bir! İki! Üç!

Yitirilen zaman devletten değil, kendilerinden gittiği için bu yeniden saymalar hükümlülerin bir hayli canını sıkıyordu. Kampa girmeden bozkırda uzun yürüyüşten sonra bir de kapı önünde arama taramaya duracaklardı. Bu yüzden hükümlüler aramadan bir an önce geçip kampa girmek için bütün güçlerini ortaya koyuyorlardı. Çünkü kampa önde girmenin yararları vardı. Yemekhaneye önce o yetişir, paketi varsa önce o alır, emanet odasına başta o girer, özel yemek ısmarlamak için mutfakta ilk sırayı o kapardı. Bunlardan başka postaneden mektubunu almak, sansüre mektup bırakmak; revire, berbere, hamama gitmek için sıra hep ilk içeri girenindi.

Muhafızlar için de durum aynıydı. Hükümlüleri bir an önce başkalarına teslim edip rahatlarına bakmak isterlerdi. Çünkü yapılacak bir sürü işleri fakat az zamanları vardı.

Gelgelelim hesaplar bir türlü birbirini tutmuyordu. Son hükümlüler beşerli sıra olup ilerlerken Şuhov en arkada üç kişi kalacağını sandıysa da gene iki kişi çıktı.

Sayıcılar ellerinde hesap tahtalarıyla muhafız komutanının yanına vardılar. Aralarında konuştuktan sonra muhafız komutanı;

— 104'üncü kolbaşı! diye bağırdı.

Tiyurin yarım adım ileri çıktı.

— Buradayım.

— Düşün bakalım, santraldaki iş kolundan kimse kaldı mı?

— Hayır.

— İyi düşün, yoksa kafanı kırarım!

— Hayır, dedim!

Gene de yan gözle Pavlo'ya baktı. Harç konulan odada biri sızıp kalamaz mıydı?

— İş kollarına göre dizilin! diye bağırdı muhafız komutanı.

Önceden gelişigüzel beşerli kol olmuşlardı. Emir üzerine yeniden bir itiş kakış, bir kaynaşma başladı. Birisi aradan, «76'ncı iş kolu, buraya!» diye bağırıyor; bir başkası, «13'üncü şu tarafa!» diye sesleniyordu arkadaşlarına.

104'üncü iş kolu sonuncu olduğu için en sonra toplanmıştı. Şuhov bir de baktı ki, arkadaşlarının elleri bomboş. Aptal herifler, kendilerini bütün bütüne çalışmaya verdiklerinden biraz olsun çalı çırpı toplayamamışlardı. Yalnız ikisinin elinde ufak iki tutam odun vardı.

Her gün oynanan bir oyundu bu. Hükümlüler toplanmadan önce ellerine geçen yongaları, çalı çırpıyı, tahta

parçalarını iplerle ya da çapıtlardan yırttıkları şeritlerle bağlarlardı. Fakat kampa girişte pusu beklerdi onları. Çalışma âmiri ya da belirli ustabaşları kapıda dikiliyorlarsa hemen ellerindekini atmalarını söylerlerdi. (Milyonlarca rubleyi sobalarda yaktıktan sonra akılları başlarına yeni mi gelmişti? Bununla yakıt masraflarını kısmayı mı düşünüyorlardı?) Oysa adamcağızların hiç de öyle bir niyetleri yoktu. Bütün amaçları, getirecekleri çer çöple barakalarını biraz olsun sıcak tutmaktı. Çünkü günde soba başına verilen beş kilo kömür tozuyla koskoca baraka ısınmıyordu. Fakat pusudan kurtulmanın yolunu da bulmuşlardı. Ele geçirdikleri odun parçalarını iyice ufaltıp parçaladıktan sonra kaputlarının altına gizliyorlardı.

Muhafızlar çalışma yerinde kimseye odunlarını attırmazlardı. Çünkü kendilerine de gerekliydi yakacak bir şeyler. Fakat, birincisi üniformaları yüzünden, ikincisi de ellerinde her zaman atışa hazır makineli tüfekleri olduğu için onlar böyle şeyleri taşımazlardı. Ancak kampa geldiklerinde, «Şu sıradan şu sıraya kadar herkes getirdiklerini şuraya atsın!» derlerdi. Paylaşma hakçasına olurdu. Odunlardan bir kısmı muhafızlara giderken, bir kısmı da hükümlülerin kendilerinde kalırdı. Değilse herifler odun toplamaya göz yumarlar mıydı?

Gene de sonunda ne olacağı kestirilemezdi. Kimisinde odunlar kampa girer, kimisinde kapıda ellerinden alınırdı.

Şuhov çalı çırpı toplamak için çevresine bakınırken Tiyurin kendi iş kolunu saymış, muhafız komutanına;

— 104'üncü iş kolu tamam! tekmilini vermişti.

Bu arada «İş Bürosu»ndan çıkan Sezar da aralarındaydı. Piposundaki tütünün ateşi her çekişte yüzünü aydınlatıyordu. Kara bıyıkları kırağı tutmuştu.

— E, işler nasıl, kaptan? diye sordu gelir gelmez.

Tok açın halinden ne anlar? «İşler nasıl?» diye sormak şu anda çok saçmaydı.

Eski kaptan omuz silkerek :

— Hiç, nasıl olsun! dedi. Akşama kadar anamız ağladı, belimi zor doğrultuyorum.

Bunun anlamı aynı zamanda. «Biraz tütün ver de kendimize gelelim.» demekti.

Sezar çıkarıp biraz tütün verdi. Onun kaptandan başka yakınlaşıp ahbaplık ettiği kimse yoktu koca iş kolunda.

— 32'den bir kişi eksik! 32'den bir kişi eksik! bağrışmaları yayıldı bir anda.

32'nci iş kolunun kolbaşı yardımcısıyla genç bir hükümlü araba bakımevine doğru seğirttiler. Bu arada kalabalık arasında «Gelmeyen kimmiş?», «Adama ne olmuş?» lafları dolaşıyordu. Sonunda Şuhov'un kulağına, kara kuru Moldavyalı'nın kaybolduğu haberi geldi. Hani şu Romanya adına casusluk yapan Moldavyalı mıydı bu? Gerçekten casus muydu o adam?

Her iş kolunda casusluk suçundan hükümlü beş kişi vardı. Aslında bunların suçları düzmeceydi, uydurmacaydı. Düşmana tutsak düşenlerin hepsi de casus sayılmışlardı. İşte Şuhov da böylelerinden biriydi.

Gelgelelim Moldavyalı gerçek bir casustu.

Muhafız komutanı hükümlü çizelgesine bakınca yüzü kapkara kesildi. Elinden bir casus kaçıran muhafız komutanının başı belâda demekti.

Öteki hükümlüler gibi Şuhov'u da öfke bastı. Bak şu pezevengin, it oğlu itin, orospu çocuğunun, namussuzun, hergelenin yediği naneye! Ulan, hayvan oğlu hayvan! Hava kararmış, ay çıkmış, gökte yıldızlar çoğalmış, gecenin ayazı çıkmış daha ne bok yemeye çıkıp gelmezsin? Yoksa, alçak herif, daha çalışmaya doymadın mı? Devletin

istediği, sabahtan akşama on bir saatlik çalışma yetmedi mi, ulan, köpek eniği! Cezanı artırsınlar da gör sen!

Kampanayı işitmeyecek kadar kendini çalışmaya verecek birinin çıkması Şuhov'un pek aklına yatmıyordu.

Oysa kendisi de az öncesine kadar işe dalıp saatlerin nasıl geçtiğini unutmamış mıydı? Adamlar neden bu kadar erken kapıda toplandılar diye söylenip durmuştu. Ama şimdi soğuğu yiyince o da ötekiler gibi canavarlaştı. Şu Moldavyalı onları bu ayazda yarım saat daha bekletsin, muhafızlar korumasa adamı kurtlar gibi parça parça ederlerdi.

Soğuk insanın iliklerine işliyordu. Hükümlüler yerlerinde duramıyorlar, ya ayaklarını yere vuruyorlar ya da ileri geri gidip geliyorlardı.

Şimdi her kafadan bir ses çıkıyordu. Modavyalı kaçmış mıydı? Eğer daha gündüzden kaçmışsa mesele yoktu ama bir yere sinip nöbetçilerin kulelerden ayrılmasını bekliyorsa eline bir şey geçmezdi. Tellerin altından kaçıp gittiği yerin izini bulamazlarsa kaçağı yakalayana kadar her yeri didik didik ederler, gözetleyiciler üç gün kulelerden inmezdi. Hatta gerekirse bir hafta... Kampın yasalarıydı bunlar, kaşarlanmış hükümlüler hepsini bilirlerdi. Buranın kuralıydı, birisi kaçınca muhafızların da bütün rahatı kaçardı. Adamları yedirmeden, içirmeden kaçanın ardına düşürürlerdi. Muhafızlar bazan öylesine kızarlardı ki, kaçağı bulur bulmaz öldürürlerdi.

Sezar eski kaptanla sohbete dalmıştı. Konu ün yapmış bir filmdi.

— Adamın gözlüğünün yelken halatlarına takılıp kaldığı sahneyi anımsıyorsun, değil mi?

Eski kaptan sigarasını tüttürürken;

— Evet, dedi.

— Hele çocuk arabasının merdivenden aşağıya inişi çok hoş bir sahneydi, ne dersin?

— Evet... Yalnız denizcilik yaşantısı bana biraz gülünçleştirilmiş gibi geldi orada.

— Bütün bunlar çağdaş film çekme tekniğinin bizi şımartmış olmasından ileri geliyor.

— Sonra etin içinde kıvıl kıvıl kaynaşan o kurtçuklara ne demeli? Her biri solucan büyüklüğünde. Olur mu öyle şey?

— Orası öyle ama daha küçük şeyleri perdede gösterme olanağı yok.

— Düşünüyorum da, şu etleri sıyırmadan, temizlemeden kampa getirip balık yerine bizim çorbaların içine atsalar. Her halde biz...

Hükümlüler hep bir ağızdan bağırdılar:

— Yu - u - uh!

Araba bakımevinden üç kişinin çıktığını görmüşlerdi. Bunlardan birisi Moldavyalı olmalıydı.

— Yu - u - uh! sesleri yükseliyordu kapının önündeki kalabalıktan.

Adamlar kapıya yaklaştıkça küfürler artıyordu.

— Ulan eşek oğlu eşek! Orospu çocuğu! İbne! Sokak piçi! Sarhoş dölü!..

Şuhov da herkes gibi sövüyordu.

Dile kolay, herifçioğlu beş yüz kişinin en azından yarımşar saatini almıştı. Başını omuzlarının arasına gömen Moldavyalı kaçacak delik arıyordu.

Muhafızlardan biri;

— Hey, dur! Nereye gidiyorsun? diye bağırdı. Nerede kaldın bakayım, K-460?

Bir yandan da deftere not alıyordu. Ondan sonra tüfeğini kaptığı gibi dipçiğini çevirerek adamın üzerine yürüdü.

Kalabalıktan gelen küfürlerin bini bir para:

— Orospu dölü! Puşt! Namussuz!..

Fakat muhafızın dipçiğiyle adama doğru yürüdüğünü görünce sesler kesildi.

Başı önüne eğik, şaşkın Moldavyalı nöbetçinin karşısında geri geri gidiyordu.

32'nin kolbaşı yardımcısı, ileri çıkarak;

— Pezevengin oğlu, sıva iskelesine çıkıp benim gözümden kaçmış, ondan sonra da sıcağı görünce uyuyakalmış, dedi.

Ondan sonra Moldavyalı'nın ense köküne iki yumruk indirdi.

Böylece onu muhafızın elinden kurtardı.

Moldavyalı yumruklardan sersemlediği bir sırada 32'nci iş kolundan bir Macar ileri fırlayarak adamın kıçına birkaç tekme savurdu.

«Bunlar sana casusluk yaptığın için değil!» dercesine. «Casusluğu herkes yapar. Neşeli, temiz bir yaşantısı vardır casusun. Ama genel kampta on yıl zındanı boyla da göreyim seni!»

Muhafız tüfeğini yere indirdi.

Muhafız komutanı;

— Kapılardan geri çekilin! Beşerli dizilin! diye bağırdı.

Vay köpekler, bir daha mı sayacaklar yoksa? Eksik bulunduktan sonra saymanın ne gereği var? Bir uğultudur başladı. Moldavyalı'ya duydukları hınç şimdi muhafızlara kayıyordu. Bağrışan hükümlüler kapıdan bir adım geri gitmiyorlardı.

Muhafız komutanı boğazını yırtarcasına haykırıyordu;

— Nasıl? Karların üstüne mi oturtmamı istiyorsunuz? Sabaha kadar kaldırmam vallahi!

Korkulurdu heriften, yapardı dediğini. Hem kaç kere de oturtmuştu. Nöbetçilere tüfeklerini çevirtmişti, «Kıpırdayanı vurun!» dercesine. Başlarından çok şey gelip

geçtiği için hükümlüler kuzu gibi kapılardan geriye çekildiler.

Muhafızlar bir yandan bağırıyorlardı.

— Çekil geriye! Çekil geriye!

Uzakta kalan hükümlüler öndekilere öfkeliydiler.

— Kapılara neden dayandınız ulan hergeleler!

Geriye doğru bir itiş kakıştır başladı.

— Beşerli sıra olun! Bir! İki! Üç!

Ay pırıl pırıldı. Kızıllığı kaybolup gümüş rengine bürünmüştü. Ulan Moldavyalı, ulan muhafızlar, kahrolası kamp hayatı! Boşu boşuna bir sürü vakit geçip, güzelim akşam sizin yüzünüzden zehir oldu!

Önden sayılarak ileri yürüyorlar ayaklarının ucunda yükselerek, en sonda üç kişi kalacak mı, diye dönüp dönüp geriye bakıyorlardı. Çünkü o anda her şey geride üç kişinin kalıp kalmamasına bağlıydı.

Şuhov, içinde bulunduğu son sırada dört kişi kalacakmış gibi bir duyguya kapıldı. Ve o anda da tüyleri diken diken oldu. Herifler bu sefer de fazla çıktı diye saymaya kalkmazlar mı! Neyse, Fetyukov hergelesi eski kaptanın izmaritini kapmak için sırasından bir geri kaymamış mı? Fazlalık ondan ileri geliyordu.

Muhafız komutan yardımcısı hıncını Fetyukov'dan aldı, herifin ensesine bir tokat patlattı.

İyi de etti!

Son sırada üç kişi vardı. Oh, çok şükür! Herkes, tamamdı.

— Kapılardan geriye çekilin! diye bağırmaya başladılar muhafızlar.

Yalnız bu sefer hükümlüler hiç homurdanmadılar. Çünkü nöbetçi askerlerin dışarı çıkıp kapının dışını iki yandan kuşattıklarını görmüşlerdi.

Demek çıkmalarına izin veriliyordu.

Ne ücretli ustabaşıları, ne de çalışma amiri görünür-

lerde yoktu. Öyleyse hükümlüler topladıkları odunları serbestçe götürebilirlerdi.

Kapılar açıldı. Dışarda parmaklıklı ikinci kapının yanında, muhafız komutanı yanında bir muhafızla birlikte önünden geçenleri sayıyorlardı.

— Bir! İki! Üç!...

Aynı sayıyı tuttururlarsa kulelerdeki nöbetçiler ancak o zaman inebilirlerdi.

Son nöbetçi de bölgeden çıkıp sayı aynı olunca telefonla bütün kulelere nöbetçilerin inmesi bildirilecekti. Oho-o! Uzaktaki kulelerden nöbetçilerin gelmesini bekle dur artık! Muhafız komutanı kafası çalışan bir adamsa onları beklemeden hemen hükümlüleri yürütür, kule nöbetçilerinin arkalarından yetişmesini isterdi. Çünkü hiçbir hükümlünün bir yere kaçamayacağını bilirdi. Ama muhafız komutanı kuş beyinlinin biriyse ödü patlar, sanki eldeki muhafızlar yetmezmiş gibi bir de ötekilerin gelmesini beklerdi.

İşte böylesi kalın kafalılardan biri de bugünkü muhafız komutanıydı. Keyfi misin, bekletiyordu herif!..

Bütün gün ayazda imanları gevreyen hükümlüler şimdi de paydostan sonra bir saattir ayakta dikiliyorlardı. Ama onları asıl sinirlendiren şey, soğukta beklemelerinden çok akşamlarının heder olmasıydı. Kampa dönüşte hiçbir şey yapmaya vakitleri kalmayacaktı.

Yakın sıralardan birinden bir hükümlü;

— İngiliz donanması konusunda bu kadar bilgiyi nasıl elde ettiniz? diye sordu eski kaptana.

— Nasıl mı? Bir İngiliz zırhlısında tam bir ay kaldım da ondan. Özel kamaram bile vardı. İngiliz filosuna bizim gemiler kılavuzluk ediyordu, ben de irtibat subayıydım. Düşünebiliyor musunuz, savaştan sonra İngiliz amirali üzerinde «Şükran duygularımızın bir nişanesi olarak» yazılı bir anı armağanı bile yolladı. Yazıklar olsun!

Aklıma geldikçe lanetliyorum. Bunca hizmetten sonra sen tut, Bender çetecileriyle birlikte sürgüne git! Ne yaparsın, hayatın cilvesi işte!...

Aman, nefis bir görünüm! Issız, bomboş bir düzlük ve ayışığında parlayan kar örtüsü! Muhafızlar her on adımda bir, elde tüfek, yerlerini almışlardı. Kara kaputlu bir hükümlü sürüsü ve bu kara kaputlardan birinin içinde bir zamanlar sırma apoletleriyle caka satıp İngiliz amiraliyle halleşen, şimdi de Fetyukov'la aynı teskerenin kollarından yapışan S - 311 numaralı bir mahpus...

İnsan feleğin çarkından bir nice geçer, gün olur başına neler gelir!

Muhafızların hepsi bir araya gelince yürüyüş duası etmeden (nasıl yürüyeceklerini tekrarlamadan) hükümlüleri yürüttüler.

— İleri marş! Çabuk! Daha çabuk!

Nah, alırsın sen çabuğu! Madem koca akşamımızı heder ettiniz, şimdi acelenin ne gereği var?... Hükümlüler sanki aralarında anlaşmışlar gibi hepsi aynı şeyi düşünüyorlardı. Siz bizi geciktirdiniz, biz de sizi geciktirelim de görün! Nasılmış? Sizin de canınız sıcak istiyor, değil mi?

— Hızlı, daha hızlı! Öndeki sıra, adımları aç biraz!

Alır da gider misin «daha hızlı» yi! Hükümlüler cenaze alayında yürür gibi, başları önde, ölçülü adımlarla yürüyorlardı. Yitirecekleri bir şey kalmamıştı. Çünkü kampa en sonuncu da varsalar aldırdıkları yoktu. Madem kendilerine insanca davranmamışlardı, muhafızlar bağırmaktan kıçlarını yırtsalar onlara vız gelirdi.

Muhafız komutanı bağırmakla hükümlüleri daha hızlı yürütemeyeceğini anlamıştı en sonunda. Ateş de ettiremezdi; çünkü beşerli sırayı bozmadan uygun adımlarla yürüyorlardı. Üstelik muhafız komutanının hükümlüleri hızlı yürütmeye yetkisi yoktu. (Adamları sabahleyin işe erken gitmekten kurtaran da buydu. Zaten acele eden

kamp süresini sağ bitiremez; kısa zamanda yıkılır, harcanırdı.)

İstiflerini bozmadan, ölçülü adımlarla yürüyorlardı. Aralarında alçak sesle konuşanların yanında, karın ayaklar altında gıcırdamasını dinleyenler de vardı. Şuhov kampa dönüşte yapması gereken şeyleri düşünmeye başladı ve o anda revire gitmesi gerektiğini anımsadı. Şaşılacak şeydi, çalışmaya dalınca aklından revire gitmek nasıl da çıkmıştı!

Tam da revire çıkmak zamanıydı şimdi! Akşam yemeğini yemezse yetişebilirdi. Ama pek ağrısı kalmamış gibiydi. Kimbilir, belki derecesi de yüksek değildi. Boşu boşuna zaman kaybedecekti. Bu doktorlar öldürürlerdi insanı, gerçek hastaya gene kara kaputu giydirip dışarı salarlardı.

Şimdi aklını revirden çok, akşam yemeğine fazladan neler ekleyeceği kurcalıyordu. Çoktandır evden paketi gelmeyen Sezar'ın bir şeyleri gelmiş olabilirdi, şimdi bütün umudu buradaydı.

Birden yürüyüş koluna bir şeyler oldu. Bir dalgalanmadan sonra ayaklar bozuldu, bir yalpalama başladı, uğultular yükseldi; son sıralarla birlikte Şuhov önde gidenlerin arkasından yetişmek için koşmaya başladı. Birkaç adım yürüyorlar, sonra yeniden koşuyorlardı.

Kuyruk tepeyi aşınca Şuhov durumu kavradı. Geniş düzlükte, sağda, uzakta onlarınkine paralel yürüyen başka bir kol daha vardı. Onlar da kendilerini görünce hızlarını artırmışlardı.

Bunlar fabrikada çalışan hükümlü kolu olmalıydı, çünkü hepsi 300 kişi kadar varlardı. Demek, onların da işleri ters gitmiş, bekletilmişlerdi. Peki, başlarına ne gibi bir şey gelmiş olabilirdi? Adamları geciktiren tek neden, bozulan bir makinenin zamanında onarılamaması değil

miydi? Ama ne ziyanı vardı, sıcacık yerde vakit geçirmiyorlardı.

Bakalım kim kimi geçecekti! Yarışa bir koşturmaca başlamıştı. Muhafızlar da tırısa kalkmışlardı. Yalnız muhafız komutanı arada bir bağırıyordu.

— Arayı açmayın! Arka sıralar, hızlı yürü! Geridekiler kavuşun!

Gözün kör olsun e mi? Sanki biz kavuşmuyor muşuz gibi ne bağırıp duruyorsun?

Bütün konuşulanlar, kafalardaki bütün düşünceler unutulmuş; yerine tek düşünce gelmişti : Ötekileri geçip kampa daha önce girmek.

Şimdi bütün hınçlar, kinler unutulmuş; hükümlülerle muhafızlar sarmaş dolaş olmuşlardı. Kanlı bıçaklı düşman öteki yürüyüş koluydu şimdi.

Öfkeler geçmiş, yerine sade neşe gelmişti.

Arka sıralar öndekilere;

— Durmayın, yürüyün! diye bağırıyorlardı.

Bizim yürüyüş kolu sokağın ağzına vardığı zaman ötekiler çoktan mahalleden içeriye dalmışlardı. Karanlıkta bir kovalamacadır gidiyordu.

Sokağa girince yürüyüş kolunun yolu genişlemişti. Yanlarında giden muhafızlar bile tökezlemeden yürüyorlardı. İşte bizim öteki kolu takacağımız yer burasıydı.

Fabrika işçilerini takacağımız başka bir yer de kampa girişteki arama taramaydı. Kampta adam kesme olayları başlayalı beri yöneticiler bıçakların fabrikada yapılıp ordan kampa sokulduğu kanısına varmışlardı. Bu yüzden de içeri girişte en sıkı, fabrikada çalışanlar aranıyordu. Yerlerin donmaya yüz tuttuğu sonbaharın bitimine doğru : «Fabrika işçileri! Ayakkabılarınızı çıkarıp elinize alın!» emrini vermeye başlamışlardı. Ayaklarını çıplatıp arıyorlardı.

Ama bu soğukta sıradan birkaç kişiyi gelişigüzel seçip yokluyorlardı.

— Hey, sen, sağ çizmeni çıkar! Sen de solunu!

Çizmenin tekini çıkaran hükümlü, tek ayağı üzerinde sıçrarken çizmesini baş aşağı çevirip çıkardığı ayağının dolağını çözmek zorundaydı. Böylece bıçak getirmediğini göstermiş olacaktı.

Şuhov gözleriyle görmemişti ama bu fabrika işçilerinin, kampa iki voleybol direği getirdikleri bir sırada, direklerin içine gizledikleri saldırmaları da içeri soktuklarını işitmişti. Her direkte tam on bıçak! Şimdi şurada burada bazan yöneticilerin eline geçiyordu.

Koşar adımlarla yeni kulüp binasını, lojmanları, marangoz atelyesini geçtikten sonra keskin bir dönüş yapıp kampın girişine yöneldiler.

Hep bir ağızdan;

— U - u - u!.. diye bağırmaya başladılar.

İşte asıl gelmek istedikleri nokta burasıydı. Fabrika işçileri sağda tam 150 metre geride kalmışlardı.

Eh, artık koşturmanın gereği yoktu. Herkesin neşesi yerine gelmişti. Kurbağa sürüsünü ürküten tavşanların sevinci içindeydiler.

İşte kamp! Tıpatıp sabahleyin bıraktıkları gibiydi. Bastıran karanlık altında, kampı çevreleyen çitlerin üzerinde fenerler sıralanmıştı. Arama tarama için iyice aydınlatılan kampın girişi şıkır şıkır ışık içindeydi.

Daha kapıya varmadan;

— Dur! diye bağırdı muhafız komutan yardımcısı.

Yanında duran askere otomatik tüfeğini vererek sıralara sokuldu. (Ellerinde tüfekle hükümlülere yaklaşmaları yasaktı.)

— Sağ sırada duranlardan odunu olanlar odunları sağa atsınlar!

Herkes odunları açıkta taşıdığı için muhafız komu-

tan yardımcısı kimde ne var görüyordu. Küçük desteler havada uçuşmaya başladı. Bazıları ellerindeki odunları iç sıralara kaçırmak istedilerse de arkadaşları hemen çıkıştılar :

— Sakın ha! Senin yüzünden bütün odunları mı kaybedeceğiz? At elindekileri güzellikle!

Bir hükümlünün baş düşmanı kimdir? Gene bir hükümlü. Eğer hükümlüler aralarında uyuşmamışlarsa vay başlarına geleceklere!

— İleri marş! diye bağırdı muhafız komutan yardımcısı.

Kapıya doğru yürüdüler.

Kapının önünde beş sokak birleşiyordu. Bir saat öncesinden gelen bütün yürüyüş kolları öteki sokakları tıklım tıklım doldurmuştu. Eğer şimdi olduğu gibi sokakların hepsi de dolarsa, bir şehir ilerde ne kadar gelişirse gelişsin arama taramanın yapıldığı beş yol ağzı şehrin en canlı gösteri ve toplanma yeri olarak kalacaktı.

Aramayı yapacak muhafızlar nöbetçi odasında ısınmışlardı. Bütün hükümlüler gelince dışarı çıkarak yol ağzına dizildiler.

— Kaputlarınızın önünü çözün! Ceketleri açın!

Kollarını iki yana ayırarak teker teker hepsini aramaya başladılar. Sabahki gibi ellikli elleriyle adamları tepeden tırnağa yokluyorlardı.

Şimdi önlerini açmaktan korkuları yoktu, çünkü nasıl olsa eve gelmişlerdi.

Gerçekten «ev» diyorlardı burasına.

Gün boyu memleketlerindeki asıl evleri kimsenin aklına düşmemişti, vakit yoktu buna. Ön sıralar aranıyordu ki, bir ara Şuhov, Sezar'a yaklaştı.

— Sezar Markoviç! Kapıdan geçer geçmez ben doğruca paket postanesine gidip sıraya gireceğim.

Sezar alt kısımları kırlaşmış kara, pos bıyıklarını Şuhov'a çevirdi.

— Boşuna sıraya girme, İvan Denisoviç. Ya paketim gelmemişse?

— Gelmemişse benim bundan ne kaybım var? On dakika bekledikten sonra sizden haber çıkmazsa barakaya dönerim.

(Oysa Şuhov'un aklındaki daha başkaydı. Sezar olmazsa sıradaki yerimi satacak başka biri çıkar nasıl olsa, diye düşünüyordu.)

Dört gözle paket bekleyen Sezar;

— Peki, öyle olsun, İvan Denisoviç, dedi. Yalnız on dakikadan fazla bekleme.

İşte yoklama sırası onlara geliyordu. O gün Şuhov'un gizleyeceği bir şey olmadığı için muhafızlara doğru korkusuzca yaklaştı. İyice yakına gelince kaputunun önünü açtı, ip kuşağı altından ceketini çözdü.

Her ne kadar yasak bir şey taşımadığını biliyorsa da dokuz yılın deneyimi onu çok dikkatli olmaya zorluyordu. Bu yüzden elini pantolonunun sağdaki tek cebine soktu. Boş olduğunu bile bile yapmıştı bunu.

Fakat orada, çalışma yerinde bulduğu çelik şerit parçası duruyordu. Kampa sokmayı bile düşünmeden, ziyan olmasın diye alıp cebine atmıştı.

Doğru kampa sokmayı düşünmemişti, ama buraya kadar getirdikten sonra da atmaya kıyamıyordu. Güzelce bilenirse ayakkabıcıların ya da terzilerin kullandığı cinsten ufak bir bıçak olabilirdi.

Ama zamanında kampa geçirmeyi düşünce, herhalde saklayacak daha iyi bir yer bulurdu. Önünde aranacak iki sıra kalmış, hatta bunlardan biri birkaç adım ileri çıkmıştı.

Hemen şu anda karar vermeliydi: Ya önünde bir sıra daha varken şerit parçasını karın üstüne atacak (onu

karın üzerindeki izden bulabilirlerdi ama oraya kimin attığını bilemezlerdi) ya da içeri götürecekti.

Fakat ellerine geçer de bu demir parçasını bıçak sayarlarsa on gün hücre cezasına çarptırıldığının resmiydi.

Oysa bir ayakkabıcı bıçağı ekmek demekti, ekmek parası demekti.

Çıkarıp atmaya kıyamadı.

Demiri pamuk ipliğinden örülmüş elliklerinden birinin içine soktu.

Sonuncu beş kişilik sıranın aranmasına başlandı.

En sondaki sırada üç kişi kalmışlardı; Senka, Şuhov ve 32'nci iş kolundan Moldavyalı'yı çağırmaya koşan genç hükümlü.

Kendileri üç, arama yapacak muhafızlar da beş kişi olduğundan, gözaçıklık yapıp sağdaki iki muhafızdan daha babacan olanın yanına gitmek mümkündü. Şuhov al yanaklı genci değil de, kırçıl bıyıklıyı gözüne kestirdi. Aslında yaşlı adam tecrübesinden dolayı istediğini bir el atmada bulabilirdi ama yıllarca aynı işi yapa yapa bıkmış, usanmıştı.

Şuhov elliklerini çıkarıp boş olanı dışarı gelecek ve göze batacak biçimde bir eline aldı. Aynı elinde ip kuşağını tutarak kaputunun, ceketinin bütün düğmelerini çözdü, eteklerini boş eliyle yukarı topladı. (O zamana kadar arayıcılara bu kadar yardımcı olmamıştı, aranacak bir şeyinin bulunmadığını göstermek istiyordu.) Emir verilir verilmez de seçtiği muhafızın karşısına dikildi.

Kır bıyıklı muhafız Şuhov'un her iki yanını, sırtını sıvazladı; pantolon cebini üstten şöyle bir yokladı; hiçbir şey yoktu. Ondan sonra kaputunun, ceketinin eteklerini elleriyle buruşturdu ve aramayı tamamlamak üzere, Şuhov'un getirip burnunun dibine dayadığı (boş) elliğini parmaklarının arasında sıktı.

O elliği sıkarken içinde bir şey de sanki Şuhov'un yü-

reğini sıkıyordu. Adam ikinci elliğe de el atsa tam on günlüğüne katıksız hapsi boylardı. Günde 300 gram kuru ekmek, ancak üç günde bir sıcak yemek... Birden gözünün önüne, açlıktan, zayıflıktan bir daha ayağa kalkamayacağı geldi Şuhov'un. Oysa şimdi iyi kötü bir şeyler yiyor, kanlı canlı değilse bile ayakta durabiliyordu.

İçinden duaların en içtenini, en sıcağını okumaya başladı. «Tanrım sen beni hapse girmekten koru!»

Şuhov'un zihni bu düşüncelerle karmakarışıkken, muhafız da boş elliği sıktıktan sonra öteki elliği yoklamak için birincisini parmaklarının arasından bırakmıştı. (Eğer Şuhov ellikleri birer elinde tutsaydı muhafız bu işi iki eliyle birden yapardı.) İşte tam bu sırada arayıcıların kıdemlisi işleri bir an önce bitirmek için arkadaşlarına;

— Hadi, artık fabrikadan gelenlere başlayalım, dedi.

Kır bıyıklı muhafız parmaklarıyla içteki elliği tutmadan «tamam» dercesine elini salladı. Şuhov kurtulmuştu.

Şuhov arkadaşlarına yetişmek için koştu. Önden gidenler beşerli sıra olmuşlar, köy pazarlarında atların bağlandığı direklere benzeyen yatay iki direğin arasındaki dar bosluktan geçiyorlardı. Ayakları yere değmiyordu Şuhov'un, sevincinden göklere uçuyordu. Kurtuluşundan dolayı Tanrı'ya dua etmesi gerektiği bile gelmedi hatırına. Hoş, minnet duymanın bir gereği var mıydı artık?

Yürüyüş kolunu getiren muhafızlar yana çekilerek yerlerini fabrikada çalışan hükümlülerin muhafızlarına bırakmışlar, komutanlarının gelmesini bekliyorlardı. Ellerinde hükümlülerin yere attığı odun desteleri vardı. Arama sırasında hükümlülerden zorla alınan odunlar ise arama tarama muhafızları için bir köşeye yığılmıştı.

Ay daha da yükselmiş, çepeçevre artan aydınlıkla birlikte iyi bir ayaz çıkmıştı.

463 kişiyi teslim ettiği konusunda imzalı kâğıt almak

için kapı nöbetçi kulübesine doğru yürüyen muhafız komutanı, Volkovoy'un yardımcısı olan Pryaha'ya bir şeyler anlatıyordu.

Pryaha birden dönerek;

— K - 460! diye bağırdı.

Sıraların arasına gizlenip gözden uzak kalmaya çalışan Moldavyalı sağa çıkarak yatay direğe yanaştı. Adam korkudan büzüldü, başını önüne eğdi.

Pryaha ona direğin öbür tarafını göstererek;

— Şuraya geç! dedi.

Moldavyalı istenen yere gitti. Orada elleri arkada beklemeye başladı.

Kaçmaya teşebbüsten dolayı bir güzel zılgıt çekeceklerdi. Ondan sonra da zından...

Yatay direklerin iki yanında birer nöbetçi duruyordu. Üç adam boyundaki kapılar iki yana ağır ağır açıldı. Kapılar açılır açılmaz bir emir :

— Beşerli kol olun!

(İçeri girerken «Kapıdan uzaklaşın!» emri verilmezdi çünkü kamplarda bütün kapılar içeri açılırdı. Arkadan bütün hükümlüler yüklenseler bile dışarı doğru açamazlardı.)

— Bir! İki! Üç!..

Çalışmaktan dönen hükümlüler işte bu akşam sayımı sırasında en çok üşümüş, rüzgâr yemiş ve aç durumda olurlardı. İşte bu anda onlara verilecek bir çanak sıcak lahana çorbası kuru toprağa düşmüş yağmur serpintisi gibi vücutlarında dağılır giderdi. Bir çanak çorba hükümlülere geçmişteki ve gelecekteki yaşamından, özgürlüğünden daha değerliydi.

Kapılardan içeri giren hükümlüler seferden dönen savaşçılar gibi hissederlerdi kendilerini. Geniş adımlarla bağıra çağıra yürürlerdi, onları hiçbir engel durduramayacak sanılırdı.

Ana barakalardan hükümlülerin akın akın girişini seyretmek insana korku verirdi.

Bu sayımdan sonra hükümlüler sabahın yedi buçuğundan beri ilk kez serbest kalırlardı. Birinci kapıdan, yatay direkler arasından, büyük kapıdan geçtikten sonra isteyen istediği yere çil yavrusu gibi dağılırdı.

Herkes istediği yere giderdi ama kolbaşları değil.

— Kolbaşları İş Dağıtım Bürosuna!

Şuhov cezaevinin, barakaların önünden geçerek doğruca paket postanesine koştu. Sezar ise kendini küçük düşürecek bir aceleciliğe kapılmadan, ağır ağır, duyuru tahtasının asılı bulunduğu direğe doğru yürüdü. Burada kıvıl kıvıl insan kaynıyordu. Direğe asılı bir kontrplak üzerine paketi gelenlerin adları yazılmıştı.

Kampta yazı yazmak için kâğıttan çok tahta kullanılırdı. Çünkü yazının tahta üzerinde daha oturaklı, daha inandırıcı bir görünüşü vardı. İş dağıtıcılar, kelle hesabı yapanlar hepsi hepsi tahta kullanırlardı. Ayrıca yazıların tahtadan silinebilmesi tutumluluk, kolaylık sağlardı.

Kampta kalanlar müjdecilik yaparlardı. Tahtada paketi gelenlerin adlarını okuduktan sonra paket sahipleri kamptan içeri girer girmez hemen müjdeyi verir, paket numarasını söylerlerdi. Karşılığı bir sigara ya da onun gibi bir şeydi, fazla değil.

Şuhov koşarak paket postanesine vardı. Barakalardan birinin yanına eklenmiş küçük bir yerdi burası. Girişte kapısız bir sahanlık vardı, bununla birlikte kuytuydu içerisi.

Hükümlüler sahanlıkta duvar boyunca dizilmişlerdi. Şuhov da girdi kuyruğa. Önünde on beş kişi kadar vardı, fakat postane kapanmadan, bir saat içinde sıra gelirdi. Duyuru tahtasından numaralarını öğrenmeye koşanlar bu kuyrukta daha arkaya kalmışlardı. Fabrikada çalışanlar

da öyle. Artık onlar ertesi sabah erkenden bir daha gelirlerdi.

Kuyruktakilerin ellerinde keseler, torbalar vardı. Şuhov kendisi bu kampta hiç paket almamıştı ama alanların anlattıklarından postanede paketlerin baltayla açılıp içinde ne varsa elden geçirildiğini biliyordu. Kimisini kırıyor, kimisini kesiyor, kimisine dokunuyor, kimisini de avuçlarına saçıp bakıyorlardı. Kavanozlarla, teneke kutularla gönderilen yiyecekler ise hiç kaplarıyla verilmiyordu, nedense, korkuyorlardı bundan. İsteyenin avucuna boşaltıyorlardı, isteyenin de havlusunun bir ucuna. Börek gibi, tatlı gibi hoşa gidecek şeyler ya da sucuk, balık gibi yiyecekler ise görevlinin biraz tatmasından sonra sahibinin eline ulaşıyordu. (Bu arada kendini tutamayıp sert çıkanlar olursa ellerine o da geçmiyordu, yasak yiyecek gönderildiğini söyleyerek hiç vermiyorlardı. Bu bakımdan gelen, postane görevlilerinden başlayarak herkese biraz biraz dağıtmak zorundaydı.) Arama bittikten sonra gönderilen şey kutusuyla verilmiyordu, ya bir torbaya dökecektiniz ya da kaputunuzun eteğine. Sonra insanı öyle sık boğaz ediyorlardı ki, ivediyle tezgâhın üzerinde bir şeyler unutup gidiyordunuz. Sonra aklınıza gelip geri döndüğünüzde unuttuğunuz şeyin yerinde yeller esiyordu.

Üst - İjme'deyken Şuhov iki kere paket almıştı. Sonra karısına yazarak bir daha göndermemesini istedi. Yarı yarıya azalarak eline geçen yiyecekleri niçin çocukların boğazından kesip gönderecekti?

Kampta tek boğazını doyurmak, özgürken koca bir aileyi geçindirmekten çok daha zordu. Buna karşın Şuhov bir paket göndermenin kaça mal olduğunu bilirdi. Destekşiz bir aileye on yıl askıntı olmaktansa paketsiz kalmak en iyisiydi.

Her ne kadar o böyle karar vermişse de, kendi iş kolundan ya da barakadaki komşularından birine paket ge-

linee (ki bu her gün olurdu) içinde bir şey cız ederdi. Neden ona değil de bir başkasına? Karısına Paskalya Yortusun'da bile armağan yollamamasını sıkı sıkıya tembihlemesine, paket tahtasının yanına yalnız zengin hükümlüler için gitmesine karşın gene de birinin koşarak ona geleceğini ve; «Şuhov, daha ne duruyorsun? Paketin geldi, gidip alsan a!» demesini bekliyordu.

Fakat ne gelen vardı, ne de böyle bir şey söyleyen...

Bu yüzden de Temgyonovo köyünü ve aile ocağını anımsaması için bir sebep kalmıyordu. Zaten insanı yerden yere çalan kamp yaşantısı kafada hoş hayaller mi bırakıyordu ki!..

Şimdi de, az sonra dişleyeceği sucuğun, ekmeğine süreceği tereyağının, bardağına atacağı şekerin umuduyla ağzının suyu akan öteki hükümlüler arasında beklerken, Şuhov'un değişmeyen bir isteği vardı : Kendi iş koluyla birlikte yemekhaneye yetişmek, sebze çorbasını sıcak sıcak kaşıklamak. Çünkü sebze çorbası soğuyunca hiçbir şeye benzemezdi.

Sezar'ın paketi gelmemişse şimdi barakaya gitmişti, elini yüzünü yıkamaktaydı. Ama adını tahtada görmüşse torbasını, plastik tasını, yiyecek koyacağı öteberisini toplamakla uğraşıyordu. Bunun için on dakika yeterdi ve Şuhov bu kadar beklemeye söz vermişti.

Kuyrukta beklerken Şuhov bir de haber işitti : Önlerindeki pazar çalışmaya gideceklerdi. Gene bir pazarlarını çalmışlardı namussuzlar. Herkesin bildiği bir kuraldı bu, ayda beş pazar olursa bunun ikisinde çalıştırırlardı. Şuhov bunun böyle olduğunu bildiği halde haberi işittiği zaman içi cız etti. Yan gelip yatacağı bir gününün gitmesinden dolayı kim üzülmezdi ki! Hoş, hükümlüleri serbest kıldıkları pazar günleri de pek rahat bırakmazlardı! Kampın içinde çalıştıracak bir şeyler bulurlardı yüzde yüz. Ya yeni hamam yaptırırlar ya hükümlülerin

kaçabileceğini sandıkları çitler onarılır ya da kampın içi temizletilirdi. Şiltelerin silkelenip ters yüz edilmesi, tahtakurularından temizlenmesi başka bir işti. Arada bir herkesi -pılısını pırtısını toplayıp- dışarda yarım gün beklettirken barakada da demirbaş eşya sayımı yaparlardı. Hiçbirisi olmazsa kimlik kartlarını gözden geçirirler, kartlardaki bilgileri hükümlülerin söyleyecekleriyle karşılaştırırlardı.

Herifleri en çok sinirlendiren şey, hükümlülerin kahvaltıdan sonra yatıp uyumalarıydı.

Sıradakiler ağır da olsa ilerliyordu. Bir ara içeriye üç kişi dalarak herkesi ite kaka ön sıraya geçtiler. Biri bir kamp berberi, birisi sayman, birisi de İDŞ'de çalışan bir adamdı bunlar. Kendilerini öteki hükümlülerden üstün görürlerdi; kampta kaşarlanıp dal budak salmışlar, Ali kıran baş koparan kesilmişlerdi. Hükümlüler bunları, bunlar da hükümlüleri adam yerine koymazlardı. Fakat onlara sataşmak bir fayda vermezdi. Çünkü kendi aralarında olduğu kadar, kamp yöneticileriyle de ballı börekliydiler.

Gene de Şuhov'un önünde on kişi kalmıştı, arkasında ise yedi kişi vardı. Tam o sırada başında memleketten gönderilen, içi kürklü yeni kalpağıyla, öne eğilerek Sezar girdi içeriye. (Bu kalpağı giyebilmek için kimlere koklatmamıştı ki! Oysa başkalarının kafasındaki eskimiş asker şapkalarını bile almışlar, yerine domuz derisinden yapılmış kamp şapkası giydirmişlerdi.)

Sezar Şuhov'a sırıtarak baktıktan sonra, kuyrukta gazete okuyan gözlüklü bir arkadaşına döndü.

— A - a! Piyotr Mihayloviç!

Birbirlerine gülümseyerek baktılar. Gazete okuyan garip görünüşlü adam;

— Bak, Moskova'dan yepyeni bir «Akşam» gazetesi geldi, dedi. Postadan çıktı şimdi.

— Ya!

Sezar ilgiyle arkadaşına sokuldu. Tavandaki lambanın fersiz, ölgün ışığı altında gazetenin ufacık tefecik yazılarını nasıl okuyorlardı, şaşardı insan.

— Bak, işte şurada Zavadski'nin (1) galası üstüne ilgi çekici bir eleştiri var.

Şu Moskovalılar nasıl da uzaktan tanırlar birbirlerini! Yaklaştıkları zaman da tıpkı iki köpek gibi koklaşırlar. Ya konuşmalarına ne demeli? Sanki birbirleriyle yarışıyorlar sanırsınız. Üstelik Rusça konuştukları halde kullandıkları Rusça kelime o kadar azdır ki, insan onları ya Litvanyalı sanır, ya da Romanyalı.

Neyse, Sezar'ın tası torbası hazırdı elinde.

Şuhov arkadaşına dönerek fısıldadı.

— Eh, ben artık gideyim, Sezar Markoviç.

Sezar siyah bıyıklarını daldırdığı gazetenin arasından çıktı.

— Tabii, tabii... Yalnız, şey, ben nerede duracağım!

Şuhov ona kuyruktaki yerini gösterdi. Ondan sonra da Sezar'ın akşam yemeğini anımsatmasını beklemeden,

— Yemeğinizi getireyim mi? dedi.

(Bir tencere içinde mutfaktan barakaya getirecekti yemeği. Yemekhaneden yemek çıkarmak yasaktı, bu konuda birçok emir verilmişti. Götürürken yakalananın hem yemeği dökülüyor, üstelik bir de hapse atılıyordu. Gelgelelim sonu alınamıyordu yemek taşımanın. Çünkü işi gücü olanlar kendi koluyla birlikte vaktinde yemekhaneye yetişemiyordu.)

Şuhov böyle demişti ya, içinden başka türlü geçiriyordu. «Herhalde o kadar cimri değilsindir, yemeğini de bana bırakırsın. Zaten lapa mapa yok, sebze çorbasına kaşık sallayacaksın.»

---

(1) Ünlü bir tiyatro yönetmeni. (Çeviren)

Sezar gülümsedi.

— Hayır, İvan Denisoviç! Yemek sana kalsın.

Şuhov'un beklediği de buydu işte! Hemen bir kuş gibi kanatlanarak kendini sahanlıktan dışarı attı, hızla yemekhanenin yolunu tuttu.

Hükümlüler oraya buraya koşturuyorlardı. Bir zamanlar kamp komutanlığı, hükümlüler hiçbir yere tek başlarına gitmeyecektir, diye bir emir çıkarmıştı. Gidilebilecek yerlere bütün iş kolu toplu olarak gidecek; hepsi birden gidemezse üçer - beşer kümeler halinde, başlarında bir kıdemliyle gideceklerdi. Revire, yüz numaraya gidenler bile böyle topluca gidiyorlar, işlerini bitirdikten sonra gene birlikte dönüyorlardı.

Komutanlık emirde uzun süre diretti, kimse de karşı koyamadı. Tek başına gidenler hemen muhafızlarca yakalanıyor, numaraları alınıp hapse atılıyorlardı. Zamanla emir tavsadı. Bir nice emir böyle kendiliğinden tavsamıştı zaten. Diyelim, bir iş için hükümlülerden biri çağırılınca yanında başkasının ne işi vardı? Erzak filan almak için depoya gönderilen birinin yanına başkalarını katmak da yine o derece anlamsızdı. Okuma odasına gazete okumaya gidecek, keçe çizmesini diktirecek, çamaşırını yıkayıp kurutacak birinin yanında ne diye başkaları gidecekti? Hele adamların barakadan barakaya gitmelerine (en çok da yasak olan buydu) nasıl engel olunabilirdi?

Oysa bu emirle komutan hükümlülerin son özgürlüklerini de kısıtlamak istemişti. Neyse ki eline fazla bir şey geçmeden sonu fos çıktı.

Kendi barakalarına doğru koşarken Şuhov bir muhafızla karşılaştı, ne olur ne olmaz diye, şapkasını çıkarıp selamladı. Barakanın içi bir ana baba günüydü. Hükümlülerden birinin ekmeğini çalmışlardı. Adam baraka nöbetçilerine sövüp sayıyor, onlar da altta kalmıyorlardı. 104' ncü iş kolunun köşesi bomboştu...

Çalışmadan dönüp de şiltesinin altı üstüne getirilip aranmadığını görürse Şuhov o akşam kendini talihli sayıyordu.

Şuhov hemen ranzasına koştu, daha yoldayken kaputunu sırtından çıkarıp yatağın üzerine attı, arkasından içinde çelik parçası bulunan elliklerini fırlattı. Şiltenin ucunu üstten yokladı, ekmek parçası içindeydi. Deliği nağzını dikmekle iyi etmişti.

Oradan sonra barakadan dışarı fırlayıp doğru yemekhanenin yolunu tuttu.

Yol boyunca karşısına tek muhafız çıkmadı. Yalnız, verilen tayınlardan yakınan hükümlülerle karşılaşıyordu.

Ay ışığından dışarısı pırıl pırıldı. Fenerler daha bir fersizleşmiş, barakalardan kara gölgeler düşmüştü. Yemekhanenin girişinde dört basamaklı geniş bir merdiven vardı, şimdi merdiven bile gölge altındaydı. Merdiven başında asılı bir fener rüzgârda ıslık çalarak sallanıp duruyordu. Soğuktan mı, yoksa çevresinin pisliğinden mi, lambaların ışığı insana pek bir sevimli görünüyordu.

Kamp komutanının başka bir emrine göre her iş kolu yemekhaneye ikişerli sıralar halinde gidecekti. Merdivene hemen çıkılmayacak, beşerli sıra olunduktan sonra yemekhane sorumlusunun çağırmasına kadar orada beklenecekti.

«Topal» adını verdikleri bir hükümlü yemekhanedeki görevine sımsıkı sarılmıştı. İşini bilen hergelenin biriydi Topal. Kendini sakata çıkartmış, bu kolay işe sülük gibi yapışmıştı. Elinde de bir meşe baston vardı, emrini dinlemeyene yapıştırıyordu bastonu. Gene de herkese diş geçiremiyordu. Anasının gözüydü herif; adamını sırtından tanır, kendisine el kaldırmayacak zavallılara gözünün yaşına bakmadan vururdu. Bir kere de Şuhov'un sırtını okşamıştı.

Adı hükümlüydü ama bey gibi yaşıyordu. Aşçıyla aralarından su sızmıyordu.

O gün hükümlüler hep birden mi üşüşmüşlerdi, yoksa görevliler onları düzene mi sokamamışlardı, nedir; merdivenin önünde büyük bir kalabalık vardı. Üstelik hiçbir muhafız olmadan merdiven başını üç kişi tutuyorlardı. Bunlardan biri Topal, öteki Topal'ın yardakçısı, üçüncüsü ise aşçı yardımcısıydı.

Aşçı yardımcısı ense kulak yerinde, koca kafalı, geniş omuzlu itin tekiydi. Acı bir kuvveti vardı herifin; hep yaylanarak yürür, yürürken gövdesi, kolları sallanır dururdu. Hiçbir hükümlüde bulunmayan, beyaz koyun postundan, numarasız bir kalpağı vardı başında. Sırtına, yasak savma cinsinden ufak bir numara dikili, kuzu derisinden bir ceket giyerdi. (Volkovoy'un emri yerine gelsin diye koydurmuştu bunu. Ama sırtında o da yoktu.) Kampta hiç kimseye metelik vermediği halde hükümlülerin ondan ödleri patlardı. Artık hükümlülere nasıl davranacağı onun insafına kalmıştı. Bir keresinde el bi:liği edip adamı güzel bir dövmek istemişlerdi ama onun gibi süzme it takımından olan aşçılar hemen yardımına koşmuşlardı.

104'üncü iş kolu yemekhaneye gitmişse ayıkla şimdi pirincin taşını. Topal herkesi teker teker tanırdı, yanında mutfak görevlisi olursa tek başına kimseyi yemekhaneye salmazdı. Sırf hergeleliğindendi bu da.

Fakat Topal'ın görmez tarafından, merdiven korkuluğundan aşıp içeri dalarlardı bazan. Şuhov da bir keresinde öyle yapmıştı. Ama şimdi mutfak yardımcısı orada dikilirken bunu yapamazdı. Sonra eşek sudan gelinceye kadar sopa çekerler, yerinden kalkamaz ederlerdi adamı.

Şuhov daha ileri sokuldu, merdiven dibine doluşan kara kaputlular kalabalığı arasında 104'ün adamlarını seçmeye çalıştı.

İş kolları iyice birbirine karışmıştı, yakında yemek

vakti bitecegi için herkes bir an once içeri girmek istiyordu. Yavaş yavaş birinci, ikinci, üçüncü basamağı tırmanarak merdiven başına kadar ilerlediler.

O zaman Topal sopasını kaldırarak öndekilerin karşısına dikildi.

— Durun, ulan pezevengin çocukları! Geri çekilin, yoksa patlatırım kafanızı!

— Bizim suçumuz ne? diye bağırdılar öndekiler, arkadakiler itiyorlar.

Gerçekten arkadan durmadan itiyorlardı, gelgelelim öndekilerin de buna fazla karşı koydukları yoktu. Bütün istekleri, bir an önce kendilerini yemekhaneden içeri atmaktı.

Bunun üzerine Topal bastonunu yatırarak öndekilerin göğüslerine dayadı ve var gücüyle yüklendi. Yardakçısı da ona yardımda geç kalmamıştı. Çok geçmeden aşçı yardımcısı da onlara katıldı.

Olanca güçleriyle abanmışlardı. Et yiyen insanlar daha bir kuvvetli olurlardı elbet. Sonunda öndekileri gerilettiler. Öndekiler geri basınca, arkadakiler kendilerini kurtarmaya fırsat bulamadan sapır sapır yere döküldüler.

Hükümlülerden birkaç kişi, kendilerini göstermeden bastılar küfürü.

— Ulan, anasını bellediğimin Topal'ı! Bak sana ne yapacağım!

Düşenlerden bir kısmı seslerini çıkarmadan toparlanıp kalktılar. İşin sonunda bir de tepelenmek vardı.

Basamaklar temizlenmişti. Aşçı yardımcısı merdiven başına çıktı. Topal en üst basamakta, hükümlülere nutuk atmaya başladı.

— Kaz kafalılar, size kaç kere beşerli sıra olun, diye söylendi! Ancak sıra olduğunuzda içeri alınacaksınız.

Şuhov merdivenlerin hemen dibinde Senka Kleşvin'in başını görür gibi oldu. Görür görmez de büyük bir se-

vince kapıldı. Artık daha fazla durur mu yerinde! Hemen öndekileri dirsekleyerek kendine yol açmaya başladı. Ama nerde, adamları kıpırdatacak gücü mü kalmıştı!

Topal :

— 27'nci iş kolu! Gir içeri! diye bağırdı.

27'nin adamları merdivenlere atılarak kapıya yönelditer. Onların peşinden öndekiler gene merdivenlere dayandılar. Arkadan tekrar bastırmaya başlamışlardı. Şuhov da olanca gücüyle itiyordu. Merdiven sarsılıyor, tavandaki fener rüzgârda ıslık çalıyordu.

Topal'ın cinleri başına üşüştü.

— Gene mi başladınız, ulan, it oğlu itler!

Elindeki bastonu sırtlara, omuzlara vurmaya başladı. Öndekileri göğüslerinden arkadakilerin üzerlerine itti.

Merdiven gene temizlenmişti.

Şuhov birden Pavlo'nun, Topal'ın yanına sokulduğunu gördü. Tiyurin böyle işlere elini bulaştırmadığı için iş kolunu yemekhaneye Pavlo götürürdü.

Pavlo bağırmaya başladı :

— 104, beşerli kol olun! Hey arkada kalanlar, çabuk gelin yerinize.

Yerlerine gelmek pek de kolay olmayacaktı.

Şuhov önündeki omuzları aralamaya çalışıyordu.

— Hey bırakın da geçeyim ben bu iş kolundanım.

Adamlar seve seve yer verirlerdi ama bu sıkışıklıkta aralanmak kolay mı?

Bu adamlar sonunda hakları olan bir çanak sebze çorbası içeceklerdi ama analarından emdikleri süt de burunlarından gelecekti.

Şuhov başka çare kalmayınca merdiven korkuluğuna sarılarak dıştan yukarı doğru tırmandı, merdiven başındaki direğe kadar varınca direğe sarılıp kendini yukarı çekti. Ayakları yerden kesilmiş, boşlukta debeleniyordu. O sırada alttakilerden birilerinin dizine basmış olacak ki,

böğrüne bir iki yumruk indi, ana avrat düz gittiler. Neyse bu arada merdiven düzlüğünün çıkıntısına basabilmiş, korkuluğun üstüne çıkmıştı. Arkadaşları onu görünce yardım edip onu da aralarına aldılar.

Yemekhaneden dışarı çıkan aşçı yardımcısı kapıdan seslendi.

— Topal, iki kol daha gönder!

— 104, gir içeri! diye bağırdı Topal. Hey, nereye gidiyorsun, ulan pezevenk!

Araya giren bir yabancının ensesine bastonunu yapıştırarak aşağıya itti.

Pavlo adamlarını sırayla içeriye sokuyordu.

— Haydi girin 104, geride kalmayın!

Şuhov yemekhaneden içeri dalınca derin bir soluk aldı. Ondan sonra da Pavlo'nun söylemesine kalmadan sağdan soldan boş tepsi toplamaya başladı.

Her zaman olduğu gibi, yemekhaneden dışarıya kürem kürem buğu çıkıyordu. İçerde hükümlüler üst üste, balık istifi gibiydiler. Kimisi elinde dolu bir tepsiyle kendine yol açmaya çalışıyordu. Şuhov, yılların verdiği deneyimle, bir bakışta aradığını gördü. Sırtında Ş - 208 yazılı bir hükümlü beş dolu çanak dizili bir tepsiyle gidiyordu. Kendi iş kolunun sonuncu çanaklarını taşıyor olmalıydı. Yoksa tepside hiç böyle boş yer kalır mıydı?

Hemen adamın arkasından yetişti, kulağına eğilerek :

— Arkadaşım, dedi, işin bitince şu tepsiyi bana verir misin?

— Pencerenin dibinde başka biri bekliyor, ona söz verdim.

— Beklerse beklesin, gözünü açıp peşini bırakmasaydı.

Anlaşmışlardı.

Adam masaya gidip çanakları boşaltınca Şuhov he-

men tepsiyi kaptı. O sırada işin farkına varan öteki hükümlü de karakuş gibi yetişerek tepsiyi öteki ucundan yakaladı. Adam ufak tefek bir şeydi. Şuhov onu geri geri iterek arkasını bir direğe çarptırdı, zavallı düşmemek için tepsiyi elinden bırakıp direğe tutundu. Şuhov tepsiyi koltuğunun altına sıkıştırdığı gibi yemek dağıtım yerine seğirtti.

Mutfak penceresinin önündeki kuyruğa giren Pavlo tepsi alamadığı için canı sıkkın duruyordu. Fakat Şuhov'u görünce yüzü güldü.

— Vay, İvan Denisoviç!

Ondan sonra önünde dikilen 27'nci kolbaşı yardımcısını yana itti.

— Bırak da geçeyim hemşerim. Benim tepsim hazır, boşuna bekletme bizi.

O sırada maskara Gopçik de bir tepsiyle çıktı geldi gülerek.

— Andavallılar, tepsilerini yürüttüm de haberleri bile olmadı.

Şu Gopçik zamanla gözüaçık, yaman bir hükümlü olacaktı doğrusu! Yalnız biraz büyümesi, kamplarda üç - beş yıl pişmesi gerekiyordu. Ondan sonra gönder en azından ekmek kesmeye, bak iş kolunun hakkını nasıl koruyordu!..

Pavlo, Gopçik'in getirdiği tepsiyi güçlü kuvvetli bir Sibiryalı olan (savaşta tutsak düştüğü için o da on yıl giymişti) Yermolayev'e verdi. Gopçik'i ise boşalan masalardan yer kapması için gönderdi. Şuhov tepsisini yemek dağıtım pencerelerinden birinin önüne koyarak beklemeye başladı.

— 104'üncü iş kolu! diyerek Pavlo sırasını bildirdi.

Yemekhaneye mutfaktan açılan beş pencere vardı. Bunlardan üçü bütün hükümlülere, biri ise on kadar ülserli hasta ile saymanlıkta çalışan torpillilere yemek ver-

mek için kullanılırdı. Sonuncusundan da bulaşık çanakları alınırdı. (Bulaşık yalama yüzünden bu pencere önünde hiç kavga eksik olmazdı.) Pencereler alçacıktı; yemek dağıtan aşçının yüzü görünmez, yalnız elleri ve kepçesi görünürdü.

Aşçının beyaz, yumuşacık, kıllı, kocaman elleri vardı. Bunlar aşçınınkinden çok, boksörün ellerine benziyordu. Adam eline kalemi alarak duvara bir çizik attı.

— 104'üncü iş kolu, 24 kişi.

Panteleyev girdi o sırada yemekhaneye. Hasta filan olmadığı halde numara yapıyordu rezil herif.

Aşçı elindeki üç litrelik kocaman kepçeyle ağzına kadar dolu kazanı karıştırmaya başladı. (Kazan ocaktan yeni indirildiği için çorbadan buram buram duman tütüyordu.) Bir süre karıştırdıktan sonra daha küçük bir kepçe alarak kazanın dibine fazla daldırmadan aldığı çorbayı önünde dizili çanaklara boşaltmaya başladı.

— Bir! İki! Üç!..

Şuhov çanaklardan hangisine daha çok tanenin, hangisine yalnız suyun döküldüğünü farketmişti. (Kazan karıştırıldığı sırada alınan çorba, taneler dibe çökmediği için koyucaydı.) Tepsiye on tane çanak dizen Şuhov tezgâhtan ayrıldı. O sırada ikinci direğin yanından Gopçik ona el sallıyordu.

— Gel, İvan Denisoviç, buraya gel!

Tepsiyi sarsmadan götürmek ayrı bir hünerdi. Şuhov tepsiyi ellerinde hiç oynatmadan götürürken bir yandan da çenesi işliyordu.

— Hey, yol ver, K - 929!.. Amca, biraz yana çekil!.. Önüne bak delikanlı!

Bu itiş kakış arasında bir çanak çorbayı bile dökmeden götürmek meseleyken Şuhov tam on tanesini taşıyordu. Tepsiyi götürüp de Gopçik'in temizlediği masanın üzerine yavaşça koyduğu zaman tek damla çorba çalkalanıp

dökülmemişti. Tepsiyi bırakırken koyuca iki çanak çorbanın kendi oturacağı tarafa gelmesini de ihmal etmedi.

İkinci on çanağı da Yermolayev getirdi. Gopçik'le birlikte Pavlo son dört çanağı ellerine aldılar.

Boşalan tepsilerden biriyle Kilgas ekmekleri getirdi. O gün herkes yaptığı işe göre ekmek yiyecekti; kimisi iki yüz, kimisi üç yüz gram... Ama Şuhov'un payına tam dört yüz gram düşüyordu. Üstelik kendisinin 400 gramlık ekmek kenarından başka, Sezar'a ayırdıkları 200 gramlık orta dilimi de yiyecekti.

Yemeklerin geldiğini gören 104'ün adamları dört bir yandan masaya üşüştüler. Payını alan bir yer bulup yemeye başlıyordu. Çanakları sahiplerine dağıtan Şuhov hem kimlere verdiğini aklında tutuyor, hem de tepsinin kendine ayırdığı tarafını gözetliyordu. İlk iş olarak da çanaklardan birine kaşığını daldırdı, yani sahibi var demekti. Fetyukov çorbasını alır almaz yanlarından uzaklaştı. Çakal, kendi kolunda ona iş çıkmayacağını anladığı için yemekhanenin başka taraflarını kolaçan etmeye gitmişti. Bazı hükümlüler yemeklerini bitirmeden çanaklarını ileri doğru sürerlerdi. Av bekleyen kurtlar hazırdı hemen. Kim elini çabuk tutarsa onun elinde kalırdı.

Şuhov'la Pavlo kalan çorba çanaklarını saydılar, herkesin payı duruyordu. Şuhov tanesi bol çorbalardan ötekini Tiyurin'e götürmesi için Pavlo'ya verdi. Pavlo da bunu ağzı kapaklı yassı bir kaba doldurdu. İnsan bunu kaputunun altına sokup kolayca dışarı çıkarabilirdi.

Tepsileri geriye verdiler. Pavlo iki kişilik çorba çanağının, Şuhov ise iki çorba çanağının başına oturdular. Kimsenin kimseyle konuşacak bir şeyi yoktu. Kutsal yemek yeme saati başlamıştı.

Şuhov şapkasını çıkarıp dizine koydu. Kaşığını iki çanağa ayrı ayrı daldırdı. Eh, kötü sayılmazdı; arada bir balık parçaları da geliyordu kaşığa. Aslında çorba akşam-

leyin sabahkinden daha suluydu. Çünkü iş yapabilmeleri için hükümlülerin sabahları doyurulmaları gerekiyordu. Akşamları ise uyuyacaklardı nasıl olsa, doymasalar da olurdu.

Şuhov önce çorbasının üstteki sulu bölümünden başladı içmeye. Üst üste, üst üste kaşıklıyordu... Sıcacık çorba karnına girip oradan bir haz dalgası biçiminde bütün bedenine yayıldı. Midesi durmadan daha daha fazla istiyordu. Oh! Ne kadar hoştu! Hükümlünün dört gözle beklediği kısa ve çok zevkli bir andı bu!

Şuhov o an bütün küskünlüğünü unutmuştu. Ne yıllar süren hükümlülüğüne, ne çalışma saatlerinin uzunluğuna, ne de kırpılan pazar günlerine kızıyordu şimdi. Kafasındaki tek düşünce, bütün bu sıkıntıları bir gün atlatacağıydı. Tanrı ömür verirse kara günlerin hepsinin de üstesinden gelirdi.

Her iki çanağın üstündeki sulu kısmı içip bitirince Şuhov birini ötekinin içine boşalttı. Boşalan çanağı kaşığıyla bir güzel sıyırdı. Böylesi daha rahattı, insan hiç olmazsa ikincisini gözleriyle, eliyle korumak zorunda kalmazdı.

Gözler serbest kalınca ister istemez başkalarının çanağına kayıyordu. Yanındaki arkadaşının çorbası sudan başka bir şey değildi. Mutfaktaki pezevenkler sanki kendileri hükümlü değillermiş gibi kazık atıyorlardı arkadaşlarına.

Şuhov çanağın dibinde kalan lahanaları yemeye başladı. İki çanak çorbada yalnız bir parça patates düşmüştü payına. O da Sezar'ınkine rasgelmişti. Patates de ne patatesti ya! Orta boyda, don çalmış, sertleşmiş, tatlımsı bir şey. Balık derseniz, yok gibi bir şeydi. Bel kemiğine yapışmış ufak et parçacıkları... Gene de bütün kılçıkların, solungaçların etini sıyırıp özünü emmek yararlı bir şeydi. Bütün bunlar vakit alıyordu. Ama Şuhov'un başka

yapacak işi yoktu. Üstelik bayramlık bir gündü o gün. Hem öğle, hem de akşam yemeklerinde ikişer kap düşmüştü payına. İnsan böyle bir iş için bütün öteki işleri bırakabilirdi.

Yoksa tütün almak için Letonyalı'nın yanına mı gitseydi? Bu işi sabaha bıraksa belki o zamana kadar tütün kalmazdı.

Şuhov, hiç ekmek yemiyordu, iki kap yemeğin yanında bir de ekmek fazla kaçardı. Ekmek yarına kalmalıydı. Şu mide denen şey hayının tekiydi, bir gün önceki tokluğunu hiç anımsamazdı ama gelecek günler için durmadan, durmadan isterdi.

Yemeğini yerken sağına soluna pek aldırdığı yoktu Şuhov'un. Çünkü kendine verilenden fazlasına göz koymazdı. Hakkıyla aldıklarını derseniz, o başkaydı. Bununla birlikte karşıda, bir masa ilerde boş olan yere, Y - 81 numaralı, uzun boylu bir ihtiyarın oturduğunu gördü. Şuhov onun 64'üncü iş kolundan olduğunu biliyordu. Paket sırasında beklerken 64'üncü iş kolunun kendi iş kolu yerine «Sosyalist Yaşam Sitesi»ne çalışmaya gittiğini işitmişti. Adamlar bütün gün o kuru ayazda, Allah'ın kırında, ateş yakıp ısınamadan tel örgü çekecekleri direkleri döşemeye başlamışlardı.

Bu ihtiyarın hakkında Şuhov'a çok şey anlatmışlardı. Zavallı yıllardır kamplarda sürünüyordu. Genel afların hiçbiri ona dokunmuyor, onar yıllık cezaların biri bitince ötekini dayıyorlardı.

Şuhov şimdi onu daha yakından görüyordu. Kamp yaşantısının kamburlaştırdığı sırtlar yanında onunkisi daha bir dik duruyordu. Omzunun yüksekliğini görenler sıranın üstüne bir şey daha koyup da oturduğunu sanırlardı. Çektiği hayat sıkıntıları adamın kafasında tek saç bırakmamıştı. Gözleri bir noktaya çakılı gibiydi; ne karşısındaki Şuhov'u görüyor, ne de sağıyla soluyla ilgileni-

yordu. Sulu çorbasını, kullanmaktan gedik gedik olmuş tahta kaşığıyla içiyordu. Fakat çorba içişi de başkaydı onun. Öteki hükümlüler gibi çanağının üstüne abanmıyor, dimdik oturarak kaşığını ağzına götürüyordu. Ağzında tek dişi kalmamıştı adamın. Ekmeği sertleşen diş etleriyle ısırıp çiğniyordu. Yüzü iyice çökmüştü fakat bu çökkünlükte, düşkün, sakat bir insanın zavallılığı yerine, aşınmış bir kayanın sertliği, esmerliği vardı. Çatlaklar, koyu lekeler içindeki iri elleri onun uzun yıllar süren kamp yaşantısı içinde az şey çekmediğini gösteriyordu. Adamın duruşu bile zorluklara karşı direnişini anlatmaya yeterdi. Üç yüz gramlık ekmek dilimini herkes gibi bulaşıklar içindeki masaya değil, yıkanmış bir bez parçasının üstüne koymuştu.

Fakat Şuhov'un onu öyle uzun uzun inceleyecek vakti yoktu. Çorbasını bitirince kaşığını yalayıp çizmesinin koncuna soktu. Ondan sonra şapkasını başına geçirdi. Sezar'ınkiyle kendi tayınını aldı, barakadan dışarı yürüdü. Yemekhaneden çıkış başka bir kapıdandı. Orada da iki hükümlü görev almıştı; bunların yaptıkları tek şey, sürgüyü çekip çıkmak isteyenleri dışarı bıraktıktan sonra kapıyı arkadan sürgülemekti.

Şuhov'un karnı tok, sırtı pekti; keyfi yerine gelmişti. Yatma kampanasına fazla vakit kalmamakla birlikte Letonyalı'ya gitse iyi olacaktı. Tayınları bırakmak için 9'uncu bara'aya uğramadan doğruca 7'nci barakanın yolunu tuttu.

Ay iyice yükselmişti; kenarları düzgün kesilmiş temiz, beyaz bir ışık yuvarlağıydı sanki. Gökyüzü baştanbaşa aydınlıktı. Şurada burada yıldızların en parlakları görünüyordu. Şuhov'un hele gökyüzüne bakacak hiç vakti yoktu. Zaten insan buna soğuktan fırsat bulamazdı. Özgür işçilerin söylediklerine bakılırsa ayaz geceleri —30'a, sabaha doğru ise - 40'a düşüyordu.

Uzaklardan bazı sesler geliyordu. Bunlar köyde çalışan traktörle, yol yapımındaki kepçe makinesinin sesleriydi. Kampın içinde gidip gelenlerin keçe çizmeleri karda gırç gırç ediyordu.

Durgun bir hava vardı.

Şuhov satın alacağı ev tütününün bardağına her zamanki gibi gene bir ruble ödeyecekti. Oysa böyle bir tütün dışarda iki rubleydi. Daha pahalıları da vardı doğallıkla. Bu gibi iş kamplarında her şey dışardakilerden ayrı bir fiyata alınır satılırdı; çünkü para, az bulunan bir şeydi, değeri de ona göreydi. Bu kamp çalışmaları karşılığında hükümlülere metelik ödenmezdi. (Oysa Üst - İjme'de Şuhov ayda 30 ruble alırdı.) Dışardaki akrabalardan gönderilen para ise hükümlülere ödenmez, adlarına yazılı bir hesapta biriktirilirdi. Her hükümlü hesabından ödenmek üzere kamp kantininden ayda bir kere tuvalet sabunu, küflü kurabiye, «prima» marka berbat sigaralar gibi ıvır zıvır şeyler alabilirlerdi. Ama aldığınız öteberi sonradan hoşunuza gitmezse geriye veremezdiniz. Çünkü mal, önceden komutanlığa verilen satınalma dilekçesine göre getirtilmiş, parası da kesilmişti. İsterseniz öylece bırakıp gidebilirdiniz.

Şuhov parayı özel işlerden elde ederdi. Eski postallardan terlikler dikip satar (çifti iki rubleye), kaput, ceket onarırdı (yamanan yerin büyüklüğüne göre parası da değişirdi).

7'nci baraka, 9'uncu gibi iki büyük bölmeden meydana gelmiyordu. 7'nci baraka, kapıları uzun bir koridora açılan on iki odadan oluşuyordu. Bunlardan on tanesine dörder katlı yedişer ranza atılmış, her birine bir iş kolu sıkıştırılmıştı. Odalardan bir uçtaki ayakyolu olarak kullanılıyor, öbür uçtakinde baraka kıdemlisi kalıyordu. Baraka kıdemlisinin yanına bir de ressamlar yerleştirilmişti.

Şuhov, Letonyalı'nın bulunduğu odaya girdi. Letonyalı alt ranzalardan birinde yatardı. Şuhov içeri girdiğinde ayaklarını karyola demirine dayamış, bir hemşehrisiyle kendi dillerinde konuşuyorlardı.

Şuhov yanına sokuldu adamının. «Merhaba! - Merhaba!» Beriki Şuhov'u gördüğü halde ayağını bile indirmedi. Burası küçük bir odaydı; herkesin girenden çıkandan haberi olur, konuşulanları herkes işitir, dinlerdi. Bunu ikisi de bildikleri için hal hatır sormaya, havadan sudan konuşmaya başladılar.

Odadakiler gene kendi havasına dalınca (Kore savaşına Çinliler de karıştığına göre bundan yeni bir dünya savaşının çıkıp çıkmayacağını tartışıyorlardı) Şuhov, Letonyalı'nın kulağına eğildi.

— Tütün var mı?

— Var.

— Göstersene!

Letonyalı ayağını aşağıya indirerek ranza aralığında doğruldu. Aslında pintinin tekiydi şu Letonyalı, bardağı doldururken bir içimlik fazla gidecek diye ödü patlardı.

Letonyalı keseyi getirdi, ağzını açtı.

Şuhov bir tutam tütün alarak avucunun içine koydu. Geçen seferkinin aynıydı; rengi, kıyımı... Burnuna götürüp kokladı, hiç farkı yoktu. Letonyalıya dönerek :

— Ötekine pek benzemiyor, dedi.

— A, benzemiyor da ne demek? Bendeki hep aynı tütündür, hiç değişmez.

— Peki, peki! Sen bana şimdilik sıkı sıkıya bir bardak doldur, beğenirsem bir daha alırım.

Şuhov'un «sıkı sıkıya» demesinin nedeni, berikinin bardağı hiç sıkıştırmadan vermesiydi.

Letonyalı yastığının altından daha şişkin bir kese çıkardı, dolabından da bardağını aldı. Adamın bardağı plas-

tikti ama Şuhov bunun cam bardaklara denk olduğunu ölçerek görmüştü.

Letonyalı bardağı doldururken Şuhov tütünleri üstten parmağıyla bastırıyor, bir yandan da :

— İyi sıkıştır şunu, iyi sıkıştır, diyordu.

Letonyalı gene kızmıştı.

— Ben biliyorum ne yapacağımı!

Ondan sonra bardağı çekti aldı; bir taraftan tütünü dökerken bir taraftan da üstünden yavaş yavaş bastırmaya başladı.

O anda Şuhov da düğmelerini çözmüştü. Ceketinin astarıyla pamuk dolgusu arasına soktuğu kâğıt parayı üstten elledi. Yerinde duruyordu. Her iki eliyle birden bu kâğıt parçasını alttan üstten ite ite ceketin başka bir yerindeki yırtığa doğru sürmeye başladı. Yırtığın ağzı iki dikişle üstünkörü kapatılıvermişti. Para deliğe yaklaşınca parmaklarıyla ipi söktü, iki parmağını delikten içeri daldırdı, uzunca katlanan kâğıtları bir daha katlayarak delikten dışarı çıkardı. Yıpranmış, hışırtı çıkarmayan iki tane birer r .blelikti bu.

Odadakilerden biri avazı çıktığı kadar bağırıyordu.

— Bıyıklı amcanın (1) sana acıyacağını mı sanıyorsun? Herif öz kardeşine değer vermiyor da senin gibi avanakların gözünün yaşına mı bakacak!

Özel kampların en iyi tarafı, hükümlülerin canlarının istediği gibi konuşabilmeleriydi. Ama Üst - İjme'de öyle miydi ya! Birinin kulağına eğilip de «dışarda» kibrit sıkıntısı çekildiğini söyleseniz sizi hücreye tıkarlar, üstelik, bir on yıl daha bindirirlerdi. Burada boğazınızı yırtarcasına atıp tutsanız kimsenin umurunda değildi. Ne gammazlar yukarıya yetiştirirler, ne de yukarıdakiler kulak asarlardı.

---

(1) Stálin. (Çeviren)

Burasının tek kötü tarafı insanın konuşacak fazla vaktinin olmamasıydı...

Şuhov sızlanmaya başladı.

— Sen de hepden gevşek doldurdun,

— Peki, peki; al işte!..

Letonyalı böyle söyleyerek bardağın üstüne bir tutam tütün daha koydu.

Şuhov iç cebinden kesesini çıkararak bardağı bunun içine boşalttı. Hem denemekten vazgeçerek, hem de ilk saracağı sigarayı daha rahat bir zamanda içmeyi tasarlayarak:

— Hadi, ikinci bardağı da ver, dedi.

Letonyalı'yla bir sürü daha çekiştikten sonra ikinci ölçeği de kesesine boşalttı; iki rubleyi verip eliyle bir selâm çakarak oradan uzaklaştı.

Odadan dışarı çıkan Şuhov kendi barakasına doğru koşmaya başladı. Paketini alan Sezar'ı orada karşılamak istiyordu.

Fakat Sezar alt ranzada yatağının üstüne çoktan oturmuş, evden gelen yiyeceklerini yerleştirmekteydi. Yiyeceklerin bir kısmı yatağının üstündeydi, bir kısmı ise dolaba girmişti. Şuhov'un yattığı ranzanın gölgesi düştüğü için, üstelik barakanın loş oluşundan, Sezar'ın getirdiği şeyler görünmüyordu.

Şuhov iki büklüm eğilerek başını eski kaptanın ranzasının altına soktu. (Altta Sezar'ın yatağı vardı.) Elinde Sezar'ın akşam tayınını uzatıyordu.

— Ekmeğinizi alın, Sezar Markoviç!

Şuhov, «E, demek paketinizi aldınız ha?» diye başlamadı konuşmaya; çünkü böyle bir konuşma, arkadaşına, sırada beklediğini, bu yüzden yiyeceklerden kendi payına bir şeyler düşmesi gerektiğini anımsatmak olurdu. Ama o bunu başka türlü söylemişti. Şuhov sekiz yıllık yaşantısından sonra bile çakallaşmayan bir insan-

dı. Üstelik yıllar geçtikçe çakallığın kötülüğüne daha çok inanıyordu.

Ne var ki insan gözlerinin efendisi değildi. Şuhov, bir hükümlüde olması gereken, gözlerinin atmaca keskinliğiyle bir anda yatağın üstündeki, dolaptaki yiyeceklerin hepsini kolaçan etti. Kâğıtları iyice açılmadığı, torbaların ağızları çözülmediği halde, koku alma duyusunun da yardımıyla, paketten çıkan şeylerin hepsini anladı. Sezar'a sucuk, süzme yoğurt, kalın bir isli balık, domuz yağı, kokulu gevrekler, değişik kokulu kurabiyeler, iki kilogram kadar kesme şeker, tereyağı göndermişti ailesi. Ayrıca sigaralar, pipo tütünü ve buna benzer şeyler de vardı.

Bütün bunları, «Ekmeğinizi alın, Sezar Markoviç!» derken görmüştü. Evinden yiyecek paketi gelen bütün hükümlüler gibi şaşkınlaşan, heyecanlanan, hatta sarhoş olan Sezar elini salladı.

— Hadi, o da senin olsun.

Bir öğünlük sebze çorbası ve 200 gramlık tayın, yiyecek paketi almış olmasından dolayı, Sezar'ın Şuhov'a yaptığı bağışın tümüydü.

Şuhov bunu anlar anlamaz daha fazla üstelemedi. Demek, çeşit çeşit yiyecek arasında payına düşen bu kadardı! Öyleyse boşuna ağzının suyunun akmasına bir sebep yoktu.

400 gram ekmeğin üstüne bir 200 gram daha gelmişti. En azından bir 200 gram da şiltesinde vardı. Ertesi sabah verilecek tayınla birlikte birçok ekmeği oluyordu. Bunun bir kısmını sabahleyin yer, bir kısmını da iş yerine götürürdü. Varsın şiltesindeki ekmek dursundu, iyi akıl etmiş de şiltenin içine sokmuştu. Yoksa 75'inci iş koludaki adamınki gibi dolabından çalınırsa kimseye derdini anlatamazdı.

Birçokları paketi gelen hükümlüleri tüyü yolunacak bir kaza benzetirlerdi. Oysa koskoca paket göz açıp kapayıncaya kadar biterdi. Bir nice hükümlü vardı ki, paketi gelene kadar fazladan bir çanak çorba için kıvranır durur, ötekiler gibi ızmarit avcılığına çıkardı. Paket gelince muhafıza, kolbaşına, hele paket postanesinde çalışan yardakçıya koklatmadan olur muydu? Yoksa adam türlü numaralarla paketi bir hafta oyalar, duyuru tahtasına yazdırmazdı. Sonra, gelen paketlerin saklanması emredilen ambarın memuru vardı. (Sezar ertesi sabah yapacaktı bu işi. Hırsızından, uğursuzundan korumak için malını bir torbaya koyup teslim edecekti). Ambar görevlisine kendi elinle vermezsen, o ucundan kıyısından daha çoğunu yerdi. Bütün gün başkalarının mallarıyla bir odaya kapanan ambar sıçanının ne yaptığını nerden bilecektin? Peki, Şuhov gibi yardımı dokunanlara bir şey yok muydu? Ya hamama gidince ne kadar berbat da olsa bornozun düzgüncesini atan hamamcı ne olacaktı? Ya berber? Sakal tıraşı yaparken usturasını bir kâğıda sileceği yerde insanın çıplak tenine silen berber de vardı sırada. Az da olsa üç - beş sigarayla onun da gönlünü almak gerekirdi. Hani postane görevlisine? Mektuplarının çöp sepetine atılmaması, gelenlerin zamanında sana verilmesi için o da bir şeyler isterdi. Bir gün çalışmaya gitmemek için doktoru da görmeliydi. Sırada bir de yatak komşusu, dolap arkadaşı vardı (Sezar'la eski kaptan gibi). Bu kadar yakınındaki bir insan boğazından geçen lokmaları sayarken hangi vicdansız tutup da ona bir şeyler vermezdi?

«Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür» derler. Şuhov komşusunu kıskanacak insanlardan değildi, hele elin malına hiç mi hiç göz koymazdı.

Şuhov keçe çizmelerini çıkarıp kendi karyolasına tırmandı, orada elliğinin içinden aldığı çelik parçasını incelemeye başladı. Yarından tezi yok güzel bir taş bulacak,

çelik şeridi bileyerek esaslı bir ayakkabıcı bıçağı yapacaktı. Sabahları ve akşamları bu işe uğraşırsa her halde dört günde kıvrık uçlu keskin bir bıçak yapabilirdi.

Ama sabaha kadar onu iyi bir yere saklaması gerekiyordu. Bu iş için de en uygun yer ranzanın başlık kısmının altıydı. Hazır alt katta eski kaptan yokken, adamın gözüne toz toprak dökmeden. Şuhov içi talaşla, kırpıntılarla dolu ağır şiltesinin ucunu kaldırarak demir parçasını altına sakladı.

Komşu ranzaların üst katındaki arkadaşları ne yaptığını görmüşlerdi, fakat Şuhov'un ne bapdist Alyoşka'dan, ne de kardeş - Estonyalılardan korkusu yoktu.

O sırada hıçkıra hıçkıra ağlayarak Fetyukov girdi içeriye. Başını önüne eğmiş, iki büklüm olmuştu. Çanak yalama yüzünden gene dayak yemiş olacak ki, ağzı burnu kan içindeydi. Arkadaşlarının yüzüne bakmadan, fakat gözyaşlarını da gizlemeksizin barakayı boydan boya geçerek kendi yatağına çıktı, şiltesinin üstüne kapandı.

Gene de acıyordu insan bu adama. Kamp yaşantısını sonuna kadar götüremiyeceği belliydi. Ne yapması, ne yapmaması gerektiğini daha öğrenememişti.

Fetyukov'un peşinden eski kaptan daldı barakaya. Çok neşeliydi, elinde bir çaydanlık dolusu iyi cins çay vardı. Her ne kadar barakada iki fıçı dolusu çay bulunuyorsa da buna çay demek için bin tanık isterdi. Ilık, rengi çaya benzemeyen bir suydu bu. Fıçıların çürümüş tahta kokusu çayın içine sinmişti. Sıradan hükümlüler hep bunu içerdi. Buynovski, Sezar'dan aldığı bir avuç çayı çaydanlığa attıktan sonra üstüne kaynar su doldurmak için dışarı fırlamıştı. Ranzanın ucundaki yemek dolabının başına çöktüğü zaman sevinçten ağzı kulaklarına varıyordu.

— Kaynar su doldurayım derken az kalsın parmak-

larımı yakıyordum, dedi sanki bunda övünülecek bir şey varmış gibi.

Alt katta Sezar yatağının üstüne serdiği kâğıdın üstüne çıkarıp çıkarıp bir şeyler koyuyordu. Şuhov bunları ranza tahtalarının aralığından görüp gene ağzının suları akmasın diye hemen şiltesinin ucunu bıraktı. Adamların Şuhov'suz işleri yürümüyor olacak ki, Sezar iki ranza aralığında doğruldu, Şuhov'a bakarak göz kırptı.

— Hey, Denisoviç, versene senin şu on günlüğü!

Küçük cep çakısı (1) demekti bu. Şuhov'un gerçekten bir çakısı vardı, bunu da ranzanın baş ucundaki bir yarıkta saklardı. Hani şöyle ikiye katlanan, orta parmak büyüklüğünde bir şeydi, ama bir çalışta dört parmak kalınlığında domuz yağını ustura gibi keserdi. Şuhov bu çakıyı da kendisi yapmıştı; sık sık biler keskinleştirirdi.

Elini yarığa sokarak çakıyı çıkardı.

Sezar göz kırptı, işinin başına döndü.

Küçük bir çakı bile bir kazanç kapısıydı. Gelgelelim muhafızların eline geçerse göreceği de vardı. Onun için birisi onun çakısını alıp sucuğunu kestikten sonra karşılığında zırnık koklatmazsa o insanın yüreği taştan demekti.

Bu durumda Sezar, Şuhov'a yeniden borçlanmış oluyordu.

Ekmek, bıçak işleri yoluna girdiğine göre sıra tütün meselesine geliyordu. Şuhov da öyle yaptı. Keseyi koynundan çıkararak ödünç aldığı kadar tütünü avucuna koydu, komşusu Estonyalılara uzattı. Bir de teşekkür etti.

Tütünü alan Estonyalının dudakları gülümser gibi gerildi, sonra iki arkadaş aralarında vıdır vıdır konuşa-

---

(1) Arandığında cep çakısı çıkan hükümlüler on gün hapsediliyordu. (Çeviren)

rak verilen tütünden bir sigara sardılar. Anlaşılan Şuhov'un tütününün ne menem bir şey olduğunu denemek istiyorlardı.

Güle güle içsinlerdi, her halde tütünü onlarınkinden daha aşağı değildi. Şuhov kendi de bir sigara tellendirmek isterdi ama içinden bir ses, ona, gece yoklamasının çok yakın olduğunu söylüyordu. Kısa bir süre sonra nöbetçi muhafızlar barakaları kolaçan etmeye gelirlerdi. Böyle olunca sigarayı çıkıp koridorda içmesi gerekiyordu. Fakat yukarıda, ranzada keyfi yerindeydi Şuhov'un, sırtı birazcık ısınmıştı. Oysa baraka hiç de sıcak değildi, tavandaki kırağı örtüsü olduğu gibi duruyordu. Şimdilik insan soğuğa katlanabiliyordu, fakat kimbilir geceleyin gene nasıl buz kesecekti!

Şimdi de sıra ekmeğe gelmişti. Şuhov 200 gramlık dilimi çıkararak acele etmeden ısıra ısıra yemeye başladı. İstemediği halde aşağıdaki konuşmaları dinlemekteydi. Sezar'la eski kaptan çay içiyorlardı.

— Buyurun, kaptan, çekinmeden alın! Bakın şu isli balık, şurada da sucuk var.

— Teşekkür ederim, alırım.

— Francalaya da yağ sürün. Gerçek Moskova francalası.

— Hey gidi dünya hey! İnsanın hâlâ bir yerlerde francala yapıldığına inanası gelmiyor. Birdenbire kendimi bu bolluk içinde görünce aklıma ne geldi biliyor musunuz? Bir keresinde Arhangelsk'te...

Barakanın bir bölmesindeki iki yüz ağızdan yükselen uğultuya karşın Şuhov demir putrele vurulduğunu işitmişti. Fakat kimse bunun farkında değildi. Hemen bunun peşinden kırmızı yüzlü, ufak tefek bir adam olan «Burnu Büyük» dedikleri bir muhafız girdi içeriye. Muhafızın elinde bir kâğıt tutuşuna, tavırlarına bakılırsa, barakaya,

sigara içenleri yakalamak ya da içerdekileri yoklamaya çıkarmak için değil, birini aramak için gelmişti.

Kâğıda bir kere göz atan Burnu Büyük.

— 104'üncü iş kolu nerede? diye sordu.

— Şu tarafta.

Estonyalılar hemen sigaraları söndürerek dumanı elleriyle dağıttılar.

— Kolbaşınız kim?

Tiyurin ayaklarını biraz aşağıya sarkıttı.

— Bir şey mi var?

— Fazla giyeceği çıkan iki kişinin savunması hazır mı?

Gözünü kırpmadan cevap verdi Tiyurin:

— Yazıyorlar.

— Şimdiye kadar vermeleri gerekirdi.

— Adamların doğru dürüst okuma yazmaları yok, hemen yazabilirler mi? (Sezar'la eski kaptandan söz ediyordu Tiyurin. Doğrusu yaman adamdı, hiç lâfın altında kalmazdı) Üstelik kalem yok, mürekkep yok.

— Neden yokmuş, olması gerekir.

— Bırakıyorlar mı? Alıyorlar, geriye getirmiyorlar.

— Bak, kolbaşı, sen fazla konuşuyorsun. Tıkarım vallahi içeriye! (Burnu Büyük böyle söylemekle birlikte fazla kızgın görünmüyordu) Yarın iş başı vurmadan önce savunmalar muhafız amirliğinde bulunacak. Ayrıca giymelerine izin verilmeyen bu şeyleri ambara bıraksınlar. Anlaşıldı mı?

— Anlaşıldı.

(«Eh, kaptan vartayı atlattı!» diye geçirdi içinden Şuhov. Oysa kaptan, dünyadan haberi yok, bir yandan çayını içerken, bir yandan tatlı tatlı anlatmaktaydı.)

Burnu Büyük gitmiyordu.

— Anlaşıldı demek. Peki, sende Ş - 311 diye birisi var mı?

Tiyurin vakit kazanmak için.

— Bendeki çizelgeye bir bakayım, dedi. Bu Allahın belâsı numaralar insanın aklında kalmıyor ki! (Amacı eski kaptanın cezasını bir gece ertelemek, hiç olmazsa yoklama saatine kadar adamın rahatını bozmamaktı.)

Ama Burnu Büyük bağırdı :

— Buynovski burada mı?

Kaptan;

— Buradayım! diyerek Şuhov'un ranzasının altındaki sığınağından dışarı fırladı.

Erken öten horozun boynunu koparırlarmış.

Buynovski sen misin? Ha, evet, numaran Ş - 311. Hadi hazırlan.

— Nereye?

— Kendin daha iyi bilirsin.

Eski kaptana derin derin göğüs geçirmekten başka bir şey kalmıyordu. Karanlık ve fırtınalı bir gecede zırhlısını azgın dalgaların arasından kurtarmak şu anda arkadaş sohbetini bırakıp kamp hapişanesine girmekten daha kolay olsa gerekti.

Sesi daha bir alçalarak;

— Kaç gün? diye sordu.

— On. Hadi, fazla sallanma!

Bu sırada baraka nöbetçileri bağırmaya başladılar :

— Hadi yoklamaya! Hadi yoklamaya! Çıkın dışarı!

Böyle hep bir ağızdan bağırdıklarına göre yoklamayı alacak muhafız barakaya girmiş olmalıydı.

Kaputunu alsa iyi olur mu, diye kaptan dönüp ranzasına baktı. Fakat alsa bile hapishanede çıkarttıracaklarına göre ceketiyle gitmesi uygun olacaktı. Volkovoy'un bu cezayı unutacağını uman eski kaptan (Volkovoy böyle şeyleri unutur muydu hiç!) hazırlık yapmamış, ceketinin bir tarafına biraz olsun tütün saklamamıştı. Cebine ko-

yup götürse bir işe yaramayacaktı, çünkü aramada hemen ortaya çıkacaktı.

Gene de şapkasını bulup giyene kadar Sezar onun eline birkaç sigara sıkıştırdı.

Bir hayli bozulan kaptan 104'ün adamlarına dönerek başıyla selâm verdi.

— Hadi, arkadaşlar, hoşça kalın!

Ondan sonra da Burnu Büyük'ün ardından yürüdü. Arkasından birkaç kişi bağırdılar!

— Cesaretin kırılmasın! Kendini koyverme!

Başka ne diyebilirlerdi ki! Kamp hapishanesini 104'üncü iş kolu yaptığı için orasının nasıl bir yer olduğunu biliyordu. Duvarları taştı, tabanı çimento. Hücrelerde pencere yoktu. Odalarda soba yanardı ama içerisi ısınsın diye değil, duvarlardaki buz erisin de döşemede su biriksin diye... Kuru bir tahta üzerinde yatan cezalı sabaha kadar dişlerini birbirine vururdu. Günde 300 gram ekmek; üçüncü, altıncı, dokuzuncu günler de birer çanak sebze çorbası verirlerdi.

On gün, dile kolay!.. Burada on gün hücreye kapatılmak insanın ömür boyu sağlığını yitirmesi demekti. En azından verem olur, hastane köşelerinde sürünürdü.

On beş günlüğüne kapatılanlar ise cezanın sonunu görmeden kara toprağa girerlerdi.

Onun için buradakiler hücreye düşmedikleri sürece kendilerini mutlu sayarlar, düşmemek için de dua ederlerdi.

Baraka kıdemlisi kapıda durmuş bağırıyordu :

— Hadi, çıkın artık. Üçe kadar sayacağım. O zamana kadar çıkmayan olursa numarasını alır muhafıza veririm.

Şu baraka kıdemlisi, orospu çocuklarının en önde geleniydi. Geceleyin onlarla birlikte aynı barakada kapalı kaldığı halde kendini bir bok sanır, herkese cart - curt

ederdi. Ödü patlardı hükümlülerin bu heriften. Gücünün yetmediklerini yukarıya şikâyet eder, güçsüzleri kendisi ezerdi. Bir kavgada parmağının teki koptuğu için sakat sayılıyordu, oysa suratına bakan onun nasıl bir haydut olduğunu hemen anlardı. Gerçekten de haydutluktan hüküm giymişti, gelgelelim ceza yasasının 58'inci maddesinin 14'üncü fıkrası gereğince onu bu kampa sürmüşlerdi.

Kızdığı adamın numarasını yazıp muhafıza vermesi işten bile değildi. Ondan sonra gelsin iki gün hücre cezası. Doğal olarak gündüzleri çıkıp çalışmak şartıyla. Adamın ihtarına kadar ağırdan alan hükümlüler birden canlanarak kapıya doğru yürüdüler. Üst ranzadan kendilerini aşağıya atanlar ötekilerin peşinden koşuyorlardı.

Sarıp hazırladığı sigarasını yakmaya fırsat bulamayan Şuhov çevik bir hareketle aşağıya indi, hemen keçelerini ayağına geçirdi. Tam gitmek üzereydi ki, gözü Sezar'a takıldı. Zavallıcık yiyeceklerle ortada kalakalmıştı. Bu sefer yaranmak için değil, sırf ona acıdığından Şuhov oradan ayrılmadı. Şu Sezar da kamp yaşantısını öğrenememiş gitmişti. Ne vardı paketini alır almaz yiyeceklere çullanacak? Yoklama saatine kadar onları ambara götürse daha iyi olmaz mıydı? Yoklamadan sonra yemek için bir sürü vakti vardı. Şimdi bu kadar öteberiyi ne yapacaktı? Hepsini torbaya doldurup yoklamaya götürse beş yüz kişinin maskarası olurdu. Burada bırakması ise hiç uygun değildi, yoklamadan ilk dönenler her şeyi siler süpürürlerdi : (Üst - İjme'de bu işler daha kötüydü. Çalışmadan dönüşte hırsızlar ellerini çabuk tutup barakaya herkesten önce girerler, dolaplarda ne var, ne yok alırlardı.)

Sezar'ın eli ayağı birbirine dolaşmıştı. Ne yapacağını bilemediği için sucuğu, domuz yağını kaparak birer birer koynuna soktu. Aklınca hiç olmazsa bunları kurtaracaktı.

Şuhov onu bu durumda görünce daha çok acıdı.

— Bak, Sezar Markoviç, dedi. Şu gölge yere iyice sin, herkes çıkana kadar yerinden kıpırdama. Muhafız koğuş nöbetçileriyle birlikte ranzaları teker teker dolaşmaya başlayınca sen de gizlendiğin yerden çıkar, hasta numarası yaparsın. Ben yoklama biter bitmez herkesten önce koşar gelirim. Tamam mı?

Böyle diyerek kapıya koştu.

Kapıdan çıkan kalabalığın arasından kendine zorla yol açmaya çalışırken bir yandan da elindeki sarma sigarayı ezdirmemeye çalışıyordu. Barakanın iki bölmesi arasındaki koridorda ve daha ilerdeki sahanlıkta fazla bir itiş kakış yoktu. Çünkü herkes karşılıklı duvarlara yaslanmış, ortada bir kişinin geçebileceği bir aralık bırakmışlardı. Herkes gittikten sonra bu akıllı duvar yarasaları en son çıkacaklardı. Bütün gün ayazda anaları ağladığı halde burada dışarıya on dakika geç çıkmak onlar için büyük bir kazançtı. Bugün duvar diplerini onlar kapmışlardı, zevkini de onlar çıkaracaklardı.

Başka bir sefer olsa Şuhov da bir yer bulup, sinerdi. Ama o gün hiç öyle bir niyeti yoktu, geniş geniş adımlarla yürürken üstelik adamlara alaylı alaylı sırıttı.

— Ne o, lapacılar, soğuktan pek mi korktunuz? Anlaşılan, siz daha Sibirya soğuğu görmemişsiniz. Hadi, çıkın da kurt güneşinde biraz ısının... Amca, ateşini ver de yakalım.

Şuhov sahanlıkta sigarasını yaktıktan sonra merdiven başına çıktı. Şuhov'un memleketinde ay ışığına şaka yollu «kurt güneşi» derlerdi.

Ay iyice yükselmişti. Bir süre sonra en yüksek noktasında olacaktı. Gökyüzünün yeşilimsi, soluk bir görünüşü vardı. Şurada burada parlak yıldızlar serpiştirilmişti. Yerlerde karlar, barakanın duvarları ay ışığında bembeyazdı. Fenerlerin ışığı ölgünleşmişti.

Yandaki barakanın önünde bir kaynaşma vardı, hükümlüler çıkarak sıra oluyorlardı. Ötekinde de öyle. İnsanların uğultusundan çok, ayaklarının karda çıkardığı kıtırdı işitiliyordu.

Merdivenlerden aşağıya inen beş kişi yüzleri kapıya dönük olarak yan yana durmuşlardı. Onların arkasındaki sırada üç kişi vardı. Şuhov bu üç kişinin yanına durdu. Sırada beklerken ekmek yemek, sigara içmek yasak değildi. Letonyalı yalan söylememişti. İyi tütünü vardı keratanın; hem kokusu, hem de içimi hoştu.

Şuhov'un peşinden hükümlüler birer ikişer iniyorlardı. Onun arkasında iki - üç sıra daha toplanmıştı. Sıraya girenler duvar dibine sığınanlara karşı hemen kızmaya başlıyorlardı. «Namussuzlar, hiç rahatlarını bozmazlar... Burada onların yüzünden donuyoruz...» diye küfürler yükseliyordu.

Hükümlüler merak edip saatin kaç olduğuna hiç bakmıyorlardı. Çünkü kalk vuruşuyla kalkar, toplan işaretiyle toplanır, düdükle paydos yapar, kampana çalınca yoklamaya çıkar, oradan da yatmaya giderlerdi. Bu durumda saatin onlara ne gereği vardı?

Akşam yoklamasının saat dokuzda yapıldığı söylenirdi. Gelgelelim yoklama hiçbir zaman o saatte bitmez; iki kere, üç kere sayım yapılırdı. Saat ondan önce de yatağa giremezlerdi. Saatin beşinde ise uyandırmak için başlarında biterlerdi. Moldavyalı'nın iş başında uyuyup kalarak, paydostan sonra dönüş yoklamasına yetişememesinde şaşılacak bir şey yoktu. Hükümlülerin sırtı biraz ısındı mı, oracıkta sızar kalırlardı. Bir haftanın uykusuzluğu üst üste bindiği için çalışmaya götürülmedikleri pazarlar hükümlüler barakalarında bütün gün kütük gibi uyurlardı.

Şimdi de hükümlüler merdivenlerden aşağıya birbirlerini ite kaka iniyorlardı. Anlaşılan, baraka kıdemlisiy-

le muhafız onları tekmeyle kovalamaya başlamışlardı. Sizi pezevenkler sizi, çoktan hakettiniz bunu!

— Ulan namussuzlar, duvara sindiniz de elinize ne geçti? Bu işin erkeni de bir, geçi de bir! Bir an önce çıksanız da yoklama bitse kötü mü olurdu?

Bütün barakadakileri söküp dışarı atmışlardı. 400 kişi 80 sıra olurdu. Sonradan gelenler, önce beşerli sıraya girdiler, daha sonrakiler karman çorman durdular.

Merdivenlerde duran baraka kıdemlisi bağırmaya başladı.

— Hey, arkadakiler, beşerli sıra olun!

Fakat orospu döllerinin sıraya mıraya girdikleri yoktu.

En arkadan Sezar göründü, hasta numarasıyla iki büklüm, ağır ağır yürüyordu. Onun yanında barakanın her iki bölmesinden ikişer nöbetçi ve bir de topal bir hükümlü... Sezar'ı arkaya göndererek ötekileri ön sıraya durdurdular. Şuhov böylece üçüncü sıraya düşmüş oluyordu.

Muhafız da merdivenlere çıktı. Sıtma görmemiş sesiyle kuyruğun sonundakilere bağırmaya başladı.

— Beşerli sıra olun! Beşerli sıra olun!

Koğuş kıdemlisi onun peşinden daha da yüksek bir sesle haykırdı.

— Beşerli sıra olun!

Fakat namussuz heriflerin buna aldırdığı mı vardı ki!

Koğuş kıdemlisi hızla merdivenlerden aşağı inerek oraya buraya koşturdu, kiminin anasına küfretti, kiminin ensesine patlattı.

Fakat hep de zayıflara, sesi çıkmayanlara çatıyordu.

Herkes sıraya girince geriye döndü, muhafızla birlikte saymaya başladılar.

— Bir! İki! Üç!

Sayıdan geçenler tabana kuvvet barakaya koşuyorlardı. O günlük baştakilerle hesaplaşma bitmişti artık.

Ama yeni baştan bir sayım daha olmazsa hesaplaşma bitmiş demekti. Bu salakların, odun kafalıların doğru dürüst sayı bile bildikleri yoktu. Okuma yazma bilmeyen bir sığırtmaç dahi sürüsünde kaç inek bulunduğunu sürünün arkasında yürürken bilirdi. Oysa bu sersemler önlerindeki adamları sayamıyorlardı.

Geçen kış kampta çizme kurutma odası yoktu, herkesin keçe çizmesi sürekli yanında bulunurdu. İkinci, üçüncü, dördüncü kez yoklamanın tekrarlanması gerekince herkes hemen çizmelerini ayağına takar, kaput ve ceketlerini çıkaranlar giyinmeye gerek kalmadan battaniyeye sarınarak dışarı fırlarlardı. Bu kış ise kurutma odası yapmışlardı; her gün değilse bile iş kollarına üç günde bir çizme kurutma sırası geliyordu. Bu bakımdan herkesin keçe çizmesi yanında olmayacağı düşünülerek, yoklamanın tekrarlanması durumunda hükümlüler barakanın bir bölmesine doldurulup öteki bölmeye geçerken teker teker sayılıyordu.

Şuhov barakaya en başta girmemişti, fakat kendinden önce gidenlerden de gözünü ayırmadı. Barakaya girer girmez ilk işi Sezar'ın yatağına koşmak oldu. Oraya varınca çizmelerini çıkardı, sonra sobanın yanındaki ranzalardan birine tırmanarak kuruması için çizmelerini oraya astı. Burada usul böyleydi, yeri erken gelen kapardı. Çizmesini koyar koymaz da Sezar'ın yatağına koştu. Şimdi orada ayaklarını altına alıp otururken bir yandan Sezar'ın yatağının başucundan öteberisini çalmasınlar diye göz kulak oluyor, öbür yandan da keçe çizmelerini getirenlerin kendininkileri bir kenara itmemeleri için dikkat ediyordu.

Bir ara birisine bağırmak zorunda kaldı.

— Hey, kızıl saçlı, sen! Yoksa o çizmeleri kıçına sok-

mamı mı istiyorsun! Çizmelerini kurutmak istiyorsan orada bir yere as, fakat başkalarınınkine dokunma!

Hükümlüler sel gibi geliyorlardı barakaya. 20'nci iş kolundakiler bağırmaya başladılar.

— Hadi, keçelerinizi verin buraya!

Barakanın öteki bölmesinden olan bu iş kolunun adamları çizmelerini teslim etmeden içeri girerlerse işte o zaman ayıkla pirincin taşını. Herkes içeri girip kapılar kilitlendikten sonra aklı başına gelenler kıvranmaya başlarlardı.

— Ne olur, muhafız yoldaş, bırakın da çizmelerimizi verelim.

O zamana kadar muhafızlar, muhafız amirliğinde toplanmış ellerindeki yoklama tahtalarından, kaçan hükümlü var mı diye hesap yapıyor olacaklardı.

Şuhov'un o gün hiçbir şeye aldırdığı yoktu. İşte Sezar da yatağının bulunduğu ranzaların arasındaydı.

— Sağ olasın, İvan Denisoviç!

Şuhov başını salladıktan sonra sincap gibi kendi ranzasına tırmandı. Artık ister 200 gramlık ekmeğini bitirebilir, ister ikinci bir sigara tüttürür, isterse kafayı vurup yatardı.

Ne var ki, iyi bir gün geçirmiş olduğundan dolayı içinde büyük bir sevinç vardı, gözüne uyku girmiyordu.

Şuhov'un yatağa yatması çok kolaydı. Kara battaniyeyi yatağın üzerinden çeker alır, ondan sonra da şiltenin üstüne uzanıverirdi (1941'de evden ayrılalı beri çarşaf yüzü görmemişti. Hatta kadınların ne diye başlarına bir de çarşaf yıkama derdi çıkardıklarını anlamıyordu.) Daha sonra başını kıtık dolu yastığa koyar, ayaklarını ceketinin bir koluna sokar, üstüne battaniyeyi, onun üstüne de kaputunu çeker; işte hepsi bu kadar!.. Bir günün daha bitmiş olmasından dolayı Tanrı'ya şükretmekten başka bir şey kalmazdı.

Gene şu yatakta uyuyabiliyordu insan, ya bir de hücreye düşse hali nice olurdu?

Şuhov başı pencere tarafında yatıyordu. Yatağı yanındaki ranzanın üstünde bulunan baptist ise ışığa daha yakın olabilmek için başını ters tarafa koyarak yatmıştı. İncil okuyordu şimdi.

Lâmba onlardan fazla uzak değildi. Bu bakımdan okumak, dikiş dikmek mümkündü.

Alyoşka, Şuhov'un yüksek sesle Tanrı'ya şükrettikten sonra yan tarafına döndüğünü görünce :

— Bana bakın, İvan Denisoviç, dedi. Madem içinizden Tanrı'ya dua etmek geliyor, ne diye duayı yarıda bırakıyorsunuz?

Şuhov yüzünü çevirmeden Alyoşka'ya baktı. Gözleri fersiz ışığın altında ışıl ışıldı. İçini çekerek;

— Neden mi, Alyoşka? Dualar da şikâyet dilekçesi gibidir. Ya yerine ulaşmaz ya da ulaşsa bile red cevabıyla geriye çevrilir, dedi.

Ana barakanın önünde mühürlü dört kutu vardı, ayda bir kere sorumlusu kutuları açarak içini boşaltırdı. Pek çok hükümlü bu kutulara şikâyetlerini yazıp atarlar, ondan sonra da bir ay, iki ay bekle ki cevap gelsin...

Ama bir türlü cevap gelmezdi. Gelse bile «İsteğiniz kabul edilmedi!» cinsinden bir şey çıkardı.

— Öyle değil, İvan Denisoviç. Az dua ettiğiniz, inanmadan, içinizde duymadan dua ettiğiniz için istekleriniz yerine gelmiyor. İnsan durmadan dua etmeli. Sağlam bir inancınız varsa duanızla dağları yerinden oynatırsınız.

Şuhov bıyık altından gülerek bir sigara daha sardı. Bunu Estonyalının ateşinden yakarken;

— Bırak bu masalları, Alyoşka, dedi. Dağların yerinden oynadığını duymadım hiç. Hoş, hayatımda yüksek dağ da görmüş değilim ya! Sen ve senin baptistçi takımın

Kafkaslar'da çok dua ettiğinize göre hiç dağları yerinden oynattığınız oldu mu?

Zavallıların başına ne geldiyse bundan gelmişti. Dua etmişlerse kime ne zararları olmuştu? Bütün yakaladıklarını yirmi beşer yıl içeri tıkmışlardı. Çünkü ölçü buydu, böyle bir suç işleyen yirmi beş yılı giyerdi.

Alyoşka elinde İncil'iyle ta Şuhov'un yanına sokuldu.

— Biz bunun için dua etmiş değiliz, İvan Denisoviç! Tanrı'nın kullarına, bir dilim ekmeğimizi verdiği için yatıp kalkıp «Çok şükür Tanrım, bugün de ekmeğimizi verdin!» diye şükretmekten başka ne düşer?

— Yani burada tayınımız için şükredeceğiz, öyle mi?

Alyoşka'nın gözleri sözlerinden daha çok şey anlatıyordu. Üstelik Şuhov'un elini tuttu, okşamaya başladı.

İvan Denisoviç, şurada yapılacak dua «evden paketim gelsin, bir kap çorba fazla içeyim» şeklinde olmamalıdır. Çünkü insanlar için değeri olan bir şeyin Tanrı katında değeri sıfırdır. Öyleyse ruhumuzun kurtuluşu, ruhumuzun kötülüklerden arınması için dua etmeliyiz.

— Bak, beni dinle. Bizim Polomna'da kilisenin bir papazı vardı...

— Bırak sen şimdi kilisenin papazını, yahu!

Alyoşka böyle söylerken canı yanmış gibi alnı kırış kırış oldu. Şuhov başını dirseklerinin üzerine koyarak yattığı yerden doğruldu.

— Hayır, önce sen benim anlatacağımı dinle. Bizim Polomna'daki papaz çevrenin en zengin adamıydı. İşte biz de bir başkasının çatısını aktarırken 30 ruble alır, ama papaza gelince 100 ruble isterdik. Herif gık diyemezdi. İşte bu Polomna papazı ayrı ayrı köylerdeki üç kadına nafaka ödediği halde oturduğu köyde bir dördüncü kadınla yaşardı. Kilisesinin bağlı olduğu piskoposu kukla gibi oynatırdı, kimbilir adamı nasıl kafese koymuştu. Kiliseye kaç ta-

ne ikinci papaz gönderdilerse hepsine bir kulp takıp geriye aldırttı. Kazancını bir başkasıyla bölüşür mü anasının gözü papaz?..

— Sen bana ne diye köylünün papazını anlatıp duruyorsun, canım? Ortodoksluk mezhebi İncil'den çok uzaklara düştü. Bu gibi adamları sürgüne göndermemelerinin tek nedeni inançlarının zayıf oluşudur.

Şuhov sigarasını tüttürürken, Alyoşka'nın heyecanlanmasını sakin sakin seyrediyordu. Adamın havaya kalkan elini yakalayıp sigarasının dumanını yüzüne püskürterek;

— Alyoşka, sakın benim Tanrı'ya karşı olduğumu sanma, dedi. Tanrı'ya inancım tamdır. Yalnızca cennete, cehenneme inanmıyorum. İnsanları aptal yerine koyup onları öbür dünyada cennete ya da cehenneme gideceklerini söylemek bence saçmalığın en büyüğü.

Şuhov bunları söyledikten sonra karyolasına sırt üstü uzandı, Alyoşka'nın neler homurdandığına aldırmadan düşüncelere daldı. Bu sırada, eski kaptanın aşağıdaki öteberisini yakmamaya dikkat ederek, sigarasının külünü pencereyle ranza arasına silkeliyordu.

Bir süre düşündükten sonra :

— Sonuç olarak söylenecek şudur ki, ne kadar dua edersen et, şuradaki ceza süresinden bir kısmını bile düşüremezsin. Ve sabah kalk kampanasından akşam yat kampanasına kadar kıçını rahat bir yere koyamazsın.

Alyoşka korku içinde irkildi.

— Hayır, hayır sen bunun için de dua etmemelisin. Özgürlük senin nene gerek? Çünkü dışarda elin kolun serbest gezerken sende kalan son inancını da yitirebilirsin. Aziz Pavel ne demiş? «Ne diye ağlayıp sızlanıyor, benim yüreğimi de parçalıyorsunuz. Ben yalnız bir odaya kapanmak şöyle dursun, İsa adına ölmeye bile hazırım!»

Şuhov sessizce tavana bakıyordu. O anda özgürlüğü kendisinin de isteyip istemediğini bilmemekteydi. Kampa düştüğü ilk günler cezasının ne kadarını çektiğini, ne kadarının kaldığını hesaplardı. Sonra bundan bıkkınlık geldi. Aradan yıllar geçince cezasını bitirenlerin memleketine değil de, başka bir yere sürgüne gönderilecekleri anlaşıldı. Gideceği bu yabancı yerde mi, yoksa kampta mı daha rahat yaşayacağını nereden bilecekti? Onun tek istediği, özgürlüğüne kavuşunca evine gitmekti. Oysa evine bırakmayacaklardı ki!..

Alyoşka yalan söylemiyordu. Sesinden de, gözlerinden de ömrünü cezaevinde geçirmeye hazır olduğu anlaşılıyordu.

Şuhov düşüncelerini şöyle açıkladı :

— Beni dinle, Alyoşka, senin burada bulunmanın bir bakıma anlamı var. Çünkü İsa sana hücreye çekilmeni emretmiş, sen de bu yüzden buraya düştün. Ya benim buraya girmekte ne suçum var? 1941 yılında savaşa hazır değilsek bunun cezasını ben ını çekmeliyim?

Kilgas yatağında yatarken;

— İkinci yoklamayı yapmayacaklar mı, nedir? diye homurdandı.

— Öyle görünüyor, dedi Şuhov. Bunu duvara çiz, her zaman olacak şeylerden değildir. (Esnedi). Öyle de uykum geldi ki!

Tam o sırada içerisinde çıt çıkmayan barakanın dış kapısı çatırdayarak açıldı, kurutma odasına götürmek için kucaklarında bir yığın çizme taşıyan iki kişi koridordan;

— İkinci yoklamaya hazırlanın! diye bağırdı.

Onların arkasından da muhafız gürledi :

— Herkes öteki bölmeye geçsin!

Oysa kaç hükümlü uykudaydı o sırada! Homurtuyla karışık bir kıpırdanma başladı, kendilerini aşağıya atanlar keçelerini geçiriyorlardı ayaklarına. (Pantolonsuz bat-

taniyenin altında buz kesecekleri için kimse pamuk bastırılmış pantolonunu bacağından çıkarmıyordu.)

— Tüh, Allah kahretsin şu herifleri! diye mırıldandı Şuhov.

Neyse ki uykuya dalmadığı için fazla öfkeli değildi.

Sezar elini yukarıya uzatarak Şuhov'un önüne iki kurabiye, iki kesme şeker ve yuvarlak bir dilim sucuk koydu. Şuhov teşekkür ettikten sonra :

— Sezar Markoviç, dedi. Verin sizin şu torbayı da şuraya, başımın altına koyayım. (Hükümlüler geçerken ellerini uzatıp yukarıdan alamazlardı, sonra kimse Şuhov'da böyle bir şey olacağını ummazdı.)

Sezar ağzı bağlı beyaz torbasını uzattı. Şuhov torbayı alıp şiltesinin altına soktuktan sonra barakadakilerin sonuna kadar çıkmasını bekledi. Böylece zaman kazanacak, koridorda çıplak ayakla bekleme süresini kısaltacaktı. Fakat muhafız onu görünce sırtardı :

— Hey, sen! Köşedeki!

Şuhov çıplak ayaklarıyla gürültü çıkarmadan atladı, aşağıya. (Ne güzel de çizmelerini dolaklarını çıkarıp sobanın yanına asmıştı. Şimdi onları oradan almak yazık olacaktı.) Birçok terlik diktiği halde hepsini satmış, kendine bir çiftini bile bırakmamıştı. Bu işte ustaydı Şuhov, bir çift terlik dikmek fazla sürmezdi.

Yalnız, gündüz kimin ayağında terlik görürlerse toplarlardı.

Keçe çizmelerini kurutma odasına gönderenlerden ayağında terlik olanlar için bir şey yoktu. Fakat dolakla ya da çıplak ayakla kalanlar kıvranmaya başladılar.

Muhafız bağırıp duruyordu :

— Haydi! Çıkın dışarı!

Arkasından da baraka kıdemlisi :

— Ulan, sopa düşmanları! Kahpe dölleri!

Hükümlüleri barakanın öteki bölmesine sürüp çıkar-

dılar, gecikenler koridorda kaldılar. Şuhov, duvarın dibindeki helâ varilinin yanında dikildi. Döşeme ayaklarının altında ıslak ıslaktı, sahanlıktan buz gibi soğuk hava geliyordu.

Herkesi dışarı gönderdikten sonra muhafızla baraka kıdemlisi boş yerlere gizlenen, yataklarında uyuyan kimse var mı diye köşe bucak dolaştılar. Değilse hükümlü sayısı eksik de çıksa, fazla da çıksa, sonunda ikinci bir yoklama daha yapmak zorunda kalırlardı. Gizlenen, uyuyan kimse bulamayınca dönüp kapıyı tuttular.

— Bir! İki! Üç!..

Hükümlüleri içeriye teker teker, çabuk çabuk bırakıyorlardı. Şuhov on sekizinci olarak barakaya girince hızla ranzasına koştu, bir sıçrayışta «hop» en üst kata çıktı.

Eh, her şey tamamdı artık. Ayaklar gene ceketin bir koluna sokuldu; üstüne battaniye, bunun üstüne de kaput örtüldü. Artık uyuyabilirdi; barakanın öteki bölmesinden gelen hükümlüleri sayarak onların bölmesine doldurmalarının ona bir zararı yoktu.

Sezar dönünce torbasını aşağıya sarkıttı.

O sırada Alyoşka da dönmüştü. Herkese yararlı olmak isteyen, fakat kimseye yaranamayan biriydi şu Alyoşka. Şuhov bunu bildiği için kurabiyelerden birini ona uzattı.

Alyoşka gülümsedi.

— Teşekkür ederim ama size kalmadı.

— Sen yemene bak!

Şuhov'a kalmamıştı ama o her zaman elde etmenin bir yolunu bulurdu.

Sucuk dilimini de kendisi ağzına attı... Çiğnedi, çiğnedi, çiğnedi... Kokusu ne kadar hoştu! Hele ağza dolan o et tadı!

Bir yutuşta hepsini karnına yolladı, artık sucuk mucuk yoktu!..

Kalan yiyecekleri ertesi sabah kalktığı zaman yiyecekti.

Kirli, ince battaniyesini başına kadar çekti. Sayımın bitmesini beklerken ranzaların arasına doluşan, karşı bölmeden gelme hükümlülerin gürültülerine aldırdığı bile yoktu.

Şuhov mutluluk içinde gözlerini yumdu. O gün çok başarılı bir gün geçirmişti. Hücreye kapatılmamış, onların iş kolunu «Sosyalist Yaşam Sitesi»ne göndermemişler, öğle yemeğinde fazladan bir kap lâpa aşırmış, kolbaşları iş yüzde hesabını iyi kapatmış, duvarı büyük bir istekle örmüş, aramada çelik parçasını kaçırmış, akşamleyin Sezar'dan epey bir şeyler elde etmiş, tütün satın almıştı. Ayrıca hastalığa yenilmemiş, sağlığına kavuşmuştu.

Keyfinin bozulmadığı bir gündü bu.

Kalk vuruşundan yat vuruşuna kadar Şuhov'un böyle tam üç bin altı yüz elli üç günü geçmişti, daha da geçecekti.

Sondaki üç gün ise artık yıllardan (1) eklenenlerdi.

(1) Şubat ayının 29 çektiği yıllar. (Çeviren)

KREÇETOVKA İSTASYONUNDA BİR OLAY

— Alo, hareket memurluğu mu?

— Söyleyin.

— Kimsiniz? Dyaçihin, siz misiniz?

— Söyleyin.

— Bırakın söyleyini şimdi! Dyaçihin misiniz, diyorum.

— Sarnıç katarını yedinci yoldan üçüncüye alın. Evet, ben Dyaçihin.

— Ben de komutan yardımcısı, nöbetçi âmiri teğmen Zotov. Dinleyin beni, nedir sizin bu yaptığınız? Neden Lipetsk'e altı yüz yetmiş... Kaçtı hele Valya?

— Sekiz.

— Altı yüz yetmiş sekiz numaralı katarı göndermediniz?

— Neyle çektirecektik?

— Ne demek neyle çektirecektik?

— Lokomotif yok, efendim! Varnakov'a gidecek katar mı? Altıncı yolda bekliyor, görmüyor musun, kömürle dolu şu dört platformu? Çek katarı oraya.

— Ben lokomotif yok mok anlamam. Bak pencereden altısını arka arkaya görüyorum.

— Lokomotif katarından mı söz ediyorsunuz?

— Ne demek o?

— Bildiğiniz katar işte! Lokomotif mezarlığından geliyor. Boşaltıyorlar orasını.

— Anladık, peki iki manevra lokomotifiniz yok mu sizin?

— Teğmenim, manevra lokomotifim iki değil, üç.

— Göndereceğim katarın konvoy komutanı yanımda duruyor, o da üç diyor zaten. Verseniz e şunun birini!

— Veremem.

— Ne demek veremem? Yükün ne kadar önemli olduğunu biliyor musunuz? Bir dakika bile bekletemeyiz.

— Bu durumu bildirin öyleyse sınıflandırma merkezine.

— Olmaz, yarım gün oyalarlar.

— Hey, ne o gürültü öyle? Çocuk yuvası mı, yoksa hareket memurluğu mu orası? Nedir bu çocuk çığlıkları?

— Ne olacak, içerisi ana baba günü. Hey, arkadaşlar, kesin şu gürültüyü! Çıkın odadan. Hiçbirinizi gönderemem, askerlerin yükü bile duruyor vallahi!

— Bu katarda hastane için konservelenmiş kan gidiyor. Anlıyor musun?

— Anlıyorum, anlıyorum, Varnakov katarı mı? Peki, lokomotifi ayır, su sarnıcına yanaştır. Oradaki on vagonu da bağla.

— Dinleyin beni! Yarım saat içinde bu katarı göndermezseniz sizi yukarıya rapor edeceğim! Ciddi söylüyorum! Sorumlusu siz olursunuz!

— Vasil Vasilyıç! Verin şu telefonu, bir de ben...

— Dyaçihin, telefonu bizim hareket memuruna veriyorum.

— Nikolay Petroviç, siz misiniz? Ben Podşebyakina. Depoda durum nasıl? Lokomotiflerden birine yakıt doldurulmuş, hazırdı.

— Peki çavuşum, konvoyunuzun başına gidin. Kırk dakikaya kadar... daha doğrusu saat yedi buçuğa kadar sizi göndermezlerse, gelin durumu bildirin.

— Başüstüne! Gidebilir miyim?

— Gidin.

Konvoy komutanı sert bir hareketle kalıp gibi geriye döndü, dönerken elini şapkasından aşağı indirdi, dışarı çıktı.

Teğmen Zotov hiç de sert olmayan yüzüne sert bir anlatım veren gözlüğünü düzeltti, askeri hareket memuru olan kıza şöyle bir baktı. Babadan kalma telefonun külüstür ahizesi elinde, durmadan konuşan bu demiryolcu üniformalı kızın gür beyaz saçları kıvrım kıvrım omuzlarına dökülüyordu.

Zotov, kızın küçücük odasından çıkarak kendisinin aynı şekilde küçücük olan odasına girdi. Buradan öteye kapı yoktu. Ulaştırma komutanının odası alt katta, köşedeydi. Yukarıda, tam bu köşenin üstünde yağmur borusu patlamıştı. Duvarın ötesinde güldür güldür akan suyu rüzgâr bir o yana, bir bu yana savuruyordu. Hortum gibi akan su bazan soldan, peron tarafındaki pencereden; bazan da sağdan, cinlerin top oynadığı geçit tarafındaki pencereden aşağıya dökülüyordu. Sabahları istasyonu kırağı ile örten ilk ekim soğuklarından sonra hava yağışa çevirmişti. Deminden beri durmadan buz gibi soğuk bir yağmur yağıyordu, gökte bu kadar suyun nasıl olup da biriktiğini anlamak zordu.

Ama düzeni yerine getiren de yine bu yağmurdu. Demiryollarının üzerinde, platformlarda gezerek işleri aksatan, istasyonun görünüşünü bozan o başıbozuk kalabalığından, o anlamsız itiş kakışlardan eser kalmamıştı. Herkes bir köşeye çekilmişti. Ne bir kimse dört eli üzerinde vagonların altına giriyor, ne merdivenlere tırmanıyor, ne de köyün yerlileri haşlanmış patates dolu kovalarıyla kalabalığı yarmaya çalışıyorlardı. Bit pazarındaymış gibi omuzlarına, kollarına çamaşır, entari, örgü işleri yığan yük vagonu yolcuları görünürlerde yoktu. (Bu çeşit mal alış verişi teğmen Zotov'un epey zıddına gidiyordu; işgal

bölgesinden boşaltılanlara yiyecek, giyecek verilmediği için bu iş yasak edilemiyor, ama açıkça izin de verilmiyordu.)

Yağmur yalnız görevlileri sindirememişti. Üstüne branda örtülmüş yüklerin bulunduğu plâtform nöbetçisi, üzerine bardaktan boşanırcasına yağan yağmura aldırmadan yerinde dikiliyordu. Üç numaralı yolda manevra lokomotifi sarnıç vagonlarını çekiyordu. Yağmurluğunun kukuletasını başına geçiren makasçı ise bayrağının sopasını durmadan lokomotife doğru sallıyordu. Alaca karanlıkta yüzü iyice seçilmeyen bir vagon bakım memuru, vagonların arasında bir kaybolarak, bir çıkarak ikinci yoldaki katarın öteki tarafında yürüyordu.

Eğik düşen yağmur damlaları durmamacasına yerleri dövüyordu. Soğuk, inatçı rüzgâr, suları, evlerin çatısına vagon duvarlarına, lokomotiflerin yan yüzüne savuruyor; sağnak yirmi kadar kıpkırmızı yanmış vagon iskeletinin bükülmüş demir kaburgasına olanca hızıyla iniyordu. (İlerde cephede bombardımanda yanan yük vagonlarının yalnız çatı direkleri kalmış, bunları çekip cephe gerisine getirmişlerdi.) Plâtformda örtüsüz duran dört tümen topu, alaca karanlığa karışan yeşil, yuvarlak semaforlarının istasyona en yakın olanı, hepsi hepsi yağmurla yıkanıyordu. Yük katarlarındaki yol vagonlarının soba bacalarından çıkan kırmızı kıvılcımlar havada bir anda kayboluyordu. Birinci plâtformun asfalt kaplı yüzeyinde biriken su, kabarcıklarla doluydu, raylar alaca karanlıkta bile pırıl pırıldı, demiryolu ağının bulunduğu koyu boz toprak üzerindeki su gölcükleri kıpır kıpır titriyordu.

Her yandan gelen tıpırtıdan, makasçının hafif düdük sesinden başka hiçbir ses işitilmiyordu. Savaşın ilk günlerinden beri trenlerin düdük çalmaları yasak edilmişti.

Tek gürültü, patlayan yağmur borusundan geliyordu.

Geçit tarafındaki pencerenin ilerisinde, ambar çiti-

nin yanında geniş bir meşe ağacı vardı. Yağmurun ıslatıp dövdüğü ağaççık son kahverengi yapraklarını da bugün dökmüştü.

Durup bunları seyredecek vakit yoktu. Pencerelere bezden yapılmış kalın karartma perdelerini çektikten sonra içerde ışık yakıp çalışmak gerekiyordu. Gece dokuzda değişecek nöbete kadar yapılacak bir yığın iş vardı.

Fakat Zotov perdeleri indirmedi, nöbet sırasında odada otururken bile başından çıkarmadığı yeşil şeritli nöbetçi âmirliği şapkasını çıkarıp bir yana koydu, gözlüklerini çıkardı, kurşun kalemle yazdığı sevk çizelgelerini temize çekmekten yorulan gözlerini ağır ağır ovaladı. Hayır, yorgunluk değildi asıl duyduğu, vaktinden önce bastıran karanlıkla birlikte içine çöreklenen can sıkıntısıydı bu.

Ta uzaklarda, Belorusya'da karnında bebeğiyle Almanların elinde kalan karısının özlemini duyuyor denilemezdi. Kaybettiği malını mülkünü de düşünmüyordu, çünkü Zotov'un zaten bir şeyi yoktu ve olmasını da istememişti.

Akıl almaz savaşın sürüp gidişinden duyduğu eziklik, hüngür hüngür ağlayamamaktı asıl sıkıntısı. İstihbarat Bürosu'nun verdiği bilgilere göre, cephenin sınırını çizmek olanaksızdı; Harkov'un, Klauga'nın kimin elinde olduğu belli değildi. Demiryolcular, Uzlovaya üzerinden Tula'ya tren gönderilmediğini, Yelets üzerinden ise ancak Verkovya'ya kadar yolun açık olduğunu iyi biliyorlardı. Ryazon - Voronej hattına kadar sızan bombardıman uçaklarının attıkları bombaların birkaçı da Kreçetovka'nın payına düşmüştü. On gün önce de yolunu şaşıran iki Alman motosikletçisi Kraçetovkaya dalıp, otomatik tüfekleriyle etrafı yaylım ateşine tutmuşlardı. Bunlardan birini vurmuşlar, öbürü kaçıp gitmişti. Ne var ki yaylım ateşi istasyonu birbirine katmış; istasyonu terk etme durumun-

da tesisleri havaya uçurma görevini üstlenen özel birlik komutanı, önceden yerleştirilen dinamitle su tulumbalarını kundaklamıştı. Bunun üzerine su verme işini gören bir tren istenmiş, üç gündür burada çalışmaktaydı.

Önemli olan Kreçetovka değildi. Savaş neden sürüp gidiyordu? Bütün Avrupa'nın kana bulandığı da, saldırganların çevirdiği dolaplar sonunda kargaşalığa karışanların yalnız biz olmadığımız da doğruydu, ama bu durum daha ne kadar sürecekti? Gündüz yaptığı işler sırasında, geceleyin yatmaya giderken Zotov hep aynı şeyi düşünüyordu. Savaş ne zaman bitecekti? Görev başında olmadığı zamanlar, evinde uyurken bile saatin altısında sokak hoparlörünün seslenişiyle uyanıyor; savaşın zaferle bittiğini işitmek için umutla bekliyordu. Ama nerde! Siyah yuvarlaktan Alman'ların Viyazensk ve Volokalamsk yönünde ilerlediklerini öğrenince gene yüreği sızlıyordu. Yoksa Moskova da mı gidecekti elden? Bunu değil birine sormak (açıkça sormak tehlikeliydi), kendi kendine sormaktan bile korkuyordu Zotov. Aklından bir türlü çıkmayan, söküp atmak istediği bir düşünceydi bu.

Fakat karanlık soruların sonuncusu da değildi bu. Moskova'yı teslim etmekle felaket bitmiyordu. Moskova'yı Napolyon'a da vermişlerdi. Ama sonra? Sonrası daha kötüydü işte! Ya Urallar'a dayanırsa düşman?

Vasya Zotov bu korkunç düşüncenin aklından geçmesini bile suç sayıyordu. Her şeyi önceden görüp tedbirini alan, hiçbir aksaklığa meydan vermeyen, değişmez, bilgili, kudretli **Baba'ya** (1), büyük **Öğretmen**'e (1), karşı saygısızlık, bir aşağılamaydı bu.

Fakat Moskova'da bir süre kalıp sonra ekim ayı ortalarında dönen demiryolcular akla gelmez, inanılmaz olaylar anlatıyorlardı. Fabrika müdürleri işlerini bırakıp

(1) Stalin. (Çeviren)

kaçmışlar, bilmem hangi mağaza soyulmuş, banka kasaları kırılmıştı. Bunları işittikçe Zotov'un üzüntüden kanı donuyordu.

Daha geçenlerde Zotov bu istasyona gelirken iki gününü bir yedekler karargâhında geçirmişti. Düzenlenen bir akşamı eğlencesinde zayıf, solgun yüzlü, saçları önüne dökülen bir teğmen, kendi yazdığı, kimsenin okuyup düzeltmediği içten bir şiir okumuştu. Vasya Zotov anımsamaya çalışmadığı halde, birkaç satır birdenbire dilinin ucuna geliverdi. Kreçetovka'da çıktığı bir gezintide, komutanlık irtibat merkezine trenle giderken, çocuklara, sakatlara, askeri eğitim verilmesi için orduya bağlanan köy kuruluna gitmek için bindiği at arabasında, her yerde aynı satırlar aklına geliyor; bunları kendi sözleriymiş gibi mırıldanıyordu :

Köylerimiz ateş, şehirler duman içinde...
Beynimizi azgın bir düşünce oyuyor...
Herkes soruyor, daha ne zaman, ne zaman,
Düşmanın saldırısı duracak diye...

Sonra da şöyleydi galiba :

Lenin'in eseri yok olursa eğer,
Artık bir sebep kalmaz yaşamaya...

Savaş başlayalıberi Zotov'un sağ kalmak için fazla bir çabası yoktu. Önemsiz yaşamının ancak Devrim için yapacağı kadarıyla değeri olabilirdi. O yüzden cepheye, ateş hattına gönderilmesi için ne kadar başvurduysa vursun, hep ulaştırma komutanlığında bırakılmıştı.

Kendisi için sağ kalmanın ne anlamı olabilirdi ki! Karısı, çocuğu için yaşamak da pek önemli sayılmazdı. Ama hele bir kere Almanlar Baykal Gölüne kadar ilerlemeyegörsün ve Zotov da mucize kabilinden hayatta kalsın, işte

o zaman yayan yapıldak Kyahta üzerinden Çin'e, Hind'e, okyanusun ötesine yürür, orada biriken kuvvetlere katılır, silah elde yeniden Rusya'ya, Avrupa'ya döner gelirdi.

Şimdi de öyle, pencerenin önünde dikilip, alaca karanlıkta yağan yağmura, uğuldayan rüzgâra kulak kabartırken aynı şiiri mırıldanıyordu.

Odanın içerisine çöken karanlık arttıkça sıcaktan vişne rengini alan soba kapağı daha belirginleşiyor, askeri hareket memurunun çalıştığı komşu odadaki ışık kapının camından geçerek dağınık sarı bir demet halinde döşemeye düşüyordu.

Kız memur, nöbetçi âmirinin buyruğu altında değildi, fakat onun yardımı olmadan da bir iş yapamazdı. Çünkü katarların yükünü, nereden gelip nereye gideceğini kendisine söylemezler, yalnız numaralarını verirlerdi. Bu numaraları ona vagon kayıt memuru olan Frosya Teyze getirirdi.

Frosya Teyze ayaklarının çamurunu yere vura vura temizleyerek kızın odasına girdi.

— Aman ne yağmur, ne yağmur! Neyse, biraz azalıyor gibi.

— Haydi, Frosya Teyze, yedi yüz altmış beşi de kaydediver, dedi Valya Podşebyakina.

— Peki, kaydedeyim. Hele sen şu feneri ver bakayım.

Aradaki kapı kalın değildi, üstelik iyi de kapanmamıştı; onun için Zotov bütün konuşulanları işitiyordu.

Frosya Teyze anlatıyordu :

— Neyse kömürümü aldım evime. Artık hiçbir şeyden korkmam, çocuklar patates yesinler otursunlar. Senin Dayka Melentyeva daha patatesini sökmemiş. Haydi şimdi gitsin de bu yağmurda, çamurda toplasın.

— Hava da ne kadar soğudu.

- - Kış erken gelecek. Savaş, üstelik bir de kış... Siz ne kadar patates çıkardınız?

Zotov içini çekti, pencerelerin perdelerini indirdi, dışarıya hiç ışık sızmasın diye kenarlarını çerçevelere sıkıştırdı.

Bu işe bir türlü akıl erdiremiyor, düşündükçe kendi kendini yiyordu. Çevresindeki bu insanlar da onun gibi sabah hoparlöründen haberleri dinledikten sonra üzgün, suskun, evlerine dağılıyorlardı. Ama arada bir fark vardı: Cepheden gelen haberlerden başka, patates sökmek, inek sağmak, odun kesmek, pencere macunlamak gibi işler bu insanların yaşantısında önemli bir yer tutuyordu. Hem de bazan cepheden çok, bunlarla uğraşarak, bunlardan söz ederek.

Ahmak karı! Kömürünü almış. «Bir şeyden korkmuyormuş.» Guderian tanklarından da mı?

Rüzgâr ambarın kapısını sarstı, o taraftaki pencerenin camı hafifçe şıngırdadı.

Zotov, son perdeyi de indirerek ışığı açtı. Karanlık fakat tertemiz süpürülmüş, ılık oda birden huzur ve güven duyulan bir yer oldu. İnsan burada her şeyi daha cesurca düşünebilirdi.

Odanın ortasında, tam lambanın altında, masanın arkasında sobaya doğru bir kasa vardı. Sağ pencere tarafında ise meşeden yapılmış, üç kişilik eski bir istasyon kanepesi (kanepenin arkalığına kalın harflerle yolun adı kazınmıştı). Geceleyin bu kanepeye biraz yatılıp dinlenilebilirdi, ama iş sırasında pek fırsat olmuyordu. Ayrıca bir çift de kaba saba sandalye konulmuştu bir köşeye. İki pencerenin arasında Kaganoviç'in demiryolcu üniformasıyla renkli bir resmi asılmıştı. Eskiden duvarda bir de yol haritası vardı, ama istasyonun komutanı olan yüzbaşı, içeriye giren çıkan belli olmuyor, araya sızan düşman ajan-

ları hangi yolun nereye gittiğini anlayıverir, diye indirmişti bu haritayı.

Öteki odadan böbürlene böbürlene bir şeyler anlatan Frosya Teyze'nin sesi geliyordu.

— Geçenlerde beş tane patates pidesine bir çift ipekli çorap değiştirdim. Savaş bitinceye kadar arasan da bulamazsın ipekli çorabı. Sen de annene söyle bu fırsatı kaçırmasın, patatesten bir şeyler yapıp yük katarlarının yolcu vagonlarına götürsün. Vallahi kapış kapış gidiyor. Grunka Mostryukova geçen gün öyle güzel bir gömlek almış ki, sorma! Hem de kadın gömleği, gece giymek için... Ya şuralardaki deliklere ne demeli? Katılırsın görsen. Evine kadınlar toplanmış, gömleği üzerinde prova ediyordu; gülmekten kasığımız patladı... Sonra sabun da alınıyor, hem ne kadar ucuz! Sabun kıt şimdi, bulunmuyor. Söyle annene, boş durmasın.

— Bilmem ki, Frosya Teyze...

— Ne, yoksa çorap istemiyor musun?

— İstemez olur muyum! Ama utanıyorum işte. Yerini yurdunu bırakmış insanlardan...

— Kim olurlarsa olsunlar, kızım. Panayıra gider gibi kumaş, elbise, sabun, ne varsa almışlar yanlarına. Hele aralarında bazı şişkolar oluyor, onlara haşlanmış tavuk ver, başka bir şey istemezler. Görenler anlatıyor, koyunlarında tomar tomar yüzlükler. Bavulları bunlarla dolu olanlar bile varmış. Banka mı soymuşlar, nedir? Fakat paraları kendilerinin olsun, bize lazım değil.

— Senin kiracılar da öyle işte...

— Yok canım, sen onları öyle gözünde büyütme! Çırılçıplak zavallılar. Kiyev'den paçayı kurtarır kurtarmaz üstlerinde, başlarında ne varsa onunla gelmişler. Polinka postanede bir iş buldu da çalışıyor, hepsi onun aldığı birkaç kuruşa bakıyorlar şimdi. Geçenlerde annesini bodruma indirdim, istediğin kadar patates, lahana turşusu al,

sizden kira mira da istemiyorum dedim. Valya'cığım, yoksullara çok acırım, ama zenginlere aman yok.

Zotov'un çalışma masasının üzerinde iki telefon vardı. Biri sarı kutu içinde, askeri hareket memurununki gibi babadan kalma, demiryolu telefonu, öteki ise manyetolu sahra telefonu. Bu ikincisi yüzbaşının odasına, bir de levazım deposunun nöbet odasına bağlıydı. Asıl görevleri levazım deposunu korumak olan depo erleri Kreçetovka'daki tek askeri kuvvetti. Teğmenin odasını da onlar silip süpürürler, sobayı yakarlardı. Şimdi de iri taneli pırıl pırıl parlayan kova dolusu kömür sobanın yanında yedekte duruyordu. Yak yakabildiğin kadar...

Demiryolu telefonu çaldı, üzerine çöken uyuşukluğu bir anda atan Zotov bir sıçrayışta telefona koştu, bir eliyle kaptığı şapkasını başına geçirirken öbür eliyle de ahizeyi aldı, bağıra bağıra konuşmaya başladı. Uzaklarla konuşurken hep böyle bağırırdı, sesinin iyi işitilmediğinden çok bir alışkanlıktı bu.

Komşu istasyon Bogoyavlensk'ten arıyorlardı. İstedikleri şey, o tarafa gidecek tren numaralarının bir de telefonla kontrol edilmesiydi. Gelecek trenlerin şifreli numaraları, hangi katarların nereye gideceği bir önceki istasyon komutanlığı tarafından telgrafla bildirilirdi. Zotov bir saat kadar önce böyle birkaç numarayı telgrafçı kıza vermiş, ondan da başkalarını almıştı. Alınan numaraları çabucak gözden geçirmek, birbirleriyle birleştirilecek katarları, bunların hangi istasyona gönderileceğini bir anda anlayarak, askeri hareket memuruna bildirmek gerekiyordu. Ondan sonra yapılacak şey, yeni katar numaralarını şifrelemek, bunları bir sonraki istasyona göndermek, bu bilgilerin birer kopyasını kendisinde alakoymaktı.

Zotov ahizeyi yerine koyarak kendisini sandalyesine

bıraktı. Gözleri miyoptu, katar numaralarını iyi görmek için masanın üzerine eğilerek çalışıyordu.

Ama öbür odanın gürültüsünden rahat yoktu ki! Çizmeleriyle paldur küldür içeriye giren bir adam demir dolu çuvalını yere bırakmıştı. Frosya Teyze yağmurun dinip dinmediğini sordu. Beriki birşeyler homurdandı, anlaşıldığına göre orada bir yere oturdu.

(Öyle ya, patlayan borudan su kesilmişti, ama rüzgâr aynı şiddetle uluyor, camları şangırdatıyordu.)

Valya'nın cırlak sesi geldi öbür odadan:

— Dede, ne söylediğini anlamadım!

İhtiyar adamın sesi daha bir kalın çıktı:

— Don yapacak, diyorum, kızım.

— Hey, Gavrila Nikitiç, kulakların işitiyor mu?

Bunu bağıra bağıra soran Frosya Teyze'ydi.

— İşitiyor, işitiyor, ama ne de olsa biraz tıkanıklık var.

— Peki, vagonları bu kulakla nasıl kontrol edebiliyorsun? Vurup sesini dinlemek gerek, öyle değil mi?

— Anlarım o kadarını.

— Valya, sen dedemizi tanımazsın. Kreçetovka'lıdır. Kordubaylo dedemizdir o bizim. Bütün buradaki bakım memurlarını o yetiştirmiştir. Savaştan önce on yıl hasta yattı. Şimdi de kalktı işte, görüyorsun.

Frosya Teyze ondan sonra uzun uzun birşeyler anlattı durdu... Bu gevezelik canına tak edince Zotov öbür odaya gidip teyzeye bir göz dağı vermek üzereydi ki, konuşma birden bir gün önce bir tren dolusu, kuşatmadan kurtulmuş askerlerin başından geçenlere döndü.

Zotov bu olayı kendisinden önceki nöbetçi amirden de işitmişti. İstasyonda hazır kuvvet olmadığı için adamcağız çaresiz kalmış, sıkıntılı anlar yaşamıştı.

Olanlar şuydu:

Dün istasyona iki katar gelmiş, yan yana durmuştu. Bunlardan biri, Otrojka bölgesinden gelip geçen, otuz vagon dolusu, kuşatmadan kurtulmuş asker ile bunları zaptetmeye çalışan beş muhafız erinin bulunduğu katardı. Karşıdan Rtişçev'den gelen marşandiz dizisi ise un yüklüydü. Vagonların bir kısmı mühürlüydü, bir kısmı da yarı yarıya un çuvallarıyla doluydu. Kuşatmadan kurtulan erler durumu hemen kavramışlar, yarı dolu vagonlara saldırarak yukarıya tırmanmışlardı. Bıçaklarıyla çuvalları yaranlar tencerelere, çuval gibi yaptıkları ceketlerine dolduruyorlardı unu. Un marşandizini koruyan konvoydan iki nöbetçi bekliyordu katarı; biri başında, biri de sonunda. Daha gencecik bir delikanlı olan öndeki nöbetçi asker «Sokulmayın,» diye birkaç kere bağırdıysa da aldıran olmadı. Konvoy vagonundan (1) yardıma gelen de yoktu. Bunun üzerine tüfeğini kaptığı gibi nişan aldı ve tek atışta en tepedeki kuşatma artığı erlerinden birini kafasından vurdu.

Zotov konuşulanları bir süre dinledi. Ne kadar da değişik anlatıyorlardı! Kendisini tutamadı, olayın gerçek yüzünü açıklaması gerekiyordu. Ara kapıyı açıp eşikte durarak yuvarlak gözlükleriyle içerdekilere bakmaya başladı.

Kendi odasındaki gibi, karartma perdeleriyle kaplı pencerenin dibine basit bir sıra konmuştu. Frosya Teyze oturuyordu. Hem ev, hem de dışardaki işlerini çeviren bütün Rus kadınları gibi, erkek suratlı, sert görünüşlü, yerden bitme, yaşlıca bir kadındı. Frosya Teyze'nin nöbeti sırasında kendisine verilen, gri - yeşil renk yağmurluğu duvarda asılı duruyordu. Islanmış, buruşmuştu. Ayaklarında ıslak çizmeler, sırtında eski püskü siyah bir

(1) Yük trenini koruyan (muhafızların) yatıp kalktıkları vagon (Çeviren)

sivil palto vardı. Gemici fenerinin içinden çıkardığı, fitil yuvasındaki fitili düzeltmeye çalışıyordu.

Kapının üstüne, Kreçetovka'da sık sık göze çarpan pembe bir kâğıt yapıştırılmıştı. Üzerinde: «Kendinizi tifüse karşı koruyun» yazısı bulunan kâğıdın rengi de tıpkı tifüsün kendisi ya da bombardımanda yanan vagonların demir kaburgaları gibi hasta pembesiydi.

Oda kirlenmesin diye hemen oraya, kapının dibine çöken ihtiyar Kordubaylo duvara yaslanmış, yüzünü sobaya dönmüştü. Ağır aletlerini kóyduğu eski meşin çuvalı kendisinin değil de başkasınınmış gibi yanda duruyordu, eldivenleri mazottan ıslak ıslaktı. Dışarda silkinmeden, ıslanan öteberisini çıkarmadan gelip oturduğu için çizmelerinden, yağmurluğundan sızan sular döşemede göl göl toplanmıştı. Pantolonu dizlerinde gerilmişti, bacakları arasında Frosya Teyze'ninki gibi yanmayan bir fener duruyordu. Yağmurluğunun altında siyah, pis bir denizci ceketi vardı; kahverengiye çalan, kirli bir kuşak sarmıştı bunun üzerine. Yağmurluğun kukulatası ensesine indirilmişti, fırça gibi gür saçlarının üzerinde, kafasına sıkı sıkıya geçen eski mi eski bir demiryolcu kasketi duruyordu. Kasketinden düşen gölge yüzünü kapamıştı; lambanın ışığında yalnız morumsu iri burnu, bir de biraz önce gazete kâğıdından sarıp ıslattığı sigarayı emen kalın dudakları görünüyordu. Kırlar arasından siyahların da göze çarptığı sakalı karman çormandı.

Valya elindeki kalemi masaya vurarak;

— Asker başka ne yapabilirdi ki? Görevinin başında, nöbetçi, diyordu.

— Öyle, öyle ya! Herkes karnını doyurmaya çalışıyor.

Valya'yı onaylayayım derken, ihtiyar, fenerin üstüne ve yere sigarasından kocaman, kırmızı bir kül parçası düşürdü.

Kız kaşlarını çattı.

— Sen kimden söz ediyorsun? Kimler bu herkes dediğin?

— Sen, ben, sözün gelişi.

— Senin de hiç kafan çalışmıyor, be dede! Onları aç susuz mu sanıyorsun? Bilmiyor musun, devlet tayınlarını, azıklarını veriyor.

— Öyle, öyle ya!

İhtiyar onu bir daha onayladı. Bu sefer de kızgın kül parçaları ceketinin eteğine, dizine döküldü.

— Dikkat et, Gavrila Nikitiç, bir yerini yakacaksın, diye uyardı Frosya Teyze.

İhtiyar, sigaranın küllerini silkelemek için kılını bile kıpırdatmadan, adi tütünün ateşlerinin kalın pamukludan yapılmış siyah, ıslak pantolonunun üzerinde sönmesini bir süre seyretti. Sonra ateş parçaları sönünce, kasketinin altından gür beyaz saçları görünen başını biraz kaldırdı.

— Kızlar, siz ömrünüzde hiç unu suyla karıştırıp pişirmeden yediniz mi?

Frosya Teyze şaşırmıştı.

— Neden pişirmeden yiyecekmişim? Karıştırır, yoğurur, ondan sonra da pişiririm.

İhtiyar solgun, kalın dudaklarını «olmaz» anlamında şaklattı. Ağzından sözler bir türlü çıkmak bilmediğinden bir zaman sonra;

— Demek, yavrularım, siz açlık görmediniz, dedi.

Teğmen Zotov o sırada eşikten içeriye adımını atarak söze karıştı:

— Dinle, dede, sen and içmek nedir, bilir misin?

Şivesinden güneyli olduğu belliydi teğmenin.

Dede bulanık gözlerini teğmene çevirdi. Ufak tefek bir adamdı, ama şurasına burasına çamur bulaşmış ıslak çizmeleri kocaman kocamandı.

— Ben mi bilmeyeceğim? diye homurdandı. Beş kere and içtim bugüne kadar.

— Ama kimin için? Çar Nikolay için değil mi?

Dede başını salladı.

— Daha geriye git bakalım.

— Nasıl? Üçüncü Aleksandr için de mi?

İhtiyar kederle içini çekti, sigarasını tüttürdü.

— Ne olacak, şimdi de halk için and içiyorlar. Fark eder mi?

İhtiyar gene külleri dizine döktü. Vasya Zotov coşmuştu, önüne düşen saçlarını ikide bir eliyle arkaya atıyordu,

— Peki, un kimin? Halkın değil mi? Sonra bizimkilere değil de Almanlara mı götürüyorlardı?

İhtiyar ortada tartışacak bir mesele görmüyordu.

— Orası öyle. Sonra çocuklar da kendi çocuklarımız, Alman değil ki!

Böyle söyleyerek dibine kadar içtiği sarma sigarayı fenerin üstüne bastırıp söndürdü. İhtiyarın sözleri Zotov'un sinirine dokunmuştu.

— Amma da akılsızca bir laf, dedi. Devlet düzeni denen bir şey vardır, anlıyor musun? Herkes canının istediğini alır, durmadan kendine yontarsa nasıl kazanırız bu savaşı?

Valya da öfkeden küplere binmişti.

— Çuvalları kesmenin alemi var mı? Bizim milletimize yaraşır mı böyle şey, hadi söyle bakalım?

— Demek çuvallar dikiliydi, dedi Kordubaylo burnunu eliyle silerek.

Frosya Teyze de öfkeyle lafa karıştı.

— Haydutluk bu düpedüz! Sonra yollara, sağa sola un saçılsın, değil mi? Teğmenim, kaç çuval kestiklerini, ne kadar unun boşa gittiğini görseydin! Bununla bir sürü çocuğun karnı doyardı.

— Öyle, öyle ya! Sonra bu yağmur, yarısı dolu vagonlarda kalan unu da ıslatacak.

Kimseye sözünü dinletemediği, gereksiz bir konuşmaya bulaştığı için kendi kendine kızıyordu Zotov.

— Adama laf anlatamıyorsun ki! Neyse, kesin şu gürültüyü, çalışmama engel oluyorsunuz! dedi.

Frosya Teyze fitili temizledi, yaktı, fitil yuvasını fenere yerleştirdi. Duvarda asılı duran sert, buruş buruş yağmurluğunu almak için ayağa kalktı.

— Valya'cığım, al şu kalemi, sivriltiver. Gideyim de şu yedi yüz altmış beşi kaydedeyim.

Zotov odasına döndü.

Dünkü olay daha da kötü bitebilirdi. Kuşatmadan kurtulan erler bir arkadaşlarının öldürüldüğünü görür görmez çuvalları bıraktıkları gibi daha gencecik çocuk olan nöbetçinin üzerine atıldılar. Nöbetçinin elinden tüfeğini çekip aldılar —aslına bakılırsa karşı koymadan çocuk kendisi teslim etti— ondan sonra da bana mısın demeden dövmeye başladılar. Eğer konvoy komutanı yetişip de tutukluyormuş gibi nöbetçiyi ellerinden almasaydı parça parça ederlerdi.

Her istasyon komutanı, kuşatmadan kurtulan erlerin bulundukları katarları bir an önce başından savmaya çalışıyordu. Dün gece de böyle birini alan Zotov ilk fırsatta yol vermişti.

Pavelets'ten gelip Arçede'ye giden bu 245413 numaralı katar Kreçetovka'da yirmi dakika kadar eğlendi. Kuşatma artığı erler uyudukları için dışarı çıkamadılar. Bir arada bulundukları zaman bu erler korkunç birer haydut kesilirler. Aslında birlik bile olmadıkları gibi silahları da yoktur. Ama kendilerini eski savaşçı sayarlar. Kimisi Bobruysk'ta, kimisi Kiev'de, kimisi Oryol'da düşmanın kuşatmasından kurtulup gelmişlerdir.

İkinci kere tetiği çekmeden tüfeğini teslim eden genç

nöbetçi gibi Zotov da çekiniyordu bu erlerden. Cephe gerisinde komutan olduğu için durumundan utanıyordu. Bu yüzden onlara imreniyor; hatta, bir adım ilersinde savaşın sürüp gittiği, insanların bombardıman altında oradan oraya sürüklendiklerini bildiği için, bu erlerin yaramazlıklarına bir dereceye kadar göz yumuyordu.

Bütün kurş arkadaşları, dostları cephedeydiler.

Ama o buradaydı...

Bu yüzden daha çok işe yaramalıydı. Yetmezdi şurada günü gününe çetele tutmak. Ne yapıp yapmalı, başka işler başarmalıydı. Devrim'in yirmi dördüncü yıldönümünün yaklaştığı şu günlerde göstermeliydi kendini. Ah, sevgili bayram, bu kasvetli mevsimde bile ne kadar neşeli geçerdi! Hele bu yılki kutlamalar yürekleri coşturacaktı.

Bir sürü ıvır zıvır iş arasında bir haftadır sürüp giden bir de belâ çıkmıştı başına. Nöbeti sırasında Almanlar yiyecek yüklü askerî bir treni bombardımana tutmuşlardı. Her şeyi yakıp yıksalar gene iyi, mesele kapanıp gidecekti. Bereket versin yükün bir kısmı kurtulmuştu. Böyle olunca Zotov'dan dört ayrı çizelge halinde malların tutanağını istiyorlardı. Bunlardan birinde hiçbir işe yaramayacak olanları bildirecekti. Tabii bu yiyecek maddelerini alacak birliklerin üzerinden bu kadarını düşmek, yenisi için ihtiyaç göstermek gerekiyordu. İkinci çizelgede yüzde kırktan yüzde seksene kadar zarar görenleri gösterecekti. (Malın kullanılamayacağına ayrıca kendisi karar verecekti.) Üçüncüsünde yüzde ondan yüzde kırka kadar zarar görenleri bulunacaktı. (Bunlar gidecekleri yere işe yaramayabilir koşuluyla ya da kısmen değiştirilerek gönderilecekti.) Dördüncüsünde ise bir zarar görmeyenler olacaktı. İş bununla bitse gene iyi. Bombardımandan sonra yükler boşaltılmış, ambarlara doldurulması hayli zaman almıştı. Bir sürü yabancı in-

san istasyonda cirit atıyordu. Hırsızlığa karşı uyanık olmak gerekirdi. Üstelik malların ne derece işe yarayacağını değerlendirmek uzmanlık işiydi. Miçurinsk'ten, Voronej'den bilirkişiler gelmişti. Bu hamal kıtlığında sandıkları oradan oraya taşımak ayrı bir dertti.

Bombalamak kolay, ama ondan sonra çıkabilirsen çık içinden!

Neyse ki görevinde son derece titizdi Zotov. Onun için tutanakların çoğunu bitirmişti, o gün de epeyce iş çıkaracağını umuyordu. Haftaya kalmaz, hepsinin üstesinden gelirdi.

Bu da eften püften bir işti aslında. Ama o yapılacak en iyi şeyi biliyordu. Yüksek öğrenim görmüş, sistemleştirme yeteneği olan bir kimse, komutan yardımcılığı yaparken pek çok deneyim kazanırdı. Savaş sırasında nice eksikliklerinin olduğunu şimdi daha iyi anlıyordu. Seferberlik hazırlığında, askeri yüklerin gözetimindeki kusurlar sırıtıyordu düpedüz. İstasyon komutanlarının düzeltebileceği bir sürü de önemli önemsiz iş vardı. Bütün bu gözlemlerini yazıp iyi bir sisteme soktuktan sonra rapor halinde Savunma Bakanlığı'na sunmak onun vicdan borcuydu.

Çalışması hemen sonuçlanmayacağı için bu savaşta kimsenin işine yaramayacaktı. Ama olsun, bundan sonrakinde bakın her şey ne kadar değişecekti!

Ah! Zaman bulabilse, işleri bir ayarlayabilse! (Yüzbaşıya da levazım depo komutanına da, düşüncesini açsa güler geçerlerdi. Uzağı göremeyen adamlardı onlar.)

Katar numaralarını ayarlamalıydı hemen! Küt parmaklı ellerini avuç içleriyle birbirine sürdü, tükenmez kalemini çıkardı, önündeki şifre cetveline bakarak birkaç kâğıda birden katarların, vagonların, yüklerin çok rakamlı, bazan da kesirli numaralarını okunaklı, oval bir yazıyla yazmaya başladı. Tüfekte nişan alamamak ney-

se bu iş de öyleydi, ikisi de yanlış götürmezdi. Çalışmaya kendini vermekten alnı kırış kırış olmuş, alt dudağı ileri çıkmıştı.

Bu sırada Podşebyakina kapının camını tıkırdattı.

— Girebilir miyim, Vasil (1) Vasilyiç?

Sonra cevap beklemeden içeri girdi. Onun da elinde bir çizelge vardı.

Aslında buraya hiç girmemesi, meseleyi ya eşikte, ya da öteki odada halletmeleri gerekirdi. Ama Valya ile birkaç keredir nöbetleri karşılaşan Zotov, bir genç kızı içeri almamanın nezaketsizlik olacağını düşünüyordu.

Onun için şifre cetvelini çevirdi, rastgele yazıyormuş gibi, rakam sütunlarının üzerini temiz bir kâğıtla kapattı.

— Vasil Vasilyiç, şurada bir şey karıştırdım, dedi Valya.

Yakında ikinci bir sandalye olmadığı için masanın kenarına hafifçe dayandı, çarpık rakamlar, eciş bücüş satırlarla dolu çizelgeyi Zotov'a gösterdi.

— Dört yüz kırk altı numaralı katarda elli yedi bin sekiz yüz otuz bir numaralı şöyle bir vagon olacak. Nereye gidiyor bu vagon?

— Söyliyeyim, bir dakika.

Zotov böyle diyerek çekmecenin gözünü çekti, istediği şeyin üç klasörden hangisinde olması gerektiğini bir an düşündükten sonra birini alıp açtı, (ama Valya'nın göreceği kadar değil) aradığını buldu.

— 57831 numaralı vagon Paçelma'ya gidecek.

— Hım! dedi Valya, 'Paç' yazdı elindeki kâğıda.

Ama teğmenin yanından hemen gitmek istemiyor-

(1) Vasya, Vasil'in arkadaşlar için kullanılan biçimi. (Çeviren)

du; kurşun kalemin ucu ağzında, eskisi gibi masaya yaslanarak elindeki çizelgeye bakmaya başladı.

— Olmaz işte, bak 'Ç'yi okunaksız yazmışsın, dedi Zotov. Sonra 'Ç'yi 'V' okuyup vagonu Pavelets'e göndereceksin.

— Daha neler! Vasil Vasilyiç, siz de bana çatmadan edemezsiniz!

Zotov'a buklelerinin arasından şöyle bir baktı. Ama 'Ç'yi de düzeltti.

Sonra tekrar kalemi ağzına aldı.

— Bir de şu var.

Bukle bukle dökülen uzun gür saçları alnından aşağı inerek gözlerini örtüyordu, ama Valya düzeltmiyordu saçlarını. Tertemiz yıkanmıştı, yumuşacık olmalıydı. Zotov bu saçları ellerine almayı o kadar istiyordu ki!

— Şu işte... Platform bir - sıfır - beş - bir - bir - sıfır.

— Küçük platform mu?

— Hayır büyük.

— Sanmıyorum büyük olsun.

— Niçin?

— Çünkü bir sıfır eksik.

— Peki, şimdi ne olacak?

Saçlarını geriye attı. Kirpikleri de bembeyazdı.

— Arayacaksın! Dikkat et bakayım. Aynı katar, öyle değil mi?

— Hımm.

Klasörü tekrar açan Zotov numaraları sırayla gözden geçirmeye başladı.

Valya ise gözlerini Zotov'a dikmiş, yana çıkık kulaklarına, patates gibi burnuna, gözlüklerinin camından iyice seçilen boz karışımı soluk mavi gözlerine bakıyordu. Görevinde fazlaca titizdi, şu Vasil Vasilyiç, ama hiç de

kötü bir adam değildi. En çok hoşuna giden tarafı da kibarlığı, senli benli olmayışıydı.

— Ee! Sana sopa çekmeli, Valya! Sıfır beş değil, çift sıfır beş. Demedim mi?

— Çift sıfır mı? diye şaşıran Valya bir sıfır daha koydu kâğıda.

— Ayıp ayıp, bir de liseyi bitirmişsin!

— Bırakın siz de, Vasil Vasilyıç, lisenin bununla ne ilgisi var? Peki, bu nereye?

— Kirsanov'a.

— Hımm.

Valya hâlâ gitmiyordu. Dalgın bir halde bütün gövdesiyle masaya yaslanırken, bir yandan da masa kaplamasının kalkık kenarıyla oynuyordu. Parmağıyla yukarı çektiği kaplama bırakılınca kendiliğinden tekrar aşağıya iniyordu.

Zotov'un gözleri ister istemez kızın küçük memelerine kaydı, ağır demiryolcu ceketinin altında hiç göze çarpmayan bu memeler şimdi vücut eğilince çok iyi belli oluyordu.

Valya dudaklarını kabarta kabarta:

— Nöbetin bitmesine az kaldı, dedi.

Uçuk pembeydi dudakları. Zotov kızı süzmekten vazgeçerek kaşlarını çattı.

— O zamana kadar çalışmamız gerek.

— Gene o ihtiyar kadının evine gideceksiniz, değil mi?

— Başka nereye gideyim?

— Konuk gideceğiniz bir kimseniz yok mu?

— Konuk gitmeye zaman mı kalıyor ki!

— Hani o kadının da çekilecek bir yanı olsa! Doğru dürüst karyolası bile yok. Sandığın üzerinde uyunur mu?

— Sen nereden biliyorsun?

— Bilenler, söyleyenler var.

— İlâhi Valenka, yumuşak yerde yatacak zaman mı şimdi? Hele benim için... Cephede değilim diye kendimden utanıyorum zaten.

— Amma da yaptınız ha! Burada da çok işe yarıyorsunuz. Utanacak ne var bunda? Siperlerde sürünmek kolay mı sanki!... İşin içinde ölmek de var... Elinize fırsat geçmişken insan gibi yaşamanıza bakın.

Zotov başını sıkan şapkayı çıkardı, acıyan alnını oğdu. Depoda başkasını bulamadığı için bu daracık şapkayı giyiyordu.

Valya önündeki kâğıdın üzerine sivri bir tırnağa benzeyen upuzun bir şekil çizdi kurşun kalemiyle.

— Peki, Avdevey'lerden neden ayrıldınız? Orası sizin için daha iyiydi, değil mi?

Zotov gözlerini önüne indirdi, kıpkırmızı kesildi.

— Ayrıldım işte...

(Yoksa Avdeyevler'den bütün köye yayılmış mıydı?)

Valya çizdiği şekli sivrilttikçe sivriltiyordu.

İkisi de susuyordu...

Valya yan gözle Zotov'un yuvarlak kafasına baktı. Bir de gözlüğünü çıkarsa, tıpkı çocuk kafası gibi kalacaktı. Şurasından burasından yukarı kıvrılan açık kumral saçları seyrek seyrekti.

— Sinemaya da gitmiyorsunuz hiç. Anlaşılan, güzel kitaplarınız var. Verin, biraz da biz okuyalım şunları.

Zotov başını arkaya attı. Yüzü hâlâ kıpkırmızıydı.

— Kitaplarımın olduğunu nerden çıkarıyorsun?

— Tahmin ettim.

— Kitabım yok. Evde kaldı.

— Çok mu acıyorsunuz kitaplarınıza?

— Yok canım. Bir de onları mı taşıyacağım? Asker adamın sırt çantasından başka bir şeyi olmamalı.

— Öyleyse bizdekilerden alıp okuyun.

— Çok var mı sizde?

— Eh, kitaplıkta bir şeyler bulunur...

— Ne gibi kitaplar örneğin?

— Durun bakayım... "Yüksek Fırın"... "Prens Serebriyanıy"...

— Hepsini okudunuz mu bunların?

— Birkaçını.

Valya birden başını kaldırdı, Zotov'un ta gözlerinin içine bakarak fısıltı gibi bir sesle:

— Vasil Vasilyiç, bize taşınsanıza, dedi. Vovkin'in odası boş, siz kalırsınız. Sobanın sıcaklığı gider, iyi ısınır. Yemeğinizi de annem pişirir. Köylü karısının yanında ne yapacaksınız?

Birbirlerine baktılar, her biri durumu kendince düşünmeye başladı.

Valya, teğmenin tereddüt ettiğini, ama sonunda razı olacağını tahmin ediyordu. Tuhaf adamdı doğrusu teğmen, razı olmayıp da ne yapacaktı? Bütün subaylar bekâr olduklarını söylüyorlardı, yalnız oydu evlendiğini söyleyen. Köydeki evlerde kalan subayların hepsi de iyi ailelerin yanında, sıcak, rahat yerlere yerleşmişlerdi. Valya istiyordu ki, babası, ağabeyi savaşa gittiği için evlerine bir erkek girip çıksın. Geç vakit nöbeti bıraktıkları zaman çamurdan geçilmez, karanlık köy sokaklarından birlikte dönerlerdi (kol kola girerlerdi tabii). Sonra neşeyle sofraya otururlar, şundan bundan konuşurlardı.

Vasya Zotov ise kendisini çekinmeden evine çağıran bu kıza korkuyla bakıyordu. Olsa olsa kendisinden üç yaş küçüktü. Kız ona eğer "Siz" diye, adı ve baba adıyla hitap ediyorsa, yaş farkından dolayı değil; teğmen yıldızlarına karşı duyduğu saygıdan yapıyordu bunu. Ama Zotov biliyordu ki, erzakından pişirilecek lez-

zetli yemeklerle, sıcacık odayla bitmeyecekti bütün iş. Heyecandan ürperdi. Hemen uzansa erişeceği beyaz bukleleri elleriyle yakalayıp okşayıvermek geçti içinden.

Ama olmazdı ki...

Yeşil ispoletler üzerinde kızıl yıldızlar parlayan yakası boynunu hiç de sıkmadığı halde eliyle düzeltti, gözlüğünü yukarı itti.

— Hayır, Valya, hiçbir yere gitmem. Sonra, gevezeliği de bırakalım artık. Bak, işler yüzüstü duruyor.

Yeşil şapkasını giydi, yüzü birden değişerek sert bir anlatıma büründü.

Kız göz ucuyla bir daha baktı Zotov'a.

— Peki, Vasil Vasilyiç, nasıl isterseniz.

Yaslandığı yerden toparlanıp kalkması kolay olmadı. İçini çekti, kolları aşağıya düştü, isteksizce çizelgeyi alarak odadan çıktı.

Zotov gözlerini kırptı şaşkın şaşkın. Kız geriye dönse, aynı öneriyi kararlı bir sesle yinelese kabul ederdi yüzde yüz.

Ama dönmedi.

Üç torunlu ihtiyar bir kadının pis, soğuk evinde kalıp rahatsız bir sandığın üzerinde uyuma nedenini kimselere anlatamazdı Vasya Zotov. Dokuz yüz kırk bir yılının bu büyük, bu kaba erkek kalabalığı arasında karısını sevdiğini, savaş boyunca ona bağlı kalacağını, karısına da bütünüyle güvendiğini söyleyince alaya almışlardı birkaç kere. Hepsi de genç, iyi çocuklar olan arkadaşları gülüşerek, dostça, biraz da şaşırarak omuzuna vurmuşlar, aklını başına toplamasını öğütlemişlerdi. O zamandan beri bu konuda bir daha ağzını açmamış, özlemini hep içinde saklamıştı. Hele sessiz gece yarıları uyanıp da karısının uzaklarda, karnında çocuğu ile Almanların elinde kaldığını düşündükçe..

Ama şimdi Valya'yı karısı yüzünden reddetmemişti. Onu Polina yüzünden...

Hayır, Polina yüzünden de değil, onu...

Kısa saçlı, buğday tenli, Kiev'li esmer bir kadın olan Polina, Frosya Teyze'nin evinde kalırdı. Hani şu postanede çalışan Polina var ya, işte o kadın... Zamanı oldukça Vasya, postaneye yeni gazeteleri okumaya giderdi (birkaç günün gazetesi bir pakette gönderilirdi). Önceleri hep böyle olurdu, bir ikisi değil bütün gazeteler birden elinin altındaydı. Postane okuma odası olmadığı için ona kimse gazete vermek zorunda değildi. Ama Polina anlayışlı kadındı, gazeteleri tezgâhın bir köşesine getiriyor, Zotov da soğukta dikilerek okuyordu bunları. Zotov için olduğu kadar Polina için de savaş insafsızca dönen, durdurulması olanaksız bir çark değil; gelecekleri, bütün umutlarını bağladıkları büyük bir olaydı. Bu geleceği önceden keşfetmek için sinirli ellerle Polina da aynı gazete yapraklarını çeviriyor, savaşın gidişini açıklayabilecek ufak bir bilgi kırıntısı bulabilmek için çırpınıyordu. Önemli havadisleri yarışırcasına birbirine göstererek yan yana okuyorlardı çoğu zaman. Gazete onlar için yakınlarından alamadıkları mektup yerine geçiyordu. Polina inceden inceye günlük savaş raporlarını okuyarak kocasının adına rastlamaya çalışıyor, Zotov'un tavsiyesi üzerine "Kızıl Yıldız"daki piyade, tank taktik harekâtları ile ilgili makalelere varıncaya kadar tüm gazeteyi gözden geçiriyordu.

Erenburg'un makalelerini Vasya ona yüksek sesle okurken kendinden geçecek sanırdınız. Bununla da yetinmiyor, Polina'dan daha başka şeyler istiyor, sahibine gönderilmeyen gazetelerden parçalar kesip saklıyordu.

Polina'yı, bebeğini, annesini başına bela gelmemiş bir insanın sevebileceğinden daha fazlasıyla seviyordu Vasya. Küçük oğlana erzakından şeker getiriyordu. Ne

birinin karısı, ne de ötekinin kocası Vasya'ya Polina'nın beyaz eline dokunmak için engel değildi. Ama onları birleştiren kutsal kederdi asıl onu durduran.

Polina onun için Kreçetovka'da, hayır bütün cephe gerisinde en yakın insan, vicdanının ve eşine bağlılığının gözü, kulağı olmuştu. Bu durumda nasıl Valya'nın evine giderdi. Sonra, Polina onun için ne derdi?

Hayır, Polina olmasa da bir kadınla gönül eğlendiremezdi. Sevdiği her şey yerle bir olma tehlikesiyle yüz yüzeyken yapamazdı bunu.

Valya'ya nöbet değiştirdiği öteki teğmen arkadaşlarına akşamlar kitap okuduğunu da söyleyemezdi. O kalabalık, karmakarışık yollar boyunca kütüphanelerden birinden eline geçirip çantasına attığı bir tek kitap da olsa bütün okuduğu...

"Kapital"in otuz yıllarında pürüzlü, kızıla çalan bir kâğıda basılmış, mavi kaplı, kalın birinci cildiydi bu kitap.

Beş yıl süren enstitü öğrenimi sırasında bu eseri okul kitaplığından birkaç kere almış, özetini çıkarmaya çalışmış, bu amaçla bir sömestre, bir yıl elinde tutmuş, ama toplantılar, toplumsal çalışmalar, sınavlar yüzünden bunu yapmaya bir türlü fırsat bulamamıştı. Haziranda bitirme sınavları başlayınca da bir sayfanın bile özetini çıkaramadan kitabı gerisin geriye vermişti. Siyasal iktisat dersini görürlerken "Kapital"i okumanın tam da zamanıydı. Ama öğretmenleri kitabın içinden çıkamayacaklarını, onun için ders notlarından, bir de Lapidus'un kitabından çalışmalarını öğütlemişti onlara. Gerçekten de bunları bile zor yetiştiriyorlardı.

İşte şimdi, kırk bir yılının sonbaharında, ülkenin her yanı çalkalanırken Vasya Zotov bir köşede "Kapital"ini okuyabilecekti. O da okuyordu işte; görevinden, eğitim-

den, bölge parti başkanının verdiği işlerden vakit buldukça. Avdevey'lerin öd ağacı ve devetabanı saksılarıyla süslü, gaz lâmbasıyla aydınlanan (dizel jeneratörünün gücü köyün her evine elektrik vermeye yetmiyordu) oturma odasındaki ufak çarpık bir masada kitabın kaba kâğıdını elleriyle okşayarak okuyordu. Hem de üç kere: birincisinde kavramak, ikincisinde incelemek, üçüncüsünde ise özetini çıkarıp iyice zihnine yerleştirmek için... Cepheden gelen üzüntülü haberlerin sayısı arttıkça onun kalın mavi kitaba olan düşkünlüğü de artıyordu. Hiç olmazsa bu birinci cildi belleğinde bütünüyle tutabilse, ideolojik tartışmalarda artık sırtının yere gelmeyeceğine, karşısında kimsenin duramayacağına inanıyordu Vasya Zotov.

Ama boş kaldığı akşamlar o kadar çok değildi. Ancak birkaç yaprak özet çıkarabilmişti ki, Antonina İvanovna çıktı birden karşısına.

Avdevey'lerin kiracısıydı bu kadın. Liski'den buraya gelmiş, Kreçetovka'daki halk yemekhanesinin yöneticisi olmuştu gelir gelmez. Becerikli, sağlam yapılı bir kadındı; yemekhanede hır çıkarmak her babayiğidin harcı değildi. Zotov'un sonradan öğrendiğine göre çorba yerine içinde birkaç makarna parçası bulunan boz renk, yağsız, sıcak su, toprak çanaklar içinde bir ruble karşılığında satılıyordu. Bu çorbayı çanaktan ağzıyla içmek istemeyenlere ise oyma tahta kaşıklar veriliyordu bir ruble rehinde. Akşamları Antonina İvanovna eve gelince ev sahiplerine semaverle çay kaynattırıyor, masaya para ödemeden yemekhaneden aldığı ekmek ve tereyağını çıkarıyordu. Yirmi beş yaşlarındaydı olsa olsa, ama oturaklıydı, pürüzsüz beyaz bir teni vardı. Teğmeni güler yüzle selamlardı. Ama teğmen ona dalgınca karşılık verir, onu ev sahibini sık sık ziyarete gelen akrabası bir kadınla karıştırırdı. Kalın "Kapital" cildinin başında iki

büklüm oturmuş okurken Zotov, onun geç vakit işten dönünce oturma odasından geçip kendi yatak odasına gittiğini, sonra birkaç kere girip çıktığını fark bile etmezdi.

Bir keresinde yanına gelmiş: "Nedir bu okuduğunuz şey, teğmenim" diye sormuştu. Zotov kitabın üstüne defteri kapatarak kaçamaklı bir cevap verdi. Başka bir sefer de: "Ne dersiniz, odamın kapısını kilitlemeden yatmam tehlikeli değil mi?» dedi. Teğmen şöyle cevap verdi saf saf: "Yok canım, korkacak ne var? Silahımla ben buradayım".

Aradan birkaç gün geçmişti. Bir akşam Zotov onun içeri girip çıkmalarının arkasının kesildiğini, oturma odasında bir yerde oturmakta olduğunu hissetti. Dönüp bakındı ve apışıp kaldı. Kadın basbayağı Zotov'un odasında divanın üstüne yatak yapmış, saçları yastığın üzerine serili, kar gibi beyaz omuzları küstahça battaniyenin dışında, uzanmış yatıyordu. Gözleri faltaşı gibi açılan teğmen ne yapacağını şaşırdı. Kadın alaylı bir sesle: "Size engel olmuyorum ya?" dedi. Zotov ona doğru bir adım ilerledi, sonra durdu. Hırsızlıkla karnını doyuran, bu dolgun vücutlu kadının görünüşü onu kendine çekmemiş, aksine itmişti.

Nefretten kilitlenen boğazından tek kelime çıkmadı. Geriye döndü, "Kapital"i sertçe kapattı, bu arada dişini sıkarak kitabı çantasına yerleştirdi, ondan sonra şapka ve kaputunu duvardaki çividen kapmasıyla dışarı fırlaması bir oldu. Tabancanın ağırlaştırdığı kemerini takmaya bile fırsat bulamamıştı.

Ne yağmur bulutlarının örttüğü gök yüzünden, ne de karartma perdeli pencerelerden sokağa zerre ışık sızmıyordu. Yağmurla karışık rüzgâr buz gibi bir sonbahar soğuğuyla kamçılıyordu insanın yüzünü. Su birikintilerine, çamura, çukurlara bata çıka istasyona doğru yöneldi. Tabanca bağlı kemerini hâlâ elinde tuttuğunun

farkında bile değildi. Bu yağmur tufanında dolaşırken uğradığı aşağılamadan dolayı ağlayacak gibiydi.

O günden sonra Avdevey'lerdeki yaşamı zindana döndü. Onunla selamlaşmayı kesen Antonina İvanovna at suratlı bir herifi odasına almaya başladı. Devrin gereği, adam sivil olduğu halde sırtında asker ceketi, ayaklarında da çizme vardı. Zotov kendini kitabına vermeye çalışıyor, fakat olmuyordu. Mahsus aralık bırakılan kapıdan içerdekilerin şakalaşmaları, Antonina İvanovna'nın alılamaları, inlemeleri işitiliyordu.

İşte o zaman bu evi bıraktı ve yatacak olarak kendisine ancak kaba bezle örtülü bir sandık verebilen yarı sağır kadının evine gitti.

Olayın dedikodusu bütün Kreçetovka'ya yayılmıştı demek! Ya bir de Polina'nın kulağına gitmişse? Düşündükçe utancından yerin dibine geçiyordu.

Düşüncelere dalmış, çalışmayı bırakmıştı. Kendini toparladı, tekrar tükenmez kaleme sarıldı. Gelecek katar numaralarını inceliyor, altına kopya kâğıdı koyduğu çizelgeye ise okunaklı oval yazısıyla gidecek katarların, vagonların numaralarını yazıyordu. İşlere son verebilirdi artık, fakat Kamışina'dan gelecek büyük bir katarın numarasından anlamadığı bir şey çıktı. Nasıl çözecekti bunu? Olsa olsa işin içinden ancak yüzbaşı çıkardı. Zotov sahra telefonunun kolunu çevirerek manyato yaptı, ahizeyi eline alıp dinledi. Sonra uzun bir manyato daha yaptı. Sonra bir daha... Yüzbaşıdan ses çıkmıyordu. Odasında yoktu demek. Yemekten sonra evinde dinleniyor olmalıydı. Nöbetçi amirlerinin değişmesinden önce rapor almak için gelirdi muhakkak.

Öbür odada Podşebyakina arada bir istasyon hareket memuruna telefon ediyordu. Frosya Teyze bir kere

daha gelip gitmişti. Bir ara kendi kapısının önünde ayak sesleri işitti. Vurulan kapı aralandı, canlı bir ses :

— Girebilir miyiz? diye sordu.

Verilen cevabı işitmeden, belki de cevap bile beklemeden iki kişi girdi içeriye. Bunlardan çıta gibi uzun boylu olanı odanın ortasına kadar yürüdü, ökçelerini birbirine vurarak teğmene selâm verdi Yüzü soğuktan pembe pembeydi.

— Doksan beş bin beş yüz beş numaralı katarın konvoy komutanı üst çavuş Gaydukov, komutanım! Otuz sekiz pulman vagonuyla katarımda vukuat yoktur. Emrederseniz yoluma devam edeceğim.

Başında kışlık yeni bir şapka, sırtında, üzerine tıpa tıp oturmuş, yırtmaçlı uzun bir kaput, belinde, tokası üçgenli enli bir deri kemer, ayaklarında ise sığır gönünden gıcır gıcır çizmeler vardı.

Onun arkasında donuk esmer yüzüyle dikkati çeken tıknaz bir astsubay duruyordu. Bu ikincisi fazla ileri yürümemiş, kapının dibinde kalmıştı. Başında, kulaklık muhafazaları düğmelenmediği için aşağı sarkan bir miğfer vardı. Sesini yükseltmeden :

— Yetmiş bir bin altı yüz yirmi sekiz numaralı katarın konvoy komutanı çavuş Dıgin, dedi. On altı tonluk dört vagonum var.

Astsubayın sırtında bir asker kaputu bulunuyordu, beline dar bir kumaş kemer bağlamıştı. Kaputunun bir eteği ya dikilişten çarpıktı, ya da bir yere takılıp kopmuştu. Ayaklarında ise üstü akordeon gibi kırışmış çadır bezinden çizmeler vardı.

Çavuş Dıgin'in yüzü Çkalov'un yüzüne benziyordu tıpatıp. Ama yakınlarda genç yaşta vurulup ölen kahraman Çkalov'un yüzü değil de, gün görmüş eskimiş, çene kemiği uzamış bir yüzdü onunkisi.

Zotov yerinden doğrularak :

— Peki, memnun oldum, memnun oldum, dedi.

Ne rütbesi, ne de görevi onun her içeri giren astsubay için ayağa kalkmasını gerektirmiyordu. Ama işlerin iyi gitmesine gerçekten seviniyor, buna karşılık o da elinden geleni yapmaya çalışıyordu. Komutan yardımcısı olarak kendisine bağlı astları yoktu; amirlik özen ve üstünlüğünü gösterdiği kimseler yalnız bu, beş - on dakikalığına ya da bir-iki günlüğüne gelip giden astsubaylardı.

Masanın üzerindeki çizelgeleri aldı, numaraları arayıp buldu.

— Biliyorum, haberinizi aldık. İşte şurada, bakın... doksan beş bin beş yüz beş... yetmiş bir bin altı yüz yirmi sekiz...

Böyle söyleyerek astsubayların yüzüne sevgiyle baktı.

Kaputlarının şurasına burasına birkaç yağmur damlacığı düşmüştü.

— Islanmamışsınız, dedi. Yağmur kesildi mi yoksa?

— İyice azaldı, ama poyraz çok sert esiyor.

Bunu gülümseyerek söyleyen ince uzun boylu Gaydukov'du. Duruşu «rahat» ile «hazır ol» arasında, ama gergindi.

Ona ancak on dokuzunda derdiniz. Fakat cephede inançla çarpışmaktan dolayı erkenden gelen bir erkek olgunluğu güneş yanığı gibi yüzüne sinmişti.

(Zotov'u masasından ayağa kaldıran da işte bu savaşçı olgunluğuydu.)

Nöbetçi amirlerinin onlara fazla işi düşmezdi. Konvoy komutanları mühürlenmiş vagonlar içinde, sımsıkı çakılmış sandıklarda götürdükleri yükün cinsini bile bilmedikleri için en azından bu konuda konuşacakları bir şey yoktu.

Ama onların geçtikleri istasyonların komutanlarından bekledikleri çok şey vardı.

Bu yüzden iki astsubay gözlerini ayırmıyorlardı teğmenin gözlerinden. Birinin bakışı neşeli, ötekininki ise kederliydi.

Gaydukov bu cephe gerisi komutanının ne menem bir şey olduğunu anlamaya çalışıyordu. Katarı ve yükleri gözden geçireceğim diye onu yolundan alıkoymasındı da...

Hoş, yükü bakımından bir kaygısı yoktu. Çünkü yükünü gözü gibi sakınmakla kalmıyor, seviyordu da üstelik. Katarında birkaç yüz seçme at ile bunların yiyecekleri olan balyalanmış kuru ot ve yulaf vardı. Tedbirli levazımcılar yol boyunca sıkıntıya düşmesinler diye yemi fazlaca koymuşlardı. Köy çocuğuydu Gaydukov, küçüklüğünden beri atlara olan düşkünlüğü sonucu şimdi onlara dost gözüyle bakıyordu. Nöbetçi bakıcılarla birlikte sulamaya, yemlemeye, tımara görevi olduğu için değil, seve seve gidiyordu. Vagon kapısını yana sürüp telden örülmüş asma merdivenden tırmanarak içeriye giriyordu elinde «yarasa» adını verdikleri yağ kandiliyle. Her biri ayrı donda (ala, doru, kır, yağız), vagonu dolduran on sekiz at uzun kafalarını çevirip kulaklarını dikerek akıllı gözlerle ona bakıyorlardı. Uzakça olanlar başlarını yanlarındaki atların sırtına koyuyorlar, hüzünlü iri gözlerini kırpmadan onun aralarından geçişini seyrediyorlardı. Atlar, kulaklarının ileri geri oynamasıyla, onları bu durmadan sarsılan gürültülü kutuya neden kapattıklarını, niçin ve nereye götürüldüklerini soruyor gibiydiler. Gaydukov sıcak sağrılarının arasında sıkışa sıkışa, yelelerini sıvazlayarak dolaşıyordu atları teker teker. Yanında erlerin olmadığı zaman ise alınlarını okşuyor, onlarla konuşuyordu. Atların cepheye gitmesi insanlarınkinden daha zordu, üstelik hiç mi hiç sevmedikleri bir şeydi...

Gaydukov'un istasyon komutanlarından çekindiği bir husus vardı (ama teğmen anlayışlı birine benzediği için ondan pek çekinmiyordu), o da konvoy vagonuna gelip

bakmalarıydı. Konvoyda görevli erlerin çoğu acemiydi, kendisi ise ileri hatlarda bulunmuş, temmuzda Dnyeper' de yaralanmıştı. Hastanede iki ay yattıktan, orada ilk yardım kısmında bir süre çalıştıktan sonra çıkmış, işte gene cepheye gidiyordu. Bu eskimişliğinden dolayı hem bütün emirleri, hem de bunların nerede ve nasıl çiğnenebileceğini bilirdi. Konvoyundaki çakı gibi yirmi er, yol üzeri götürdükleri atları yerlerine teslim ettikten sonra kendi tümenlerine katılacaklardı. Kimbilir, belki birkaç gün sonra üstlerindeki yeni üniformalar siper diplerinde vıcık vıcık çamura bulanacaktı. Siperlerde olsa gene iyi, ya o, bütün yaz Gaydukov'a kan ağlatan Alman havan mermilerine ne demeliydi. Başını gizleyecek bir tümsek ararken gelir «güm» diye tepesine düşerdi insanın. Bunları çok iyi bildiği için Gaydukov şu birkaç günü sıcak bir arkadaşlık havası içinde, neşeli geçirmek istiyordu.

Geniş konvoy vagonundaki iki dökme demir soba başka katarlardan ele geçirilen iri iri kömürlerle yanıyordu ara vermeden. Katarları istasyonlarda bekletilmeden hemen gönderiliyordu; gene de vakit bulup atlara günde iki kere su, yem belgeleriyle de üç kere yem veriyorlardı. Ama bir katar çabuk yol alınca binmek isteyenler de çok oluyordu. Verilen emirlere göre sivillerin askeri katarlara alınması yasaktı. Ama ne Gaydukov, ne de onun açıkgöz davranışını benimseyen yardımcısı, bu sonbahar ayazında kendini bir trene atmak için demiryolları boyunca koşuşan insanlara kayıtsız gözlerle bakamıyorlardı. Tabii her isteyeni salmıyorlardı içeriye, ama geri çevirmedikleri de çıkıyordu bir hayli. Bir müfettişi bir litre votkasına, kızıl sakallı bir ihtiyarı da bir topak yağ karşılığında almışlardı vagonlarına. Bir şey istemeden bıraktıkları da oluyordu. Hele genç kadınlara, kızlara hiç dayanamıyorlar; nereye, ne için gittikleri-

ne akıl erdiremedikleri bu çeşit isteklileri kendi elleriyle vagona çekiyorlardı.

Her kafadan bir sesin çıktığı sıcacık vagonda ihtiyar adam birinci dünya savaşı anıları arasında bir hiç yüzünden alamadığı Georgiyev nişanını anlatıyor. Kadınlar arasından çıkan bir mız mız tek başına sobanın yanında baykuş gibi pinekliyor. Ötekiler ise sıcaktan mantolarını, hırkalarını hatta bluzlarını çoktan çıkarmışlar. Kırmızı gömlekli bir kadın, yüzü de gömleği gibi kıpkırmızı, genç askerlerin fanilalarını yıkıyor. Çamaşır sıkmakta ona yardım eden er fazlaca sırnaştıkça da patlatıyor elindeki sıkılmış çamaşırla. İki kadın, askerin kuru erzakını evden getirdikleri iç yağıyla pişiriyorlar. Birisi de, kimin nesi yırtılmış sökülmüşse dikiyor durmadan. Tren bir istasyondan kalkınca oturup yemeklerini yiyorlar, ateş başında toplanıp, sallanan vagonun tıkırtısıyla birlikte şarkı söylüyorlar. Sonra uyuyacaklar ile uyanık duracakların sırasına pek aldırmadan (ama iş atları sulamaya gelince birbirleriyle yarışırcasına yan çiziyorlar) yontulmamış tahta ranzaların üzerine serilip yatıyorlar. Kocaları daha dün askere giden eski, yeni bütün gelinler, kızlar fenerden uzak bir köşe bulunca delikanlılara sarılıp sarılıp yatıyorlar.

Cepheye giden bir askerciğe acınmaz da kime acınır? Zavallının belki de son günleridir şurda geçireceği...

Gaydukov'un komutanlardan ikinci isteği, katarın erken bırakılmasıydı. Bir de geçeceği yerleri söylemeleri... Öyle ya, kadın yolcuları varmak istedikleri yerlerde indirecek, nerede savaşacakları bölgeyi öğrenecek, kendi memleketlerinin yakınından geçip geçmeyeceklerini bileceklerdi.

Teğmen yol çizelgesine baktı.

— Anlaşıldı... Birlikte gidiyorsunuz siz, öyle değil mi? Birleşeli çok olmasa gerek.

— Eh, birkaç istasyon oldu.

Teğmen nerdeyse miyop gözlüklerini elindeki kâğıda yapıştırıp dudaklarını ileri çıkararak yaşlı Çkalov'a :

— Sizi buraya neden gönderdiler? Penza'dan geçmediniz mi? diye sordu.

— Geçtik.

Dıgin'in sesi kısıktı.

— Öyleyse ne diye Ryajsk üzerinden çevirdiler seni? Yahu ne kafasız herifler var şu dünyada!

Dıgin'le birlikte gelirken onun nereye gideceğini öğrenen Gaydukov kendi yönünü de öğrenmek için :

— Birlikte mi gidiyoruz şimdi? diye sordu.

— Gryazi'ye kadar öyle.

— Ondan sonra?

— Sonrası askeri sır..

Teğmen böyle söyleyerek çıta gibi üstçavuşu yukardan aşağıya süzdü.

Gaydukov teğmene doğru eğilmiş, ağzından laf almaya çalışıyordu.

— Kastornaya istasyonundan geçeceğiz, değil mi?

— Orası sonra belli olur.

Teğmen sert bir sesle söylemek istemişti bunu, ama dudaklarının hafif gülümsemesinden Kastornaya'dan geçeceklerini anladı Gaydukov.

— Bu akşam hemen gidebilecek miyiz?

— Evet, sizi alıkoyamayız.

— Ben gidemem.

Bunu pek dostça olmayan bir sesle bastıra bastıra söyleyen, Dıgin'di.

— Şahsen siz mi? Hasta mısınız?

— Bütün konvoy gidemez.

— O da neden? Anlamadım? Neden gidemiyormuşsunuz?

— Neden mi? Biz köpek değiliz de ondan.

Dıgin bunları söylerken gözleri yuvalarından fırlayacak gibiydi.

Teğmen kaşlarını çattı, dikleşti.

— Bu ne biçim konuşma? Çavuşum, kendinize gelin bakayım!

Tam bu sırada Teğmen Zotov, çavuşluk işareti olan demir üçgenin çavuşun kaput ispoletlerinden yalnız birinde bulunduğunu farketti. Öteki ispolette ise üçgenin yerinde bir çukur, çukurun ortasında da bir delik vardı. Miğferinin serbest kalan kulaklıkları kabak yaprağı gibi sarkmıştı göğsünün üstüne.

Dıgin teğmene yan yan bakmaya başladı.

— Çünkü... onbir gündür... açız teğmenim...

Kısık çıkan sesinden soğuk aldığı anlaşılıyordu.

— Neden? Nasıl olur?

Teğmen şaşkınlıktan kendini geriye doğru attı. Bu sırada gözlüğü bir kulağından ileri doğru fırladı. Teğmen gözlüğünü kurtulan sapından yakaladı, yerine taktı.

— Basbayağı oluyor işte...

— Yiyecek belgeniz yok mu sizin?

— Var... Var ama kâğıtla karın doymaz ki!

— Bugüne kadar nasıl sağ kaldınız öyleyse?

— Sağ kaldık işte...

«Nasıl sağ kaldınız?» Gözlüklü teğmenin bu pek çocukça sorusu Dıgin'i çileden çıkarmaya yetmişti. Kraçetovka istasyonunda da derdine bir çare bulunamayacağına inanmaya başladı.

«Nasıl sağ kaldınız?» Durup dururken uzamamıştı adamın çenesi. Açlıktan, şimdiye kadar gördüğü katı yüreklilikten uzamıştı. Şimdi de kurdun kuzuya baktığı gibi, sıcak, temiz odasında oturan komutan yardımcısı ak pak teğmene gözünü dikmişti.

Yedi gün önce geçtikleri bir istasyonda dağ gibi yığılı havuçları görünce hemen iki çuval doldurmuşlar, yol

boyunca yalnız bu havucu tencerelerde kaynatıp yemişlerdi. Şimdi de havuç deyince mideleri bulanıyordu. Barsakları bile kabul etmez olmuştu havucu. Önceki gece Aleksandr-Nevski'de trenleri durunca Dıgin kuvvetten düşen erlerine şöyle bir bakmış (hepsi ondan yaşlıydılar, kendisi de pek genç sayılmazdı), sonra yiyecek birşey bulmak için kendisi gitmeye karar vermişti. Vagonların altından uğuldayarak esen rüzgâr yarıklardan geçerken ıslık çalıyordu. Karınlarının sızısını biraz olsun dindirecek bir şeyler bulmalıydı. Karanlığa daldı. Bir buçuk saat sonra döndüğü zaman kollarında üç somun vardı. Bunları ranzaların üstüne attı. Askerlerden biri somunları görünce: «Aman, biri de beyazmış bunların!» dedi başka söyleyecek bir söz yokmuş gibi. Dıgin ekmeğe baktı, «E, ne var bunda? Rengi pek mi önemli?» dedi kayıtsızca.

Bütün bunları teğmene anlatacak değildi şimdi. «Nasıl sağ kaldınız?» Katardaki dört kişi kendi ülkelerinde on gündür düpedüz çöl yolculuğu yapıyorlardı.

Fabrika boyasıyla boyanmış, yirmi bin istihkâmcı küreğiydi bütün yükleri. Dıgin ta baştan bunları Gorki'den Tiflis'e götürdüklerini biliyordu. Ama öyle berbat bir yük almışlardı ki, hepsinin bir an önce yerine ulaşması gerektiğinden onları geçmeyen katar yoktu. Yola çıkalı iki haftayı çoktan doldurmuş, fakat daha yolun yarısını bile almamışlardı. Askeri hareket memurlarının yaptıkları ilk iş dört vagonlarını katardan ayırarak onları ıpıssız istasyonlarda kendi başlarına bırakmaktı. Yiyecek belgeleriyle Gorki'den üç, Saransk'tan da üç günlüğüne erzak alabilmişler, ondan sonra uğradıkları her istasyonda levazım depolarını kapalı bulmuşlardı. Belki buna aldırmayacaklar, üç-beş günlüğüne dişlerini sıkacaklardı; yeter ki kaçırdıkları on beş günlük erzakın hepsini birden alabilselerdi. Ama nerde? Yasaya göre geçmiş günle-

rin hakları verilmediği için karınlarının açlığına bir de canlarının sıkıntısı katılmıştı. Giden bir daha gelmiyordu.

Teğmen durumu kavramak için tekrar sordu.

— Hakkınızı nasıl vermezlermiş bakayım?

— Peki, siz verecek misiniz?

Bunları söylerken Dıgin'in çenesi oynuyordu.

Geldikleri katar bu istasyonda durur durmaz hemen trenden atlamış, ilk rastladığı askerden burada levazım deposu bulunduğunu öğrenmişti. Ama gene hava kararmış olduğuna göre ne kadar uğraşsa sonu boştu.

Az önce teğmenle şen şakrak konuşan üstçavuş Gaydukov şimdi dönmüş, Dıgin'i dinliyordu. Bir ara eliyle Dıgin'in omzuna vurarak ciddi ciddi:

— Kardeşim, dedi, bunu bize daha önce neden söylemedin? Bizimkinden hemen bir şeyler verirdim size.

Dıgin omzuna vurduklarının farkında bile değildi, teğmene ölü gözlerini dikmiş bakıyordu. Yanındaki yaşlı askerler de dahil ne kadar beceriksiz olduğunu düşündükçe kendi kendine lânet okuyordu. On bir gün geçmiş, ne sivillerden, ne de askerlerden bir lokma yiyecek istememişlerdi. Hoş, bu zamanda bir dilim ekmek bulmak bile zordu. Ana katardan ayrılıp bir köşede bırakılan vagonlarına binmek isteyen insan da çıkmıyordu. Tütünleri çoktan bitmişti. Yatıp kalktıkları, fener gibi delik deşik konvoy vagonunun dört penceresinden üçünü tahtayla kapatınca içerisi gündüzleri bile karanlık oluyordu. Artık her şeye boş vermeye başlamışlardı; bir gün, daha olmadı iki gün kaldıkları duraklarda isten kararmış sobayı yakıyorlar, sobanın çevresine oturuyorlar, ellerinde birer bıçak, kaynattıkları tencereler dolusu havucu yiyorlardı. Ağızlarını bıçak açmıyordu şimdi.

Gaydukov cakayla gerildi.

— İzin verirseniz gideyim, teğmenim.

— Gidebilirsiniz.

Üstçavuş dışarı çıktı. Artık askercikleri sıcacık ellerden dari çorbalarını, tütünlerini alabilirlerdi. Gözü yaşlı nineden yol parası olarak bir şey istememişlerdi, öyleyse dağıtsındı çocukların paylarına düşeni. Müfettişin bavuluna bir kere daha vurmak gerekiyordu, ne istediklerini anlayacaktı elbet.

Teğmen saatine baktı.

— Saat yedi olmuş, levazım deposu kapalıdır şimdi.

— Hep kapalıdır zaten... Saat onla beş arası yetişirsem ne iyi... Penza'da sıraya girdim, «Katarınız kalkıyor» diye bas bas bağırdılar. Morşansk'ı geceleyin geçtik. Ryansk'ı da öyle...

Teğmen birden gayrete geldi.

— Dur sen bir dakika! Ben bu işi böyle bırakmam! Bak şimdi!..

Böyle söyleyerek sahra telefonunun ahizesini kaptı, uzun bir manyeto yaptı.

Cevap yoktu.

Bunun üzerine üç kere menyetoyu üsteledi.

Gene cevap yoktu.

— Namussuza bak!

Üst üste üç manyeto daha yaptı.

— Guskov, sen misin?

— Benim, teğmenim.

— Senin er neden telefonun başında durmuyor?

— Gitmiş. Yoğurt ister misiniz, teğmenim? Hemen göndereyim.

— Bırak canım şimdi yoğurdu. Sırası değil...

(Yanında Dıgin var diye söylememişti bunu. İlke olarak Guskov'un kendisine bir şey getirmesini istemiyordu. Alış verişin yalnız görev çerçevesinde kalması gerekiyordu, yoksa artık ondan iş beklemek saflık olurdu.

Zaten yüzbaşıya Guskov'un çenesi düşük biri olduğunu söyler dururdu.)

— Guskov, dinle beni! İstasyona dört kişilik bir konvoy geldi, adamlar on bir gündür zırnık yiyecek almamışlar.

Guskov telefonda bir ıslık çaldı .

— Herifler salak mı nedir?

— Öyle rastgelmiş işte. Bunlara yardım edelim diyorum. Onun için şu Çiçişev'le Samorukov'u bir zahmet çağırıver. Adamlara erzaklarını versinler.

— Onları bulmak kolay mı sanıyorsunuz?

— Evlerinden başka nereye gidecekler, canım!

— Sokaktaki diz boyu çamuru hesaba katmıyorsunuz ama. Üstelik zından gibi karanlık...

— Çiçisev yakın yahu.

— Ya Samorukov? Ta cehennemin dibinde teğmenim. Boynunu kesseniz gelmez.

— Çiçişev gelir.

Sayman Çiçişev yedekten çağrılma bir astsubaydı, üniformayı giyer giymez omuzuna dört üçgeni kondurmuşlardı. Astsubaylık nerde, o nerde? Kimse onun kaşarlaşmış yaşlı bir saymandan başka biri olduğunu iddia edemezdi. Her konuşmasında muhakkak sayılardan söz ederdi. Vakti söylerken bile eli parmaklarına giderek saymaya başlardı. Diyelim ki kendi kendine bekârlıkla evliliği karşılaştırıyor. Bunda bile, «Bir insan yalnızken hayat ona zor geliyorsa» derken parmağını bir kere çıtlatır; «o zaman durmaz, evlenir» derken de ikinci kere çıtlatırdı. Yiyecek belgeleri ellerinde, sıraya giren erler hep bir ağızdan bağırarak kâğıtlarını parmaklıklı pencereden içeriye sokmaya çalışırken küçücük bir delikten bunları alan Çiçişev sert bir tavır takınır, erlere bağırır, ellerini iter, ceryan yapmasın diye deliği kapatırdı.

Ama kalabalığın karşısına çıkmak zorunda kaldığı ya da hücresine bir komutan girdiği zaman kafası birden dar omuzları arasına gömülür, belgelere mührünü bası basıverirdi. Ateş kesilirdi üstlerinin karşısında, düğmelerinde yıldız işareti (1) olanları hiç geri çevirmezdi.

Levazım deposu kendi emrinde olmamakla birlikte Çiçişev'in onu geri çevirmeyeceğini sanıyordu Zotov. Guzkov ha bire;

— Samorukov gelmez, diye diretiyordu.

Samorukov da kıdemli başçavuştu Çiçişev gibi, ama teğmenlere tepeden bakardı. Levazım deposunun ense kulak yerinde, semiz bir kilercisi ya da sandık bekçisinden başka biri olmadığı halde yakasındaki dört üçgene güvenirdi. Görevinin başına on beş dakika geç geldiği halde kasıla kasıla erzak sandığına yaklaşır, mühürlerini teker teker kontrol eder, kilitleri açar, kapakları kaldırıp desteklerini koyardı. Şişik suratına bakarken bütün bunları lütfen yaptığını sanırdınız. Grup halinde ya da tek tek gelen erler, sakatlar katarlarına yetişmek için ne kadar acele ederlerse etsinler, birbirlerine ana avrat söverek sille tokat pencereye yaklaşmaya çalışsınlar, seninkisi hiç istifini bozmazdı. Etli kollarını yavaş yavaş dirseklerine kadar sıvadıktan sonra Çiçişev'in yırtık pırtık yiyecek belgelerine bastığı mührü kılı kırk yararak inceler, sonra da askerciklerin trene yetişip yetişmeyeceğine zerrece aldırmadan erzakları ağır ağır tartardı (eksik tartıp tartmadığını da Allah bilir). Tatil günleri kimse gelip rahatsız etmesin diye evini köyün ta öbür ucunda, ineği, bostanı olan birinden kiralamıştı.

Samorukov aklına gelince Zotov'un içi bulandı birden. Faşistlerden olduğu kadar bu tiplerden de nefret ederdi, faşistlerden daha az sakıncalı olamazlardı çünkü. Stalin'-

(1) Subaylar. (Çeviren)

in neden Samorukov gibilerini halkın gözü önünde, hemen erzak sandıklarının başında kurşuna dizdirmediğine akıl erdiremiyordu.

Zotov da aynı şeyi düşünüyordu, gelmezdi Samorukov denen hergele. Bütün öfkesine karşın ondan köpek gibi korkan Zotov şu yolda kalan çocuklar birkaç günden beri aç olsalar rahatını kaçırmayacaktı gene de herifin. Ama ne demekti on bir gün!

— Bak, Guskov, er mer göndermeden kendin git. Fakat sakın dört kişi aç filan deme, komutan adına benim ivedi çağırdığımı söyle. Hemen gelsin yanıma. Ben onunla konuşurum.

Guskov'dan ses yoktu.

— Ne susuyorsun be? İşittin mi emrimi? «Başüstüne!» de ve git!

— Peki, yüzbaşıya danıştınız mı?

— Sana ne bundan! Cevap verecek benim, ben! Yüzbaşı gitti, yok buralarda, anladın mı?

Guskov düşündüklerini açıkça söyledi :

— Yüzbaşı böyle bir emir verir mi? İki somunla üç kutu sardalya için mühür açılıp kapanmaz.

Doğrusu da buydu.

— Acelesi neymiş heriflerin? Beklesinler sabahın onuna kadar. Topu topu bir gece.. Göbeğinin üstüne yatıp sırtını güzelce örttünmüydü geçiverir.

— Ama katarları hemen gidiyor. Çok vakit kaybetmişler zavallılar. Şu süratli katardan bari ayrılmasalardı. Herhalde yüklerini bekleyen, bunlara ihtiyacı olan birileri var.

— Katar hemen gideceğine göre Samorukov istese de yetişemez. Elde fener şu çamur deryasında gidiş dönüş en azından bir buçuk - iki saat alır.

Guskov gene doğru düşünüyordu.

Kulaklıkları aşağı sarkık miğferin altındaki yüzü rüz-

gârdan esmerleşmiş olan Dıgin çenesini hiç oynatmadan gözlerini telefona dikmişti. Acaba öbür tarafta neler söylüyorlardı?

Umudunu yitirmişçesine başını salladı.

— Bugünkü de kaçtı...

Guskov işitmesin diye ahizenin manivelasını bırakarak içini çekti Zotov.

— İşte, durumu kendin de görüyorsun kardeşim! Ne yapalım, bugün de çıkmayacak! Bu katarla Gryazi'ye kadar giderseniz iyi edersiniz. Sabaha kalmaz oradasınız.

Teğmenin zayıf tarafını sezmişti Dıgin, diretmek istiyordu.

— Gitmem. İsterseniz hapsedin, gidemem böyle.

Kapının camını tıkırdattılar. Koyu boz benekli, tepesi geniş, yünlü bir kep giyen iri yarı bir yurttaş kapının önünde duruyordu. Eğilerek selâm verişinden içeri girmek için izin istediği anlaşılıyordu, ama işitilmiyordu söyledikleri.

Zotov :

— Girin içeri! diye bağırdı.

Sonra ahizenin manivelâsını bastırarak :

— Peki, Guskov, koy yerine telefonu. Ben bir düşüneyim, dedi.

Kapının arkasındaki adam hemen anlamamış olacak ki, kapıyı birazcık aralayarak tekrar sordu :

— İçeri girebilir miyim?

Zotov adamın soylu bir tavırla alçalttığı, fakat gene de gür çıkan sesini işitince şaşırdı. Adam sesiyle öğünmek istemiyor gibiydi. Sırtında, askeri üniformaya benzeyen, uzun etekli, kısa kollu, rengi kızıla çalan, kalın bir ceket; ayaklarında ise üstüne tozluk sardığı asker fotinleri vardı. Bir elinde küçük, kirlenmiş bir torba tutuyordu. Öteki eliyle hatırı sayılır büyüklükteki kepini kaldırıp içerdeki iki kişiye birden selam verdi.

— İyi akşamlar!

— İyi akşamlar.

Kılığının garipliği bir yana, sanki düzgün giyinmiş gibi kendine duyduğu güvenle ve nazik bir sesle sordu :

— Lütfen söyler misiniz, kim buranın komutanı?

— Nöbetçi amiri benim.

— Öyleyse size başvurmam gerekiyor.

Toz toprak içindeki, hatta biraz da kömür tozuna bulanmış benekli kepini koyacak yer aradı bir süre, bulamayınca öteki kolunun altına sıkıştırdı, tasalı bir yüzle yünlü ceketinin düğmelerini çözmeye başladı. Ceketin yakası yoktu, daha doğrusu sökülüp çıkarılmıştı. Çıplak boynu kalın bir yün atkıyla sarılıydı. Bütün düğmeler çözülünce güneşte rengi kaçmış, kirden kararmış yazlık üniforması göründü ceketin altından. Adam gömlek cebinin düğmesini çözmeye çalışıyordu.

— Sizinki biraz sonra, dedi Zotov yüzünü ondan çevirerek.

Sonra suratı bir karış, yerinde kıpırdamadan duran Dıgin'e döndü.

— Durum işte böyle... Ben elimden geleni yapacağım. Seni hemen katardan ayırıyorum. Yarın onda erzakınızı alırsınız.

Gözleri dolu dolu olmuştu Dıgin'in.

— Teşekkür ederim, dedi.

— Bırak şimdi teşekkürü. Benim yaptığım emirlere aykırı. Ne güzel gidiyordun şu katarla. Yarın seni hangisine bağlayacaklarını bile bilmiyorum.

Dıgin canlanmıştı, çenesi açıldı.

— İki haftadır yollarda sürünüyoruz zaten. Ha bir gün erken olmuş, ha bir gün geç. Yükümün ne olduğunu biliyorum.

Zotov parmağını kaldırarak salladı.

— Ha - yı - ır! Buna karar verecek olan biz değiliz.

Sonra yan gözle yabancıya baktı, Dıgin'e iyice sokularak zor işitilir bir sesle;

— Yükünü biliyorsan ne işe yarayacağını da bilmen gerek, diye devam etti. Bu kadar kürekle kaç kişinin siper kazacağını biliyor musun? Tam iki tümen! Anladın mı? Toprağa gizlenmek kurtulmak için şarttır. Öyleyse yirmi bin kürek yirmi bin askerin hayatı demektir. Tamam mı?

Zotov yan gözle yeni gelene bir daha baktı. Beriki konuşanlara engel olduğunu anlayarak duvara doğru yaklaştı, yüzünü öbür tarafa döndü ve serbest olan eliyle kulaklarını sırayla kapatmaya başladı. Hayır adam kulaklarını kapatmıyor, ısınmaya çalışıyordu.

Zotov kahkaha ile güldü.

— Ne o? Üşüdünüz mü yoksa?

Adam gülümseyerek döndü.

— Hava öyle soğuk ki! Rüzgâr da çok sert esiyor. Hele yağmuru hiç sormayın!

Doğru. Rüzgâr evin köşesinde ıslık çalarken sağdaki pencerenin macunsuz camını şıngırdatıyordu. Su borusundan tekrar şarıltılar gelmeye başlamıştı.

Sakalı çoktandır traş görmemiş bu tuhaf adamın gülümsemesi insanın içini ısıtıyordu. Üstelik saçı da sıfıra vurulmamıştı. İri kafasında yarı yarıya kır düşmüş, seyrek, yumuşak, kısa saçları vardı.

Bu görünüşüyle ne askere benziyordu, ne de sivile. Aradığı kâğıt hazırdı elde.

— İşte, alın, dedi.

Zotov kâğıdı aldı, ama okumadı.

— Bir dakika durun siz. Oturun bir yere. Bakın şurada sandalye var.

Gözü tekrar adamın üzerindeki soytarı elbisesine takılarak masasına geri döndü, şifre cetvelini, çizelgeleri topladı, bunların hepsini kasaya kilitledikten sonra Dı-

gin'le birlikte askeri hareket memurunun odasına doğru yürüdü.

Valya telefonda biriyle konuşuyordu. Frosya Teyze sobanın yanına çömelmişti, üstünü kurutuyordu. Zotov kıza yaklaşarak telefon tutan elini yakaladı.

— Valya'cığım!..

Kız heyecanla geriye döndü, yüzünde işveli bir anlatım belirdi. Acaba teğmen kendisine duyduğu yakınlıktan dolayı mı gelip elini tutmuştu? Ama telefondaki konuşmasına devam etti :

— Petroviç, bin iki numara dümdüz geçecek. Bizden alacağı vagon yok. Onu Valasov hattına çevir, anladın mı?

— Valya'cığım! Ne olur, Frosya Teyzeye söyle de çavuşla birlikte gitsinler. Dört vagonu var, ya bunları kaydetsin ya da doğrudan ayırma işçisine göstersin. Hareket memuru bunları geçiş yolundan aldırıp yarına kadar bir köşede bekletsin.

Frosya Teyze çömeldiği yerden teğmene sert sert baktı, dudakları öfkeyle kabardı.

— Peki, Vasil Vasilyiç, şimdi gönderirim.

Konuşması çoktan bittiği halde Zotov elini elinden çekmediği için Valya ahizeyi bırakmadı yerine.

— Ha, bir de bu vagonları ilk fırsatta göndermeye çalış.

— Peki, Vasil Vasilyiç.

Valya neşeyle gülümsüyordu. Zotov, Dıgin'e döndü.

— Senin işin tamam, çavuşum.

Frosya Teyze demirci körüğü gibi derinden bir iç çekti, boğazını temizleyerek yerinden doğruldu.

Dıgin bir elini şakağına dayamış, konuşmadan öylece duruyordu. Miğferinin sarken etekleri kulaklarını yana doğru itmişti. Bu duruşuyla ona asker demeye bin tanık isterdi.

Teğmen, Dıgin'i süzerek sordu :

— Yeni mi göreve başladın? Anlaşılan sivilken işçiydin.

Dıgin şükran dolu gözlerle teğmenin gözlerinin içine baktı.

— Evet.

— Bak, yakandaki üçgenin biri çıkmış. Unutma, tak onu.

— Yok... kırıldı...

— Miğferini de düğmele ya da arkaya it.

Yağmurluğunu giyip hazırlanmış olan Frosya Teyze, Dıgin'den önce davranarak cevabını yapıştırdı :

— Nasıl itsin? Görüyor musun ipi kopuk! Hadi yavrum, gidelim.

— Peki, peki. Hadi, iyi yolculuklar! Yarın benim yerime başka bir teğmen gelecek. Seni hemen göndermesi için ısrar edersin.

Zotov odasına döndü, kapıyı kapadı. Dört ay önce kendisi de böyle kemerini bile bağlayamıyordu. Elini kaldırıp nasıl selam vereceğini bilmiyor, üstelik bunu çok tuhaf bir hareket olarak görüyordu.

Zotov masasına geçerken onu bekleyen adama;

— Oturun, oturun, dedi.

Kâğıdını açıp baktı.

— Peki, siz ne istiyorsunuz?

— Ben... katarımı kaçırdım.

Bunu söylerken suçlu suçlu gülümsedi yabancı adam.

Zotov kâğıdı okudu. Ryajsk komutanının verdiği yol belgesiydi bu. Gözleri hep yabancıda, birtakım sorular sormaya başladı Zotov.

— Soyadınız?

— Tveritinov.

— Adınız, baba adınız?

— İgor Dementyeviç.

— Yaşınız elliden fazla sanırım.

— Hayır, kırk dokuz.

— Katarınızın numarası kaçtı?

— Bilmiyorum.

— Neden? Size söylemediler mi?

— Hayır.

— Peki şuradaki numara ne ya? Bunu siz yazmadınız mı?

(Kâğıdın üzerindeki 245413 rakamı, Zotov'un geçen gece Arçeda'ya gönderdiği katarın numarasıydı).

— Hayır, ben yazmadım. Ryarsk'taki komutana nerelerden ne zaman geçtiğimi söylemiştim. Anlaşılan numarayı tahmin edip yazmış.

— Treni nerede kaçırdınız?

— Skopina'da.

— Peki, nasıl oldu?

Adamın etli dudaklarında üzüntüyle karışık bir gülümseme belirdi teğmenin bu sorusu üzerine.

— Ne yalan söyleyeyim, bendeki giyecekleri değiştirmeye gitmiştim. Yiyecek bir şeyler almak istiyordum... O sırada katar gitmiş. Şimdi ne düdük çalıyorlar, ne çan, ne de radyo... Sessizce çekip gidiyorlar.

— Ne zaman oldu bu?

— Önceki gün.

— Peki, katarınıza yetişebilecek misiniz?

— Pek sanmam. Çünkü gidecek tren bulmak çok zor. Vagonların arasında yağmur ıslatıyor, vagon aralarında da fazla hava cereyanı var. Nöbetçiler görse koymazlar, o da ayrı. Konvoy vagonlarına ise ya yetkileri, ya da yerleri olmadığı için almıyorlar. Bir keresinde öyle güzel bir yolcu trenine rastladım ki, bayılırdınız. Ama her basamağında iki kondüktör. Binmek şöyle dursun, elini bile sürdürmüyorlar insana. Yük trenlerine binebilmek de sanıldığı kadar kolay değil. Lokomotifsiz beklerken han-

gi yöne gideceğini bilemezsiniz, kalktıkları zaman da yetişemezsiniz. Üzerlerinde nereden nereye gideceği yazılı değildir. Kimseden soramazsınız, casus sanırlar. Hele beni şu kılığımla görürlerse... Bizde soru sormak başlı başına bir tehlike zaten.

— Tabii, savaş zamanı.

— Savaştan önce de öyleydi.

— Yok canım, ben fark etmedim.

— Öyleydi... Otuz yediden sonra.

— Neden otuz yediden sonra? Ne olmuştu ki o zaman? İspanya iç savaşı mı yoksa?

Tveritinov bir daha gülümsedi suçlu suçlu.

— Hayır, değil...

Boz renkli yumuşak atkısı ceketinin açık duran önünden inerek kemerinden aşağıya kadar sarkıyordu.

— Niçin üniforma giymediniz? Kaputunuz nerede?

Tveritinov gülümsedi.

— Kaput alamadım. Bana vermediler...

— Peki, sırtınızdaki şu ceket nerden geldi?

— Birisi verdi. İyi insan çok dünyada.

Zotov bir süre düşündü.

— Hımm. Siz ne derseniz deyin, gene de çabuk gelmişsiniz. Dün sabah Ryajsk istasyon komutanının yanındaymışsınız, bu akşam buradasınız? Nasıl yaptınız bu işi?

Tveritinov iri gözlerinin yumuşak, güven dolu bakışıyla Zotov'un gözlerinin içine baktı. Adamın konuşma tarzı, karşısındakinin kendi sözlerine itimat edeceğini anlayınca duruvermesi, ellerini sallamadan, yalnız parmaklarının hafif hareketiyle konuşmasına yardım etmesi, hepsi hepsi son derece hoşuna gitmişti Zotov'un.

— Şansım çok yardım etti. Bindiğim yarım vagondan bir istasyonda inmiştim... İki gündür demiryolu terimlerini epey anlamaya başladım. «Yarım vagon»dan

anladığım, vagona benzer bir tarafı, hiç değilse bir çatısı olmasıydı. İşte ben böyle bir vagona binmiştim. Meğer demir dipli bir çukur değil miymiş! Ne oturabilirsiniz, ne de bir yere dayanabilirsiniz!.. Eskiden kömür taşımışlar içinde, yolda bütün kömür tozları havaya kalktı. Anamdan emdiğim süt burnumdan geldi, anlayacağınız. Bunun üstüne bir de yağmur yağınca varın sonunu siz düşünün.

Zotov kahkahayla gülmeye başladı. Gülerken dudaklarının ucunda kıvrılan çizgiler burnunun hizasına kadar varıyordu.

— Şans bunun neresinde, anlamadım! Bakın, elbiseniz ne hale gelmiş!

— İşte bu yarım vagondan sonra açıldı şansım. Vagondan inmiş, güzelce silkindikten sonra elimi yüzümü yıkıyordum. O sırada bir de baktım, güneye doğru gidecek bir katara lokomotif bağlıyorlar. Hemen koşmaya başladım. Konvoy vagonu bulunmadığı gibi, bütün yük vagonları da mühürlüydü. O sırada bir de ne göreyim! Vagonun birinden bir adam çıkarak işini gördükten sonra kapısı açık duran vagona tekrar gitmiyor mu! Hemen daldım arkasından. İnanmazsınız, içerisi ağzına kadar pamuklu battaniye doluydu.

— Vagon mühürlü değildi demek.

— Yok efendim! Anlaşılan önceden battaniyeleri beşer-onar balyalayarak istiflemişler, sonradan bu balyaların çoğu açılmış. İçine gömülüp rahatça yatılabilir. Birkaç kişi de uyuyordu zaten.

— Vay, vay, vay!...

— Ben de üç-dört battaniyeye sarındım; öyle tatlı, öyle derin uyumuşum ki, yirmi dört saat sonra gözümü zor açtım. Gidiyor muyduk, duruyor muyduk, hiç farkında bile değildim. Tam üç gündür alamadığım erzakı-

mı da, savaşı da, her şeyi, her şeyi unuttum uyku sırasında. Düşümde yakınlarımı gördüm...

Tıraşlı buruşuk yüzü aydınlandı adamın bunları söylerken.

Zotov sandalyesinden ileri fırladı.

— Dur bir dakika!... Aynı katar... ne zaman gelmiştiniz bakayım?

— Çok değil. Şimdi indim, oradan buraya geliyorum.

Zotov kapıya koştu, hızla açarak dışarı fırladı.

— Valya! Valya! Valaşov'a gidecek tren bin kaçtı hele?

— Bin iki.

— Halen burada mı?

— Gitti.

— Emin misin?

— Evet.

— Tüh, Allah kahretsin! Biz de burada oturmuşuz, kâğıt karıştırmaktan başka bir işe yaramıyoruz. Yediğimiz ekmek haram vallahi. Çabuk Miçurinsk-Uralsk'a telefon et!

Zotov tekrar kendi odasına koştu. Tveritinov'a o telaşla sordu:

— Vagonun numarasını anımsıyor musunuz?

Tveritinov gülümsedi.

— Hayır.

— Vagon iki dingilli mi, yoksa dört dingilli miydi?

— Ben bundan anlamam.

— Nasıl anlamazsınız? Yani büyük mü, küçük mü? Kaç tonluk vagondu?

— Devrim savaşında: «Kırk kişilik, sekiz atlık» denen cinstendi.

— On altı tonluktu, demek. Konvoy vagonu yok mu demiştiniz!

— Evet, yoktu.

Valya odasından bağırdı:

— Vasil Vasilyiç! Askeri hareket memuru telefonda. Nöbetçi amirini isteyeyim mi?

— Nöbetçi amiri şart değil. Belki katardaki askeri yük de değildir.

— Öyleyse, izin verirseniz ben kendim konuşayım.

— Hadi, siz konuşun, Valya'cığım! Kimbilir, belki battaniyeler işgal bölgesinden getiriliyor. Aman dikkat etsinler, bakalım battaniyeler neyin nesiymiş... Sonra balyaları bağlamayı, vagonları mühürlemeyi de unutmasınlar. Siz durumu iyice anlatın işte...

— Peki, Vasil Vasilyiç.

— Valeçka, size güveniyorum, değerli bir memursunuz.

Valya teğmene gülümsedi, saçları önüne döküldü.

— Alo! Miçurinsk-Uralsk!...

Zotov kapıyı örttü. Heyecandan yerinde duramıyor, ellerini oğuşturarak odada bir ileri, bir geri dolaşıyordu.

— İş bitmiyor ki! Yardımcı da vermiyorlar... Battaniyeleri hiç bakmaz çalarlar. Belki bir kısmı çoktan gitmiştir bile.

Bir süre sonra yerine oturdu. Gözlüğünü çıkararak bezle silmeye başladı. Yüzü birden ciddi, telaşlı anlamını yitirerek, yeşil şapkasının koruduğu çocuksu bir görünüşe büründü.

Tveritinov sabırla bekliyordu. Pek ne neşeli olmayan bir bakışla karartma perdelerini, Kaganoviç'in demiryolu mareşalı üniformasıyla çektirdiği renkli resmini, sobayı, kovayı, faraşı gözden geçiriyordu. Kömür tozuna bulanmış yünlü ceketi bu sıcak odada ona ağır gelmeye başlamıştı. Ceketini boynundan geriye doğru itti, atkısını çıkardı.

Teğmen gözlüklerini takarak Tveritonov'un yol bel-

gesini eline aldı. Aslında tam bir belge de sayılmazdı bu. Adamın anlattıklarına göre tutulduğu için, doğru olduğu kadar yalan bilgiler de yazılmış olabilirdi. Emirlere göre kuşatmadan kurtulan erlere karşı son derece dikkatli olmak gerekiyordu. Hele bir de yalnız başınaysalar... Tveritinov konvoyundan Skopina'da geri kaldığını neyle kanıtlayacaktı? Belki de Povelets'te geri kalmıştı... Bu sırada bir görev için Moskova'ya ya da başka bir yere gitmiş olabilirdi. Ama çabuk yol alışı onun lehine bir durum yaratıyordu.

Peki, sözünü ettiği katardan indiği ne derece gerçeğe uygundu?

— Demek, yolda hiç üşümediniz!

— Üşümedim ya. Hep böyle gitmeyi çok isterdim.

— Neden indiniz öyleyse?

— Sizi görmek için. Ryajsk'ta böyle emir verdiler.

Tveritinov'un iri kafasında her şey büyüklüğüyle göze çarpıyordu. Geniş bir alnı, gür uzun kaşları, iri bir burnu vardı. Çenesinde ve yüzünde yarı yarıya kırla karışık düzgün bir sakal büyümüştü.

— Burasının Kreçetovka olduğunu nasıl anladınız?

— Yanımda bir Gürcü uyuyordu, o söyledi.

— Asker mi? Adı nedir?

— Bilmiyorum. Battaniyelerin arasından yalnız kafası görünüyordu.

Tveritinov neşesiz cevaplar vermeye başlamıştı. Her cevapta bir şeyler yitiriyordu sanki.

Zotov yol belgesini bir kenara koydu.

— Demek öyle. Daha başka belgeleriniz var mı?

Tveritinov kederle gülümsedi.

— Yok. Bende belge nereden olabilir ki!...

— Belgeye benzer bir şeyiniz de mi yok?

— Yok... Son kuşatmada üstümüzde nemiz var, nemiz yok hepsini imha ettikti.

— Ama Sovyet bölgesine tekrar girdiğinizde elinize bir şeyler vermişlerdir herhalde. Öyle değil mi?

— Böyle bir şey vermediler. Listemizi çıkardıktan sonra bizi kırkar kırkar kümelere ayırıp gönderdiler.

Doğru, bu da olabilirdi. Kümesinden ayrılmadığı sürece böyle birine kimlik belgesinin ne gereği vardı?

Fakat ne olursa olsun, dikkate değer bir yüzü olan bu adama karşı elinde olmadan duyduğu yakınlığı maddi bir kanıtla temize çıkarmalıydı Zotov.

— Cebinizin köşesinde kalmış bir şey, ne bileyim, bir kâğıt parçası da mı yok?

— Fotoğraf olur mu? Ailece çektirilmiş bir iki resmim var.

— Gösterin, hadi.

İstemekten çok rica ediyor gibiydi Zotov.

Tveritinov kaşlarını kaldırdı, hafifçe gülümsedi. Şaşırdığı ya da anlatmak istediğini anlatamadığı için gülümsüyordu belki.

Tveritinov yol belgesini çıkardığı aynı cepten (düğmesi olmadığı için ötekine bir şey koymuyordu) turuncu bir kâğıt destesi çıkardı, bunu dizinde açtı ve dokuza on ikilik iki kart çıkardı. Her ikisine de önce kendisi baktıktan sonra, oturduğu sandalye ile masa arası fazla uzak olmadığı halde, yerinden doğrularak bunları teğmene verdi. Zotov eğilip aldı resimleri. Teğmen bunlara bakarken Tveritinov dizinin üzerinde kıvrık duran kâğıt destesini bir eliyle bastırarak oturduğu yerden resimleri görmeye çalışıyordu.

Resimlerden biri güneşli bir günde, küçük bir bahçede çekilmişti. Yaprakların küçüklüğü, ağaçların derinliğine görülebilmesi fotoğrafın baharın ilk günlerinde çekildiğini gösteriyordu. Çizgili bol elbisesi belinden büzülmüş on dört yaşlarında bir kız çocuğu vardı resimde. Açık yakasından dışarı fırlamış gibi duran boynu zayıf,

uzundu. Resimdeki bu ince, uzun, hareketsiz yüzün sanki titrediğini sanırdınız. Resim bütünüyle körpeliği, anlatılamamışlığı anlatıyordu. İnsan baktıkça içi bir tuhaf oluyor, hüzünleniyordu.

Küçük kız pek hoşuna gitmişti Zotov'un. Dudakları titreyerek, fısıltı gibi çıkan bir sesle adını sordu. Tveritinov'un gözleri kapalıydı.

— Liyaliya, dedi daha yavaş bir sesle.

Sonra gözlerini açarak kendi kendini düzeltti:

— İrina. (1)

— Ne zaman çekildi resim?

— Bu yıl.

— Nerede?

— Moskova yakınlarında.

«Liyalıya'cığım çekiyorum!» dedikten sonra fotoğraf makinasının düğmesine basılalı tam altı ay geçmişti demek! Dile kolay, altı ay... O günden beri on binlerce ağaç gövdesi devrilmiş, yerden milyonlarca kara toprak fıskiyesi fışkırmıştı. İnsanlar, kimi Litvanya'dan yaya, kimi İrkutsk'tan trenle gelerek bu netameli curcunaya katılmışlardı. Şimdi, soğuk rüzgârın önünde oradan oraya savrulan sulusepkenin, inler gibi ses çıkaran katarların, gündüz bıkıp usanmadan koşuşan, geceleyin de soğuk döşemelere serilip uyuyan insanların bulunduğu bu istasyonda kim inanırdı ki yeryüzünde böyle bir bahçecik, böyle küçük bir kız ve böyle cici bir giysi olsun!

İkinci fotoğrafta bir kadınla bir oğlan çocuğu sedire oturmuşlar, baştan başa resimlerle dolu kocaman bir kitaba bakıyorlardı. Anne de kızı gibi zayıf, inceydi, fakat uzun boylu olduğu gözden kaçmıyordu. Bu, gözleri cin gibi parlayan, yedi yaşlarındaki, dolgun yüzlü oğlan

---

(1) Liyaliya, İrina adının küçük kızlar için kullanılan biçimidir. (Çeviren)

annesine bir şeyler anlatıyor olmalıydı. Çünkü kitaba değil de annesine bakıyordu. Gözleri babasınınki gibi iri iriydi.

Ailede herkesin seçme olduğu belliydi. Zotov böyle ailelerin arasında bulunmamıştı hiç; fakat gerek Tretyakov resim galerisinde gördüklerinden, gerek seyrettiği tiyatro oyunlarından, gerekse okuduğu kitaplardan bu gibi ailelerin var olduğu anlayışı zihninde yer etmişti o farkına varmadan. Bu iki fotoğraftan huzur dolu bir hava yayılıyordu.

Zotov resimleri geriye verirken:

— Sıcak içerisi, ceketinizi çıkarın, dedi.

Tveritinov yün ceketini çıkardı, fakat onu nereye koyacağını bilemiyordu.

— Şuraya, kanapenin üzerine bırakın.

Zotov bunu söylerken kendisi koymak istiyormuş gibi kımıldandı.

Tveritinov'un yazlık üniformasının yırtıkları, yamaları, birbirinden değişik düğmeleri, gevşek sarıldığı için uçları boşalan tozlukları, hepsi hepsi çıktı ortaya. Kırarmış saçların örttüğü bu iri kafanın yanında bu elbisenin onunla alay edercesine biçimsiz bir görünüşü vardı.

Tveritinov durup dururken hoşuna gitmemişti Zo-
[illegible]anışları ölçülü adama karşı duyduğu sevgiyi gizleye[illegible]

— Ne iş yaparsınız: [illegible]lu saygıyla.

Fotoğrafları turuncu kâğıt destesinin arasına sokarken Tveritinov:

— Aktör, dedi.

Sonra söylediği kelime tuhaf bir şeymiş gibi güldü

— Ya-a-a! Nasıl oldu da önceden anlamadım! Tıpatıp aktöre benziyorsunuz.

(Şimdi o kadar benzemiyordu artık.)

— Onur (1) aktörüsünüz herhalde.

— Değilim.

— Nerede oynadınız?

— Moskova'da, dram tiyatrosunda.

— Bir geziye çıkmıştık, Moskova'yı bir kere görebildim. Ama İvanavo'ya çok gittim. İvanavo'daki yeni tiyatro binasını gördünüz mü hiç?

— Hayır, görmedim.

— Dışardan şöyle böyle bir görünüşü var. Gri betonarme bir kutu gibidir. Ama içerisi çok güzel. Tiyatroya gitmeyi çok severim. Yalnız eğlence değildir tiyatro, orada çok şeyler öğrenirsiniz, öyle değil mi?

(Yanan trenin tamamlanmamış tutanakları iki günde zor biterdi. Fakat bu iş bir süre daha beklesindi. Büyük bir aktörle tanıştıktan sonra onunla bir saatçiğine konuşmak kendine daha çok çekiyordu insanı!)

— Hangi rollere çıktınız?

— Çok.. Bunca yıldan sonra hangisini söyleyeyim?

Tveritinov bunu söylerken yüzüne gamlı bir gülümseme yayıldı.

— Ama gene de söyleyin. Ne gibi roller örneğin?

— Yarbay Versinin... doktor Rank...

Zotov bu rolleri hiç işitmemişti.

— Hımm... Gorki'nin piyeslerinde oynadınız mı hiç?

— Oynamaz olur muyum!

— En çok Gorki'nin piyeslerini severim ben. Zaten onun bütün eserleri hoşuma gider. Bizim en zeki, en insansever, en büyük yazarımızdır. Siz de öyle düşünmüyor musunuz?

Tveritinov'un bir cevap bulabilmesi için uğraştığı

---

(1) Sovyetler Birliği'nde sanatçılara verilen en büyük paye. (Çeviren)

kaşlarının oynamasından belliydi. Ama bulamadığı için susuyordu.

— Sizin soyadınızı işittim gibime geliyor. Onur aktörü değil misiniz gerçekten?

Zotov konuşmanın verdiği zevkten hafifçe kızarmıştı.

Tveritinov ellerini iki yana açtı.

— Onur aktörü olsaydım şimdi belki de burada bulunmazdım.

— Niçin? Ha, evet, o zaman sizi askere çağırmazlardı.

— Bizi onlar çağırmadılar. Biz kendimiz gittik. Gönüllü yazıldık.

— Öyleyse onur aktörleri de gönüllü yazılmışlardır herhalde.

— Herkes, herkes; yönetmenler en başta olmak üzere. Ama yazılanların listesini bir çizgiyle böldüler; çizginin üstüne düşenler kaldı, altına düşenler gitti.

— Askeri eğitim de gördünüz mü?

— Birkaç gün. Sopalarla süngüleşme... Tahta küreklerle el bombası atma eğitimi...

Tveritinov'un gözleri döşemede bir noktaya çakılıp kalmıştı. Hiç kıpırdamadan hep oraya bakıyordu.

— Sonra da silahlandırdılar tabii.

— Evet, tam savaş alanına hareket edeceğimiz sırada tüfeklerimizi ellerimize tutuşturdular. Tıpkı doksan bir yılındaki gibi. Viyazma'ya kadar yaya gittik. Viyazma yakınlarında kuşatıldık.

— Çok ölen oldu mu?

— Sanırım daha çok tutsak düşen vardı. Biz küçük bir grup, eskiden beri savaşan askerlerle birlikte kuşatmayı yardık. Şimdi cephe çizgisinin nerelerden geçtiğini bile bilmiyorum. Haritanız var mı?

— Harita yok, çünkü durum raporları açık değil.

Ama ben size söyleyebilirim. Küçük bir toprak parçasıyla Sivastopol bizde, Taganrog bizde, Donbas bizde, Ama Oriyol ve Kursk onlarda...

— Vah, vah, vah! Ya Moskova tarafı?

— Moskova tarafını bilemeyeceğim. Epey yaklaştıklarını söyleyebilirim. Leningrad'la bağlantı çoktan kesik...

Duyduğu acıdan Zotov'un gözleri kapanırken alnına kırışıklar yayıldı.

— Cepheye hiç gidemeyeceğim galiba, dedi üzüntüyle.

— Gidersiniz daha.

— Giderim belki, o da savaş bir yılda bitmeyeceği için.

— Öğrenci miydiniz savaş çıkmadan önce?

— Evet. Aslını ararsanız savaşın ilk günlerinde tezlerimizi daha yeni hazırlıyorduk. Aralıkta da bitirip verecektik. Derken, herkesten planlarını, çalışmalarını istediler. Verdik biz de.

Zotov konuştukça coşuyor, açılıyordu. Anlatacaklarını bitiremeyeceğinden korkuyor gibiydi.

— Enstitüdeki beş yılımız hep böyle geçti zaten. Okula yeni girmiştik ki, Franko başkaldırdı. Sonra Avusturya'yı verdiler Almanlar'a. Arkasından Çekoslovakya'yı... O sırada dünya savaşı çıktı. Arada bir de Finlilerle savaş... Hitler Fransa'ya, Yunanistan'a, Yugoslavya'ya saldırdı... Dokuma makineleri bu kafayla insanın aklına girer mi hiç! Neyse, tezleri verdikten sonra çocukları Motorize ve Mekanize Akademisi'ne kursa gönderdiler. Fazlaca miyop olduğum için beni almak istemediler. Ben de seferberlik dairesinin altını üstüne getirdim, gide gele yol ettim orasını. Daha otuz yedi yılından tecrübem vardır... En sonunda Levazım Akademisi'ne giriş belgesini tutuşturdular elime. Neyse, aldım belgemi. Akademiye gitmeden önce Milli Savunma Bakanlığı'na uğradım. Be-

ni yaşlı bir albaya götürdüler. Adamın acelesi varmış ki, çantasını kapamış, gitmek üzereydi. Dedim, böyle böyle, mühendisim, levazımcı olmak istemiyorum. «Diplomanızı gösterin!» dedi albay. Ama elimde diploma yok... O zaman, «Peki, sana bir soru soracağım, bilirsen mühendissin. Söyle, krank nedir?» dedi. Albay sözünü bitirir bitirmez: «Dönen bir eksene oturtulmuş, bir mafsalla eksene bağlı...» diye başlamıştım ki, albay Levazım kelimesini silerek Ulaştırma yazıverdi. Sonra çantasını kaptığı gibi çıktı. Sevincimden kabıma sığmıyordum. Hemen Ulaştırma Akademisi'ne gittim. Komutanlar için açılan kurstan başkası yokmuşmuş meğer orada da! Krank bile yardım etmedi, anlayacağınız.

Vasya gevezelik etmenin, anılarına dalmanın zamanı olmadığını biliyordu, fakat böyle insanı dikkatle dinleyen aydın bir kimseyle bir iki lâf edecek, içini dökecek fırsat da her zaman çıkmazdı karşısına.

Birden kendine gelerek;

— Sigara içiyor musunuz? dedi. Çekmeceden yeni açılmış bir paket hafif tütün çıkarıp Tveritinov'a uzatırken göz ucuyla aktörün yol belgesine baktı, bütün adını gördü.

— Buyurun, İgor Dementyeviç, için. Tütün de var, kâğıt da. Bana veriyorlar ama kendim içmiyorum.

Tütün paketini görünce yüzü kıvançtan birden aydınlanan aktör yerinden doğruldu, paketi eğilip aldı, ama hemen sigarayı sarmadı. Önce ciğerlerine tütünün kokusunu çekti, bu sırada iniltiye benzer bir ses çıkardı. Sonra tütünün adını okudu, başını salladı. Ermenistan tütünüydü demek...

Kalın bir sigara sararak diliyle ıslatıp yapıştırdı. Tam bu sırada Vasya bir kibrit çaktı, ona doğru uzattı.

— Şu sizin pamuklu battaniyeler içinde sigara içen yok muydu?

İgor Dementyeviç'in keyfi yerine gelmişti, kendini geriye atarak:

— Farkında değilim, kimsede tütün kalmamıştır herhalde, dedi.

Sigarayı içerken zevkten gözlerini kısıyordu. Birden aklına gelmiş gibi:

— Bir ara otuz yedi yılından söz ettiniz. Pek anlamadım.

Vasya heyecanlı konuşmasına yeniden başladı.

— O yıllarda dünyanın durumunu siz de biliyorsunuz. İspanya'da savaş devam ediyor. Faşistler bir üniversite şehrine girmişler. Uluslararası savaş birlikleri toplanmış. Kuadelahara, Harama, Teruello!... Siz olsanız yerinizde durabilir misiniz? «Bize İspanyolca öğretin» diye dayattık, ama olmaz, ille Almanca öğretecekler. Bir yerden İspanyolca okuma kitabı, bir de sözlük buldum; başladım çalışmaya. Projeler, sınavlar vız geliyordu bana! Bizdeki devrimci ruh ölür mü hiç, bütün varlığımızla savaşa biz de katılmıştık işte. Ama gazetelerde öyle bir haber yok! Nasıl etsem de oraya bir düşebilsem diye çırpınıyordum. Düpedüz Odessa'ya gidip oradan bir gemiye binmek çocukluktan başka bir şey değildi. Üstelik sınır görevlilerinin eline düşmek de var. Seferberlik dairesinin bir şubesinden çıkıp öbürüne girdim, «Ne olur, beni İspanya'ya gönderin» diye önüme gelene dil döktüm. Güldüler, «Aklını oynattın galiba, orada bizden kimse yok, gidip de ne yapacaksın?» diye benimle alay ettiler. Bakın, sigarayı seviyorsunuz, paketin hepsini alın yanınıza. Nasıl olsa başkasına ikram etmek için bulunduruyorum. Daha evde de var. Hayır, olmaz, torbanıza koyun şunu. Ha şöyle, ağzını da kapatın. Tütün şimdi kolay ele geçmez. Bulunsun yanınızda. Bir gün bir de baktım, «Kızıl Yıldız»da (o sırada bütün gazeteleri okurdum) bir Fransız gazetecisinin yazısını basmışlar. «Alman-

ya ve S.S.C.B., İspanya'yı deneme poligonu yaptılar» diye yazıyor. Meraklıyımdır, hemen gidip kütüphaneden o nüshayı aldım, bu yazı için yayın müdürlüğünden bir yalanlama çıkacak mı diye birkaç gün bekledim. Hayır, çıkmadı öyle bir şey. Bunun üzerine doğrudan seferberlik daire başkanına çıktım. «İşte» dedim, «yalanlama yok. Öyleyse bizim İspanya'da savaştığımız da bir gerçek. Beni oraya er olarak göndermenizi rica ediyorum!» Daire başkanı yumruğunu masaya vurdu. «Seni buraya kim yolladı bakayım? Aklınca beni, kışkırtacaksın! Gerekirse çağırırız seni. Haydi, geriye çark, marş!»

Vasya bunları anımsadıkça ta içten gülüyordu. Yüzüne aynı kırışıklıklar yayılmıştı gülerken. Aktörün yanında kendini çok serbest hissediyor, İspanyol denizcilerinin limanı ziyaretini, İspalyolca söylediği karşılık söylevini anlatmak için can atıyordu. Ondan sonra kuşatmadan kurtulan askerlerin durumunu soracak, böyle aklı başında, olgun bir adamla savaşın gidişini konuşacaktı.

Ama Polşebyakina kapıyı araladı o sırada.

— Vasil Vasilyiç, hareket memuru «yedi yüz doksan dört numaralı katara bağlanacak vagonunuz var mı?» diye soruyor. Yoksa geçiş yoluna alacağız katarı.

Zotov çizelgeye baktı.

— Hangi katar? Povorino'ya gidecek olan mı?

— Evet.

— Burada mı şimdi?

— Hayır, on dakika sonra gelecek.

— Fazla yükümüz var sayılmaz. Nelerdi şunlar, söyler misin?

— Eşya yüklü vagonlar, birkaç da yolcu vagonu.

— Tamam, çok iyi! Çok iyi! İgor Dementyeviç işte binip gideceğiniz bir tren size! Çok iyi bir katardır bu, hiç inmeden gidersiniz. Hayır, Valya benim kalan yüküm yok,

katarı geçiş yoluna alabilirsiniz. Onlara söyle de şöyle yakına, birinci ya da ikinci yola alsınlar.

— Peki, Vasil Vasilyiç.

— Battaniye meselesini iyice anlattın mı?

— Tamam, istediğiniz gibi, Vasil Vasilyiç.

Valya tekrar gitti.

— Çok yazık, size yiyecek bir şey ikram edemedim. Çekmecede hiç peksimet kalmamış.

Zotov böyle söyleyerek gene de ekmek kalıp kalmadığından emin olmak için çekmecenin gözünü açtı. Kuru erzak olduğu gibi duruyordu, fakat nöbet tutacağı için yanına aldığı peksimetleri daha sabahtan yemişti.

— Grubunuzdan ayrıldığınızdan beri bir şey yemediniz mi?

Tveritinov elini yelpaze gibi açarak her düğmesi birbirinden değişik pis gömleğinin göğsüne koydu.

— Allah aşkına benim için tedirgin olmayın, Vasil Vasilyiç. Size sonsuz minnettarım. Şurada güzelce ısınıp kendime geldim. İyi bir insan olduğunuz muhakkak. Bu zamanda herkes yapmaz sizin bana yaptığınızı. Bundan sonra nereye gideceğimi, ne yapacağımı bana söyler misiniz lütfen!

Bunları söylerken Tveritinov'un ne bakışında, ne de sesinde gerçekten de kederin izi yoktu.

Zotov ona nereye gideceğini, ne yapacağını açıklamak için can atıyordu.

— Önce Gryazi istasyonuna kadar gidin. Ne yazık ki harita yok. Gryazi'nin nerede olduğunu gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz?

— Pek değil... Adını işittim gibi.

— Evet, tanınmış bir istasyondur. Gryazi'ye gündüz varırsınız, hemen bu kâğıdı alın. İşte ben de buraya uğradığınız için bir not koyuyorum. Bu kâğıtla komutana

gidersiniz, levazım deposuna verilmek üzere bir emir yazar. Siz de bununla iki günlük yiyeceğinizi alırsınız.

— Çok teşekkür ederim.

— Ama geceleyin varırsanız sakın trenden inmeyin. Battaniyelere sarılıp uyuduğunuz katarı gözünüzün önüne getirin. İşte öyle rahat bir katar bu. Treniniz Gryazi'den Povorino'ya gider. Sanmam ki Povorino'da levazım deposu bulunsun, onun için orada da inmeyin. Tren sizi doğruca Arçeda'ya götürür. Arçeda'ya bu tren 245413 numarayla varacak.

Zotov böyle söyleyerek Tveritinov'a yol belgesini verdi. Tveritinov kâğıdı kapağı düğmeli cebine koyar koymaz sordu :

— Arçeda mı dediniz? Bu adı hiç işitmedim. Nereye düşüyor?

— Stalingrad'a yakın sayılırsınız.

Stalingrad sözünü kendi kendine tekrarlarken Tveritinov başını salladı, alnı kırıştı. Bu kelimeyi hatırlamak için kendini zorladığı belli oluyordu.

— Stalingrad neresi oluyor? Eski adını söyler misiniz, lütfen?

Zotov'un içinden birden bir şeyler koptu, zihni allak bullak oldu. Olamaz, olamazdı böyle bir şey! Kulaklarına inanamıyordu. Sovyetler Birliği'nin bir yurttaşı Stalingrad adını işitmemiş olsun!..

Gene de kendini tutmasını bildi. Toparlandı. Gözlüklerini düzeltti, oldukça sakin bir sesle :

— Tsaritsın. Tsaritsın'dı eski adı.

(Demek kuşatmadan kurtulmuş bir asker değildi bu adam! Gizlice gönderilmişti! Casustu! Tavırlarından da anlaşılacağı gibi beyaz göçmenlerden (1) biriydi.)

---

(1) Kızıl Ordu'ya karşı savaşan karşı devrimci. (Çeviren)

— Ah, doğru, doğru... Tsaritsın... Tsaritsın savunması.

(Yoksa kılık değiştirmiş bir subay olmasın? Durup dururken harita istememişti... Nasıl olmuş da dökküntü elbisesine kanmıştı!)

Rus dilinden çıkarılalı uzun yıllar geçmiş olan «subay» (1) kelimesi ona o kadar düşman geliyordu ki, söylemek şöyle dursun, kelimeyi aklından geçirmek bile Zotov'a süngü gibi batıyordu.

(Ah, ben ne salakmışım, ben ne salakmışım! Aman bozuntuya verme! Gözünü dört aç! Şimdi ne yapmam gerek?)

Zotov sahra telefonunun kolunu çevirerek uzun bir manyato yaptı.

Ahizeyi kulağına dayamıştı, yüzbaşının öbür uçtan cevap vermesini bekliyordu.

Ama cevap veren yoktu.

— Vasil Vasilyiç, tütününüzün hepsini almakla iyi etmedim.

— Olsun. Alın...

(Tüh, muhallebi çocuğu! Gevşedin düşmanının karşısında. Ona nasıl ikramda bulunacağını şaşırdın!)

— Madem öyle, bir sigara daha tüttüreyim izin verirseniz. Yoksa gideyim mi istiyorsunuz?

(Gitmek mi! Parlak bir fikir! Açık verdiğini anladı, şimdi de sıvışmak istiyor.)

— Hayır, burada için. Sigara dumanını severim.

(Ben şimdi ne uydurayım? Bunu nasıl başaracağım?)

Üç manyato daha yaptı. Karşı telefonu açtılar.

— Buyurun, nöbetçi er.

— Ben Teğmen Zotov.

---

(1) «Subay» yerine, şimdi «asker» kullanılıyor, böylece askerler arasında sınıf farkı kaldırılıyordu. (Çeviren)

— Buyurun, teğmenim.

— Guskov yok mu? Nerede?

— Dışarı çıktı... teğmenim.

— Ne demek dışarı çıktı? Nereye gittiğini bilmiyor musun? Beş dakika sonra odasına gelmesi için elinden geleni yap oğlum.

(Gene kadına gitti, namussuz!)

— Başüstüne, komutanım!

(Şimdi başka ne yapacağım?)

Zotov bir yaprak kâğıt aldı, sırtını Tveritinov'a dönerek iri harflerle şunları yazdı: «Valya. Odama gelin ve 794 numaralı katarın bir saat geç geleceğini söyleyin»

Kâğıdı katladı, daha kapıdayken elini uzatarak bağırdı:

— Bayan Podşebyakina! Alın şunu. Göndereceğiniz katar için.

— Hangi katar, Vasil Vasilyiç?

— Numarası burada yazılı.

Podşebyakina şaşırdı, kalkıp kâğıdı Zotov'un elinden aldı. Beriki hemen odasına döndü. Tveritinov giyinmeye başlamıştı. Yüzünde babacan bir anlatımla sordu:

— Treni kaçırmayız, değil mi?

— Yok, bize haber verirler.

Zotov Tveritinov'a bakmadan odada dolaşmaya başladı. Kemerinin altından çıkan gömleğini içeriye doğru itti, arkasına kayan tabancasını düzeltti. Aklına yapacak başka bir şey gelmiyordu, konuşacak bir şey de yoktu.

Yalan söylemeyi hiç beceremezdi.

Tveritinov konuşsaydı ya hiç olmazsa! Ama o da ağzını açmıyordu.

Pencerenin ötesinde rüzgârın ordan oraya savurduğu su, borudan şarıltıyla akıyordu.

Teğmen masanın bir köşesinde durdu, oraya yaslanarak tırnaklarını seyretmeye koyuldu.

(Değişikliği sezdirmemek için Tveritinov'a eskisi gibi bakması gerekiyordu, fakat yapamıyordu bunu işte.)

— Bayrama birkaç gün kaldı demek.

Zotov yanındaki adamın vereceği karşılığı merakla bekledi.

(«Hangi bayram?» diye sorsa son kuşkusu da kalkardı ortadan.)

Beriki;

— Öyle... dedi sakin bir sesle.

Teğmen bir an adama baktı, Tveritinov başını sallarken sigarasını tüttürüyordu.

— Ne dersiniz, Kızıl Meydan'da tören yaparlar mı?

(Tören mi olurmuş bu zamanda! Zotov hiç sanmıyordu. Laf olsun diye sormuştu bunu.)

Kapı çalındı.

— Girebilir miyim, Vasil Vasilyiç?

Valya başını kapıdan içeriye uzattı. Tveritinov onu görünce hemen yerdeki torbasına sarıldı.

— Yedi yüz doksan dört'ü yolda durdurmuşlar. Bir saat geç gelecek.

— Bakın siz şu işe! Yazık oldu! Peki, Bayan Podşebyakina, diye karşılık verdi Zotov.

(Sesinin yalancı tonu o kadar belliydi ki, kendisi bile şaşırdı.)

Valya gözden kayboldu.

Pencerenin hemen arkasından, birinci yoldan, durmak için yavaşlayan bir trenin takırdısı, lokomotifin gittikçe azalan sesi geliyordu. Odanın içinde, ta dipten gelen bir sarsıntı hissettiler.

Zotov aklından geçenleri mırıldanıyordu.

— Şimdi ne yapacağım? Tamam, levazım deposuna gidecektim.

Tveritinov, torba elinde, gülümseyerek ayağa kalktı.

— Ben de çıkayım öyleyse. Bekleyecek bir yer bulurum nerede olsa.

Zotov çividen kaputunu aldı.

— Bu soğuk havada nerede bekleyeceksiniz? İstasyonun küçücük salonuna hiç girmeyin. Döşemelerde bile yatıyorlar. Haydi, siz de benimle birlikte depoya gelin.

Söylediklerinin pek inandırıcı olmadığını düşündüğü için ve kızardığını hissederek :

— Belki... orada size... yiyecek bir şey de bulurum, dedi.

Tveritinov pek sevinmeyecek sanıyordu, ama adamın sevinçten yüzü aydınlandı.

— Sizin bu yaptığınız iyiliği kimse yapmaz! Sizden bunu isteyemem, Vasil Vasilyiç :

Zotov masanın gözünü yokladı, kasanın kapısını kapattı, ışığı söndürdü.

- Hadi gidelim.

Kapıyı kaparken de Valya'ya seslendi :

— Telgraftan isterlerse hemen döneceğimi bildirin.

Tveritinov önden yürüyordu. Ceketinin tuhaflığı, bacaklarına sardığı, fakat gevşeyip düşmeye yüz tutan tozlukları en başta göze çarpan şeylerdi bu alaca karanlıkta.

Küçücük mavi bir lambanın iyice aydınlatamadığı soğuk koridordan geçip perona çıktılar.

Ufuk çizgisi belli olmayan karanlık gökyüzünden, yağmurla kar arası, daha iyice beyazlaşmamış, ağır soğuk kırpıntılar dökülüyordu yere eğik düşerek.

Tren birinci peronda durmuştu. Gökyüzünden daha koyu olduğu için vagon araları ve sırtları güçlükle seçiliyordu. Lokomotifin bulunduğu sol tarafta rayların arasına dökülen kızgın ateş parçalarından ve kazan ocağından yayılan ışık, lokomotifin çevresini aydınlattı koyu bir parıltıyla. Lokomotifin üzerinde duran yuvarlak, yeşil tek bir ışık gökyüzüne asılmış gibiydi. Sağda trenin kuyruk

tarafında ateş püsküren bir fıskıye vagonların üstüne kıvılcım saçıyordu.

Daha çok kadınların bulunduğu bir insan kalabalığı birbirini ite kaka bu hayat kıvılcımlarına doğru koşuyordu. Ahlayıp oflamalarından sırtlarında görünmeyen kocaman yükler var sanırdınız. Ellerinden tutup sürükledikleri çocukların kimi sesini çıkarmıyor, kimi ağlıyordu. Sandığa benzer iri bir şey götüren iki kişi ıkına sıkına yanlarından geçerlerken Zotov'a çarptılar. Bir başkası daha bir sandığı peronda gıcırtıyla sürükleyip götürüyordu. (Tek başına yolculuk yapmanın bile bir dert olduğu şu sırada herkes bir de bebeğini, ninesini, kaldırılamayacak ağırlıktaki çuvalını, sedir büyüklüğünde sepetini, büfe büyüklüğünde sandığını yanında götürmeye çalışıyordu.)

Lokomotiften dökülen küller, konvoy vagonundan çıkan kıvılcımlar, hat boyunca ta uzakta yarı gizlenmiş ışığıyla parlayan bir fener ve semaforlar olmasa, burasını, birçok kataın bir araya geldiği bir istasyon değil, içerisinden yol iz geçmeyen ulu bir orman ya da her yılki ağır değişimiyle kışın gelmesine hazırlanan karanlık bir dağbaşı sanırdınız. Ama hayır, kulağa birtakım sesler geliyordu : Bağlanan vagonların şakırtıları, makasçının düdüğü, iki lokomotifin poflaması, trenin yanında biriken insanların ayak sesleri, bağırıp çağırmaları... Bir istasyondu burası.

Zotov perondan geçite doğru yürüyerek;

— Bu tarafa! dedi.

Mavi kâğıt yapıştırdığı el feneriyle Tveritinov'un basacağı yerleri aydınlattı birkaç kere.

Tveritinov uçmasına ramak kalan şapkasını daha başındayken yakalayarak :

— Of, amma da esiyor! dedi.

Teğmen susuyordu. Tveritinov konuşmaya gene kendisi devam etti :

— Kar deseniz kar değil. İnsanın yakasının içine nasıl da giriyor!

Fakat yakası yoktu ki.

Bir süre sonra:

— Burası çok çamurludur, dedi teğmen.

Hemen arkasından da bir karış basılacak kuru yer bulunmayan vıcık vıcık çamura daldılar.

Kulakları sağır eden bir bağırmayla Tveritinov irkildi birden.

— Dur! Gelen kim?

Hemen yanlarındaki bir nöbetçiydi bağıran.

— Teğmen Zotov.

Topuk boyu çamurlardan bazan ayaklarını zor kurtararak deponun yanından dolaştılar ve öbür tarafta bulunan merdivenlerden yukarıya çıkmaya başladılar. Merdivenlerden yürürken temizlemek için ayaklarını sertçe basamaklara vuruyorlar, omuzlarından sulu karı silkeliyorlardı. İçeriye girince teğmen el fenerini bir kere daha yaktı, böylece boş bir masayla iki yanında sıralar bulunan bir odaya girdiklerini anladı Tveritinov. Erlerin hem yemek yedikleri, hem de çalıştıkları bir yerdi burası. Uzun zamandır elektrik çekecek kablo bulamadıkları için, duvarları tahta kaplı bu badanasız oda, masada duran bir gemici fenerinin fersiz ışığıyla aydınlanıyordu. Köşeler karanlıkta kalmıştı.

Nöbet odasının kapısı açıldı ve arkası elektrik ışığından aydınlık, önü ise karanlıktan görünmeyen bir er belirdi kapıda.

Zotov;

— Guskov nerede? diye sordu sertçe.

Biraz önce bağıran aynı ses işitildi dışardan:

— Dur! Gelen kim?

Merdivenlerde ayak patırtıları işitildi, biraz sonra da Guskov ile arkasından bir er içeriye girdiler.

Guskov eliyle selâma benzeyen bir hareket yaptı.

— Buyurun, teğmenim! Beni çağırmışsınız.

Her zaman biraz küstahça davranan Guskov'un yüzünde, teğmen, odanın loşluğunda bile belli olan, canı sıkkın bir adamın yüz hatlarını seçti. Amiri olmadığı halde teğmen neden ikide birde onu rahatsız ediyordu?

Zotov öfkeli bir sesle bağırdı :

— Çavuş Guskov! Bölgenizde kaç nöbetçi var?

Teğmen şimdiye kadar hiç bağırmadığı için korkmaktan çok şaşıran Guskov sakin bir sesle cevap verdi :

— İki. Ama biliyorsunuz...

— Ben bir şey bilmiyorum! Nöbet çizelgesinde kaç kişi varsa siz de o kadar koyacaksınız, çavuşum!

Guskov dudakları tekrar küstahça titreyerek emrini verdi :

— Er Bobnev! Silahınızı alın, nöbet yerinize gidin.

Guskov'u çağırmaya giden er döşemeyi gümbür gümbür döverek komutanların yanından geçti, arkadaki odaya girdi.

— Çavuşum, siz de benimle birlikte nöbetçi âmirliğine gelin.

Guskov ortada bir şeyler döndüğünü sezmeye başladı.

Er Bobnev elinde süngü takılı bir tüfekle tekrar kapıda göründü, içerde bulunanların yanından ölçülü adımlarla geçti, yemek odasının girişinde nöbetçi pozuyla dikildi.

(Zotov'a eski ürkekliği geldi birden. Söylemek istediği kelimeler ağzından çıkmıyordu.)

Başını kaldırıp güçlükle Tveritinov'un yüzüne bakarak :

— Siz... dedi yumuşak bir sesle.

Sonra bir an durakladı.

— Benim başka bir işim çıktı. Siz burada oturun biraz. Fazla beklemezsiniz.

Tveritinov'un kepli kocaman başı, bunun duvardan tavana kadar uzanan titrek gölgesi pek tuhaf görünüyordu. Çenesinin altında çaprazlanan atkısı sanki boğacakmış gibi boynuna dolanmıştı.

— Vasil Vasilyiç, beni burada mı bırakıyorsunuz? Ama treni kaçırırım sonra! İzin verirseniz trene gideyim.

— Hayır... Siz burada kalacaksınız.

Zotov bunu söyler söylemez kapıya yürüdü. Durumu yeni kavrayan Tveritinov teğmenin arkasından haykırdı :

— Beni geciktiriyorsunuz. Ama neden teğmenim? Bırakın konvoyuma yetişeyim.

Teşekkür ettiği zamanki gibi elini yelpaze biçiminde açıp göğsüne koyarak bir iki adım yürüdü teğmenin arkasından. Ama nöbetçi görevini anladığı için süngülü tüfeğini ileri doğru eğerek onu engelledi.

Zotov elinde olmadan geriye döndü ve Kral Lir'in, tabutlukta, fersiz bir fenerin yarı aydınlattığı umutsuz yüzünü gördü.

— Ne yapıyorsunuz! Durun! Düzeltilmesi zor bir yanlışlık sizin bu yaptığınız!

Tveritinov'un sesi çanın çınlaması gibi uğultulu çıkıyordu.

Zotov eşiği geçmeden önce ayağıyla yoklayarak :

— Merak etmeyin, merak etmeyin! dedi. Ufak bir meseleyi aydınlığa kavuşturmamız gerek.

Teğmenin arkasından Guskov da çıktı.

Askeri hareket memurunun odasının önünden geçerlerken teğmen;

— Bu katarı bekletin biraz, dedi.

Kendi odasına girip masaya oturdu ve yazmaya başladı :

«Hareket Merkezi İstihbarat Şubesi'ne,

İş bu belge kendisini İgor Dementyeviç Tveritinov olarak tanıtan ve 245413 numaralı katarını Skopina'da kaçırdığını ileri süren bir er hakkında düzenlenmiştir. Kuşatmadan kurtulduğunu söyleyen bu erle yaptığım konuşmada...»

— Çavuş! Yanına bir er al ve depoda bekleyen adamı Hareket Merkezine götür.

Aradan birkaç gün geçti. Bayramı da kutladılar.

Ama yabancı adamın tatlı gülümseyişi ve çizgili giysisiyle resmini çektiği kızı bir türlü gözünün önünden gitmiyordu Zotov'un.

Herhalde her şey gerektiği gibi yapılmıştı.

Ama öyle miydi acaba?

Bu adamın kılık değiştirmiş bir kundakçı mı yoksa gerçekten suçsuz biri mi olduğunu öğrenmeyi ne kadar isterdi!

Bir gün Hareket Merkezini telefonla aradı.

— Bir kasımda size Tveritinov diye birini göndermiştim. Nasıl, durumu belli oldu mu?

Telefondaki ses sertti.

— Daha belli değil... Dinleyin, Zotov, düzenlediğiniz tutanağın yüzde seksen yanan mallarla ilgili bölümü pek anlaşılmıyor. Önemli bir mesele bu, korkarım birisi başınıza çorap örecek.

Zotov kış boyunca aynı istasyonda komutan yardımcısı olarak görevini sürdürdü. Telefonu açıp o adamın durumunu sormak isteği ile kıvranıyordu, ama her seferinde hareketinin kuşkuyla karşılanacağını düşünerek bu isteğinden vaz geçiyordu.

Bir gün Hareket Merkezinden bir mesele için savcı göndermişlerdi. Zotov iş arasında birden aklına gelmiş gibi sordu :

— Tveritinov adında birini tanıyor musunuz, efendim? Sonbaharda size göndermiştim de...

Savcı büyük bir adam tavrıyla kaşlarını çattı.

— Niçin soruyorsunuz?

— Hiç... Merak ettim de... bir sonuca bağlandı mı diye...

— Merak etmeyin, bizde kimsenin işi yarım kalmaz. Sizin adamınızın dosyası da bir sonuca bağlanacak elbet.

Fakat Zotov bu adamı yaşadığı sürece unutamadı.

MATRİYONA'NIN EVİ

Aşağıda anlatacağım olaydan en azından bir buçuk iki yıl sonra bile trenler Moskova nın yüz seksen dört kilometre ilerisinde birden yavaşlar, sanki yollarını yoklaya yoklaya yürümeye başlarlardı. Yolcular hemen pencerelere, sahanlıklara üşüşürlerdi. Yolu mu onarıyorlardı, yoksa tren raydan mı çıkmıştı?

Hayır. Geçidi aşar aşmaz tren yeniden hızlanır, yolcular da yerlerine otururlardı.

Neden böyle yavaşladıklarını yalnız makinistler bilirlerdi.

Bir de ben...

1953 yılı yaz aylarıydı. Cayır cayır yakan tozlu çölden (1) geriye dönerken Rusya olsun da neresi olursa olsun diye düşünüyordum. Oysa yurdumun hiçbir köşesinde ne beni çağıran, ne de bekleyen kimsem vardı, çünkü gidişimden sonra dönüşüm yalnızca on yıllığına gecikmişti. Tek istediğim, geniş yapraklı ağaç ormanlarının uğuldadığı serin orta kuşak iklimine kavuşmak, eğer kaldıysa, hâlâ bir yerlerde yaşıyorsa, el değmemiş eski Rus ülkesinin kucağına atılmak ve orada yerleşmekti.

(1) Yazarın sürgün yıllarını geçirdiği Orta Asya'da Karaganda. (Çeviren)

Son bir yıl içinde Uralların Batı tarafında bana ancak teskere taşıma işi vermişlerdi. Şöyle doğru dürüst bir yapının elektrik işlerini bile çok görüyorlardı. Oysa ben öğretmenlik yapmak istiyordum. Durumdan anlayanların bana durmadan söyledikleri, boşu boşuna geriye döndüğümdü, onlara göre bilet için ödediğim paraya yazıktı.

Fakat işte işler yoluna girmeye başladı. Halk Eğitimi... Bölge Müdürlüğü merdivenlerini çıkarak kadro şubesini sordum. Bana gösterdikleri yere varınca epey şaşırdım doğrusu. Çünkü burası artık siyah deri kaplı kapıdan girilen bir oda değil, eczanelerde olduğu gibi, camekânla ayrılmış bir bölmeydi. Pencereye korka korka yaklaştım, selâm vererek :

«Tren yolundan uzakça bir köyde matematik öğretmenine ihtiyacınız var mı? Hem orada yerleşmek de istiyorum,» dedim.

Belgelerimi inceden inceye gözden geçirdiler, bir odadan çıkıp ötekine girdiler, sağa sola telefon ettiler. Onlar için de az rastlanan biriydim ben, çünkü herkes şehir isterdi, hem de en büyüğünden. Ve birden bana istediğim yeri verdiler : Visokoye Polye (1). Adı bile insanı neşelendirmeye yeterdi.

Adı yanıltmamıştı beni. Küçük küçük tepelerin uzanıp gittiği bir düzlükte, gene böyle bir tepenin üzerine kurulmuş, ormanlarla çevrili, bir bendi, bir de gölcüğü olan ufacık bir köydü burası. Yaşadığım kadar yaşadıktan sonra burada ölsem gam yemezdim.

Bir gün koruluğa giderek bir kütüğün üstüne oturdum ve yemek içmek gereksinmesini duymasam da hep burada otursam, bir de el ayak çekildiği, radyoların bile sustuğu geceler dalların çatımın tepesinden hışırdamasını dinlesem diye düşündüm.

---

(1) Yüksek tarla. (Çeviren)

Heyhat! Köyde ekmek bile pişirilmiyordu. Kimseden yiyecek bir şey alamazdınız. Herkes ilçe merkezinden çuval çuval yiyeceğini taşıyordu.

Tekrar kadro şubesine koştum, pencerenin önünde dil dökmeye başladım. Önce beni dinlemek bile istemediler. Sonra gene odadan odaya koşturdular, bir yerlere telefon ettiler, kapıları açıp kapadılar ve emir kâğıdının başına «Torfoprodukt» (1) kelimesini yazdılar.

Ne biçim bir kelimeydi Torfoprodukt? Turgenev Rusça'da böyle bileşimlerin yapılabileceğini nerden bilecekti!

Torfoprodukt'un kararmış, köhne, geçici, ahşap istasyon binasında şu levhayı okudum ilk varışta : «Trene gar tarafından bininiz!» Levhayı, üzerine çiviyle kazınan eklemeden sonra : «Trene gar tarafından ve biletsiz bininiz!» diye okumak da mümkündü. Gişenin önüne, «Bilet yok» diye yazmışlardı silinmemesi için derince kazarak. Bu eklemelerin asıl anlamını daha sonra kavradım. Torfoprodukt'a gelmek kolaydı, gitmek ise bir dert.

Devrim öncesi ve devrim süresince bu istasyon çevresinde de balta girmemiş, yol iz vermeyen ormanlar varmış. Sonra turba işçileri, kooperatif çiftliğinde çalışanlar hepsini kesmişler. Kooperatif başkanı Şaşkov bile birkaç hektar ormanın dibini kazımış, elde ettiği keresteleri uygun bir fiatla Odessa bölgesine göndermişti.

Köy, turba çıkarılan ovaya düzensiz bir şekilde yayılmıştı. Otuz yıllarının birbirine benzeyen barakaları yanında, ellilerin cephesi oyma işlemeli, verandaları camlı küçük evleri vardı. Bu küçük evlerin içinde tavana kadar yükselen tahta perdeler olmadığına göre, dört gerçek duvarı bulunan bir odayı kendim için kiralamak nasip olmayacaktı.

---

(1) Turba üretimi. (Çeviren)

Köyün üstünde bir fabrika bacası tütüyordu. Evlerin arasına, şuraya buraya dar bir demir yolu hattı döşemişlerdi. Bacasından koyu dumanlar çıkaran küçücük lokomotifler kulakları sağır edercesine düdük çalarak vagonlar dolusu koyu sarı turba yığınlarını, turba kalıplarını, briketlerini oradan oraya taşıyorlardı. Yanılmadan bir tahminde bulunabilirdim: Geceleri kulüp kapısının üstünde kocaman bir radyo bas bas bağıracak, sokaklarda birbirinin karnını deşmek için fırsat gözleyen sarhoşlar kol gezecekti!

Rusya'nın sessiz bir köşesi için kurduğum düşler işte beni nereye getirmişti!.. Oysa bırakıp geldiğim köyde beni barındıracak, cephesi ıssız ovaya bakan kerpiçten bir kulübem vardı. Geceleri serin bir yel eser, tepemde yalnız yıldızların süslediği gök kubbe yükselirdi...

İstasyondaki tahta sırada uyku girmemişti gözüme. Şafakla birlikte kalktım ve köyü dolaşmaya başladım. Gözüme küçük bir pazar yeri ilişti o sırada. Sabahın bu erken vakti pazarın tek kadın satıcısı süt satıyordu. Bir şişe aldım, hemen oracıkta içtim.

Konuşması beni şaşırtmıştı kadının; konuşmuyor, sanki aşk şarkısı söylüyordu. Beni Asya'dan buralara sürükleyen, özlemini çektiğim konuşmanın ta kendisiydi bu.

— İç, iç; canının istediği kadar iç. Buralıya benzemiyorsun sen, nerelisin?

Gülümsedim.

— Siz nerelisiniz?

Burada herkesin turba çıkarmadığını, demiryolunun arkasında bir tepe, bu tepenin arkasında da Talnovo köyünün bulunduğunu öğrendim ondan. Yüzyıllar öncesinden kalan, çevresi ormanlık bir köydü burası. Talnovo'nun ötesinde başka köyler art ardına sıralanıyordu. Demiryolundan gittikçe uzaklaşarak göllere kadar varan bu

köyler şunlardı : Çaslitsı, Ovintsı, Spudni, Şevertni, Şestimirovo.

Adları bile insana huzur veren köyler. İşte eski Rusya'nın kalıntıları!..

Az önce ahbap olduğum kadından pazar bitince beni Talnovo'ya götürmesini, oda kiralayabileceğim bir ev bulmada bana yardımcı olmasını rica ettim.

Elverişli bir kiracı sayılırdım. Çünkü aylık kiradan başka okulun vereceği bir kamyon dolusu turba getirecektim. Kadının yüzünden o cana yakınlık silindi birden, ciddileşti. Kendi evinde boş oda bulunmadığı için bayağı hayıflandı. Bir de yaşlı annelerine bakıyorlardı çünkü. Bunun üzerine beni akrabalarına, oradan da tanıdıklarına götürdü. Fakat hiçbir evde ayrı bir oda bulamadık; ya kendileri zor sığıyorlar ya da gürültülü bir ev oluyordu.

Geze geze bendin altında kaldığı için kurumaya yüz tutmuş bir dere kıyısına, küçük bir köprünün yanına vardık. Bütün köyü dolaşsam böyle güzel bir yer bulamazdım. Birkaç söğüt, yana doğru bel vermiş bir evceğiz, bendin üstünde yüzen ördekler, kıyıya çıkarak silkelenen kazlar...

— Bir de Matriyona'ya mı uğrasak, ne yapsak! dedi kararsızca. Yalnız onun evi biraz dağınıktır. Sık sık hastalandığı için ev işlerine boş verdi.

Matriyona'nın evi hemen yakındaydı. Kuzeye dönük, boyasız, tahta kaplı yüzünde bir sıra üstüne dört penceresi, iki yamaçlı çatısı, küçücük penceresi boyanmış ufak bir çatı odası vardı. Ancak, tahta kaplamalar çürümeye yüz tutmuştu; bir vakitler dayanıklı olsun diye yapılan temel direkler ve ana kapı, köhnelikten rengini atmış, çatlayıp yarılmıştı.

Bahçe kapısı sürgülüydü, kılavuzum kapıya vurma-

dan elini alttan soktu ve hayvanlara karşı pek sade bir buluş olan sürgüyü çekti. Küçük avlunun üstü örtülü değildi. Aynı noktadan başlıyordu evin bölmelerine giden bütün yollar. Giriş kapısından sonra ileri doğru yükselen merdivenler çatının altındaki yüksek tavanlı geniş sofaya çıkıyordu. Soldan yukarı çıkan merdivenler üst kattaki ocaksız başka bir odaya, bunun altındaki merdivenler de bodruma götürüyordu. Sağda ise asıl oturma odası, bunun üstünde çatı boşluğu, altında başka bir oda.

Çok eskiden büyük bir aile için sapasağlam yapıldığı belliydi, ama şimdi altmışına merdiven dayamış yalnız bir kadın yaşıyordu içinde.

Sağdaki odaya girdiğimde kadıncağız hemen kapının dibindeki Rus fırınının (1) üzerinde yatıyordu. Çalışan bir insan için hiçbir değeri olmayan, rengi belirsiz, koyu paçavralarla örtmüştü üstünü.

Bu geniş oda, özellikle de pencerelerin önü, taburelere, sıralara dizilmiş saksılar, tekneler dolusu çiçeklerle süslüydü. Bu konuşmayan canlı varlıklar ev sahibesinin yalnız geçen yaşamını dolduruyor olmalıydılar. Kuzeye dönük odaya giren aydınlık, pek sere serpe boy vermiş bu bitkiler yüzünden daha da azalmıştı. Yarı karanlıkta, üstelik fırın bacasının arkasında kalan kadının yuvarlak yüzü hastalıklı, soluk görünüyordu. Gözlerinin donukluğundan hastalığın canına tak ettiği belliydi.

Başı kapıya doğru dönük, yüzükoyun, yastıksız yattığı yerden benimle konuşmaya başladı. Onu dinlerken ayakta duruyordum. Evine kiracı almaya can atan bir görünüşü yoktu. Anlattığına göre hastalık hep nöbet nöbet geliyormuş. Şimdi birazcık başını kaldırabilmiş.

— Şöyle bir iki gün gelir gider. Kalkıp da size ye-

(1) Ekmek, yemek pişirmede kullanılan, duvarlar arasından geçen bacasıyla evi ısıtan ocak. (Çeviren)

mek hazırlayacak halimin kalmamasından korkarım. Yoksa ne olacak, eve acımam, gelin oturun.

Ondan sonra daha rahat edebileceğim birkaç evin adını vererek bu evleri görmem için gönderdi. Fakat kaderim belli olmuştu. Bakmak ihtiyacını bile duymayacağım bulanık bir aynası bulunan, duvarlarına süs olsun diye ucuz bir kitap reklamı, bir de ürün toplama afişi yapıştırılmış bu loş odaya yerleşmeye karar verdim.

Matriyona Vasilyevna, gidip köyü bir kere daha iyice dolaşmamı söyledikten sonra evine ikinci gelişimde de uzun zaman beni kiracı almaya razı olmadı.

— İş yapamam, yemek pişiremem, rahat etmezsiniz! diyordu durup durup.

Ama beni ayakta karşılamıştı gene de, tekrar geldiğim için gözleri sevinçle parlıyordu.

Kirayı, okulun vereceği turbayı konuşup anlaştık.

Sonra öğrendim ki, Matriyona Vasilyevna'nın yıllar yılı tek kuruşluk geliri yokmuş. Emekli aylığı bile bağlanmamışlardı. Akrabalarından yardım eden kimsesi çıkmamış. Kooperatif çiftliğinde para ödenerek değil, ellene ellene kir bağlayan deftere her iş günü için konan bir çizgi karşılığında çalışmış.

Matriyona Vasilyevna'nın evine yerleştim böylece. Sağdaki odayı bölmeye bile gerek görmedik. Onun yatağı hemen kapının dibindeki fırının yanında, benimkisi ise pencerenin önündeydi. Güzelim çiçeklerini sağa sola iterek pencerelerden birinin yanına da küçücük masamı yerleştirdi. Köyde elektrik vardı, daha yirmi yıllarında Şatura'dan çekmişlerdi. Gazeteler «İlyiç'in (1) lâmbaları» diye yazmış, köylüler gözlerini belerte belerte «Işık babamız!» demişlerdi.

Köyün az çok varlıklıları için Matriyona'nın evi öze-

(1) Lenin. (Çeviren)

nilecek bir yer değildi hiç de. Ama biz o sonbaharı ve kışı Matriyona ile birlikte oldukça rahat geçirdik. Yağan yağmurun tavandan akmaması, buz gibi esen rüzgârın odanın sıcaklığını hemen alıp götürmemesi yetiyordu bize. Sabahları ters yönden esen rüzgârın odamızı soğutmasına da pek aldırmıyorduk.

Evin içinde Matriyona ile benden başka bir kedi, pek çok sıçan, bir sürü de hamamböceği yaşıyordu.

Kedi yaşlı, üstelik topaldı. Matriyona acıdığı için eve getirmiş, o da alışıp kalmıştı. Kedi gerçi dört ayağıyla yürürdü ama birisi sakat olduğu için bunun üstüne basamaz, basbayağı topallardı. Ocağın üstünden döşemeye sıçraması kedilerin yumuşak atlayışına benzemezdi hiç. Üç ayağının üçüne birden «pat» diye bir sıçrayış. Uzun zaman alışamadım buna, her atlayışında irkildim. Zavallıcık, bir ayağını korumak için üçünün acımasına aldırdığı yoktu.

Sıçanların eve üşüşmüş olması topal kedinin onlarla baş edememesinden değildi kuşkusuz. Kedi istediği zaman şimşek gibi köşeye atılır, ağzına birini kaptığı gibi çıkardı oradan. Ama duvarlara yapıştırılmış oluklu yeşil kâğıtlardaydı bütün suç. Bir zamanlar birisi iyi gününde bunları bir kat değil, tam beş kat yapıştırmıştı üst üstüne. Kâğıtlar birbirine sımsıkı yapışmışlar, ama çoğu yerde duvardan ayrılarak odanın iç derisi gibi, bir şey olmuşlardı. Evin tahta duvarları ile kâğıt derisinin arası sıçanlara yol olmuştu. Bu küstah hayvanlar duvarlarda, hatta tavanın altında gümbür gümbür koştururlar, eli kolu bağlı kedicik bir köşede hırsından patlardı.

Kedi bazan hamamböceklerini de yerdi, ama sonra hasta olurdu. Hamamböceklerinin geçmekte saygılı davrandıkları iki sınır vardı : Biri fırının ağzı, öteki de mutfak ile temiz odanın arası. Nedense temiz odaya girmezlerdi. Geceleyin su içmek için mutfağa girmeyegöreyim; lâmbanın ışığında kıpır kıpır bir sürü koyu sarı böcek... Yer-

lerde, uzun kanepede, duvarlarda... Kimya laboratuarından boraks getirdim bir gün, hamurla karıştırıp zehirlemeye başladık. Bir hayli azalmıştı. Ama Matriyona kendimizi zehirlememizden korkttuğu için bundan vazgeçtik, hamamböcekleri de yeniden çoğaldılar. Matriyona yatıp uyuduğu, ben de masamda çalıştığım geceler arada bir kâğıt kaplamaların arkasından gelen sıçan patırtıları uzak bir okyanusun gürültüsü gibi duyulan kesintisiz, tekdüze hamamböceği hışırtısı arasında kaybolur giderdi. Buna da alıştım sonradan. Çünkü kötü niyetle yapmıyorlardı bunu, bir aldatmaca da değildi, hışırtı onların yaşantısıydı.

Duvardaki reklâm kâğıdıyla da kaynaştım zamanla. Belinski'nin, Parferov'un, daha bir nice yazarın kitabını almam için bana doğru uzatan, fakat hiç konuşmayan bu kaba saba güzele aldırmaz oldum. Kısacası Matriyona'nın evinde her şeyle uyuştum.

Sabahın dördünde, beşinde kalkardı Matriyona. Köy tüketim mağazasından aldığı çalar saati tam yirmi yedi yaşındaydı. İleri gitmesine sesini çıkarmazdı, yeter ki geri kalmasın, onu sabahleyin geç uyandırmasın. Mutfak bölmesinin arasındaki lâmbayı yakar, gürültü çıkarmamaya çalışarak fırını usulca tutuşturur, keçiyi sağmaya gider (bütün varlığı bu kirli beyaz, eğik boynuzlu keçisiydi), su getirir, üç dökme demir çömlekte yemek pişirirdi. Yer altı kilerinden çıkardığı en küçük patatesleri bir çömlekte keçi için, iriceleri öteki çömlekte kendisi için, yumurta büyüklüğündeki patatesleri de üçüncü çömlekte benim için kaynatırdı. Savaş öncesinden beri gübre yüzü görmeyen, üstelik her yıl üst üste patates ekilen kumluk bahçenin bundan daha iri patates yetiştirmesi beklenemezdi herhalde.

Matriyona'nın sabah erken kalkıp iş gördüğünü hemen hemen hiç işitmezdim. Kışın ortalık geç ağardığı için

uzun zaman uyanmaz, uyanınca da battaniyemin ve gocuğun altından yalnız başımı çıkararak gerinir dururdum. Ayrıca üzerime örttüğüm kazak ile ayak ucuna koyduğum içi saman dolu çuval kuzey ayazının zayıf pencerelerden içeri doluştuğu uzun geceler beni sımsıcak tutardı. Bölmenin arkasından Matriyona'nın temkinli çalışmasını işitir işitmez ilk söylediğim söz :

— Günaydın Matriyona Vasilyevna! olurdu.

Ninelerin masal anlatırken mırıldanmaları gibi yumuşak, sıcak bir sesle onun da bana :

— Günaydın, dediğini işitirdim bölmenin arkasından.

Biraz sonra da;

— Kahvaltınız hazır, derdi.

Ama kahvaltının ne olduğunu hiç söylemezdi. Söylemesine de gerek yoktu zaten. Ya soyulmamış patates, ya da arpa lapasıydı bütün kahvaltı. (Torfoprodukt'ta o yıl başka tahıl yetişmediği için yemeklerde hep arpa kullanılırdı, hem de domuzlara vermek için çuval çuval alınan arpa kırıntısı.) Birazcık tuzu fazla kaçan, biraz da yanan lapa diş etlerime, damağıma yapışır; sonra da midemde bir yanma başlardı.

Ama Matriyona'nın bunda bir suçu yoktu; bölgede tereyağ olsun, margarin olsun yeterince bulunmazdı. Fakat karışık yağ istediğiniz kadar... Sonra, Rus fırını yemek pişirmeye uygun değildi. Bir kere yemek pişiren kadın çömleği göremezdi; ikincisi, çömleği çevreleyen ateş her yanda aynı sıcaklıkta olmazdı. Taş devrinden beri atalarımızın bu fırını bırakmamalarının birinci nedeni, soğuk kış günleri sabah erkenden yakılınca hayvanların yiyeceğini içeceğini, insanların da yemeğini, suyunu gün boyu sıcak tutmasıydı. Bundan başka üzerinde sıcacık yatılabilirdi de.

Pişirilip önüme konulanları saygıyla yer, kaşığıma

hoşuma gitmeyen bir şey çıkarsa bunu da hiç sızlanmadan tabağımın kenarına koyardım. Yemeğimden saç, turba parçası, hamamböceği bacağı çıkıyor diye Matriyona'nın başına kakacak değildim ya! Ta baştan kendisi beni uyarmamış mıydı, «İş yapamam, yemek pişiremem, rahat etmezsiniz» diye?

— Teşekkür! derdim bütün içtenliğimle.

Işıl ışıl yanan gök mavisi gözleriyle yüzüme bakarak;

— Teşekküre değmez. Sağlığınıza yeyin, derdi.

Sonra da bütün saflığı ile;

— Akşama ne istersiniz? diye sorardı.

Akşama ne isteyecektim haşlanmış patatesten, patates çorbasından başka? Cephede olduğu gibi günde iki öğün yemek, üstelik hep aynı şeyler.

Günlük yaşayışın anlamının yalnız yemede, içmede bulunmadığını hayat bana öğrettiği için buna çoktan razı olmuştum. Matriyona'nın yuvarlak yüzündeki gülümseme benim için daha değerliydi.

Matriyona'nın gülümseyen yüzüyle resmini çekmem için çok uğraştım. Objektifin soğuk yüzünü görünce ya kendini fazla sıkar, ciddileşir ya da yüzüne sert bir somurtkanlık gelirdi. Ama onu bir keresinde pencereden dışarı gülümseyerek bakarken tam zamanında yakaladım.

O sonbahar Matriyona'nın derdi başından aşkındı. Komşuları emekli aylığı alması için aklını çelmişlerdi. Kimsesiz kaldığı yetmiyormuş gibi, üstelik sık sık hastalanması yüzünden kooperatif çiftliğindeki işinden olmuştu. Haksızlıkların topu birden üstüne çullanmıştı zavallının. Hasta olmasına hastaydı, fakat hastalık sakatlık sayılmıyordu. Hem bu yüzden, hem de çeyrek yüzyıl çalıştığı yer yalnız fabrika olmadığı için emekli aylığı bağlanamıyordu. Ancak evin kazanç kaynağı olan kocasının kaybından dolayı aylık alabilirdi. Oysa savaşın başladığı

günden bu yana tam on iki yıldır duldu; kocasının öldüğünü, öldüğü zaman kaç para aldığını gösterecek belgeleri almak öyle sanıldığı kadar kolay değildi. Önce bu belgeleri bulacaktı, hepsi de kocasının aynı aylığı, 300 rubleyi aldığını gösterecekti. Sonra bilmem şu kadar yıl yalnız yaşayıp kimseden yardım görmediğini kanıtlayacaktı. Bunlar yetmiyormuş gibi, bütün belgeleri sosyal sigortalara götürecek, eksik ya da yanlış olanları yeniden alacak, ondan sonra da aylık bağlanacak mı, bağlanamayacak mı, diye bekleyip duracaktı.

Çabalarına set çeken başka bir neden de sosyal sigortaların Talnovo'nun doğusunda yirmi kilometre, köy kurulunun batıda on kilometre uzakta oluşuydu. Muhtarlık ise kuzeyde yaya bir saat yol çekiyordu. Bu gün bir virgül yanlış kondu, ertesi gün bir noktası eksik diye daireden daireye tam iki ay koşturdular kadıncağızı. Her gidişi bir gününü yiyordu. Köy kuruluna diye gidiyor, köylerde her zaman olduğu gibi, yazmanı (kâtibi) yerinde bulamıyordu. Ertesi gün haydi bir daha git. Bu sefer de yazman var fakat mührü yok. Üçüncü sefer gitmese olmaz. Ama dördüncü kez gitmesi gerekecektir gene de, çünkü sosyal sigortalarda yanlış kâğıt imzalanmıştır.

Matriyona'nın elinde bir tomar kâğıt birikmişti sonunda.

Verimsiz kalan git - gellerden sonra bir gün bana şöyle dert yandı :

— Beni çok yoruyorlar, İgnatiç. Canımdan bezdim.

Fakat yüzündeki keder çok sürmez geçerdi. Canının sıkıntısını giderecek en iyi çareyi bulmuştu; hemen çalışmaya koyulmak.

En çok yaptığı iş, bahçe bellemek ya da patates sökmekti. Bazan da koltuğunun altına bir çuval sıkıştırıp turba getirmeye giderdi. Bunların hiçbiri olmazsa sepetini kaptığı gibi yaban çileği toplamaya yollanırdı uzak orman-

lara. Devlet memurlarının karşısında değil de çalıların önünde, taşıdığı ağır yükün altında eğilmekten belinin kopması pahasına da olsa yaşantısından memnun, yüzünde iyiliksever bir gülümseme, keyfi yerinde evine dönerdi.

Turba getirdiği bir gün;

— Gözüme öyle bir yer kestirdim ki, İgnatıç, artık işler kolaya binecek, dedi sevinerek.

— Benim turba ne güne duruyor? Tam bir kamyon dolusu.

— Sizin turbanız yetmez. Hem ne kadar çok olursa, o kadar çok yakarız. Kışın ayazına turba dayanmaz. Geçen yaz ne kadar çok getirdiğimi bir görseydin! Şimdi de çok demez getirirdim ya yakaladıklarını tutup götürüyorlar. Kadınlardan biri mahkeme mahkeme sürünüyor günlerdir.

Orası öyleydi, kışın ayazı kendini göstermeye başlamıştı bile. Her taraf orman doluydu ama odun kesilecek yer yoktu. Kepçe makineleri bataklıklarda durmadan turba çıkarıyordu. Bu turbayı halka satmıyorlar âmire, memura dağıtıyorlardı. Bir de öğretmenlere, doktorlara, fabrika işçilerine birer kamyon... Kooperatif başkanı köyü dolaşır, herkesle konuşur, söz turbaya gelince ağzını açmazdı. Çünkü kendisi kömürlüğünü doldurmuştu, kıştan artık korkusu yoktu.

Eskiden köy ağasının odununu çalıyorlardı, şimdi de devletin turbasını... Birbirine cesaret vermek için beş on kadın bir araya geliyorlar, güpegündüz hırsızlığa çıkıyorlardı. Yazın kazılan turbalar kurusun diye şuraya buraya seriliyordu. Turbanın iyiliği de buradaydı işte. Çıkarıyorlar, fakat hemen götüremiyorlardı. Sonbahara, hattâ yollar kapanmazsa kar yağıncaya kadar kalıyordu serildiği yerde. İşte tam bu sırada kadınlar işe girişiyorlardı. Her götürüşte beş parça yaş turba götürebiliyordu bir kadın, kuruysa çuvalına on tanesini birden dolduru-

yordu. Bazan üç kilometre uzağa taşınan bir çuval dolusu turba (dört batman çekerdi en azından) bir günde bitiveriyordu. Oysa kış tam 200 gündü. Sabahları Rus fırınını, akşamları «Hollanda» sobasını yakmadan olmazdı.

Matriyona karşısında kızdığı biri varmış gibi söyleniyordu kendi kendine,

— Her şeyin doğrusunu söylemeli. Evlerden atlar gideli her ağırlığımızı kendimiz taşır olduk. Bu gidişle sırt ağrısından kurtulamayacağız. Yazın çuval taşı, kışın da kızak çek. Yalan mı?

Kadınlar günde birkaç kere giderlerdi. İşi rast gelirse Matriyona altı sefer yapardı. Benim turbayı açığa yığmıştı, kendi getirdiklerini ise yukarıya, tahtaların altına gizliyordu. Her akşam tahtalarla kapatıyordu güzelce.

Bir yandan gülümserken, bir yandan da alnındaki teri siliyor:

— Düşmanlar anlarsa gözümün yaşına bakmazlar, diyordu.

Buna devlet ne yapsın? Her bataklığa bir bekçi koymak için para mı dayanır? İstatistiklerde bol üretim gösterilir, sonra da dökünüye, yağmur götürmesine sayılarak çoğu düşülürdü. Bazan devriye çıkarılır, çuvallarla tam köye girerlerken yakalanırdı kadınlar. Çuvallarını bırakıp kaçan kaçana!.. Bazan da ihbar üzerine evlere baskın yaparlar, yasa dışı turba getirdikleri için tutanak tutarlar, mahkemeye vermekle korkuturlardı. Kadınlar gitmezlerdi bir süre. Ama kış bastırdıkça bastırır, o zaman kızağını alan yola düşerdi gecenin karanlığında.

Matriyona'nın günlük yaşantısına daha yakından bakınca onun yemek pişirmek, ev işleri görmekten başka daha bir sürü ıvır zıvırla uğraştığını anlardım. Yapacağı bütün işlerin şaşmaz sırasını zihninde tutar, o sabah kalktığı zaman gün boyunca nelerle uğraşacağını tek tek bilirdi. Turba taşımaktan, traktörlerin bataklıklardan çıkardı-

ğı yaşlı kütükleri getirmekten, kışa reçel olsun diye çeyrek kiloluk şişelere doldurduğu yaban mersini meyvesi toplamaktan «(Dişlerini bile, İgnatıç, bugün gene reçel var!»), patates sökmekten, emekli aylığı peşinde koşmaktan başka kirli beyaz keçisi için bir yerlerden ot biçip kurutmak zorundaydı zavallı Matriyona.

— Matriyona Vasilyevna, neden inek beslemiyorsunuz?

Üstünde kirli önlüğü, mutfak kapısının aralığında durarak :

— Aman, İgnatıç, derdi, keçinin sütü de yeter bana. İnek alsam doymaz, beni bile yemeğe kalkar. Demiryolunda ot biçemezsin, kendi malın değil diye kovarlar; ormana gidemezsin, korucular karışır; kooperatif çiftliğinden alamazsın, «buradan ayrıldın», derler. Çıkmasaydım ne olacaktı sanki? Otun iyisini verirler mi insana! İyisi satılır, kar altında kalanı da bize verilir. Nerde o eski günler!.. Bütün yaz Petrov gününden İlyin gününe kadar tarla araları ottan geçilmezdi. Hem de ne ot! ipek gibi...

İşte böyle, azla yetinen bir keçi için ot biçmek bile büyük dertti Matriyona için. Sabahleyin çuvalını, orağını alır; hatırında nerede ot var diye kalmışsa, tarla arası demez, yol kıyısı demez, bataklık adası demez, dolaşır dururdu. Bir çuval dolusu kurşun gibi ağır taze otu sırtına vurup getirir, evinin önündeki küçük avluya sererdi. Bir çuval yaş ottan bir kucak dolusu kuru çıkardı.

Şehirden yeni gönderilmiş olan kooperatif başkanının yaptığı ilk iş, çalışıp işleyemedikleri için yaşlıların, sakatların bostanını küçültmek oldu. Matriyona'ya böylece birkaç evleklik yer bıraktılar, oysa çitin dışında kooperatifçe de işlenmediği için bir o kadar daha toprak boş duruyordu.

Nitekim kooperatif işçileri işi yetiştiremedikleri zaman başkanın karısı Matriyona'ya yardım için koşar ge-

lirdi. O da kocası gibi şehirliydi, kısa boz bir manto giyerdi. Asker gibi sert bakışlı, becerikli bir kadındı.

Matriyona'nın evine gelince selam bile vermeden dik dik bakardı. Onu görünce ne yapacağını şaşırırdı Matriyona.

— Durumu biliyorsunuz, bayan Grigoryeva. Kooperatif çiftliğine sizin de biraz yardımınız dokunsun. Yarın gübre taşımaya gidilecek.

Matriyona'nın yüzünde acı dolu bir gülümseme belirirdi. Başkanın karısı emeğinin karşılığını ödeyemeyeceği için, onun adına utanarak, özür diliyormuş gibi ezilir büzülürdü.

— Hasta olmasam gelirdim valla. Çoktandır çiftliğe bir yardımım dokunmadığını biliyorum, derdi.

Sonra hemen kendiliğinden yola gelerek;

— Saat kaçta gidilecek? diye sorardı.

Başkanın karısı;

— Dirgenini unutma! derdi sert eteği hışırdaya hışırdaya uzaklaşırken.

Matriyona onu ancak arkasından, o gittikten sonra ayıplayabilirdi.

— Yok canım! Bir de dirgen mi istersiniz? Orası çiftlikse bulun küreğinizi, dirgeninizi. Kocası olmayan bir kadının üstüne düşmeyin bu kadar!

Ama akşam olunca başka türlü düşünmeye başlardı.

— Doğru söylüyorlar, İgnatiç. Bu işler yardımsız yürümez. Gübre demek bol ürün demektir. Fakat işler bitmez bu, çalışmayla. Kadınlar kürek elde dikilip fabrika düdüğü on ikiyi çalsın diye bekliyorlar. Ondan sonra da adam koymuşlar, kim kaç saat çalıştı diye hesaplattırıyorlar. Başını kaldırmadan çalışan insan aman öğle oldu, aman akşam oluyor diye üzülmeli, öyle değil mi canım?

Sabahleyin dirgenini alır giderdi.

Yalnız çiftlikten gelmezlerdi yardıma çağırmaya. Uzak

bir akrabası ya da sadece komşusu daha akşamdan Matriyona'nın kapısını çalar;

— Yarın gelip bana yardım edeceksin. Patates sökeceğiz, derdi.

Matriyona reddedemezdi. Sıraya koyduğu kendi işlerini bırakır, komşusuna yardıma giderdi. Gelince de en küçük bir kıskançlık duymadan :

— Ah, İgnatıç, patatesleri öyle iri ki, sökmekten bıkmazsın. Bostandan ayrılmak istemedim, diye anlatırdı.

Hiçbir bostan Matriyona'nın yardımı olmadan sürülmezdi. Talnovolu kadınlar yaptıkları ince hesaplar sonunda bir kişinin kendi bostanını tek başına bellemesinin altı kişinin sabana koşulup altı bostanı sürmesinden daha zor ve uzun zaman alıcı bir çalışma olduğunu bulmuşlardı. Bu yüzden çağırıyorlardı Matriyona'yı.

Bir gün kadınlardan birine sordum :

— Matriyona'ya ücret ödüyor musunuz?

— Para almaz o. Ama biz zorla bir şeyler sıkıştırırız eline.

Davar sürüsünün çobanlarını doyurmak sırası gelince Matriyona'nın omuzlarına başka bir yük daha binerdi. Güçlü kuvvetli dilsiz çoban ile ağzından sigarası düşmeyen sümüklü yamağını yedirip içirmek öyle kolay değildi. Bir buçuk ayda bir gelen sıra, kesesine büyük masraf açardı Matriyona'nın. Köy tüketim mağazasından balık konservesi satın alır, kendisinin yiyemediği yağı, şekeri onlar için bulur buluştururdu. Anlaşılan kadınlar çobanlarını doyurmada birbirlerini geçmeye çalışıyorlardı...

— Terzilerden, bir de çobanlardan kork, derdi Matriyona. Beğenmediklerini bütün köyde rezil ederler.

İşten başını kaşıyamazken bir de hastalık tebelleş olurdu kadına. Hastalandığı zaman birkaç gün belini doğrultamazdı. İnlemesi, sızlanması yoktu, ama yattığı yerden de kalkamazdı. Böyle günlerde gençliğinden beri ya-

kın arkadaşı olan Maşa, keçisine bakar, fırınını yakardı. Matriyona ne yer, ne içer, ne de bir şey' isterdi. Köy sağlık ocağından eve doktor çağırmak ise pek ayıp sayılırdı kadınlar arasında, «Hanımlık taslıyor» der çıkarlardı. Gene de çağırmışlardı bir keresinde, suratsız bir kadın doktor gelmiş, biraz kendini toparlayınca sağlık ocağına kadar uğrayıvermesini söylemişti Matriyona'ya. Matriyona gitmişti ister istemez. Bölge hastanesine analiz için bir şeyler göndermişler, sonra da her şey yüz üstü kalmıştı. Ama bunda suçlu olan Matriyona'ydı.

İş insanı rahat bırakır mı hiç? Matriyona çok geçmeden yavaş yavaş kıpırdanır, sonra da gene koşturmaya başlardı.

— Sen beni önceden görmeliydin, İgnatiç, derdi kendini temize çıkarmak istercesine. On batmanlık çuvalları bana mısın demez kaldırırdım. Kaynatam bağırırdı: «Aman Matriyona, belini sakatlayacaksın!» Arabaya kütük yüklerken kaynım benimle kütükleri kaldırmaya yanaşmazdı. «Topaç» adını verdiğimiz bir de ordu malı atımız vardı. Güçlü bir hayvandı.

— Neden ordu malı?

— Bizimkini savaşa götürdüler, bu da yaralıydı, bize verdiler. Fırtına gibi bir şey oldu sonradan. Bir gün ürkerek kızağı göle doğru aldı götürdü, bunu gören erkekler sağa sola kaçıştılar. Ben hemen hayvanın yularına yapıştım. Durdurdum vallahi. Yulaf beygiriydi bizimkisi. Köylüler at beslemeyi severler. Yulaf yiyenler öyle her yüke bana mısın demezler.

Matriyona öyle anlattığı kadar yürekli değildi. Yangından, şimşekten, her ne sebepse en çok da trenden korkardı.

— Çerusti'ye nasıl gitsem, bilmem ki! Neçayevka'dan karşıma koca koca gözlü, rayları inleterek çıkan tre-

ni görünce dizlerimin bağı çözülüyor, vücudumu ateş basıyor.

Matriyona bunları anlatırken bu işe kendi de şaşıyormuş gibi omuzlarını silkti.

***

Gene de Matriyona'nın yaşamı o kış her zamankinden iyi bir duruma girdi. Ayda seksen ruble bağladılar kocasından, benden ve okuldan da yüz küsur alıyordu.

Kıskanç komşular;

— Artık Matriyona ölümü düşünmez oldu. Bu geçkin yaşında bunca parayı ne yapacak! demeye başladılar.

Matriyona kendisine yeni keçe çizmeler ısmarladı. Yeni bir hırka satın aldı. Şimdi Çerusti'de makinist olan eski evlâtlığı Kira'nın kocasının verdiği eski kaputtan kendisine bir manto diktirdi. Köyün kambur terzisi kumaşın altına pamuk koyarak öyle güzel bir manto dikmişti ki, Matriyona altmış yıldır görmediği şeyi bu yaşında giydi.

Kışın ortasında mantonun astarının altına cenaze masrafı için iki yüz rubleyi de dikince keyfi yerine geldi Matriyona'nın.

— Ben de biraz rahat yüzü gördüm. İgnatıç, dedi.

Aralık geçti, ocak geçti, bir kerecik olsun hastalanmadı. Ay çiçeği çıtlatmak için akşamları sık sık Maşa'ya gitmeye bile başladı. Benim çalışmama engel olurlar diye eve konuk çağırmıyordu. Yalnız bir gün su kutsama yortusunda okuldan eve döndüğümde birkaç kadının odada oynadığını gördüm, Matriyona'ya «abla» diye hitap eden üç kızkardeşiyle tanıştım. O güne kadar evde kızkardeşlerinin pek az sözü edilmişti. Belki de Matriyona'nın kendilerinden yardım istemesinden korktukları için ortalarda görünmemişlerdi.

Yalnız, bir olay ya da geleceği haber veren bir şey Matriyona'nın epeyce canını sıktı. Yortuda köyden beş kilometre uzaktaki kiliseye giderek kutsanması için su dolu tenceresini ötekilerin arasına koymuştu. Kutsama töreni bitip de kadınlar itişip kakışarak tencerelerini almaya koşusunca Matriyona bir kenarda kalmış, sonra da tenceresini yerinde bulamamıştı. Tenceresinin yerine bir kap bırakılsaydı bari. O da yoktu. Tenceresi yer yarılıp yerin dibine geçerek sırlara karışmıştı sanki.

Matriyona dua eden kadınların arasında dolaşarak;

— Kutsanmış su dolu tenceremi gören yok mu? diye sorup durmuş.

Kimseden ses çıkmamış. Kalabalık arasında bulunan çocuklardan biri almış olabilirdi tencereyi. Matriyona eve üzgün döndü.

Matriyona'nın inancının derin olduğu söylenemezdi. Hattâ hurafelere daha çok inandığı için putperest bile sayılabilirdi. Aziz İvan gününde bostana gidilmezdi, gidilirse ertesi yıl ürün alınmazdı. Hava tipilediği zaman birisi kendini asmış demekti. Ayağınızı kapıya kıstırırsanız eve konuk beklemeliydiniz. Bunca zaman onunla aynı evde kaldım, bir kerecik dua ettiğini, hattâ haç çıkardığını görmedim. Ama her işe Tanrı'nın adıyla başlar, beni okula uğurlarken bile «Tanrı rast getirsin!» derdi. Belki benden utandığı, belki de beni sıkmak istemediği için gizli gizli dua ediyordu. Odamın bir köşesinde aziz tasvirleri asılıydı. Loş köşede pek görünmeyen bu tasvirler Noel günü sabahtan akşama kadar, yortularda ise sabahları yakılan kandillerle aydınlanırdı.

Oysa günahları topal kedisinin günahları kadar bile yoktu. Çünkü beriki sıçanları boğuyordu.

Gününü dolduran uğraşılarından fırsat buldukça Matriyona radyodan olup bitenleri de dinlemeye çalışırdı.

Yeni makinelerin icat olduğunu işitince homurdanması ta mutfaktan gelirdi.

— Hep yeni, hep yeni... Kimse eskiye kafa yormuyor. Eskileri nereye atacaklar bakalım!

Bulutların uçaklarla dağıtıldığını duyunca fırının üstünde yatarken başını sallardı.

— Bunlar bir şeyi değiştirecekler, ama bilmem, kışı mı, yazı mı?

Şalyapin (1) Rus şarkıları söylerken Matriyona durur dinler:

— İyi söylüyor, iyi söylüyor, ama bizim şarkılara benzemiyor, derdi.

— Nasıl olur, Matriyona Vasilyevna, iyi dinleyin.

Gene dinler, dudaklarını büzerdi.

— Hayır, değil. Başka türlü söylüyor bu. Fakat sesine bir diyeceğim yok.

Fakat bir gün hayli sevindirdi beni. Gliyer'in (2) romanslarından bir konser yayınlanıyordu. Oda orkestrasının çaldığı romanslardan beş tanesi bitmişti ki, birden Matriyona eteğini toplayarak mutfaktan dışarı çıktı. Yüzü kızarmıştı, donuk gözlerinde yaşlar vardı.

— İşte bunlar bizim, dedi fısıltıyla.

II

Matriyona ile birbirimize iyice alışmıştık, böylece yaşayıp gidiyorduk. Kadınca merakının olmayışından mı, yoksa nezaketinden mi, bilmem; bir gün olsun hakkımda tek soru sormamış, hatta evlenip evlenmediğimi bile öğrenmek istememişti. Talnovo kadınları bunu öğrenmesi

(1) Ünlü Rus bası.(Çeviren)

(2) Bir Rus bestecisi. (Çeviren)

için Matriyona'nın başının etini yiyorlardı, ama o yalnız;

— İşinize yarayacak da onun için soruyorsunuz, öyle değil mi? diyordu başını sallayarak. Ama bilmiyorum. Bildiğim bir tek şey var, o da uzaktan gelme bir adam İgnatıç.

Aradan bir hayli zaman geçtikten sonra hapiste uzun yıllar kaldığımı söyleyince, sanki daha önce bunu kendisi de anlamış gibi sessizce başını salladı.

Ben de karşımda onu özlenecek bir geçmişi olmayan, her şeyini yitirmiş, yaşlı bir kadın olarak gördüğümden yaralarını deşmiyordum.

Devrimden önce evlendiğini, evlenir evlenmez şimdi oturduğumuz bu eve geldiğini, (ne kaynanası, ne de kendinden büyük görümcesi olmadığı için) daha ilk günden başlayarak ev işlerine tek başına sarıldığını biliyordum. Altı çocuğunun olduğunu da işitmiştim. Hepsi de art arda, doğduktan kısa bir süre sonra ölmüşlerdi; Matriyona iki çocuğunu bir arada görmemişti. Sonra Kira'yı evlatlık almışlar. Sonra kocası savaştan dönmemiş, adamın ölümünden dolayı anma yemeği bile vermemişler. Onunla aynı bölükte bulunan hemşerilerinin kimisi onun tutsak düştüğünü, kimisi de öldüğünü söylemişler, fakat ölüsü bulunamamış. Savaş bitip, sekiz yıl geçmiş, Matriyona hâlâ kocasının sağ olduğuna inanıyormuş. Sağ olsa ne çıkardı. Belki Brezilya'da belki de Avustralya'da evlenip kalmış olabilirdi. Bunca yıl sonra Talnovoyu, Rus dilini aklına getirir miydi acaba?

***

Bir gün okuldan dönüşte evde bir konuk buldum. Uzun boylu, kara yağız bir ihtiyardı bu. Matriyona'nın odanın ortasındaki «Hollanda» sobasının yanına getirdiği

sandalyeye oturmuş, şapkasını çıkarıp dizine koymuştu. Bütün yüzü kır düşmemiş kapkara kıllarla örtülüydü. Uzun değirmi sakalıyla gür bıyıkları arasında ağzını zor görürdünüz. Şakaklarını örten kıllar başının yanlarından sarkan demet demet saçlarla birleşiyor, neredeyse kulaklarını örtüyordu. Gür kalın kaşları ise ortada birleşmişti. Göze çarpan tek çıplak yer, tepesindeki geniş dazlaklıkla birleşen çıkıntılı alnıydı. Bu yaşlı adamın gün görmüş, saygıdeğer bir duruşu vardı. Ellerini kavuşturarak tuttuğu bastonunu dimdik yere koymuştu, sandalyede de öyle dimdik oturuyordu. Mutfak bölmesinin arkasında iş gören Matriyona ile konuşmadan sabırla bekliyordu içeri girdiğimde.

İnsana ürperti veren başını bana doğru yavaşça çevirdi geldiğimi anlayınca.

— Efendim, gözüm sizi pek iyi seçmiyor. Oğlum sizde okur, Antoşa Grigoryev...

Onun daha fazla konuşmasına meydan vermedim. Bu saygıdeğer ihtiyara yardım etmek için elimden gelen her şeyi yapmaya hazırdım. Öyleyse onun bir sürü yararsız laflar etmesinin ne gereği vardı?

Antoşa Grigoryev «8 - G» den, yuvarlak kırmızı yüzlü bir çocuktu. Onu karnını doyurmuş oturan bir kediye benzetebilirdiniz. Okula dinlenmek için gelirdi sanki; sırasında oturur, tembel tembel gülümserdi. Üstelik evinde de çalışmazdı derslerine. Bizim ilçenin, ilin, komşu illerin okulları öğrencilerin başarı yüzdesini arttırmak için her çareye başvurduklarından, onu da bir sınıftan ötekine kolayca geçirmişler; sınıf geçmek için ders çalışmanın şart olmadığını anlayan bizim küçük haylâz da öğretmenlerin korkutmalarına kulak asmaz olmuştu. Öğretmenleriyle düpedüz alay ederdi. Ta sekizinci sınıfa gelmişti, ama ne kesirleri, ne de üçgenlerin kaç çeşit olduğunu bi-

lirdi. İlk iki dönemde benden hep iki almıştı, üçüncü dönemde de aynı notları alacağı ortadaydı.

Ama Antoşa'nın babası değil, dedesi yaşında olan ve bana saygısını sunmak için evime kadar gelen bu yarı kör ihtiyara nasıl söyleyebilirdim okul her yıl oğlunu aldattı, diye? Artık oğlunu aldatamayacağımı, yoksa bütün sınıfın gözünden düşüp kendimi boşa konuşan bir geveze durumuna sokacağımı, ondan sonra da verdiğim emekleri, öğretmenlik onurumu unutmam gerektiğini ona nasıl anlatırdım!

Bundan dolayı dilimin döndüğü kadar ihtiyara oğlunun kendisini iyice bırakmış olduğunu, hem okulda, hem de evde yalan söylediğini, bundan böyle sık sık not durumunu sorarak oğlunu iki taraftan birden sıkıştırmamızın iyi olacağını söyledim.

— Daha nasıl sıkıştırayım, efendim? Hafta geçmez, benden dayak yer. Sonra elim çok da ağırdır, dedi.

Konuşma sırasında eskiden bir gün Matriyona'nın da öğrenci Antoşka Grigoryev'i kayırmak istediğini anımsadım. O zaman çocuğun nesi olduğunu bile sormadan reddetmiştim. Şimdi de gene Matriyona mutfak bölmesinin aralığında durmuş, bakışlarıyla benden aynı yardımı istiyordu.

Faldey Mironoviç okula sık sık uğrayıp oğlunun durumunu öğreneceğini söyleyerek çıktı gitti.

O gidince;

— Antoşka neyiniz olur? diye sordum Matriyona'ya.

— Kaynımın oğlu.

Bu kuru karşılığı verdikten sonra keçiyi sağmaya gitti.

Demek bu kara sakallı ihtiyar Matriyona'nın kayıplara karışan kocasının öz kardeşiydi!..

O akşam Matriyona bu konuyu bir daha açmadı. Artık ihtiyarı unutup hamamböceklerinin hışırtısı, masa

saatinin tiktakları arasında iyice çalışmaya koyulmuştum ki, karanlık köşesinden Matriyona'nın sesini işittim birden:

— İgnatıç, biliyor musunuz, bir zamanlar az kalsın bu adamla evleniyordum!

Matriyona'nın içerde olduğunu bile unutmuştum. Bunu öyle heyecanla söylemişti ki, adamın onunla evlenmek için hâlâ ısrar ettiğini sanırdınız.

Matriyona bütün akşam aynı şeyi düşünmüştü anlaşılan.

Söylediği sözlerin arkasından geliyormuş gibi, pılı pırtıyla örtülü yatağından kalkarak bana doğru yaklaştı ve o anda ilk kez karşımda değişik, yepyeni bir Matriyona gördüm.

Sarmaşıklar iyice örttüğü için geniş odanın tavana yakın kısımları loş olurdu. Masanın üstündeki lambadan da ancak çevresine ışık düşerdi. Onun için gözümü ışıktan çevirip bakınca odanın her yanı pembe benekler içinde kapkaranlık görünürdü. İşte Matriyona bu karanlıktan çıkıyordu. Yüzü bana soluk değil, pembe benekler içinde görünmüştü.

— Yefim'den önce o beni istemişti... Yefim'in ağabeyi olurdu... ben on dokuz yaşındaydım. Faldey de yirmi üç... bu evde otururlardı o zaman. Ev onlarındı, babaları yaptırmıştı.

Elimde olmayarak çevreme bakındım. Çürümeye yüz tutan bu kararmış köhne oda, arkasında sıçanların koşuştuğu soluk yeşil duvar kâğıtlarından sıyrılarak, yeni yontulmuş düzgün direkleri, katran kokan pırıl pırıl tahta kaplamalarıyla çıkıverdi karşıma.

— Madem öyle, neden evlenmediniz?..

— O yaz birlikte oturmaya giderdik sık sık koruluğa... At tavlasının bulunduğu yerde koruluk vardı o za-

man. Kestiler sonra... Tam evlenmek üzereydik, İgnatiç. Almanlarla savaş çıktı. Faldey'i askere aldılar.

O bunları anlatırken bin dokuz yüz on dördün haziranı canlandı gözümün önünde. Dupduru mavi bir gök, süzüle süzüle geçen ak bulutlar, sarı olgun ekinler arasında kaynaşan insanlar... Onların ikisini de görüyordum aralarında: Tırpanını omzuna atmış kara yağız bir babayiğit ile kucağında bir demet ekin, kırmızı yanaklı bir dilber... Ve makinelerin gürül gürül çalıştığı günümüzde işitemeyeceğimiz şarkılar, ezgiler...

— Savaşa gitti, adı sanı duyulmaz oldu. Üç yıl kimselere görünmedim, hep yolunu gözledim. Ama ne gelen vardı, ne de bir haber...

Saçlarını sardığı eski püsküı başörtüsünün altındaki yuvarlak yüzü, lambanın dik gelmeyen yumuşak ışıklarıyla aydınlanınca, bütün kırışıklıklarından ve iş gününün bakımsızlığından arınarak, alın yazgısından irkilen genç bir kızın yüzü oluverdi birden karşımda.

Evet, anlıyordum... Yapraklar dökülmüş, kar yağmış, sonra da erimişti. Tarlaları yeniden sürmüşler, ekmişler, biçmişlerdi. Sonra gene yapraklar dökülmüş, kar yağmıştı. Bir devrim geçirmişlerdi. Ardından ikincisini... Ve bütün dünyanın altı üstüne gelmişti.

— Anneleri ölünce Yefim bana dünür gönderdi. «Madem evimize gelmek istiyordun, hadi gel öyleyse!» Benden bir yaş küçüktü Yefim. Bizde bir söz vardır: «Akıllı kız Pokrov yortusunda, aptalı ise Petrov yortusunda kocaya varır» derler. Elleri darcaydı o zaman... Razı oldum... Petrov günü de düğün yaptık... Nikolay yortusuna birkaç gün kala Faldey çıktı geldi Macar ülkesinden, tutsaklıktan...

Matriyona gözlerini yummuştu.

Ben şaşkın dinliyordum.

Yüzünü kapıya döndü, sanki orada biri duruyor gibiydi.

— Birden eşikte gördüm onu. Bir çığlık atmışım! Gidip ayaklarına kapanacağım, olmaz... «Öz kardeşim olmasaydı, ikinizi birden doğrardım,» dedi.

Ürperdim. O anda duyduğu heyecanla karışık korkunun nasıl bir şey olduğunu çok iyi anlıyordum. Faldey karanlıktan çıkarak Matriyona'ya baltasını sallıyor gibiydi.

Matriyona yatışmıştı. Önünde duran sandalyenin arkalığına yaslanarak şarkı söyler gibi anlatmaya başladı kelimeleri uzata uzata.

— Aman anacığım, alnının yazısı ne kadar da karaymış! Köyde bir nice gelinlik kız vardı, ama almadı hiçbirini. «İlle senin adında, başka bir Matriyona ile evleneceğim» diye tutturdu. Dediğini de yaptı sonunda. Lipovkar'dan Matriyona kızı getirdi, kendine başka bir ev yaptı, şimdi hâlâ orada otururlar. Her gün okula giderken kapılarının önünden geçersin.

Tamam, her şey şimdi anlaşıldı! Matriyona adında bir kadın gelir giderdi eve, demek buydu o!... Kocası dövdüğü için, eli sıkı olduğu için, kendisine eziyet ettiği için her Allahın günü benim Matriyona'ya dert yanardı. Gözleri yaşlı, sesi her zaman ağlamaklı bir kadındı ikinci Matriyona. Onu hiç sevmezdim.

Fakat elinden gelen bir şey yoktu benim Matriyona'nın, kocası ikinci Matriyona'yı evlendiği günden beri döverdi; şimdi bile evde herkes susta duruyordu.

Ama Yefim hiç öyle değildi.

— Bir kere olsun dövmedi beni. Dışarda erkeklerle yumruk yumruğa dalaşır, bana gelince elini kaldırmazdı. Gerçi buna benzer bir şey olmadı değil... Bir gün görümcemle atıştık, Yefim kızarak elindeki kaşığı alnıma fırlattı. Ben hemen sofradan kalktım, «Kahrolası herif,

yediğin gözüne dizine dursun, e mi?» diye bağırdım. Ondan sonra da kaçtım ormana gittim. Bir daha o oldu...

Oysa Faldey'in karısını dövmesi için hiçbir sebep yoktu ortada. Çünkü çocuk doğurmuştu (öğrencim Antoşka en küçükleri, tekne kazıntısıydı), altısı da hayattaydı. Matriyona ile Yefim'in çocukları ise yaşamamışlardı. Hastalığa filan yakalanmadan üç ay yaşıyorlar, sonra ölüveriyorlardı.

— Yelena adını koyduğumuz bir kızımız vardı. Ölüverdi bir gün teknede yıkarken. Zavallının yıkanması bile yarım kaldı... Petrov yortusunda düğünüm olmuştu, altıncı çocuğum Aleksandr'ı da Petrov günü toprağa verdik.

Bütün köy Matriyona'ya büyü yapıldığına inanmıştı. Aynı inancın etkisinden şimdi bile kurtulamıyordu.

— Büyü yaptılar bana. Eski bir rahibeye iyi etmesi için götürdüler. Büyünün bedenimden çıkıp gitmesi için öksürttü beni. Ama ne çare, çıkmadı...

Günler çok çabuk geçti... Kırk bir yılında savaş çıkınca körlüğü dolayısıyla Faldey'e dokunmadılar, Yefim'i askere çağırdılar. Birinci savaşta kaybolan ağabeyi gibi ikinci savaşta da Yefim sırlara karıştı. Ama bu sefer dönüp gelen olmadı. Bir zamanların gürültülü patırtılı eviyle birlikte zavallı Matriyona da yaşlandı, çöktü.

Ondan sonra dayaktan yılmış olan ikinci Matriyona'nın en küçük kızı Kira'yı aldı yanına. On yıl besledi, büyüttü; ölüp giden çocuklarının sevgisini ona verdi. Benim eve gelişimden bir süre önce de Çerusti'de çalışan genç bir makinistle evlendirdi. Az bir yardım gördüğü tek yer burasıydı işte; bazan şeker gelirdi, domuz kesilince de biraz yağ...

Hastalıktan başını kaldıramayıp her an ölümü beklediği günlerden birinde şöyle vasiyet etmişti: «Evin sol bölümünü ölümümden sonra Kira'ya bırakıyorum.» Ama

oturduğumuz oda için bir şey söylememişti. Çünkü üç kızkardeşi orasını almak için nerdeyse birbirlerini yiyeceklerdi.

O gece Matriyona bana bütün içini döktü. Anlamakta güçlük çektiğim her şey o günden sonra iyice açığa çıktı. Yaşamının anlamını, davranışlarının nedenini artık iyice görebiliyordum.

Bir gün Çerusti'den Kira çıkıp geldi. Faldey'in de telaşlı olduğu gözden kaçmıyordu. Mesele şuydu: Çerusti'de bir arsa çevirmek isteyen yeni evliler bunu ellerinde tutabilmek için üzerine bir ev kondurmak istiyorlardı. Matriyona'nın evinin sol yarısı bunun için kullanılacaktı, çünkü ev yapacak kereste ve tahtayı başka bir yerden alamıyorlardı. Çerusti'deki arsayı elde etmeleri için Kira ve kocasından çok ihtiyar Faldey çırpınıyordu.

Faldey'in bize gelip gitmesi bile sıklaşmıştı; her gelişinde Matriyona'ya akıl veriyor, ölmeden evin yarısını bırakması için uzun uzadıya dil döküyordu. İtiliverince ya da kaba bir söz işitince hemen düşüverecekmiş gibi bastonuna dayalı duran o eski ihtiyar değildi artık. Ağrılardan beli ne kadar bükülürse bükülsün, bu, sakalına kır düşmemiş, altmışını geçkin ihtiyar gene de kendini dik tutarak karşısına aldığı kadını yıldırmaya çalışıyordu.

İki gecedir gözüne uyku girmiyordu Matriyona'nın. Karar vermek öyle kolay değildi! Şimdiye kadar ne emeğine, ne de yaptığı iyiliklere acımamış olan Matriyona şimdi evin bomboş duran bu kısmına da acımıyordu aslında. Üstelik onu Kira'ya vermek için vasiyet de etmişti. Ama kırk yıldır çatısı altında yaşadığı bu evin yerle bir olacağını düşünmek onu korkutuyordu. Kaplama tahtalarının sökülmesi, evin temel direklerinin yerlerinden çıkartılması bir kiracı olduğum halde bana bile acı geliyordu. Matriyona için ise yaşamının sonu demekti bu.

Fakat ondan bunu isteyenler o daha sağken evinin yıkılması için durmadan ısrar ediyorlardı.

Ve bir şubat sabahı Faldey ile oğulları, güveyleri çıkıp geldiler baltalar ellerinde. Beş baltanın üst üste gümbür gümbür inmesi, takırtılar, gıcırtılar arasında yongaların uçuşması görülmeye değerdi. Fıldır fıldır oynuyordu Faldey'in gözleri. İyice doğrultamadığı beline bakmadan kirişlere tırmanmağa çalışıyor, oradan oraya koşturuyor, çalışanlara emirler yağdırıyordu. Daha gencecik delikanlı iken babasıyla birlikte yapmışlardı bu evi. Evin en büyük oğlu olduğu için evlendikten sonra sol üst oda ona verilecekti. Ama şimdi başkasının olan bu evde elleriyle kurduğu her şeyi gene kendi elleriyle yıkıyordu.

Çatı kirişlerini, tavanın kaplama tahtalarını numaraladıktan sonra evin sol yarısını söküp almışlardı. Sağdaki oda ile bunun üstü ise olduğu gibi duruyordu. Yalnız boşta kalan ara duvarın dışını tahtalarla üstünkörü kapatıvermişlerdi. Kapatmadan bıraktıkları çatlaklar evi yıkanların kendilerinin bile Matriyona'nın daha uzun süre yaşayacağına inanmadıklarını gösteriyordu.

Erkekler bir yandan evi yıkadursunlar, kadınlar da keresteleri yükleme günü için evde içki hazırlıyorlardı. Hazır votka, keselerine pahalı geldiğinden, Kira, Moskova bölgesinden dört kilo şeker almış; benim Matriyona da gecenin karanlığında bu şeker ile içki damacanalarını votka ustasına götürmüştü.

Kütükler evin önüne çıkartılıp güzelce istiflendi, makinist güvey traktör bulmak için Çerusti'ye yollandı.

Ve o gün korkunç bir tipi çıktı. İki gün durmadan dinlenmeden esen fırtına yolları tepeleme karla örttü. Sonra yollar biraz çiğnendi, birkaç kamyon gelip geçti; bunun arkasından havanın ısınmasıyla birlikte karlar eridi, yerden buğular yükseldi, dereler şırıldadı... Suların

eritip yumuşattığı karlara dalanlar diz boyu gömülüyorlardı.

Yıkılan evden çıkardıkları öteberiyi götürecek traktör iki haftadır kardan gelememişti. Bir gün kızkardeşleri çıkageldi Matriyona'nın. Evin yarısını verdi diye açtılar ağızlarını, yumdular gözlerini, verip veriştirdiler. Aklı başından gitti kadıncağızın, eve girip çıkarken deli gibiydi.

Tam o günlerde de topal kedi kaçtı evden, sonra bir daha dönmedi. Belalar üst üste geliyordu, Matriyona'yı sarsan bir başka olaydı bu.

Karlar daha iyice erimeden bir ayaz çıktı, yollar buz tuttu. Ertesi gün pırıl pırıl doğan güneş insanları sevindirmek istiyor gibiydi. O sabah Matriyona düşünde iyi şeyler görmüştü. Dokuma tezgâhı başında, benim, kadınların resmini çekeceğimi işitince (köyde iki evde böyle tezgâhlar vardı, kaba yol yaygısı dokurlardı), utana utana gülümsedi.

— Hele şu ev ortadan bir kalksın, ben kendi tezgâhımı kurarım, sen de o zaman istediğin kadar resim çekersin.

Tezgâhını elden çıkarmaya kıyamamış olan Matriyona, eski günlerin görüntüsü içinde resminin çekilmesini istiyordu. Buzla kaplı pencerelere vuran kan kırmızısı sabah güneşi içeriye pembe bir ışık halinde süzülerek Matriyona'nın yüzünü aydınlatmıştı. Bu yüzde vicdanı temiz insanların güzelliği vardı.

Bir gün, daha hava kararmadan ben okuldan dönüyordum. Baktım, evin önü kalabalık. Traktöre koşulmak için yapılan yepyeni büyük kızak güzelce yüklenmiş, yerde daha bir sürü kütük, tahta duruyor. Faldey'in ev halkı, yardım için çağrılanlar, kendi yaptıkları ikinci kızağı doldurmaya çalışıyorlardı. İşin sonunda büyük bir paranın ya da büyük bir şölenin kokusunu alan insanların ha-

li vardı hepsinde. İşi bir an önce bitirmek için çırpınıyorlardı. Bu arada tartışmalar, birbirine bağırıp çağırmalar sürüp gidiyordu.

Tartışmanın konusu şuydu: Kızakların ikisi birden mi, yoksa ayrı ayrı mı götürülecekti? Faldey'in topal oğlu ile makinist güvey traktörün iki kızağı birden çekemeyeceğini ileri sürüyorlardı. İri suratlı, güçlü kuvvetli bir adam olan traktörün sürücüsü ise asıl şoför kendisi olduğuna göre, en doğrusunu kendisinin bileceğini söylüyordu. Onun neyi hesapladığı ortadaydı. Anlaşmaya göre, makinist, yapılacak her sefer için değil, bütün kütüklerin taşınması üzerinden para ödeyecekti. Gidişi yirmi beş kilometre, gelişi de bir o kadar olan yol bir gecede iki kere alınamazdı. Öyle ya, gizlice kaçırılan traktör ertesi günü sabahleyin tekrar garaja çekilmeliydi.

Faldey canı tez bir adamdı. Şu taşıma işi bir an önce bitsin istiyordu. Tartışmayı kessinler diye çocuklarına işaret etti. Böylece çabucak dolduruluveren ikinci kızağı güzelce istiflenen birinciye bağladılar.

Matriyona da erkeklerin arasındaydı bütün akşam, kütüklerin kızağa konmasına bir yandan o da yardım ediyordu. Bir ara baktım, sırtında benim kazak! Üstelik kütüklerin ucundan tutarken kollarını çamura bulaştırmış. Bunu görünce dayanamadım, söylendim. Şiddetli kışlarda beni ısıtan bu kazağın benim için ayrıca değeri de vardı.

İlk olarak canım sıkılmıştı Matriyona'ya. Bunu anlamış olacak ki;

— Vay benim akılsız kafam! Acelemden senin kazağını mı giymişim! dedi üzüntüyle.

Ondan sonra kazağı sırtından çıkararak kuruması için astı.

Yükleme işi bitince çalışanlardan on kadar erkek masanın yanından geçerek gürültüyle mutfağa doluştular.

Boşaltılan damacanalardan, tokuşturulan bardaklardan çıkan sesler bağıra bağıra konuşanların, kendini öve öve göklere çıkaranların gürültüsüne karışıyordu. En çok da traktör sürücüsü övünüyordu. Ev içkisinin ağır kokusu burnumun direğini kıracak gibiydi.

İçki âlemi uzun sürmedi, bastıran karanlık daha fazla kalmalarına izin vermiyordu. İşlerini bitirenler dışarıya çıkmaya başladılar. Kendini beğenmiş, asık suratlı traktör sürücüsü de çıktı. Makinist güvey, Faldey'in topal oğlu ve yeğenlerinden biri kızaklarla birlikte Çerusti'ye kadar gideceklerdi. Ötekiler evlerine dağıldılar. Faldey bastonunu sallayarak geride kalanları kovalıyor, her birine yapacakları işi söylüyordu. Faldey'in topal oğlu bir ara masamın yanında durarak Matriyona teyzesini ne kadar sevdiğini anlatmaya başladı. Bir süre önce evlenmiş, bir oğlu olmuş. Kendisine seslenildiğini işitince o da gitti. Dışardan traktörün gürlemesi duyuldu.

Mutfak bölmesinin arkasından en son çıkan Matriyona idi. Çabuk çabuk hırkasını giydi, başörtüsünü bağladı. Başıyla dışardakileri işaret ederken yüzü kaygılıydı.

— İki kızağı birden bağlamak olur mu hiç? Birisine gücü yetsin de, bakalım öteki sonra da giderdi. Tanrı sonumuzu hayır etsin!

Böyle diyerek gidenlerin peşinden koştu.

Sık sık açılıp kapandığı için soğuyan oda sarhoşların bağırıp çağırmalarından, girip çıkanların gürültüsünden sonra ıpıssız olmuştu. Dışarısı zindan gibi karanlıktı. Kazağımı giyerek defterleri düzeltmeye koyuldum. Traktörün sesi gittikçe uzaklaşıyordu.

Saatler birbirini kovalıyordu. Matriyona hâlâ dönüp gelmemişti. Kızakları geçirdikten sonra oturmak için arkadaşı Maşa'ya uğramıştır diye buna pek aldırmadım.

Aradan bir saat daha geçti. Sonra biraz daha bekledim. Karanlıkla birlikte köyün üstüne derin bir sessizlik

çökmüştü. Bu sessizliğin nereden geldiğini bir türlü anlayamıyordum. Oysa yarım kilometre uzağımdaki hattan akşamdan beri tren geçmemişti. Radyom susuyordu, sıçanların bu akşamki gürültüsüne ise diyecek yoktu. Duvar kâğıtlarının arkasında patır patır koşuşuyorlar, duvarlara tırmanıyorlar, ciyak ciyak bağırışıyorlardı.

Birden kendime geldim. Saat gecenin biri olmuştu, Matriyona hâlâ ortalarda yoktu.

O sırada köyün içinden birkaç insan sesi duyuldu. Uzaklardan gelen bu seslerin bize doğru yaklaştığını hissediyordum. Hislerimde yanılmamıştım, dış kapı az sonra gümbür gümbür çalınmaya başladı. Biri açmam için bağırıyordu. El fenerini alarak kopkoyu karanlığa daldım. Bütün köy uykudaydı. Tek bir pencereden ışık sızmıyordu, kar son bir haftada eridiği için yerlerde ağartı da yoktu. Alttaki sürgüyü çekerek kapıyı açtım. Hepsi de kaputlu dört kişi girdiler içeriye. Böyle kaput giymiş insanların gecenin yarısında paldır küldür içeriye girmeleri pek hoşuma gitmemişti.

Lambanın ışığında bunlardan ikisinin demiryolcu olduğunu görünce biraz rahatladım. Suratı traktör sürücüsününkine benzeyen, demiryolcularından şişmanı:

— Ev sahibeniz nerede? diye sordu.

— Bilmiyorum.

— İki kızak çeken bir traktör çıktı mı buradan?

— Evet.

— Yola çıkmadan önce içkili miydiler?

Loş odada ışıktan gözlerini kısarak odayı gözden geçirdiler. Ya birini tutuklamışlardı, ya da tutuklamak niyetindeydiler.

— Bir şey mi oldu yoksa?

— Önce siz bizim sorduğumuza cevap verin.

— Şey...

— Sarhoş muydular giderken?

— İçki içmişler miydi?

Yoksa birisi birisini mi öldürmüştü? Ya da kereste-leri götürmemeleri mi gerekiyordu? Beni böyle sıkıştır-malarından çıkardığım tek anlam, evde içki yaptığı için Matriyona'nın başının derde girebileceğiydi.

Mutfak kapısına doğru geri geri giderek görmeme-leri için önünde durdum.

— Ne yalan söyleyeyim, farkında değilim. Görme-dim böyle bir şey, dedim.

(Görmediğim doğruydu, işitmiştim yalnızca.)

Sordukları şeylerden pek şaşırmışçasına, durumu kendilerinin de görmeleri için ellerimle odanın sağını so-lunu gösteriyordum. Üzerinde kitaplarımın, defterleri-min yerli yerinde durduğu masamda lamba yanıyordu. Çiçekler saksılarında korkuyla büzülmüşlerdi. Yoksul karyolam odanın bir köşesindeydi. Böyle bir odada içki içilmiş olabilir miydi?

Odada içki içilmediğine inandıkları yüzlerindeki üzüntüden belliydi. İçkinin bu evde içilmediğini, fakat muhakkak içki içilmiş olduğunu aralarında konuşarak dışarıya doğru yürüdüler. Onları geçirirken ağızlarından laf almaya çalışıyordum.

Ta dış kapıya gelmiştik ki, birisi öfkeyle:

— Bir kızak hasara uğradı. Durumları berbat! dedi.

Öteki onun arkasından:

— Neyse gene ucuz atlattık! diye devam etti. Yirmi bir numaralı ekspres yoldan çıksaydı görürdük o zaman!

Sonra hızlı hızlı yürüyüp gittiler.

Kafamın içi allak bullak, kendimi eve attım. Birine bir şey mi olmuştu? Matriyona neredeydi?

Eşikten geçerek mutfağa girdim. Girer girmez içki kokusu genzimi yaktı. İçerisi savaş yerine dönmüştü. Tahta kanapelerin, taburelerin üzeri kapkacakla doluy-du. Yerlerde boşalmış damacanalar, içki bardakları yu-

varlanıyordu. Damacanaların birinde biraz içki kalmıştı. Yarısı yenmiş bir kutu sardalya, bıçaklarla didiklenmiş bir yağ topağı, kesilmiş soğanlar sağa sola saçılmıştı...

İçerde bir ölüm sessizliği vardı. Hamamböcekleri savaş alanında keyiflerince dolaşıyorlardı.

Yirmi bir numaralı ekspresе ne olmuştu? Yoksa gelenlere her şeyi olduğu gibi göstersem daha iyi mi ederdim? İçime bir kurt düşmüştü. Bir yandan da, meseleyle doğrudan ilgim yoktur diye adamların bana durumu açıkça söylememelerine kızıyordum.

Dış kapı gıcırdadı birden. Odadan hızla dışarı çıktım.

— Matriyona Vasilyevna!

Kapı açıldı, ellerini önünde kavuşturmuş olan Maşa'nın sallana sallana avluya girdiğini gördüm.

— Matriyona!... Matriyona'mız!... İgnatiç...

Onu bir sandalyeye oturttum, gözyaşlarını tutamayarak anlatmaya başladı.

Köy yolu tren geçidine doğru dimdik iniyordu. Yolun önünde bir engel de yoktu. Traktör ile birinci kızak tren yolunu aşmıştı. İkinci kızağı öndekine bağlayan halat kopmuş, tam rayların üzerinde kalan bu kızak devrilecek gibi yana yatmıştı. Faldey ikinci kızağa kerestelerin kalınlarını koydurmadığı için üzerinden birazını alarak halatı yeniden bağladılar. Traktör sürücüsü, Faldey'in topal oğlu ve yardım için onların arasına giren Matriyona bir hayli ter dökmüşlerdi.

Matriyona'nın onların arasında ne işi vardı? Zaten erkek işine burnunu sokmadan edemezdi. Bir zamanlar da öyle, kızağını sürükleyen atı durdurayım derken az kalsın gölün buzlarının arasına gömülecekti. Sonra şu kahrolası geçide ne diye gitmiş, söz verdi diye niçin evini yıktırmıştı?...

Makinist güvey Çerusti tarafından trenin gelip gel-

mediğini görmek için ikide bir o yana bakıyordu. Lokomotifin farı ta uzaktan görülebilirdi çünkü. Arkalarında ışık bulunmadan, birbirine bağlı iki lokomotif tam o sırada Torfoprodukt istasyonundan çıkmış, geçide doğru geri geri geliyordu. Niçin ışık yakılmadığı da ayrı bir konuydu... Lokomotif böyle geri geri giderse tenderden savrulan sıcak küller makinistin yüzüne gelir, o da yola doğru dürüst bakamaz. Durum böyle olunca ansızın kızağa bindiren lokomotifler aradaki üç kişiyi de ezmişti. Bu arada öndeki traktör devrilmiş, kızaklardan ikincisi parça parça olmuş, raylar havaya kalkmış, lokomotifler yana doğru sürüklenmişti.

Nasıl olur, lokomotiflerin yaklaştığını işitmemişler mi?

— Traktörün gürültüsünden işitememişler.

— Ölenler nerede şimdi?

— Kaza yerinde duruyor, yanlarına kimseyi yaklaştırmıyorlar.

— Bir de ekspres lafı geçti... Yoksa o da mı?

— On ekspresi bizim istasyondan yola çıkmış, tam o sırada geçide doğru yaklaşıyormuş. Kaza yapan lokomotiflerden, burunları bile kanamadan kurtulan makinistler hemen aşağıya atlayarak geriye doğru koşmuşlar. Karşıdan gelen ekspresin kendilerini görmesi için rayların üzerine çıkıp ellerini sallamışlar. Neyse ki ekspresten makinistleri görmüşler ve tren durmuş... Kütüğün altında kaldığı için yeğenim de yaralandı. Fakat kendisinin geçitte bulunduğunu anlamasınlar diye kaçıp Klavka'nın evine gizlendi. Tanık olmak istemiyordu. Boşu boşuna «Aklın yoksa tanık ol» dememişler... Kocam ise bir sıyrık bile almadan atlattı kazayı. Gelgelelim bu sefer de kendini asmak istedi. İlmeği boynundan zorla çıkardık. «Teyzemle kardeşim benim yüzümden öldüler!» diye tutturdu, nerdeyse kendisini paralayacak! Dün kendi ayağı

ile gidip teslim oldu. Fakat onu hapse değil, deliler evine tıkarlar artık! Ah, Matriyonam, iki gözüm, Matriyonam!

En yakın arkadaşım, Matriyona yoktu artık... Son gününde bir kazak yüzünden nasıl da azarlamıştım!

Kitap reklâmındaki kırmızı - sarı yüzlü kadın bana bakarken neşeyle gülümsüyordu.

Maşa teyze bir süre daha oturup ağladı. Tam kalkmış gitmek üzereydi ki, hiç beklemediğim bir anda :

— İgnatiç! dedi. Matriyona'nın boz renkli örme bir atkısı vardı. Öldükten sonra bunu benim Tarka'nın kullanmasını istemişti. Biliyorsun, değil mi?

Odanın alaca karanlığında umut dolu gözlerle yüzüme bakıyordu. Unutmuş muydum yoksa?

Ama hayır, anımsıyordum.

— Evet, söylemişti böyle bir şey.

— Peki, izin verirsen şunu hemen götüreyim. Yarın sabah akrabaları sökün ederler, o zaman bir daha alamam.

Umut ve yalvarış dolu gözlerini gözlerimden ayırmıyordu. Bu köyde Matriyona'yı en çok seven, yarım yüzyıllık tek arkadaşıydı...

Tabii öyle olması gerekiyordu.

— Elbette... alın.

Sandığı açtı, örme atkıyı aldı, onu eteğinin altına güzelce sakladıktan sonra çıktı gitti.

Sıçanlar zıvanadan çıkmış gibiydiler. Duvarlarda koştururken sırtlarının kabarıklığı duvar kâğıtlarının altından dalga dalga belli oluyordu.

Sabahleyin beni okul bekliyordu. Saat sabahın üçüydü. Öyleyse kapıları kilitleyip yatmaktan başka çıkar yol yoktu.

Kapıları kilitleyecektim, çünkü Matriyona gelmeyecekti artık.

Işığı açık bırakarak yattım. Sıçanlar deli gibi koşuşu-

yorlar, ciyak ciyak bağırıyorlar, inilti̇ye benzer sesler çıkarıyorlardı. Yorgun kafamın dağınıklığı ile evine son kez gelen Matriyona'nın veda etmekte olduğunu, ama evinden ayrılmamak için ayak diredi̇ğini hayal ediyordum.

Ve odanın loş girişinde duran genç Faldey elinde bir baltayla gözümün önüne geldi. Baltayı havaya kaldırmış;

«Eğer öz kardeşim olmasaydı, ikinizi birden doğrardım» diye bağırıyordu.

Tepesinde asılı bir balta gibi yıllar boyu tehdit etmişti bu sözler Matriyona'yı.

En sonunda da doğramıştı.

III

Kadınlar şafakla birlikte geçitte Matriyona'dan kalan parçaları kızağa koyup getirdiler. Üstüne kirli bir çuval örtmüşlerdi. Ölüyü yıkamak için çuvalı çekip aldılar Ayakları, sol eli, gövdesinin yarısı yoktu ortada; kalanlar ise et yığını durumundaydı.

Kadınlardan biri :

— Öbür dünyada yakarması için Tanrı sağ elini bağışlamış, dedi.

Matriyona'nın çok sevdiği, bir gece odaya dolan dumandan uyanarak, evini kurtarmayı düşünmeden önce saksılarını döşemeye indirdiği (dumandan boğulmasınlar diye) çiçekleri dışarı çıkardılar. Döşemeleri tertemiz yıkadılar. Matriyona'nın bulanık aynasını el tezgâhında dokunmuş geniş bir havluyla örttüler. Duvardaki gereksiz afişleri indirdiler. Benim masayı yerinden aldılar. Pencerelerin yanındaki taburelerin üstüne kaba saba yontulmuş tabutu koyarak bunun üstüne, duvara aziz tasvirleri astılar.

Tabutun içinde Matriyona yatıyordu. Et yığınına dönmüş gövdesi temiz bir çarşafla örtülüydü, başı beyaz bir bezle sarılıydı, kazadan zarar görmemiş olan yüzü ölüden çok canlıya benziyordu. Çok sakindi.

Köy halkı birbiri arkasından ölüyü görmek için geliyordu. Kadınlar küçük çocukları ellerinden tutarak ölüye baktırıyorlardı. Kadınlardan biri ağlamaya başlayınca hemen ötekiler de ağlıyorlar, merak ettikleri için gelenler bile hıçkırıklarını tutamıyorlardı. Erkekler ise, şapkaları ellerinde, seslerini çıkarmadan, dimdik ayakta duruyorlardı.

Ağıtı asıl yönetenler ölünün kadın akrabalarıydı. Ağıtta eski geleneklerle kurulmuş, soğukkanlılıkla düşünülmüş bir düzen bulunduğu anlaşılıyordu. Akrabalığı uzakça olanlar tabutun yanında biraz duruyorlar, seslerini fazla yükseltmeden ağlayarak bir şeyler söylüyorlardı. Daha yakın olanlar eşikten girer girmez ağlamaya başlıyorlar, ölünün yanına gelince üzerine eğilerek çığlığı koyveriyorlardı. Her kadının ağlayışının ayrı bir ezgisi vardı; bununla duygularını, düşüncelerini anlatıyorlardı.

Ölü için yakılan ağıtların ağıttan da ötede, bir çeşit siyaset olduğunu anladım bu evde. Matriyona'nın kızkardeşleri hışımla eve girerek önce odayı kolaçan ettiler, keçiyi ve sobayı dışarı çıkardılar, sandığa kilit vurdular, ölünün mantosunun astarı altından iki yüz rubleyi söküp aldılar. Her önlerine gelene Matriyona'nın en yakın akrabası olduklarını söylüyorlardı.

Tabutun başında ağlamaları şöyleydi :

— Ah, ablacığım, ablacığım! Sen bizim bir tanemizdin! Neden bizi bırakıp gittin! Ah, şimdi sağ olsan seni ne kadar severdik! Seni şu evin mahvetti. Batası evin öldürdü seni. Evini niçin yıktırdın? Bizi niçin dinlemedin?

Kızkardeşlerin ağıdı ölünün koca tarafından akrabalarını suçlama ağıdı oluyordu. Neden Matriyona'nın

evini zorla yıkmışlardı? (Ağıdın asıl anlamı şuydu; evin sol yarısını siz aldınız, ama kalanını da biz size vermeyiz!)

Koca tarafından akrabaları, Matriyona'nın görümceleri, bir sürü kız yeğenleri şöyle ağlıyorlardı :

— Ah, halacığım, halacığım! Nasıl oldu da kendini koruyamadın! Ah, anacığım, bütün suç senin! Evinin gözü kör olaydı! Neden ölümün seni kolladığı yere gittin? Seni oraya çağıran mı vardı? Neden dikkat etmedin, iyi düşünmedin? Neden sözümüzü dinlemedin?

(Bütün bu ağıtların açık anlamı şöyleydi : Senin ölümünde bizim suçumuz yok; evin kalan bölümüne gelince, bunu sonra görüşürüz.)

Ablak suratlı, kaba saba «ikinci» Matriyona - Faldey'in yalnız adı benzediği için evlendiği, boşluk dolduran Matriyona - ise bu siyasetten ayrılarak tabutun başında yırtınırcasına, bütün saflığıyla ağlıyordu :

— Aman benim kardeşim! Yoksa bana gücendin mi? Aman, seninle ne güzel dertleşirdik, birbirimize içimizi dökerdik! Bağışla bu bahtı kara dostunu!.. Artık ananın (1) yanına gittin, orada bana da yer ayırırsın!

Her haykırışta göğsünü tabuta vuruşundan kendi canını da çıkarmak istediğini sanırdınız Matriyona'nın. Ağlaması gelenek sınırlarını aşınca, söz birliği etmişçesine bütün kadınlar ağlamanın yeterli olduğuna karar verdiler.

— Haydi yeter! Çekil artık!

Matriyona geriye çekiliyor, sonra tekrar gelerek eskisinden daha beter haykırıyordu. Bunun üzerine bir köşeden kadınların en yaşlısı çıktı, Matriyona'nın omzuna elini koydu.

— Dünyada iki sır vardır, kızım, biri nasıl doğduğu-

(1) Meryem Ana. (Çeviren)

muz, öteki de ne zaman öleceğimiz... Bu ikisini kimse bilemez!

Bunun üzerine Matriyona sustu, bütün ağlayanlar da seslerini kestiler.

İhtiyar kadınlardan çok çok daha ihtiyar olan bu kadın, Matriyona ile hiç bir akrabalığı olmadığı halde biraz sonra kendisi bir ağıt koyverdi:

— Ah, benim bağrı yanık kardeşim! Ah, Vasilyevna'm! Ah seni uğurlamak ne de zormuş!

Evini onun için yıktırıp kerestelerini kendi eliyle götürmek isteyen Matriyona'nın kara talihli evlatlığı Kira, dünyamızda pek bol bulunan, geleneklerle düzenlenmemiş yalın ağıdıyla ağlıyordu. Lüle lüle saçları o ağladıkça tabutun üzerine dökülüyordu. Gözleri kan çanağına dönmüştü. Başörtüsünün bu ayazda başından kaymasına, mantosunu kollarını sokmadan giymesine aldırdığı yoktu. Evin birinde üvey anasının tabutunu bırakıyor, ötekinde kardeşinin tabutuna koşuyordu. Aklını kaçırmasından korkuyorlardı zavallının. Bunlar yetmiyormuş gibi bir de kocasını yargılayacaklardı.

Kocası iki bakımdan suçluydu. Birincisi evinin kerestesini kimseye haber vermeden taşımaya kalkmıştı, ikincisi de tren makinisti olarak engel konmamış geçitlerden nasıl geçileceğini bilmesi gerekiyordu. Onun için yapılacak tek şey, istasyona gidip traktöre yoldan geçeceklerini önceden haber vermekti. O gece Ural ekspresinin kompartımanlarında yarı yarıya kısılmış ışıkları altında iki katlı kuşetlere yatıp uyuyan bin yolcunun kimbilir durumu ne olurdu! Hem de bir parça arsa ele geçirmek için çırpınan, traktörle ikinci seferi yapmaktan kaçınan birkaç açgözlü insan yüzünden...

Üstelik yıkmak için Faldey'in elini kaldırdığı günden beri lânetlenmiş olan şu ev yüzünden...

Traktör sürücüsünün kamu davası düşmüştü. Bütün hata ulaştırma sistemindeydi; hem işlek bir yolun demiryoluyla birleştiği yere engel konulmamış, hem de birbirine bağlı iki lokomotifin arkasına ışık takılmamıştı. Önce bütün suçu sarhoşların üzerine yıkmaya çalışanlar şimdi mahkemedeki olayı örtbas etmek için uğraşıyorlardı.

Raylar, travers ve demiryolu setti öyle parçalanıp dağılmıştı ki, tabutların evlerde kaldığı sürece, tam üç gün, trenler başka hatlardan gönderildi. Onarım gece gündüz, soruşturmanın bitiminden ölenlerin toprağa verilişi arasında geçen cuma, cumartesi ve pazar günleri süresince devam etti. Üşüyen onarımcılar ısınmak için, geceleyin de aydınlık olsun diye, geçidin yanındaki ikinci kızaktan dökülen tahtaları, kütükleri, nasıl olsa para vermedikleri için, canlarının istediği gibi yakıyorlardı.

Birinci kızak ise geçidin biraz ilersinde yüklendiği gibi bozulmadan duruyordu.

Cuma ve cumartesi günleri kara sakallı Faldey'i kahreden, her an aklını kurcalayan mesele başkaydı. Kızaklardan biri halatına varıncaya kadar her şeyi ile çekilmeye hazır bekliyordu, ötekinin yükü ise hâlâ alevlerin elinden kurtarılabilirdi. Öbür taraftan kızı aklını oynatmıştı, kızının kocası mahkemesini bekliyordu, evinde ölümüne kendisinin sebep olduğu oğlu, başka bir evde ise bir zamanlar sevdiği bir kadın tabutta yatıyordu. Ama onun bunlara aldırdığı yoktu. Tabutların başında bile sakalını tutarak birazcık durmuştu. Geniş alnı kafasındaki derin düşünceler yüzünden kırış kırıştı. O asıl kerestelerini yanmaktan ve Matriyona'nın kızkardeşlerinin oyunundan nasıl kurtaracağını düşünüyordu.

Talnovoluları teker teker gözümün önünden geçirince Faldey'in bu bakımdan yalnız olmadığını anladım.

Mal denen şeye kendi varlığımız (1) ya da halkın varlığı gibi tuhaf bir ad koymuşuz. Üstelik varlığını kaybetmek insanlar arasında ayıp ve budalalık sayılmış.

F'aldey durup dinlenmeden köyden istasyona, istasyondan köye koşuyor; devlet dairelerinin birinden çıkıp ötekine giriyordu. Belini zorla doğrultarak bastonuna dayana dayana her önüne gelenden dilediği şey, bu yaşında ona acımaları, kerestelerini götürme izni vermeleriydi.

Ve izni koparmıştı en sonunda. Bunun üzerine hayatta kalan oğullarını, güveylerini, yeğenlerini topladı; kooperatif çiftliğinden aldığı atları kızaklara koşarak kerestеleri evine getirdi. Geçit kapalı olduğu için ancak üç köy dolaştıktan sonra ulaşabilmişti kızaklara. İşini cumartesiyi pazara bağlayan gece bitirebildi.

Pazar yaklaşmış, kadınların evdeki telaşı son bulmamıştı. Yaşlı bir kadın tabutun yanında durmadan dua okuyordu. Kızkardeşler, ellerinde uzun fırın demiri, fırının önünde oraya buraya koşuyorlardı. Matriyona'nın sırtında taşıdığı çuvallar dolusu turbayla cehennem gibi ısınan fırında berbat undan lezzetsiz börekler pişiyordu.

Pazar günü de ölüleri gömdüler. İki tabut köyün ortasında karşılaşınca akrabalar arasında hangisi önde gidecek diye bir tartışma çıktı. Neyse sonra hala ile yeğeni yan yana aynı kızağa koydular. Kapalı şubat havasının yeniden erittiği yarı donmuş yollardan geçerek iki köy ötedeki kilise mezarlığına götürdüler. Rüzgâr çıkmıştı, kilisenin papazı ile kayyum gelenleri karşılamaya bile çıkmamışlardı, onları kilisede bekliyorlardı.

Kiliseye varıncaya kadar kalabalık ağır ağır yürüdü. Hep bir ağızdan ilahi okudular. Kilisenin yanında herkes durdu.

---

(1) «varlık» olarak çevirdiğimiz kelime Rusça'da aynı zamanda «iyilik» anlamını verir. (Çeviren)

Gömme töreninden ancak pazar akşamına doğru dönenler ölü için verilecek anma yemeğine hazırlanıyorlardı. Kaldığım odada uç uca konan masalar sabahleyin tabutun bulunduğu yere kadar uzanıyordu. Önce herkes masaların çevresinde ayağa kalktı, Matriyona'nın görümcesinin kocası olan bir ihtiyar «Babamız» duasını okudu. Sonra orada bulunanların her birine kâseler içinde birer parmak bal serbesti verildi. Şerbeti kaşıkla içtik, ölünün ruhu için. Sonra yemek yedik, votka içtik. Konuşma canlanmaya başladı. Pelte kâseleri verilince hepimiz yine ayağa kalktık, «Sonsuz anı» duasını okuduk. (Pelteden önce hep bu dua okunurmuş.) Yine votka içtik bunun peşinden. Konuşmalar daha da canlandı. Artık Matriyona değildi hakkında konuşulan. Görümcesinin kocası öğünmeye başlamıştı :

— Ey, Ortodokslar, bugün ilahileri ne kadar yavaş okuduğumuzu farkettiniz mi hiç? Peder Mihail kalabalık arasında beni gördüğü için böyle oldu işte! Çünkü ilahilerin nasıl okunacağını bildiğimi çok iyi bilir. Öyle yapmasa durdurur, usulüne göre okuturdum.

Yemek de bitti en sonunda. Tekrar ayağa kalktık, «Değerlidir» duasını okuduk. Bunun arkasından da «Sonsuz anı» duasını üç kere tekrarladık. Fakat sesler iyice kısılmıştı, herkes başka bir havadan çalıyordu. «Sonsuz anı» duasını hiç kimsenin duyarak okumadığı yüzlerinin sarhoş görünüşünden belli oluyordu.

Sonra konuk olanlar gitti, evde yalnız ölünün en yakınları kaldılar. Sigaralar yakıldı, gülüşüp şakalaşmalar arasında gürültülü bir konuşma başladı. Söz döndü dolaştı, Matriyona'nın kaybolan kocasına geldi. Matriyona'nın görümcesinin kocası göğsünü yumruklayarak bana ve Matriyona'nın eniştesi olan ayakkabıcıya şunları anlatıyordu:

— Yefim sağ değildir, kalıbımı başarım, ölüdür o!

İnsan yurduna dönmeden duramaz. Ben olsam duramam, asacaklarını bilsem gene dönerim!

Ayakkabıcı kendisi de onun gibi düşündüğünü göstermek için durmadan başını sallıyordu. Oysa bir asker kaçağıydı, yurdundan hiç ayrılmamıştı. Savaş süresince annesinin evinde bodrumda saklanmıştı.

Geceyi burada geçirmek için kalan yaşlıların yaşlısı kadın yukarıda, fırının üstünde oturuyordu. Herkesi tepeden seyrederken saygısızca coşmuş olan bu elli - altmış yaş arasındaki gençliği kınıyor gibiydi.

Bu kadar insan arasında yalnız, Matriyona'nın kaderine küskün evlatlığı, içinde büyüdüğü evin mutfağına kaçmış, orada sessiz sessiz ağlıyordu.

***

Faldey, kendisi de oğlunun ölümünü anma yemeği verdiği için Matriyona'nın yemeğine gelmemişti. Fakat daha sonra ilk fırsatta, hem de üst üste iki kere geldi. Bu gelişlerinde baldızları ve asker kaçağı ayakkabıcı ile aralarında düşmanca konuşmalar geçti.

Tartışma konusu evin kalan bölümüydü. Bunu Matriyona'nın kızkardeşlerinden biri mi, yoksa evlatlığı Kira mı alacaktı? İş mahkemeye vermeye kadar vardı dayandı, fakat sonra mahkemenin evi ne ona, ne berikine, ancak köy kuruluna vereceği ortaya çıkınca hemen uzlaştılar.

Malları paylaşacaklardı. Kızkardeşlerden biri keçiyi alacaktı. Evin kalanını da ayakkabıcıyla karısına vereceklerdi. «Evin çatısına varıncaya kadar kendi elleriyle yaptığı için» götürdüğü keresteler Faldey'in payına düşüyordu. Bundan başka keçinin kaldığı ahırı ve avlu ile bostan arasında kalan iç çiti de gene o alacaktı.

Eh, böyle olunca doymak bilmez ihtiyar bel ağrılarını, dizlerinin dermansızlığını unutarak yeniden canlandı, gençleşti. Hayatta kalan oğulları ile güveylerini toplayıp geldi. Hep birlikte ahırı, çiti dağıttılar; çıkan kütükleri, tahtaları kızağa doldurdular. Kızağı ihtiyarla birlikte «8 - G» den Antoşka çekiyordu. Küçük haylaz bu işte hiç de tembel görünmüyordu.

⁂

Matriyona'nın evinin kalıntısını bahara doğru söküp götürdüler. Ben de Matriyona'nın görümcelerinden birinin pek uzakta olmayan evine taşındım. Bu kadın söz açılınca gelini Matriyona'yı anlatırdı arada bir. Onun bu anlattıklarından ölen dostumun bilmediğim pek çok tarafını öğrendim.

— Yefim onu sevmezdi. Matriyona'nın köylü gibi giyinmesini beğenmez, görgülü, kibar insanlar gibi giyinmesini isterdi. «Madem böyle şeyleri bilmiyor, öyleyse onun para pul nesine!» dedi ve eline geçeni içkiye vermeye başladı. Bir gün birlikte şehre öte beri satmaya gitmiştik. Orada bir hanımefendiyle anlaştı ve Matriyona'ya dönmek istemedi.

Anlattığı şeylerden Matriyona'yı beğenmediği belliydi. Pasaklı bir kadındı Matriyona. Mal mülk sahibi olmak için uğraşmazdı, tutumlu değildi, domuz bile besiemek istememişti. Aptalın birisi olduğu için beş para almadan herkesin yardımına koşardı (bostanını sabanla sürmesine yardım edecek başka birini bulamadığına göre Matriyona'yı anımsamanın tam zamanıydı).

Matriyona'nın sevecen, içten bir insan olduğunu kabul etmekle birlikte bundan söz ederken bile ona acıyor, onu küçük görüyordu.

Görümcesinin onun hakkında anlattığı bu pek hoşa

gitmeyen şeylerden. yan yana yaşadığım halde pek az tanıdığım bir Matriyona çıkıyordu karşıma.

Öyle ya, domuz denen şey her evde vardı! Oysa Matriyona'nın evinde yoktu. Yiyecekten başka bir şey düşünmeyen bu obur hayvanı doyurmaktan daha kolay ne olabilirdi? Günde üç kere öte beri hazırlayıp önüne koymak, günlerini onunla uğraşarak geçirmek, sonra da keserek yağını almak... İşte yapılacak bütün iş!

Ama Matriyona yapmamıştı bunu...

Mal mülk peşine de düşmemişti... Evine eşya almak, sonra da bunları kendi canından çok sakınmak için kendini sıkıntıya sokmamıştı.

Giyim kuşama da düşkün değildi. Çirkinleri, soysuzları süsleyen şeylere metelik vermemişti.

Kocasının bile anlamayıp terkettiği, altı çocuğunu kendi eliyle gömen, kardeşlerinin, görümcelerinin tanımadığı, başkalarının işlerinde para almadan aptalcasına çalışan, son gününe kadar mal derdine düşmeyen bu kadın sadece insanlara yakınlığını yitirmemiş; bir de kirli beyaz bir keçi, topal bir kedi ve bir sürü çiçek sahibi olmuştu.

Hepimiz onunla yan yana yaşıyor, fakat hiçbirimiz, onun, «Her köyde onu ayakta tutan bir doğru vardır» atasözündeki doğru insan olduğunu anlayamıyorduk.

Değil yalnız her köyde, her şehirde, bütün dünyamızda onu ayakta tutan, doğru bir insan vardır ve Matriyona böyle insanlardan biridir, hem de ta kendisidir.

NOBEL
SABAH

**Nobel, dünyanın en büyük edebiyat olayıdır.
Nobel Edebiyat Ödülüne ancak zirvedekiler erişir.
Bu nedenle Nobel Ödülünü kazanmak
bir edebiyatçı için büyük onur kaynağıdır.
SABAH, şimdi de Nobel Edebiyat Ödülü ile onurlandırılmış
zirvedeki yazarların en ünlü eserlerini,
kendisini zirveye ulaştıran okurlarına kazandırıyor.**

**Türk Basınının lideri SABAH,
Oxford, Phaidon ve Meydan Larousse'dan sonra şimdi de
Nobel Dizisi ile kültür ve sanat hayatımızın
zenginleşmesine katkıda bulunmaktan mutludur.**

SABAH gazetesinin okurlarına armağanıdır.

CEM OFSET A.Ş. 579 4313